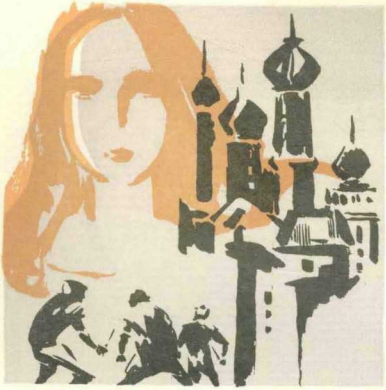


گۈلستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر)

21

مىللەتلەر نەشرىياتى

گۈلستان

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر)

(21)

مىللەتلەر نەشرىياتى

مۇندەرىجە

ئىستانبۇل پايلاقچىسى.....گ. سەمەنون (1)
شۇنداق بىر كلاۋچكا بار ئىدى.....ب. ۋاسلىيېۋ (54)
سالىيېۋنىڭ تەشۋىشى.....ق. كەنجە (206)

ئىستانبۇل پايلاقچىسى

گېئورگي سىمېنون

هازىرقى زامان مەشھۇر بېلگىيە يازغۇچىسى گ. سىمېنون رازۋېتكا هىكايىلىرىنى يېزىشقا ماهىر بولۇشى بىلەن داڭ چىقارغان. 30 - يىللاردا ئۇ ئېيغا بىر ئەسەر يېزىش ئارقىلىق كىشىلەرنى هەيران قالدۇرغان. يازغۇچىنىڭ ئەسەرلىرى نۇرغۇن بۇيۇك يازغۇچىلارنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولغان ۋە نەچچە ئون خىل تىلغا تەرجىمە قىلىنىپ، نۇرغۇن مەملىكەتلەرگە تارقالغان. سىمېنوننىڭ يېزىقچىلىق ئۇسلۇبىنى تونۇشتۇرۇش مەقسىتىدە، «سىمېنون رازۋېتكا هىكايىلىرىدىن تاللانما» دېگەن كىتابتىن مۇشۇ هىكايىنى تەرجىمە قىلىپ كىتابخانلىرىمىزغا سۇندۇق.

1

ئۇ يۇز-كۆزىنى توپا-تۇزان بېسىپ كەتكەن ۋېجىككىنە ئۆلۈمتۇك بوۋاي ئىدى، "بىچارە سۈپەت" دېگەن نام ئۇنىڭغا بەكمۇ قاملىشاتتى. ئەسلىدىنلا ئاجىز-ئاۋاق بۇ بوۋايىنىڭ بىرى ئېگىز، بىرى پەس كەلگەن ئىككى مۇرىسى بوۋايىنى پۈۋ دېسە ئۇچۇپ كېتىدىغاندەكلا كۆرسىتەتتى. ئۇنىڭ ئوبدان تىكىلمىگەن قارا چاپىنى هازىرقى ۋاقىتتىكى كاستۇمغىمۇ ئوخشاپ قالاتتى، بۇرۇنقى زامانلاردىكى تۇركىلەرنىڭ ياخشى كۆرىدىغان كەمزۇللىرىغىمۇ ئوخشاپ قالاتتى.

كوچىدا كۆرگەنلەر ئۇنى نەلەردە سۆڭەك غاجىلاپ، نەلەردە

يېتىپ ـ قوپىدىغانلىقىنى خۇدا ئۆزى بىلدۈرگەن سايىق ئىتىلارغا ئوخشاش كونستانتىنوپول (هازىرقى ئىستانبۇل) كوچىلىرىدا قاڭغىراپ يۈرىدىغان بوۋايلارنىمۇ كۆپ قالاتتى، ئەمما بۇنداق بوۋايلار يەنىلا ئۆزىنىڭ غەلىتە سالاپىتىنى ئاز ـ تولا ساقلاپ قالغان بولاتتى.

ئۇ ئىستانبۇلدىكى ئەڭ ھەشەمەتلىك مېھمانخانا ھېسابلىنىدىغان پېرا مېھمانخانىسىدىكى بىر قاراڭغۇ بۇلۇڭدا مىدىر ـ مىدىر قىلماستىن، كەھرىۋادىن ئىشلەنگەن تاۋاق تەسۋىرىنى سېرىپ مۆمىنلەردەك ئولتۇرغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ تەقىـ ـ تۇرقىنى ئەتراپىدىكى مۇھىتقا زادىلا ماسلاشمىغانىدى.

ئۇ ئىش ئىزدەپ ئولتۇرغانمۇ؟ ھوقۇقدار ۋە پۇلدار مېھمانلار قوبۇل قىلىپ، بىرەر نەرسە ئاتا قىلىپ قالسا ئەجەب ئەمەس دەپ، مېھمانخانىدىن نېرى كەتمەي كۈن بويى ئولتۇرىدىغانلار راستلا بار ئىدى.

ئۇ راستلا مۇشۇنداق ئادەملەردىن بولىدىغان بولسا، رەسمىي كىيىمىنى كىيىپ، بىكسا ياغىچىدىن ياسالغان پۈكەيىنىڭ ئارقىسىدا قېتىپ ئولتۇرغان ئىشىك باقار ئۇنىڭغا بىر نەرسىنى ئەما قىلغاندەك پات ـ پات ئىشارەت قىلىپ تۇرمىغان بولاتتى.

شۇنىسى تېخىمۇ قىزىقكى، قاۋاقخانىدىن ئاق چاپانلىق كۆتكۈچىنىڭ ئۇنىڭغا بىر روملا راكى ھارىقى ئەپچىقىپ بەرگەنلىكى دېرىزىدىن كۆرۈنۈپ تۇراتتى. راكى ھارىقى تۈركىيىنىڭ ئەڭ ئەنئەنىۋى ئىچىملىكى بولۇپ، سۇ ئارىلاشتۇرۇلسلا سۈت رەڭگىگە كىرەتتى ۋە خۇش پۇراقلىق ئارپا بىدىيان پۇرىقىنى چاچاتتى.

ئەمدى ئىشنى ۋاقىت تەرتىپى بويىچە ئەيىنەن بايان قىلىپ ئۆتەيلى.

كەچقۇرۇن سائەت يەتتە ۋاقتى، ھاۋا ئاخىر سالقىنلاپ، نەپەس ئېلىش ئاسانلاشتى، ئاسماندا راكى ھارىقىنىڭ رەڭگىدەك رەڭدار ھالەت پەيدا بولدى. بۇ چاغدا قوبۇلخانىدىكى تېلېفون جىرىڭلىدى. ئەسلىدە بۇ يەرنىڭ تېلېفونى جىرىڭلاپ زادى توختىمايتتى. ئەمما بۇ قېتىم ئىشىك باغارنىڭ پوزىتسىيىسى باشقىچە بولدى، ئۇ تېلېفونىنى قولىغا ئېلىپ ئادەتتىن تاشقىرى سىلىق-سىپايە سۆزلەپ كەتتى ۋە شۇ ئان قايىرىلىپ، ھېلىقى ۋىجىك بوۋايغا كۆز ئىشارىتى قىلدى.

ــ خوپ، ھەئە، بوئىنس ئەپەندى...ئۇقتۇم،...15 مىنۇتتىن كېيىن بارىمدۇ! بوئىنس ئەپەندى،...چاتاق يوق، مانا مەن كېپىل، بوئىنس ئەپەندى... ــ دېدى ئۇ تېلېفوندا.

ئۇ تۇرۇپكىنى قويۇپ قويغاندىن كېيىن، بىر كۇتكۇچىنى چاقىرىپ ئۇنلۇك ئاۋازدا تاپىلىدى:

ــ ئاۋلىنوسقا دەپ قويۇڭ، چارەك سائەتتىن كېيىن ئوبدانراق تاكسىدىن بىرنى چاقىرىپ بۇ يەرگە ئەكەلسۇن،...بوئىنس ئەپەندىگە ماشىنا كېرەككەن...

ۋىجىك بوۋاي ئۇندىمەي جىم ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان-ئاڭلىمىغانلىقىنى بىلىپ بولمايتتى. بوۋاي يەنىلا تەسۋىي سېرىپ ئولتۇراتتى. نۇرغۇن تۇركىلەر، ھەتتا سودا ساھەسىدىكى ۋە بانكا ساھەسىدىكى زامانىۋىلاشقان ئىشخانىلاردا ئىشلەيدىغان تۇرك-لەرمۇ تەسۋىي سېرەتتى.

بوۋاي گېزىت شىرىقلىغان تەرەپكە قاراپمۇ قويمىدى.

پېرا مېھمانخانىسىنىڭ زالىدا ۋىجىك بوۋاي گويا زالغا قويۇلغان تەشتەكتەك مىدىر-مىدىر قىلماي ئولتۇراتتى. چىرايلىق ئاق شىبلىت

كىيگەن يەنە بىر ئادەمنۇ سافاغا چۆكۈپ، پۈتلىرىنى مىنگەشتۇرگىنىچە قىمىر قىلماي ئولتۇراتتى، بۇ ئادەمنىڭ بەدىنىنىڭ باشقا يېرىنى كەڭ ئېچىۋېلىپ كۆرۈپ ئولتۇرغان گېزىت توسۇۋالغانىدى.

چارەك سائەت ئۆتتى. ھاۋانى يېقىن شەرق شەھەرلىرىدە بولىدىغان، بۇرۇننى غىدىقلايدىغان كۈچلۈك خۇش پۇراق قاپلىغانىدى.

كەينىدىنلا پوۋۇسكىلارغا ئوخشاپ كېتىدىغان شىبانو مارکىلىق بىر پىكاپ ئىشىك ئالدىدا توختىدى. كونىراپ كەتكەن بۇ پىكاپ ئەمدى ئىلگىرىكى بىرمۇنچە ھەشەمەتلىك پىكاپلارغا ئوخشاش تاكسى قىلىنغانىدى. ئاق شىلەپىلىك شوپۇر ماشىنىدا قالدى، يەنە بىر كىشى ماشىنىدىن چۈشۈپ، پىرقىرىما ئىشكىتىنى كىرىدى-دە، ئىشىك باغار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى.

بۇ ئادەمنىڭ چىرايى تۈك تاشلىمىغان خام زەيتۇن مېۋىسىگە ئوخشايتتى، كۆزلىرى چاقناپ تۇرىدىغان، ھەڭگاك چىش، غەلىتە بىر قەدىمچە كاستۇم كىيىۋالغان ۋە قولىغا ئۇزۇك سېلىۋالغان بۇ ئادەمنىڭ سەيلە-سايا ھەۋىسىدە ئىشلىرىدا يول باشلىغۇچى ئىكەنلىكىنى يىراقتىنلا تونۇۋالغىلى بولاتتى.

ئاۋلىنوس دېگەن كىشى مۇشۇ ئىدى، ئۇنىڭ كەسپى چەت ئەللىك بايلارغا يول باشلاش ئىدى، كۇندۇزى بولۇپمۇ ئاخشىمى ئۇلارنى باشلاپ كونستانتىنوپولنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇراتتى، ئۇلارنىڭ كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن قويغان ھەممە تەلەپلىرىنى قاندۇراتتى.

ئاۋلىنوس ۋىجىك بوۋايغا كۆز ئىشارىتى قىلدى.

بۇ چاغدا ئىشىك باغار تېلېفون بېرىۋاتاتتى:

— ئالو، بوئىنس ئەپەندىگە ئېيتىپ قويۇڭ، يول باشلىغۇچى بىلەن ماشىنا يېتىپ كەلدى.

تېنىنى گېزىت توسۇۋالغان كىشى كۆتكۈچىگە مۇنداق دېدى:
ـــ ماڭا بىر تاكسى كېرەك ئىدى...

ئېلىك بوئىنىس ئەيرېسقا پۇقراسى بولۇپ، داڭلىق "جاھان" تاماكا شىركىتىنىڭ خوجايىنى ئىدى. ئۇ بىردىنلا چىرايلىق پەلەمپەيدە پەيدا بولۇپ قالدى، بوئىنس ئەيرېسدى بەستلىك كىشى بولسىمۇ، لېكىن تېتىك ئىدى. ئۇ ئاستا ھەرىكەتلىنىدىغان كونىچە لىفتقا چۈشمىگەنىدى.

ئۇ 35 ياشتىن ئاشمىغان، يۈرۈش-تۇرۇشلىرىدىن ئۇنىڭ ئۆزىگە بەك ئىشىنىدىغان، قىمىرلاپلا تۇرىدىغان ئادەم ئىكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

ـــ مۇشۇ ئەپەندىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ ئىشىك باقاردىن، شۇنداقلا ئۇ ئاۋلىنوسنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە سەپسېلىپ قاراپ چىقتى.

ئۇ قاراپ چىقىپ قىزغىن ئىپادە بىلدۈرمەستىن، مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ قويىدى، ئۇنىڭ كۆزىدىن ھەتتا ئۇنى ياراتمىغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى، ئەمما ئۇ:

ـــ خوپ! ھېنىگىچە ئاۋۋال خاس تۈركچە تاماق ئېتىدىغان كونىچە بىر كىچىكرەك ئاشپۈزۈلغا بېرىپ غىزالىنىۋالايلىمكىن، ـــ دېدى.

ـــ خوش، ئەقسىز!

ـــ مېنى ئەقسىز دېمەك، باشقىلارغا ئوخشاش بوئىنىس ئەيرېسنى دەۋېرىك.

بۇ چاغدا ھەلىتە بىر ئىش بولدى. ئوبجىك بوۋاينىڭ چاندۇرماي

ئىش قىلىشقا ئۇستا بولۇپ كەتكەنلىكىدىن بولسا كېرەك، ھېچكىم ئۇنىڭ ئورنىدىن قوزغىلىپ، زالدىن ئۆتۈپ، مېھمانخانىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى بايقىمىدى.

بوئىنىس ئەپەندى شىنبانو ناملىق پىكاپقا چىقىپ، ئاۋلىنوسنىڭ يېنىغا ئولتۇرغاندىن كېيىن، شوپۇرنىڭ يېنىدا مىدىرـ سىدىر قىلماي جىم ئولتۇرغان بىچارە سۈپەت ۋىجىك بوۋايىنى كۆردى. بوئىنىس ئەپەندى قوشۇمسىنى تۈرۈپ قويۇپ سورىدى:

ـــ بۇ كىم؟

ـــ ماشىنىنىڭ ئىشكىنى ئېچىپ بېرىدىغان، ماشىنا توختىغاندا ماشىنىغا قاراپ تۇرىدىغان ئادەم، ـــ دەپ چۈشەندۈردى يول باشلىغۇچى، ـــ بۇيەردە شۇنداق قائىدە بار...

جاھاننى ئايلىنىپ چىقىش سەپىرىدە بولۇۋاتقان بوئىنىس ئۇلۇشـ كۈن كەچتە تۈركىيەگە كەلگەندى، ئۇ مېنى باشقىلاردىن پەرىقلىق ئورۇنلاشتۇرار دەپ ئويلىغاندۇ بەلكىم.

ئەھەلىبەتتە، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېچىش ئۈچۈن قىلىنغان ئىشلار، ئۇنىڭ كۆرگەنلىرى تاماماەن چەت ئەللىكلەرنىڭ پۇل تۆلەش ئىقتىـ دارىغا قاراپ قىلىپ بېرىلىدىغان كونا پەددىكى ئىشلار ئىدى.

ئالدى بىلەن كەچلىك تاماقـنىڭ ئورۇنـلاشـتۇرۇلۇشى شۇنـداق بولدىكى: كونا شەھەرنىڭ بېلىق بازىرىدىكى مەينەتچىلىك بىسـپ كەتكەن بىر كىچىك ئاشپۇزۇلدا ياغدا قورۇغان قۇلۇلە، راك كاۋىپى، تەمى بەك ئۆتكۈر ۋە غەلىتە بىر خىل سوغۇق يېمەكلىك كەلتۇـ رۇلدى، ئاندىن يەنە بىر خىل سەينى ئاۋلىنوس ھەممىسـپ تۈرۈپ، قوزىنىڭ بىر يېرىدىن ئېتىلگەن قورۇما دەپ ئاستاغىنە تونۇشتۇردى.

بۇ كىچىك ئاشپۇزۇلغا باشقا چەت ئەللىكلەرمۇ كىرگەن بولۇپ، ئۇلارنىڭمۇ تولىسىنىڭ يول باشلىغۇچىلىرى بار ئىدى.

بىر چەت ئەللىك بوئىنسىنىڭ ئارقىسىدىنلا ئاشپۇزۇلغا كىرىپ كەلدى، بوئىنس ئۇنىڭغا قورقۇمسىنى تۇرۇپ قاراپ قويدى.

ۋىجىك بوۋاي بولسا تالادىكى پىكاپتا مۈگدەپ ئولتۇراتتى.

ئورۇنلاشتۇرۇشنىڭ ئىككىنچى قىسمى كۆڭۈللۈك بولمىدى. بوئىنس نەشخانىنى كۆزدىن كەچۈرۈشنى تەلەپ قىلغان چېغى، شىبانو نامىلىق پىكاپ بۇ كونا شەھەرنىڭ تار كوچىلىرىدا چېپىپ يۈردى، ئۇنىڭ كەينىگە بىر تاكسى ئەگىشۈالدى.

ئاۋلىنوس پات-پات ماشىنىدىن چۈشۈپ، مېھمانىنى سىرلىق ئوردىلارغا ئوخشاش ئەگرى-بۈگرى كوچىلاردىن باشلاپ ماڭاتتى ۋە:

— ئۇلۇشكۈنلا بۇ يەردە نەشە چېكىۋاتقانلار بار ئىدى...ساقچىلار تۇتۇپ كەتتىمۇ-يا... — دەپ چۈشەندۈرەتتى.

ئىشنىڭ دەل كېلىپ قالغىنىنى دېمەمسىز، ئۇ بىلىدىغان نەشخانىلارنىڭ ھەممىسىنى ساقچىلار پېچەتلىۋەتكەنىدى.

ئۇ نەشخانىلارنى كۆرىستىپ قويۇش ئىشىنى ئانچە تەۋەككۈلچىلىك قىلمايدىغان سۆزلەرنى قىلىپ بېرىش يولى بىلەن ئۆتكۈزۈۋېتىشكە تىرىشتى:

— بۇ تاقاق قەھۋىخانىدا مۇلازىملار يەردە يېتىپ تۇرۇپ پولنىڭ تۆشۈكىدىن تەييار چىلىمنى مېھمانغا سۈنۈپ بېرىدۇ...

بوئىنس ئەپەندى گەپ-سۆز قىلمىدى، ئۇنىڭ رازى بولغان ياكى بولمىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئۇ تۇرۇپ-تۇرۇپ

"ئاخىرىنى دەۋېرىڭ" دەپلا قويۇلتتى.

ئەمدى قىزىل تۈگمەندىكى كەچىلىك تاماشا ساربىيىغا بېرىش نۆۋىتى كەلگەنىدى. بۇ سارايىنىڭ تاملىرىغا پۈرلەشكەن دۈخاۋىلار تارتىلغانىدى، ئىشىك باقارنىڭ ھېيىمان كەلدى دەپ خەۋەر قىلىپ ئىشىك قوڭغۇرىقىنى بېسىشنى كۈتۈپ ئونەدەك ئۇسسۇلچى قىز ئەسىنىپ تۇراتتى.

بوئىنس ئەپەندىدىن سورىمايلا، كىمدۇ بىرى شامپان ھارىقىنى پەتنۇستا كۆتۈرۈپ كېلىپ ھەر بىر كىشىگە بىر رومكىدىن قۇيىدى. ئۇسسۇلچى قىزلارنىڭ تولىسى گرېك قىزلار بولۇپ، بىر نەچچىسى ئانچە-مۇنچە ئىنگلىزچە بىلەتتى. ئۇلار بوئىنسنى ئۇسسۇلغا تارتتى، بوئىنس خۇش ياقمايراق ماقۇل بولدى. ئەمما، ئۇسسۇلچى قىزلارنىڭ بىرى ئۇنىڭغا گالستۇك قىستۇچمىزنى ماڭا بەرسىڭىز دەپ قولىنى ئۇزارتقاندا، بوئىنس ئايمايلا:

— قولىڭىزنى تارتىڭ! — دېدى.

يەنە بىر ھېيىمان كىرىپ، بوئىنسنىڭ يېنىغا يىغىلۇۋالغان ئۇسسۇلچى قىزلارنىڭ ئۈچتىن بىرىنى ئۆز يېنىغا تارتىپ كەتتى.

قىزىق ئىش، بۇ مېھمانمۇ ئاھىرىكىلىك ئىدى. تېخىمۇ قىزىقى شۇكى، بۇ ئادەم بوئىنسنىڭ كەينىدىنلا بىلىق بازىرىدىكى كېچىك ئاشپۇزۇلغا كىرگەن كىشىنىڭ ئۆزى ئىدى، كىيىگەن شىبلىتى پېرا مېھمانخانىسىدا گېزىت تۈتۈپ ئولتۇرغان ھېلىقى يوچۇن كىشىنىڭكىگە ئوپمۇ ئوخشاش ئىدى.

بوئىنستىن ياشراق كۆرۈنىدىغان سېرىق چاچلىق بۇ كىشى ئاسانلا قىزلارنىڭ كۆزى چوشىدىغان چىرايلىق يىگىتلەردىن ئىدى. ئاۋلىنوس ھەممىنى كۆرۈپ تۇردى، ئۇ مۇزىكانتلار بىلەن ئويۇنـ

چىلار باشلىقىغا ئىشارەت قىلىۋىدى، ئويۇنچىلار باشلىقى شۇ پۇرسەتتە قۇرۇق شېشىلەر بىلەن ھارىقى ئىچىلىپ بولغان شېشىلەرنى ئارىلاش-تۇرۇۋاتتى. يول باشلىغۇچى ھەممىدىن چىرايلىق بىر ئۇسۇلچى قىزغا تاماق ۋاقتى بولۇپ قالغانلىقىنى ئۇقتۇردى، يەنە بوئىنسقا كەچلىك تاماق بېرىش ۋاقتى بولغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئامېرىكىلىقى قىزلار ئارىغا ئېلىۋالغانىدى. ئۇ بۇلارنىڭ ئىچىدىن ناتاشا ئاتلىق كاۋكازلىق قىزنى يارىتىپ قالغانىدەك قىلاتتى. ئاۋلىنوسىنىڭ ئىشارىتى بويىچە، ناتاشا ئۇھ تارتىۋېلىپ مۇنداق دېدى:

ــ ئايۇپ قەبرىستانلىقىنى ئايلىنىپ كەلسەك قانداق؟

بۇمۇ كونا پىەدە! بوئىنس قىزىل تۇغمەندىكى كەچلىك تاماشا سارىيىنىڭ باشلىقىغا ئۇ تەلەپ قىلغان نەچچە مىڭ فرانكنى بېرىپ، ماشىنىغا چۈشتى. ئۇنىڭ بىلەن ئاۋلىنوسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا ناتاشا ئولتۇراتتى، ۋىجىك بوۋاي يەنىلا شوپۇرنىڭ يېنىدا ياغاچ قورچاق-تەك ئولتۇراتتى.

دەپ ئولتۇرمىسمۇ شوپۇر ماشىنىنى ئايۇپ قەبرىستانلىقىغا ھەيدەشنى بىلەتتى. چۈنكى، ھەرقانداق چەت ئەللىك مۇسۇلمانلار-نىڭ قەدىمىي قەبرىستانلىقىغا بېرىپ، ئاي يورۇقىدا سەتەڭلەر بىلەن بىللە سەيلە قىلىشاتتى. بۇمۇ بىر ئەنئەنە بولۇپ قالغانىدى.

ماشىنا چارەك سائەت ماڭدى. شۇغىنىسى ئاي تېخى چىقىمىغا-نىدى، پەقەت شۇلا كەملىك قىلاتتى.

ماشىنا قاراڭغۇ جايدا توختىدى. يەنە بىر ماشىنىمۇ 100 مېتردەك نېرىدا توختىدى.

بوئىنس ناتاشانى قولتۇقلىتىپ، بىر قەدەم نېرىدىكى نەرسىنىمۇ كۆرگىلى بولمايدىغان بىر چىغىر يولغا قەدەم تاشلىدى.

بۇ چاغدا ئاۋلىنوس بىر تال تاماكا چېكىۋاتاتتى، بىردەم مۇگدەۋالغانمۇ بولدى، شوپۇرمۇ شۇنداق قىلدى.

ھېلىقى بىچارە سۈپەت بوۋايىلا ئۈيۈشۈپ قالغان پۇتلىرىنى ئوڭشۇۋېلىش ئۈچۈن ماشىنىدىن چۈشتى-دە، قارا ئاغزىلۇقتا غايىب بولدى.

ۋەجىك بوۋاي ھېچنېمىنى كۆرەلمىدى، ئەمما بولغان ئىشنى قياس قىلدى. ئېلىك بىلەن ناتاشا ئۇنىڭدىن 100 مېتر يىراقلىقتا ئىدى، ئامېرىكىلىق ئۆز ئادىتىگە پۇتۇنلەي ئەمەل قىلماقچى بولسا كېرەك، قەبرىستانلىقتا ناتاشانى قۇچاقلىۋالدى.

ئەمما ئۇلارنىڭ كەينىدە 50 مېتر يىراقلىقتا بىر ئادەم ئۇيۇن-تۇشسىز كېلىۋاتاتتى، بۇ ئادەم بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. بۇلار ماشىنا توختىغان جايدىن خېلى يىراقلاپ كەتكەنىدى. بوئىنس قىزغا تەلەپ قويماي دەپ تۇرۇشقا، ھېلىقى ئادەم بىردىنلا قەدىمىنى تېزلىتىپ كېلىپ، بوئىنسنى ئۆز پەدىسى بويىچە بىر كالتەك بىلەنلا ئايلاندۇرۇۋەتتى.

ۋەجىك بوۋاي ھېچ ئىش بولمىغاندەك، خۇددى مولۇندەك ئۇز ھەرىكىتىنى داۋاملاشتۇرىۋەردى.

كالتەكچى ناتاشاغا ئىككى-ئۈچ ئېغىز گەپ قىلدى-دە، ناتاشانى ئۆزىنىڭ ماشىنىسىنىڭ يېنىغا تارتىپ ئاپاردى.

ۋەجىك بوۋاي ئۇنىڭ كەينىدىن مېڭىپ، توغرىراقنى ئېيتقاندا، يەتمەن يول بىلەن مېڭىپ، ئۇنىڭدىن ئاۋۋال تاكسىنىڭ يېنىغا

كەلدى ـ دە، شوپۇرغا برنېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپ، ئاندىن شوپۇر ـ نىڭ يېنىدا ئولتۇردى.

ھېلىقى ئەر ـ ئايال ئىككىسى ماشىنىغا چىقتى، ماشىنا ئوت ئالدى. كېيىنكى رەتتە ئولتۇرغان ھېلىقى كالتەكچى ناتاشاغا ئازراق پۇل بەردى ۋە كۆڭلىگە كەلتۈرمەسلىكنى ئېيتتى، ماشىنا قىزىل تۇغمەنگە كەلگەندە، ناتاشانى ماشىنىدىن چۈشۈرۈپ قويدى.

تاكسى يەنە ماڭدى، ئاخىر پىرا مېھمانخانىسىغا كەلدى. ھېلىقى ئادەم تاكسىدىن چۈشۈپ، پۇلنى تۆلىدى ـ دە، مېھمانخانىغا ئىتتىك كىرىپ كەتتى.

بۇ چاغدا ۋېجىك بوۋايىمۇ بىر كىچىك ئىشكىتىن مېھمانخانىغا كىرىپ، بىر پەردىنىڭ ئارقىسىغا يوشۇرۇنىدى، ھېلىقى ئادەمنىڭ ئىشىك باقارغا يېقىنلاپ بارغانلىقىنى، ئۇنىڭ تاماكىسىنى ئېلىپ ئۆزىنىڭ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرغانلىقىنى، ئاندىن ئېگىشىپ تېخى ئېلىپ كېتىلمىگەن ئاچقۇچلار ئىچىدىن بىر ئاچقۇچىنى ئالغانلىقىنى كۆرۈپ تۇردى.

ـــ خەير...

ـــ ئەتە سەھەردە سىزنى ئويغىتىپ قويىمىساقمۇ بولامدۇ، شىمت ئەپەندى؟

ـــ بولىدۇ، قانغۇدەك بىر ئۇخلىۋالاي...

شىمت ئەپەندى يەلەمپەيگە ئاياغ قويۇشىغا، ۋېجىك بوۋاي ئىشىك باقارنىڭ يېنىغا كەلدى ـ دە، ئاچقۇچلارنى بىر قۇركۆرۈپ چىققاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

ـــ بايىقى كىشى باشقا ئاچقۇچنى ئېلىپ كېتىپتۇ،... بوئىنىس

ئەپەندىنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىۋاپتۇ.

ئىشىك باقار بۇ گەپكە ئەجەبلەنمىدى:

ــ ئۇنىڭغا دەپ قويايمۇ؟

ــ ھېچبىر ھاجەتسىز...ماڭا تېلېفون ئېلىپ بېرىڭ، نومۇرى 14 ــ 18...

ــ ھازىرلا ئالمەنمۇ، ئەلى بېي ①؟

ھاراقخانىنىڭ ئىشىكى ئاللىبۇرۇنلا تاقالغانىدى. ھازىر ئەتىگەن سائەت ئۈچ. ئەلى بېي تېلېفونخانىدا بىر پەس تۇرۇپ يېنىپ چىقتى ــ دە، ئىشكاپتىن بىر شىشە راكى ھارىقىنى ئالدى، بۇ ھاراقنى ئۇنىڭغىلا تەييارلاپ قويغاندەك، بىر رومكىغا لىق تولدۇرۇپ قۇيدى، مۇشۇ تاپتا ئۇ ھېلىقى ئۆزىگە يارەملەشكەن ئىشىك باقارغا بىر رومكا ھاراق قۇيۇپ بېرىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالغانىدى.

ئۇ يەنىلا شۇ قېرى، مىسكىن، بىچارە ھالەتتە ئىدى. بىراق راكى ھارىقى تەسىر قىلغان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ كىچىك كۆزلىرىدىن غەلىتە بىر خىل نۇر چاقنىدى.

شىمىت دېگەن ئادەم ئېلىك بوئىنسىنىڭ ياتىقىغا ھېچ ئىش كۆرمىگەن ئادەمدەك كىرىپ كەلدى.

بۇ چوڭ ئۆي 2 ــ قەۋەتتە بولۇپ، شاھ ــ سۇلتانلاردەك تۇرلۇك كاتتا زاتلار بۇ ئۆيدە تۇرغانىدى. مېھمانخانا ئۆي ئالتۇنىدەك يالتىراپ تۇراتتى، تاملارغا ئىسىل گىلەملەر تارتىلغانىدى، مونچىسى ناھايىتى چوڭ بولۇپ، خۇددى كۆلچەكتەك ئىدى، ياتاق ئۆيىنىڭ

---

① بېي ــ بەگ دېگەن مەنىدە.

چىرايلىق بالكونى بار بولۇپ، كۈندۈزى بالكوندىن قارىسا، پوسفور بوغىزى ۋە شەھەر ئىچىدىكى مەسچىتلەرنىڭ قۇببە-مۇنارلىرى ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

شىمىت چىراغنى ياندۇرۇپ، ئۆينىڭ ھەممە بۇلۇڭ-پۇشقاقلىرىغا زەڭ سېلىپ قاراپ چىقتى-دە، چاپسىنى بىلەن ئايناغ كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، ئىككى تاپانچىسىدىكى ئوقىنى سەپسېلىپ تەكشۈرۈپ چىقتى.

ئۇ ئەنە شۇنداق قوراللىنىپ، يوتقانغا كىردى-دە، چىراغنى ئۆچۈردى.

شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، ۋاقىت بەك ئاستا ئۆتتى. تالادا ۋاراڭ-چۇرۇڭ ئازايدى؛ گاھىدا قىزىل تۇغمەنىدىن ياكى شەھەردىكى باشقا ئوچ كەچلىك تاماشا سارىيىدىن مېھمانلارنى توشۇۋاتقان تاكسى-لىرىڭ سىگنالى كېلەتتى؛ گاھىدا يىراقلارغا سەيلىگە بېرىپ كەچ قالغان سەيلە-ساياھەتچىلەرنىڭ ئايناغ تىۋىشى كېلەتتى...

شىمىت بىر ماشىنىنىڭ پېرا مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدا توختىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولدى، ئەمما بۇنىڭغا تولىرا ھۆكۈم قىلال-مايتتى، چۈنكى دەل مۇشۇ چاغدا يېقىندىكى باغچىدىكى بىر ئىت قاۋاپ كەتكەنىدى.

يەنە ئون مىنۇت، 15 مىنۇت ئۆتتى...

شىمىت ئىككى قولىغا تاپانچا ئېلىپ، كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى تاپانچىنىڭ تەپكىسىگە تىرەپ يوتقاندا ياتاتتى.

كارىدوردا تىۋىشنى باشقىلار ئاڭلاپ قالمىسۇن دەپ، پۈتۈنىڭ ئۈچىدا مېڭىۋاتقانلارمۇ بارغۇ؟ ئىشىك تۈۋىدە بىر كىم بارمۇ نېمە؟

شىمىت جىددىيلەشتى، ئۇ كۈتۈپ ياتماقتا ئىدى. ئۇ مېتالنىڭ

ئىشك قۇلۇبغا تەگگەن ئاۋازىنى ئاڭلىغانىدەك بولىدى، بىر كىم ئاچقۇچ بىلەن قۇلۇپنى ئېچىۋاتىدۇ دەپ ئويلىدى ئۇ.

بىردەمدىن كېيىن ئۇنىڭغا ياتاقتا ئادەم بارىدەك بىلىنىدى. بىر كىمنىڭ تىنىقى كەلگەنىدەك، يېقىنلا بىر يەردە شىپىرلاۋاتقانىدەك تۇيۇلدى.

بۇ ئادەم نېمە قىلماقچى؟ ياتاقنىڭ نەرىدە؟ قايسى تەرەپكە مېڭىۋاتىدۇ؟

چىراغنىڭ ۋىكلىيۇچاتلى شىمتنىڭ بېشىدىلا ئىدى، بۇ ياتاقنىڭ ئىچى بىر سېكۇنتتىلا يوپيورۇق بولۇپ كېتىشى مۇمكىن. ئەمما، يەنە بىردەم قاراپ باقتى ياخشى، ئەھۋال تېخىمۇ ئايدىڭلاشسۇن.

شىمت غەرق ئۇيقۇغا كەتكەن ئادەمدەك تەكشى پۇشۇلىدىغلى تۇردى.

بۇ نېمىنىڭ ئاۋازى؟ شىرىقلىغان ئاۋازغۇ؟ ئاياق تېۋىشىگە زادىلا ئوخشىمايدۇ، بۇ ئاۋاز بەك يېنىك ۋە يۇمشاق بىر نېمىنىڭ ئاۋازى، گويا يەرگە چۈشۈپ كەتكەن كىيىمنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن شىمت چىداپ تۇرالمىدى. ئۇ سول قولىدىكى تاپانچىنى ۋاقتىنچە قويۇپ تۇرۇپ، كارىۋات بېشىدىكى ۋىكلىيۇچاتلىغا قولىنى ئۇزاتتى.

ئۇ چىراغنى يېقىپ، كارىۋاتتا ئولتۇردى، ئوڭ قولىدىكى تاپانچىنى ئاۋاز چىققان جايغا توغرىلاپ توۋلىدى:

— كۆتۈر قولۇڭنى!...مىدىرلىما...

شىمت ھاڭتېتىپلا قالدى، بىر ھازاغىچە ئادەمنىڭ كۆلگۈسى كەلگۈدەكلا بىر ھالغا كېلىپ قالغانىدى، چۈنكى ئۇ تاپانچىسى

بىلەن قورقۇتقان ئادەم دەل كېسىمنى سېلىۋاتقان بىر ئايال ئىدى.

راستلا بىر ئايال، كېلىشكەن قوڭۇر چاچلىق بىر ئايال ئىدى، ئۇ يېرىم يالىڭاچ ھالدا، قورقمىدىن شىمىتقا تىكىلىپلا قالغانىدى.

— سىز كىم؟ — دەپ قاتتىق ئاۋازدا سورىدى تۇرك تەلەپپۇزىدا بۇ ئايال.

— ئۆزىڭىزچۇ؟

— مەنما؟ مەن ئۆزەمنىڭ ياتقىدا تۇرۇۋاتقان ئادەم!

شىمىت كارىۋاتتىن ئىرغىپ تۇردى، ھېلىمۇ ياخشى ئۇ كىيىملىرىنىڭ ھەممىسىنلا سېلىۋەتمەپتىكەن. ھېلىقى ئايال پولدىن كۆڭلىكىنى ئېلىپ ئالدىنى توستى، ئەمما ئۇنىڭ ئاپئاق يەلكىسى بىلەن كۆكسىنىڭ بىر قىسمى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— نېمە؟ بۇ سىزنىڭ ياتقىڭىزما؟

— بۇ 12 ـ ياتاقتۇ؟

— سىز 2 ـ ياتاقتا، — دېدى شىمىت قوشۇمسىنى تۇرۇپ، — سىز 12 ـ ياتاقتا ئەمەسقۇ؟ شۇنداق ئىكەن، نېمىشقا بۇ ياتاقنى مېنىڭ دەيسىز؟ يەنە كېلىپ چىراغ ياندۇرمايلا يېشىنىڭىز نېمىسى؟

ئايالنىڭ قوڭۇرەڭ كۆزلىرىدىن ئەنسىرىگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

— ئەمىسە نېمە ئۈچۈن قورال تۇتۇپ ياتىسىز؟ مېنى كېسىنۋالماقچىمىسىز قويۇڭ...چىقىپ كەتكىلى قويۇڭ...

— ئىشنى ئېنىقلىماي تۇرۇپ چىقىپ كېتەلمەيسىز...

— نېمىنى بىلمەكچى سىز؟

— بۇ يەرگە نېمە دەپ كىرگەنلىكىڭىزنى.

— دېدىمغۇ، ئۆزەمنىڭ ياتقىغا كىردىم دەپ كىرىپ قاپتىمەن... چىراغ ياقماسلىقىم ئېرىمنى ئويغىتىۋەتمەسلىك ئۈچۈن ئىدى... شۇنچە كەچ بولۇپ كەتتى، مەن ئۇنىڭغا سائەت ئىككىدىن بۇرۇن قايتىپ كېلىمەن دەپ قويغانىدىم...

ئايال كېيىمىنى كېيىمدى، گەپ بىلەن بولۇپ كېتىپ بەدىنى تېخىمۇ ئېچىلىپ قالغانىدى، بۇنى كۆرگەن شىمت ئەپەندىنىڭ بىر ياقتىن ئاچچىقى كەلدى، بىر ياقتىن ئامراقلىقى تۇتتى.

— ئېرىڭىز 12 ـ ياتاقتىمۇ؟ نېمە ئىش قىلىدۇ؟

— ئېرىم گرېتسىيىلىك كاتتا سودىگەر، ئېتى گلاۋلوس...مەن، مەن تۇركىيىلىك...ئىستانبۇلغا بىر نەچچە كۈن تۇرغىلى كەلگەن...بىر ئايال دوستۇم بىلەن سىرتقا چىققانىدىم...

ئايالنىڭ يۈزى قىزىرىپ كەتتى، گويا ھازىرلا يىغلۇۋېتىدىغاندەك تۇراتتى، ئەمما شۇ ئان يەنە شىمت ئەپەندىنىڭ كۆزىنىڭ ئۇچىگە تىكىلىپ قارىدى.

— سىزنى ئاۋارە قىلىپ قويغىنىمغا ئەپۇ سورايمەن، — دېدى ئايال ئۆھ تارتىپ، — ئەمدى مەن كېتەي... نېمىشقا ئېزىپ كىرىپ قالغىنىمنى بىلمەيمەن...گەپنىڭ راستى، شامپان ھارىقىنى كۆپرەك ئىچۈۋېتىپتىمىز...

— ئەرلەر بىلەن ئىچكەنمۇ؟ — دەۋەتتى شىمت.

— ياق، ئايالـلار بىلەن. كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق بولغان، جىق مۇڭدىشىشقا توغرا كەلدى...

پەستكى قۇرۇق زالـدا بىرنەچچـلا چىراغ تېخىچـە يېنىقـلىق

ئىدى، ۋىجىك بوۋاي ئۇيقۇسى كەلمىگەنىدەك، سافاغا يېڭىباشتىن ئۆزىنى تاشلىدى.

ئىشىك باقار ئۆزىنىڭ ئورنىدا ئىدى. ئىككىيلەن تۇرۇپ-تۇرۇپ 2-قەۋەتكە غەيرى تەبىئىي يوسۇندا قاراپ قويياتتى، ئاندىن يەنە بىر-بىرىگە زادىلىق قىلغاندەك ۋە قانائەت قىلغاندەك كۆزىيۇمۇشلىشىپ قويياتتى.

ئەلى بېيىنىڭ سافاغا ئولتۇرۇشتىن بۇرۇن بىر شېشە راكى هارىقى بىلەن بىر رومكىنى يېنىدىكى كىچىك شىرەگە قويۇپ قويغانلىقىنى قوشۇمچە قىلىپ قويۇشقا توغرا كېلىدۇ.

ئايۇپ قەبرىستانلىقىدا ئاۋلىنوس شوپۇرىنىڭ يېنىدا ئۇخلاۋاتاتتى، ئېلىك بوئىنس بولسا چالا ئۇيقۇلۇق بولۇپ، ئۇنىڭغا ئەتراپىنى تۇمان قاپلاپ كەتكەندەك، ئۆزى گادىرماشلىقىتا يورۇقلۇقتا قاراپ جېنىنىڭ بىرىچە ئۇزۇپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلغاندى.

بۇ چاغدا ئۇ خۇش پۇراقلىق بىر چاتقالغا بۇرنىنى يېقىپ يەردە يەنىلا تۆپتۆز ياتاتتى.

يېرىم كېچىدە كىرىپ كەلگەن ئايال شىمىتنى بارغانسېرى خاتىرجەمسىزلەندۇرمەكتە ئىدى.

— كېلىڭ، باشقا بىر ئۆيگە كىرىپ پاراڭلىشايلى...

— نېمىشقا؟ بۇ ئۆي سىزنىڭمۇ؟

— هېچۇەقەسى يوق، ئارقامدىن مېڭىڭ.

— ئېرىم ئۇچراپ قالسا قانداق قىلىمەن؟

— چاتاق چىقمايدۇ...

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟

— مېڭىڭ، ھېلى بىلىپ قالسىز...

شىمىت چاپىنى، شلەپىسى ۋە ئايالنىڭ خالاتىنى ئالدى. كارىدورغا چىقىپ بىر نەچچە قەدەم مېڭىپلا 12 — دەپ يېزىلغان ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا توختىدى.

— نېمە قىلماقچىسىز؟ — دەپ سورىدى ئايال دۇدۇقلاپ.

— كۆرۈپ تۇرۇپسىزغۇ؟ ئۆزەمنىڭ ياتقىغا كەلدىم.

— لېكىن...

— مەرھەمەت! ئۆيگە كىرىپ ئازادە سۆزلىشەيلى...

ياتاقتا كىرگەندىن كېيىن، شىمىت سورىدى:

— ئېتىگىز نېمە؟

— ساجىدە.

— تېخىچە بويىتاق ئۆتۈۋاتىسىزغۇ دەيمەن، شۇنداقمۇ؟

— يېقىندا توي قىلىمەن.

بۇ چاغدا شىمىتنىڭ كۆڭلى مەجبۇرىيىتىمىنى ئادا قىلايمۇ ياكى ئۇرغۇپ چىقىۋاتقان ھېسسىياتىمغا بويسۇنايمۇ دېگەن زىددىيەتتىنىڭ ئەھۋالدا ئىدى.

— ھېلى كۆڭلەك كىيمىگەن ۋاقتىڭزدا بەك چىرايلىق كۆرۈنگەنىدىڭىز، — دېدى شىمىت.

— كۆڭلىڭىزنى سال دېمەكچىمۇ سىز؟

— مېنىڭچە بولسىغۇ...

شىمىت راستلا شۇنى ئۈمىد قىلاتتى. ئايالغا يەر ئاستىدىن قارايتى، ئۇنىڭ قاراشلىرىدىن بارغانسېرى قىزىقۋاتقانلىقى ۋە شەھۋانىي نەپسىنىڭ قوزغىلىۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

— نېمە قىلىۋاتىسىز؟ — دەپ سورىدى شىمىت تۇيۇقسىزلا

دۇدۇقلاپ.

— مەن ياتتىم...سىزنىڭ غەرىزىڭىز مۇشۇ ئەمەسمۇ؟

— بىزنىڭ رەسمىي سۆزلىشىدىغانلىقىمىزنى ئېسىڭىزدىن چىقىرىپ قويدىڭىزمۇ نېمە؟

ئايال جىلۋە ۋە مەسخىرە ئارىلاش جاۋاب بەردى:

— سىزنىڭچە، "ھېلىقى ئىش" تىن كېيىن رەسمىي سۆزلەشسەك بولامدىكەن؟

شىمت ئەپەندى غىڭشىپ، ئۆيدە ئۇيان، بۇيان پىرقىرىغىلى تۇردى، ئۇ بىر نېمىلەرنى ئويلاۋاتاتتى. قولىدا تاپانچىنىڭ بارلىقىنى ئۇنتۇپ قالغانلىقى ئۈنى كۆلكىلىك قىلىپ كۆرسىتىۋاتاتتى.

ئەمما ساجىدەنىڭ ئاپئاق بىلەكلىرى، يالىڭاچلانغان كۆكسى، يوتقاندىكى بەدىنى ئۇنىڭ ئەندىشىسىنى تۇگەتتى.

ئۇ قارارغا كەلدى: "ماڭاۋاي بوئىنس..."

— نېمە دەۋاتىسىز؟

— ھېچنېمە.

— ئەمىسە بوئىنس دەۋاتىسىزغۇ. بوئىنس دېگەن كىم؟ سىز ھېلى نېمىشقا باشقا ئادەمنىڭ ياتقىدا يۈرىسىز؟

— سىز ئۆزىڭىزچۇ؟

— مەن؟ مېنىڭ ئەھۋالىم سىزنىڭكىگە ئوخشمايدۇ.

— مېنىڭمۇ ئوخشمايدۇ!

— بايا تىن نېمىشقا "ماڭاۋاي بوئىنس" دېگەنلىكىڭىزنى ماڭا ئېيتىپ بەرگۈڭىز كەلمەيۋاتىدۇ.

بۇ چاغدا شىمت يوتقانغا كىرىدە، بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ:

ـــ بەلكىم "ھېلىقى ئىش" تىن كېيىن ئېيتىپ بېرەرمەن، ـــ دېدى.

دېرىزە ئوچۇق ئىدى، تاڭ نۇرى ئاسمانىنى سەدەپتەك ياللىرىتىۋەتكەن، ياتاققىمۇ سەھەر پۇرىقىنى ئېلىپ كىرگەنىدى.

شىمت تېخىچە تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى، ئۇنىڭ بېشى ساجىدەنىڭ يۇمشاق ۋە ئىسسىق مەيدىسىدە ئىدى. بۇ چاغدا شىبانو ماركىلىق بىر پىكاپ پىرا مېھمانخانىسىنىڭ ئالدىدا توختىدى. قاپىقى تۇرۇلگەن، رەڭگى ئۆچكەن، كىيىملىرى پۈرلەشكەن ئاۋلىنوس زالىغا كىرىپ، ئەلى بېيىنىڭ يەنىلا بۇرۇنقى يەردە ئولتۇرغانلىقىنى كۆردى-دە، غوتۇلدىدى:

ـــ بۇ يەردە ئولتۇرىسىزغۇ؟ چاتاق بولدى...

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ دېدى ۋىجىك بوۋاي بوش ئاۋازدا.

ـــ بىزنىڭ ئادىمىمىز...بوئىنس...ئۇنى ھېلىلا تاپتىم...

ـــ ئويغىنىپتىمۇ؟

ـــ تولۇق ئويغانماپتۇ. ئۆيگە ئەكىرىشكە ماڭا بىر يارەمچى كېرەك.

ئۇنىڭغا ۋىجىك بوۋاي ئەمەس، ئىشىك باقار يارەملەشمەكچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئېغىر بوئىنسنى ئۇچەيلەن مىك تەسلىكتە 2ـ قەۋەتكە كۆتۈرۈپ ئېچىقتى، ئاندىن كىيىملىرىنى سالدۇردى. ئامبرىكىلىق ھوشىغا كەلدى، ئەمما غەرق مەس كىشىدەك ھېچنېمىنى ئېسىگە ئالالمىدى.

ئىشىك باقار بۇنداق قارامىلىقنى كۆپ كۆرگەنىدى، ئۇ ھۆل لۇڭگىنى ئامبرىكىلىقنىڭ پېشانىسىگە قويدى-دە، پەسكە چۈشۈپ

كەتتى.

ئاۋلىنوس ئەلى بېيدىن سورىدى:

ــ نېمە قىلىشىم كېرەك؟

ــ ھېچ ئىش بىلەن كارىڭ بولمىسۇن...

ــ ساقچى ئىدارىسىگە مەلۇم قىلساق بولىدۇ، ئەمما ساقا بارماسلىقنى تەۋسىيە قىلىمەن...

ــ شۇ چاغدا ئۆزىڭىزنىڭ نەق مەيدانىدا ئىكەنلىكىڭىزنى خەق ئۇقۇپ قالمىسۇن دېمەكچىمۇسىز؟ ــ ئاۋلىنوس خاپىلىقتا غوڭشىپ، مۇشۇ گەپلەرنى قىلىۋېتىپ ۋېجىك بوۋايغا خېلى زەردە بىلەن قاراپ قويدى.

ــ سەندىن سورىمىغان نەرسىنى دەپ نېمە قىلاتتىڭ؟...

ــ يەنە شۇ گەپمۇ؟

ئۇ كەتتى. ۋېجىك بوۋاي سائەتكە قاراپ قويۇپ، ئېشىپ قالغان راكى ھارىقىنىڭ ھەممىسىنى قۇيدى، ئاندىن كېچىلىك سىمىنىدا ئىشلەۋاتقان ئىشىك باقارغا:

ــ سائەت يەتتىدە مېنى ئويغىتىپ قويۇڭ، ــ دېدى.

ئۇ زالىنىڭ بىر بۇلۇڭىدىكى سافانى كارىۋات قىلىپ، غەلىتە كىيىمى بىلەنلا ياتتى. ھەتتا شىلەپىسىنمۇ ئېلىۋەتمىدى.

2

ناسىم پاشانىڭ ھېلىقى كۈنى ئەتىگىنى ئاچچىقلىنىپ كېتىشى بەك قىزىق ئىش بولدى. تۈركىيە قەھۋىسى بىلەن سۇ ئىستاكانى قويۇلغان كونىچە مىس پەتنۇس بۇ ساقچى باشلىقىنىڭ ئىشخانىسىغا

هېللا كەلتۈرۈلگەنىدى. ھەر كۈنى 20 قېتىم كەلتۈرۈلەتتى. ناسىم پاشا بىر سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىتتىن بېرى كەلگەن ھەر بىر مېھمانىنى تاماكا ۋە قەھۋە بىلەن كۈتمەكتە ئىدى، بۇ ئوتمان مەھكىمىلىرىنىڭ ئەزەلدىن كېلىۋاتقان قائىدىسى ئىدى.

ئۇنىڭ ئىشخانىسىنىڭ دېرىزىسى ئاپتاپ ئوبدان چۈشىدىغان بىر ھويلا تەرەپكە ئېچىلاتتى، ئىشخانىغا 15ـ20چە ئادەم تىقىلىۋالغان بولۇپ، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۆرە تۇراتتى، بەزىلىرى ئولتۇراتتى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئىستانبۇلدىكى كاتتا شەخسلەر بولسا، بەزىلىرى مايلاچىلار ئىدى، مىللىي كىيىملىرىنى كىيىشكەن ھاممالىلارمۇ بار ئىدى. تۈركىيىنىڭ يېڭى بەلگىلىمىسى بويىچە، ھۆكۈمەت خادىملىرى دەرىجىسىنىڭ يۇقىرى ياكى تۆۋەن بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، مېھمانىنى ئەل ـ جامائەتنىڭ ئالدىدا قوبۇل قىلىشى كېرەك ئىدى، بولمىسا پارا يېدىمكەن دېگەن گۇمانغا قالاتتى. خىزمەتكار ۋە ساقلاش بۆلۈمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان بولۇپ، قوبۇل قىلىنغۇچىلار ئۆزىدىن بۇرۇن قوبۇل قىلىنغانلار بىلەن قوبۇل قىلغۇچىنىڭ نېمىلەرنى دېيىشكەنلەـ كىنى ئاڭلاپ تۇراتتى.

ناسىم پاشا سېمىز، كېينىشلىرى جايىدا ئادەم بولۇپ، جىق ئەتىر چېچىۋالغانىدى، بېشىغا بۇگۈنكى كۈندە كىيىش مەنئىي قىلىنغان تۈرك تۇماقلىرىدىن بىرنى كىيىۋالىدىغان بولسا، بۇرۇنقى ئالىي تاماكىلارنىڭ تېپىغا بېسىلغان تۈركىلەرگە ئوخشاپلا كېتەتتى.

ئەمما، ئەدەبلىك بۇ پاشا بىردىنلا ئورنىدىن تۇردى ـ دە، قەھۋە پەتنۇسىنى نېرى ئىتتىرىۋېتىپ، كاتىبلىرىغا تۇۋلاپ كەتتى:

ـــ دەرھال ئەلى بېينى چاقىرىپ كېلىڭلار!

ـــ تەقسىر، ئۇ تېخى كەلمىدى!

ـــ ئىزدەڭلار...نەدە بولمىسۇن، ئالدىمغا سۆرەپ كېلىڭلار.

ناسىم پاشا قايتا ئولتۇردى ـ دە، ھاۋا بەك تىنچ بولغانلىقتىن، يۈزىدىكى تەرنى سۈرتتى، بىر ئۇھ دەۋالدى. ئۇ يۈزىنى قول ياغلىقى بىلەن ئېرتىۋاتقاندا، بىر كىشىنىڭ ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن قىلغان مۇنۇ سۆزى قۇلىقى تۆۋىدە جارانلىدى:

ـــ مېنىڭ بىلەن كۆرۈشمەكچىمدىلە، جانابى تەقسىر؟

بۇنداق كۆرۈنۈش بىرىنچى قېتىم كۆرۈنۈۋاتقىنى يوق، چۈنكى، ئەلى بېي سىرىنى بىلىپ بولمايدىغان ئادەم ئىدى، ئۇنىڭ نەلەردە قورساق توينىغۇزۇپ، نەلەردە قونۇپ، نەلەردە تاھارەت ئېلىپ يۇرگىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى، ئەلۋەتتە ئۇ تاھارەتنى ئاددىيلا ئېلىپ تۇرمىتەتتى.

ئۇنىڭ ۋەزىپىسىمۇ ئېنىق ئەمەس ئىدى، خىزمەت دائىرىسىمۇ ناچىنق ئىدى. شۇڭا ئۇ چەت ئەللىك مۇھىم مېھمانلار بىلەنلا ھەـپە قىلىشاتتى، ئەمما غەيرى رەسمىي سالاھىيىتى بىلەن پەردە ئارقىسىدا پائالىيەت ئېلىپ بارانتى، يەنەكېلىپ بىر ئاز مەنسەنچى ئىدى.

بەزىلەر ساقلىنى چالا ئالدىغان، ئەسكى ـ تۈسكى كىيىملەرنى كىيىۋالىدىغان بۇ ۋۇجۇدىك بوۋاي ئىمپېرىيە زامانىسىدا ناھايىتى قابىلىيەتلىك دىپلومات ئىكەنمىش، ياۋروپا ئەللىرىنىڭ پايتەختلىرىدە تۇرۇپتىكەن دېيىشەتتى.

ئۇ ئەزەلدىن ئۆزىنى ماختىمايتتى، يەتتە ـ سەككىزخىل چەت تىلىنى بىلىمەن دەپمۇ باقمىغانىدى، ئەمما ئۇ ھەرقانداق چەت ئەللىكنىڭ گېپىنى چۈشىنەلەيتتى.

ـــ ئەلى بەي، كەلدىڭىزمۇ، ئۇلۇشكۇن سىزگە نېمە دەپ يوليورۇق بەرگەنىدىم؟

بۇ چاغدا بىر ئادەمنىڭ يۈزى قىزىپ، بارغانسېرى ئوڭايسىزلىنىپ كېتىۋاتاتتى، بۇ ئادەم ئاۋلىنوس ئىدى. ئۇ ھازىر ئاسىم پاشانىڭ ئالدىدا تۇرۇپ ئەھۋالىلارنى ئىنكاس قىلىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئىنكاس قىلغانلىرى پاشانىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرىۋەتتى. ئەلى بەي ئۇنىڭغا ئاچچىقلانماستىن قاراپ، ھولۇقماي، بوش ئاۋازدا، خۇددى كىتاب يادلىغاندەك مۇنداق دېدى:

ـــ تەقسىر، سىلى ماڭا ئامېرىكىلىق باي ئىلىك بوئىنس ئىستاۋ-بۇلغا كېلىدۇ، ئامېرىكا ساقچى ئورگانلىرىنىڭ مەلۇماتىدىن قارىغاندا، ئىلىك بوئىسنىڭ ھاياتى خەۋپ ئىچىدە ئىكەن دېگەنىدىلە... سىلى ماڭا ئۇنىڭغا قاراشنى، ئەمما بۇنى خەتقە بىلدۇرمەسلىكنى تاپىلىغانىدىلە...

ـــ ئۇنداقتا، سىز نېمىلەرنى قىلدىڭىز؟

ـــ ئۇنى قوغداۋاتىمەن، جانابلىرى.

باشلىقنىڭ جۇدۇنى تۇتقىلى تاسلا قالدى، بىر چەتتە كۆتۈپ تۇرغان بىچارىلەر قورقۇنچىلىقتا تىترىشىپ كەتتى.

ـــ سىزنىڭ ئۇنى قوغداۋاتقانلىقىڭىز راست! ئۇنداق بولسا، ئۇ ھازىر نەدە؟ ماڭا دەپ بېرەلەمسىز؟

ـــ پېرا مېھمانخانىسىدىكى ئۆزىنىڭ كارىۋىتىدا، جانابلىرى!

ـــ ھازىر ئۇنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ تۇنۇگۈن ئۇ نېمە ئىشقا يولۇققتى؟

ـــ مېنىڭچە، ئۇ ھېچقانداق كۆڭۈلسىزلىككە يولۇقمىدى، جانابلىرى.

هېچنېمدىن قورقماستىن ېېرىلىگەن بۇ جاۋابقا ئاۋلىنوس ھەيران قالدى. ئۇ ئۆزىدىن سەۋەنلىك ئۆتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، كەچۈرۈم سوراش ئۈچۈن ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا ئەھۋالنى دوكلات قىلىشقا كەلگەنىدى، ھازىر ئەلى ېېيىنىڭ ئۆزىنىڭ پۈتۈن قولىنى ئۆزى چۈشەۋاتقانلىقىنى كۆردى.

ماۋۇ كېلىشمەسلىكىنى! بۇنىڭدىن كېيىن ئىككى ئادەمدىن بىرى ئۆزىنىڭ رەقىبى بولۇپ قالىدۇ، ھېچ بولمىغاندا بىرى شۇنداق بولىدۇ، ئىككىلىسى شۇنداق بولۇشمۇ مۇمكىن!

ــ ئەلى ېېي، دېمەك، سىزگە قوغداش دەپ تاپشۇرغان ئادەمنىڭ ئەتىگەن سائەت ئۈچتە ئايۇپ قەبرىستانلىقىدا ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىكەنسىز ــ دە؟

ــ بىلمەن، تەقسىر، ئەمما بىزنىڭ مېھماندوستلۇق ئەنئەنىمىز مېھماننىڭ كېچىسى شالاق ئايال بىلەن سەيلە قىلىشىنى توسۇشۇمىزغا يول قويمىدى.

ــ مېھماندوستلۇق ئەنئەنىمىز ئەقەللىسى بىزنىڭ ئۇلارنىڭ كاللىسىغا كالتەك سالماسلىقىمىزنى تەلەپ قىلىدۇ دەڭا!

ــ شۇنداق جانابلىرى!

ــ بىراق، شۇنداق ئىش بولدى دەپ ئاڭلىدىم، سىز يا ئەھۋالنى بىلمەيسىز، يا مەندىن يوشۇرماقچى بولۇۋاتىسىز...

بىچارە ئەلى ېېينىڭ كاللىسى ساڭگىلاپ كەتتى، ئۇ ئوغرى چاشقاندەك غىپىدە ېېرىپ تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قولىغا ئېلىپ، پېرا مېھمانخانىسىنىڭ تېلېفونىنى ئالدى.

ــ بوئىنس ئەيرەسنىڭ تېلېفونىغا ئۇلاپ بېرسىڭىز...نېمە دەيسىز؟... رۇخسەت يوق دېيىش ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا

مۇڭايسق كەلمەيدۇ...بۇنىس ئەپەندىگە ئېيتىسپ قويۇڭ، ناسىم پاشا جانابلىرى ئۇنىڭ بىلەن سۆزلەشمەكچى...

ئۇ كۆلۈپ ـ ھەجىيىپ، ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن تۇرغۇپكىنى ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقىغا سۇندى.

ـ ئالو، بۇنىس ئەپەندىمۇ سىز؟...مەن ناسىم پاشا، ھەئە... سىزدىن تۇنۇگۈن كېچە بولغان ئىشقا ئەپۇ سوراش ھەم سىزدىن ئەھۋال سوراش ئۈچۈن تېلېفون بېرىۋاتىمەن. ئېچىكى ئىشلار مىنىستىرى سىزدەك چوڭ شەخسنىڭ...بىلىپ قالسا...نېمە؟... نېمە گەپ؟...سىز ئۇقمامسىز؟...ھېچ ئىش بولمىدى؟...بىراق... ئايۇپ قەبرىستانلىقىدا...ناھايىتى ئاددىي بىر سەيلە؟...كېيىنچۇ؟

ئەلى بەي بەشىنى كۆتۈرۈشكە جۈرئەت قىلالمىدى، ئاۋلىنوس ئەلۋەتتە بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسىنى بىلەتتى، ئۇ ئىچىدە: مەن يا سودايى بولۇپ قالدىم، يا ماڭا جىن تەگدى، دەپ ئويلىدى.

ـ ئەپۇ قىلىڭ، باشقىلارنىڭ ئېيتقىنىچە...ھەئە...سىزنىڭ ئامان ـ ئېسىن تۇرغانلىقىڭىز ئۈچۈن مەن بەك خۇشال...بەك خۇشال...ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، بۇنىس ئەپەندى...

ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى تۇرۇپكىنى قويۇپ، ئاۋلىنوسقا غەزەپ بىلەن ھومايدى.

ـ كېچىدە كۆيرەك ئىچىۋەتكەن ئوخشىمامسىز؟ كەسپىڭىزگە قارىماي مەست بولۇپ قالسىڭىز ئۈيات ئەمەسمۇ؟ چىقىڭ بۇ يەردىن! يوقىلاڭ ئىش بىلەن مېنى ئىككىنچى ئاۋارە قىلماڭ، بولمايدىغان بولسا، پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالمايسىز!

ئاۋلىنوس ئارقىسىغا داجىپ بەدەر قاچتى. ئەلى بەي قېپقالدى، ئۇنىڭ ئالدىغا پەتنۇستا قەھۋە كەلتۈرۈلدى، ئۇ كىچىك بىر ئىستاكان

قەھۋىنى ۋە بىر ئىستاكان سۇنى ئالىدى، فىلتىرلىق بىر تال تاماكىنىمۇ ئالدى. تاماكا چەكمىگەچكە، تاماكىنى يانچۇقىغا سالدى.

— ئەلى بەي، سىزنىڭچە بۇ ئامېرىكىلىقنىڭ ھاياتىي راست خەۋپلىكمۇ؟

— مەن ئامېرىكا تەرەپتىن يېزىلغان بىر دوكلاتنى ئوقۇغانىدىم، ئۇنىڭدا بىرنەچچە ئايدىن بۇيان بوئىنستا ۋەھىمىلىك خەتلەر تېگىپ تۇرغانلىقىنى، بۇ خەتلەردە بەلگىلەنگەن مۇددەت ئىچىدە 200 مىڭ دوللارنى تاپشۇرمىسا، جېنىڭنى ئالمىز دەپ يېزىلغانلىقىنى يېزىپتىكەن. شۇڭا ئۇ ئامېرىكىنىڭ ساقچى ئورگانلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، دۇنيانى ئايلىنىپ چىقىشقا كېلىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئۆزى تىجارەتچى ئەمەسكەن، ئۇنىڭ دادىسى جېك بوئىنس يەنى كىشىلەر چوڭ بوئىنس دەپ ئاتايدىغان كىشى تاماكا شىركىتى ئېچىپ، مىليون-مىليون دوللار پۇل تېپىپتىكەن، شۇڭا كىچىك بوئىنس تۇغۇلۇشىدىنلا كۆپ بايلىققا ئىگە بولۇپ قالغانىكەن.

ئەلى بەي پۈتىنىڭ ئۇچىغا قارىغىنىچە، بىر خىللا تاۋۇش بىلەن بۇ گەپلەرنى قىلدى.

— بۇ قېتىم ئۇ نەدىن كەپتۇ؟ — دەپ سوردى ناسىم پاشا.

— گاۋاي، ياپونىيە، ھىندىستان تەرەپلەردىن. ئەمما، ئۇ سەپەرگە چىققاندىن كېيىنمۇ داۋاملىق ۋەھىمىلىك خەتلەرنى تاپشۇرۇۋاپتۇ، يەنە كېلىپ بۇ خەتلەردە گەپلەر بەك قاتتىق ئىكەن، ئاز كۈندە ئۆلۈمگىنى كۆرسەن دېيىلگەنىكەن.

— بۇ خەتلەر ئامېرىكىدىن سېلىنغانمىكەن؟

— ياق، ھەممىسى ئۇ سەپەر ئۈستىدە ئۆتكەن جايلاردىن سېلىنغان، ئۇنىڭ تۇنۇگۈن پىرا مېھمانخانىسىدىمۇ بىر پارچە خەت

تاپشۇرۇۋالغانلىقىغا ئىشىنىمەن...

— ئۇ ئۆزىنى ساقلاش ئۇچۇن قانداق تەدبىر قوللىنىپتۇ؟

— ئۇ نېيۇيوركتىن چىققاندىلا شىمشت دېگەن بىر پايلاقچىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئېلىۋاپتۇ، بۇ پايلاقچىنىڭ يېنىدا ئىككى دانە ئاپتوماتىك تاپانچا بار ئىكەن، ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىلمايدىكەن...

— ئامېرىكىدىن چىققاندىن كېيىن، پايلاقچى بوئىنىڭ ئەتراپىدا گۇمانلىق ئادەملەر بارلىقىنى بايقىماپتىمۇ؟

— بوئىنى بىلمەيدىكەنمەن، جانابلىرى، مەن دېگەن يوشۇرۇن يۇرىمەن، ئېلىك بوئىنىس بىلەن شىمشت مەندەك كىچىك بىر شەخسنىڭ بارلىقىنى بىلمەيدۇ. مېنىڭ ئىشىم تۇركىيە زېمىنىدا ئامېرىكىلىق باينىڭ كۆتۈلمىگەن بالاغا ئۇچرىماسلىقىغا كاپالەتلىك قىلىش...

— سىزگە يەنە بىرنەچچە ئادەم قوشۇپ بېرەيمۇ؟

— تەقسىر، مەن ئۇلارغا گەپ ئاڭلىتالمايمەن!

— ئېھتىيات ئۇچۇن بولسىمۇ، نېمە بولسا بولسۇن، پېرا مېھمانخانىسىنى نازارەت ئاستىغا ئېلىش كېرەكمۇ، يوق؟

ئەلى بېي جاۋاب بەرمەستىن، راسا ئېگىلىپ تازىم قىلدى، ئاندىن بۇرۇنقى ۋاقىتلاردىكى ئۆزىنى قالتىس ھېسابلايدىغان نوچىلاردەك قەدەم تاشلاپ ئىشخانىدىن چىقىپ كەتتى.

ئاۋلىنوس خىجىل ھالدا خاتىرجەمسىزلىنىپ ھويلىدا كۆتۈپ تۇراتتى.

— ئۇنى ساقچى ئىدارىسىگە ئەھۋالىنى مەلۇم قىلامدىكىن دەپ ئويلاپتىمەن، — دېدى ئۇ كېكەچلەپ، — ئۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلغان بولسا، ساقچى ئىدارىسى سەن نېمە دەپ مۇرىمەي يۈرىدۇك دەپ مەندىن كۆرەتتى.

— بىلدىڭىزنى دەڭ، ئەما پەخەس بولۇڭ، خاتا قىلىپ قويماڭ...

— ئەلى بەي، سىزنىڭچە...

— باشلىق تېلېفوندا دېگەن گەپلەرنى ئاڭلىمىدىڭىزمۇ؟ ئېلىك بوئىنىس ئۇزى تۇنۇگۈن كېچە ھېچ ئىش بولمىغانلىقىنى رەسمىي دېدىغۇ؟...ئاۋلىنوس، ھاراقنى ئازراق ئىچسىڭىز بولمامدۇ!

بۇ گەپلەرنى قىلىپ بولۇپ، ئەلى بەي قۇياش نۇرىغا چۆمۈلۈپ تۇرىدىغان دەرەخلىق يول بىلەن كونا شەھەرگە قاراپ دەلدەڭشىپ مېڭىپ كەتتى.

گەپنىڭ راستى، يالغۇز چاشقان ھېچ ئىش چىقىرالمايدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭ رەڭگىنى ئەتراپىدىكى نەرسىلەرنىڭ رەڭگىگە ئوخشىتىپ قېلىپ، پەرقلەندۇرەلمەيدۇ-دە، ئۇنىڭ قايسى تۆشۈك-تىن چىقىپ، قايسى تۆشۈككە كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرەلمەيدۇ. ئەمما، ئۇ توغرۇلۇق گەپ بولۇۋاتقاندا، ئۇ ئادەتتىكىدەكلا پەيدا بولىدۇ-دە، شۇنچە بىمالال يۈرۈۋېرىدۇ.

شۇڭا، پېرا مېھمانخانىسىدىكى ئىشىك باقار ئايرىم قويۇلغان خەتلەرنى ئېلىپ زالغا بۇرۇلغىنىدا، كۈلۈمسىرەپ قولىنى ئۇزارتقان ئەلى بەينى تۆيۈقسىز كۆرۈپ قېلىپ چۆچۈپ كەتتى.

ئەلى بەي بۈيرۇق بەرمىدى، بىر نېمىنمۇ تەلەپ قىلمىدى. ئۇ قولىنى سۇنۇۋىدى، ئىشىك باقار خەتلەرنى ئۇنىڭغا بەردى، ۋىجىك بوۋاي خەتلەرنى ئېچىلمىلىك بىلەن ئۆرۈپ-چۆرۈپ، بىر پارچىسىنى ئېلىپ قالدى، بۇ خەت ئىستانبۇلدىن ئېلىك بوئىنىسقا سېلىنغان خەت ئىدى.

بۇ ساقچى ئەمەلدارى ئۆزىنىڭ ھەيۋىسىنى كۆرسىتىپ قويمىدىغان يەر مېھمانخانىنىڭ زالى ۋە ھاراقخانا بىلەنلا چەكلەنمەيتتى. چۈنكى، بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن، كاۋاپدىندىن بىر پارچە پاخلان گۆشنى ئەمدىلا ئالغان ئاشپەز ئەلى بېيگە ئىشارەت قىلىپ قويۇۋىدى، ئەلى بېي ئېگىشىپ ئوچاققا قارىدى.

ئەلى بېي پىششىپ كەتكەن كەسىپ ئەھلىلىرىدەك ئۇستىلىق بىلەن كونۇبرتنى ئېچىپ، خەتنى ئالدى-دە، يەر ئاستى ئۆيىدىكى ئاشخانىنىڭ دېرىزىسى تۈۋىگە كېلىپ، خەتنى يورۇقتا تۇتتۇپ ئوقۇغىلى تۇردى.

"ئىلىك بوئىنس:

سىزگە ئويلىنىشقا ۋاقىت بەردىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ تەھدىتىمنىڭ قوروق گەپ ئەمەسلىكىنى كۆپ قېتىم ئىسپاتلىدىم.

بەلگىلەپ بەرگەن ساندىكى پۇلنى بۇرۇن دېگەن ئۈسۇل بويىچە بىر ھەپتىگىچە تاپشۇرمىسىڭىز، ھەرقانداق ساقچى، ھەرقانداق پايلاقچىمۇ سىزنىڭ ھاياتىڭىزنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالمايدۇ.

ھازىردىن باشلاپ سىزگە يەنە بىر نەچچە قېتىم ئاگاھلاندۇرۇش بېرىمەن، بۇ ئاگاھلاندۇرۇشلارنىڭ بەزىلىرى ئازابلىق بولۇشمۇ مۇمكىن."

ئىمزا سۈپىتىدە خەتنىڭ ئاستىغا قىزىل سىياھ بىلەن ئوچ كرېست بەلگىسى سىزىلغانىدى.

ئادەتتىكى ۋەھىمىلىك خەتلەر ماشىنكىدا باستۇرۇلغان بولاتتى، ياكى گېزىت خەتلىرىنى چاپلاش يولى بىلەن بېرىكىتۇرۇلگەن بولاتتى، بۇ خەتنىڭ ئۇنداق بولماسلىقى كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى.

بۇ خەت راستىلا قول بىلەن يېزىلغانىدى، يەنە كېلىپ ئايال كىشىنىڭ خېتى ئىدى. ئەلى بەي بۇ خەتنى چوقۇم تۇرك ئايال-لىرىدىن بىرى يازغان دەپ جەزملەشتۇردى.

ئاشپەز تېخى بىر سەيگە دورا-دەرمەك سېپىپ بولغىچە، پايلاقچى كۆزدىن غايىپ بولدى. پېرا مېھمانخانىسىنىڭ ئۈدۈلىدا تۇرۇشلۇق فوتو ئاپپاراتچى پايلاقچىنىڭ خىرە قىزىل چىراغ يېنىپ تۇرغان قاراڭغۇ ئۆيگە كىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قالدى.

— سەلىم بەي، ماۋۇنى ماڭا تارتىپ بېرىڭا.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ خەتنى مېھمانخانىنىڭ ئىشىك باقارىغا قايتۇرۇپ بەردى.

— ساجىدە قېنى؟ — دەپ سورىدى ئۇ ئاستاغىنا كالپۇكىنىمۇ مىدىرلاتماي.

ئىشىك باقار كۆزى بىلەن ئۈستۈنكى قەۋەتنى كۆرسەتتى، ئۇ چۈشەندى.

— بوئىنسچۇ؟

— ئۇخلاۋاتىدۇ...بۈگۈن ئەتىگەن ياتقىغا جىقلا ناشتىلىق ئەكىرىدۇرۇپتۇ.

— دوختۇر چاقىرىدىكلارمۇ؟

— بىرنەچچە تاللا ئاسپىرىن ئالدى.

ئىشىك باقارنىڭ ئويىچە، ئەلى بەي كۆرۈنمىگىنى بىلەن، مېھمانخانىدىن چىقىپ كەتمىگەنىدى، چۈنكى ھاراقخانىنىڭ پۈكەي تازىلاۋاتقان خىزمەتچىسى بىر ئازدىن كېيىنلا ئۈنۈك يوغان بىر رومكا راكى ھارىقى ئېچىپ، زەيتۇن يەپ تۇرغانلىقىنى كۆرگەنىدى. كارىدوردا ئىشلەيدىغان بىر خىزمەتچى ئۈنۈك كارىدورنىڭ

قاراڭغۇ يېرىدە تۇرغانلىقىنى كۆرگەندەك قىلغانۇ، ئانچە دىققەت قىلىپ كەتمىگەن.

12 ـ نومۇرلۇق ئۇيدە، نەپىس كېچىلىك كىيىمى كىيىۋالغان شىمت بەدىنى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان نېپىز ئىچ كۆڭلەك كىيىۋالغان ساجىدەگە يۆلەنگەن پېتى كارىۋاتتا ئولتۇراتتى. دېرىزىدىن شەھەر-دىكى مەسچىتلەرنىڭ قۇببىلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى، ئىككىيلەننىڭ كەيپىياتى ئەلۋەتتە بەك ياخشى ئىدى، ئۇلار پەتنۇسنى تىزغا قويۇۋېلىپ ناشتىلىق يەۋاتاتتى.

شىمت ئىنىڭ كەيپى خۇش ئىدى، ئۇ ئۆزىنىڭ قىلمىشىدىن بەك رازى ئىدى. ئۇ يېنىدىكى ئايالغا كۆلۈمسىرەپ ئۇزاق قارىغاندىن كېيىن:

ــ ئەمدى كۆڭلىمىزدىكى گەپنى دېيىشۋالساق قانداق؟ ــ دەپ تەكلىپ بەردى.

ئايالنىڭ ئاغزىنى پۈرۈشتۇرگەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ سىزنىڭچە بىز تېخى بەك يېقىن ئەمەسكەنمىز ـ دە؟ ــ دەپ قوشۇپ قويدى ئۇ شوخلۇق بىلەن.

ــ ئالۋاستىنىڭ ئۆزىلا ئىكەنسىز، ــ دېدى ئايال نازلىنىپ، ــ دېگۈم كەلمىگەن ئىشلارنى دەپ بېرىشكە قىستاۋاتسىز. مەن بىچارىنىڭ ئىززىتىنى قىلايمۇ دېمەيسىز!!

ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئىززىتىم دېگەن سۆز ئۇنىڭ ئوچۇق كۆكسى ۋە ئىككىيلەننىڭ مىنگلەشتۇرۇۋالغان يوتىلىرى بىلەن ماسلىشىپ تېخىمۇ تاتلىقلىشىپ كەتكەندى.

ــ بولدىلا، چىرايلىقىم ساجىدە! سىزگە يارىدىم كېرەكمۇ؟ گەپنى باشتىن باشلايلىمۇ. بىرىنچىدىن، سىزنىڭ ئېرىڭىز يوق

ئىكەن. ئىككىنچىسىدىن، سىز چىرايلىق كۆڭلەكلەرگە، خۇش پۇراق ئەتىرلەرگە، ئېسىل بېزەكلەرگە ئامراق ئىكەنسىز، بۇ نەرسىلەرنى پۇل بولمىسا ئېلىش تەس...

— ئىنساپسىز ئادەم ئىكەنسىز! — دېدى ئايال بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ.

— مەن دېگەن ئاھىرىكىلىق! بىز ئاھىرىكىلىقلار ئىشنى ئوپئوچۇق ئايدىڭلاشتۇرۇشقا ئامراق...سىزنى بىر يولۇچىنىڭ ياتقىغا كەلسەكەلمەس كىرمەيدۇ دەپ كېسىپ ئېيتالايمەن.

— مەنمۇ شۇنداق ئويلايمەن!

— گېپىمىگە ئاچچىقلىنىڭ كەلمىسۇن، سىز پۇل خەجلەشنى بىلمىدىغان ئايال ئىكەنسىز...ئېلىك بوئىنىس دېگەن تاماكا كارولىنىڭ پېرا مېھمانخانىسىدا تۇرىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە تەنها ئىكەنلىكىنى سىزگە چوقۇم بىر كىم ئېيتىپ قويغان...

ئايالنىڭ يۈزى قىزارغاندۇ؟ يا بولمىسا يالغاندىن يۈزى قىزارغان بولۇۋالغانىدۇ؟ نېمە بولسا بولسۇن، بۇ ئايالنىڭ ئىتائەتسىزلىكى شىمىتنىڭ ئۆز گېپىنى داۋاملاشتۇرۇشىغا ئىلھام بولدى. ئەمما، بۇ ئايال كۆزىنى بىر ئىلاپ قويسىلا، شىمىت ئېغىز ئاچماي جىم تۇرىدىغاندەك كۆرۈنەتتى.

— توغرا ئېيتقاندىمەن؟ چىرايلىق قىزچاق ساجىدە؟ سىز بىچارە شىمىتكە ئەمەس، شىمىتنىڭ خوجايىنىغا، قالتىس شەخس بوئىنىسقا يولۇقماقچى ئىدىڭىز...تۇنۇگۈن كېچە خوجايىننىڭ كارىۋېتىدا ياتقان كىشىنىڭ بىچارە شىمىت ئىكەنلىكىنى خىيالىڭىزغا كەلتۈرمىگەن بولغىدىڭىز؟

— نېمىشقا شۇنداق بولىدۇ؟ — دەپ سوردى ئايال، ئۇنىڭ

كۆزلىرى شىمتقا مختەك قادالغانىدى، گۈدەكلىك چىقىپ تۇرغان يوغان كۆزلىرىدە بىر كېچىلىك تاماشىنىڭ دېغى قالغانىدى.

ــ بۇ باشقا بىر ئىش. دەپ كەلسەك گەپ تولا.

ــ بۇ لىللا بولمىدى!

ــ نېمىشقا لىللا بولمىدى؟

ــ مەنغۇ ھەممە گەپنى دېدىم، سىز ماڭا ھېچنېمە دەپ بەرمىدىڭىز. سىزنىڭ نېمىشقا ئوقلاقلىق تاپانچا بىلەن قوراللىنىپ خوجايىننىڭ كارىۋىتىدا ياتقانلىقىڭىزنى بىلىپ قالسام دەيمەن.

شىمت بىر تال تاماكا تۈتاشتۇرۇپ، بىر پەس شۇبھىلىنىپ تۇرۇپ قالدى.

ــ بۇنىس قاخشاتقۇچ تەھدىتكە ئۇچرايدىغان بولسا...

ــ ئۇنىڭغا كىم تەھدىت سالدۇ؟

ــ كىم بولسا بولسامدۇ! بىزنىڭ ئامېرىكىدا پۇلى بارلار قاراقچىلارنىڭ، ھازىرقى گەپ بىلەن ئېيتقاندا، قىزىلكۆزلەرنىڭ تورلىرىدىن قۇتۇلالمايدۇ.

ــ تونۇگۇن كېچە بۇنىس خەۋپكە ئۇچرىدى، ئۇنى قوغداشقا مەسئۇل بولغان مەن...

ــ ئۇنىڭ خەۋپكە ئۇچرايدىغىنىنى سىز قانداق بىلدىڭىز؟

ــ چۈنكى بەزىلەر ئۇنىڭغا خەت يېزىپتىكەن...

ــ قانداقسىگە ئۇنىڭغا خەت يازىدۇ، سىزلەر ئەمدىلا كەلگەن ئەمەسمۇ؟

ــ خەت پوورت سەئىدتىن سېلىنغانىكەن، بۇنىڭدىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى بىز شۇيەردە ئىدۇق،...توختاڭ، مەن خەتنى ھازىرلا سىزگە كۆرسىتەي.

ئۇ كارىۋاتتىن تۇردى. ئۇنىڭغا پۈتمىگەن سوزۇشلارنى توغرا كەلگەندە بەلكىم. ئۇ قولۇپلاقلىق قىزىل چامادان قويۇلغان بىر شىرەنكە يېنىغا كېلىپ، قۇلۇپنى ئاچتى-دە، بىر پەس ئاختۇرۇپ، بىر پارچە خەتنى ئالدى. خەتتە مۇنۇلار يېزىلغانىدى:

"ئىلىك بوۋىنس:

پەخەس بولۇڭ! ئىستانبۇلدىكى تۇنجى كېچە سىز ئۈچۈن قاتتىق ئاگاھلاندۇرۇش بولىدۇ. سىز يېقىندا مېھمانخانىنىڭ كارىۋىتىدا ئەمەس، دوختۇرخانىنىڭ كارىۋىتىدا يېتىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن. ئۆزىڭىز بىلىپ بىر ئىش قىلىڭ!"

ساجىدە چۆچۈگەندەك قىلىپ، پىچىرلىدى:

— ئايال يازغاندەك تۇرىدۇ.

— مەنمۇ شۇنداق دەپ ئويلىغان.

— ئەمما بۇ ئايال ئانچە ساۋاتلىق ئەمەستەك تۇرىدۇ. شۇنداق-تىمۇ خەتنى توغرا يېزىپتۇ.

— ھەممە خەتتە مۇشۇنداق ئەھۋال بار... — شىمىت دېرىزە يېنىغا بېرىپ دېرىزىنى يېپىپ قويدى، چۈنكى ئۆيگە ئاپتاپ كىرىۋالغانىدى.

— بوۋىنسقا مۇشۇنداق ۋەھىمىلىك خەتلەر خېلىلا كۆپ تېگىپتۇ-دە؟

— بارغانلا يېرىدە تېگىپ تۇرىدۇ. نېۋ يوركتا چېغىدا ھەركۈنى كېلىدىغان يوللانمىلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇنداق خەتتىن بىرى بار ئىدى.

— ئىمزاسى ئوخشاشمۇ؟

— ھەر قېتىملىق خەتنىڭ ئىمزاسى باشقا-باشقا.

— ماڭا بىر تال تاماكا بەرسىڭىز.

شمىت ئايالغا يېقىنلاپ كەلدى، ئۆزىنىڭ ھاياجانلانغىنىدىن بۇ ئايالنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىغا راستلا ئىشەندى.

— شمىت، ئاجايىپلا بىر ئادەم ئىكەنسىز...

— قانداق ئاجايىپ ئىكەنمەن؟

— بەزىدە بەك قورقۇنچاق ئىكەنسىز، ئاھىرىكىلىق پايلاقچىلارنى بۇنداق قورقۇنچاق بولار دەپ ئويلىماپتىكەنمەن.

— ئايالىلارنىڭ ئالدىدا! — دەپ تەۋرەتتى ئۇ كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ.

— سىز ھاياتىڭىزدا كۆپ ئايالغا ئۇچراشمىغانسەك تۇرىسىز، شۇنداقمۇ؟

— سىز قانداق بىلدىڭىز؟

— ھەرىكىتىڭىزدىن سەزدىم...جىق ئايالار بىلەن تونۇشلۇقى بار ئەركىشى بۇنداق قىلمايدۇ. سىز ماڭا ئىنتايىن ئاچكۆزلۈك بىلەن...

— ئاچچىقىڭىزنى كەلتۈرۈپ قويدۇمۇ؟

— دەل ئەكسى. بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىش سىزنى بەك ھاياجانغا چۆمدۈردى، سىز ھەتتا بۇرچىڭىزنىمۇ ئۇنتۇپ قالدىڭىز...

— نېمە بۇرچ؟ — ئۇ راستلا ھەيران قالدى.

— سىزنىڭ ئۆز كەسپىڭىز ئالدىدىكى جاۋابكارلىقىڭىز. ئالايلۇق، سىز بۇيەردە چېغىڭىزدا بوئىنىسنى خەق قەستلەپ ئۆلتۈرۈۋاتقىنى... سىز ھەتتا ئۇنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ باقايمۇ دېمىدىڭىز! سىز ئۇنىڭ كارۇشتىدا ياتقاندا، ئۇ نەدە ئىدى؟

— ئۇ خەۋپتە ئەمەس ئىدى...

— كېيىنچۇ؟

— بۇنى ئۇقمايدىكەنسەن، — دەپ راستىنى ئېيتتى ئۇ، — تۇرۇپ تۇرۇڭ، سوراپ باقاي.

بۇ چاغدا ئۇنىڭ ھەرىكىتىدىن ياشلارغا خاس كالامپايلىق ئىپادىلەنىدى. ئۇ تېلېفون تۇرۇبكىسىنى قولىغا ئېلىپ، ئىشىك باقاردىن سورىدى:

— ئالو، بوئىنس ئەپەندى قايتىپ كەلدىمۇ؟ بەللى،...ھاجەتسىز! ئۇنى بىسەرەمجان قىلىشىنىڭ ھاجىتى يوق... زۆرۈرىيىتى يوق. ئورنىدىن تۇرغانىدىن كېيىن ماڭا دەپ قويسىڭىزلا بولىدۇ... رەھمەت.

ئارقىدىنلا ئۇ خۇشال ھالدا مۇنداق دېدى:

— قاراڭ! ئۇ تېخى ئۇخلاۋېتىپتۇ! مېنىڭ ئەركىن پائالىيەت قىلىدىغان ئازراق ۋاقتىم بار. بىلەمسىز ساجىدە، سىزنى بەك ياخشى كۆرۈپ قالدىم، سىز ئامېرىكا قىزلىرىغا تاماممەن ئوخشايدىكەنسىز.

— سىز ئامېرىكا قىزلىرىنى ياخشى كۆرمەمسىز؟

— ئۇلارغا پۇل بولسلا بولىدى.

— ياپون قىزلىرىچۇ؟...

— ئالاقلىشىپ باقمىغان.

— سەپەر ئۇستىدە چۈشكەن يەرلىرىگىزدىكى ئايالىلار بىلەن ئاپاق-چاپاق بولمىدىم دېيەلمەسسىز؟

— ئۇنداق ئەمەس، ئەمما پۇرسەت بەك ئاز بولىدى... مەن ئۇنداق ئادەملەردىن ئەمەس.

— بوئىنس ئەپەندىچۇ؟

ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ، ئۇنلۈك سۆزلىدى:

— ئۇ ماڭا ئوخشمايدۇ. شوتا ئېلىۋېتىلسلا، ئۇ ئۆزىنى دەرھال

يول باشلىغۇچىنىڭ قۇچىقىغا ئاتىسىدۇ، ئۇلار ئۇنى تۇرلۇك ئالاھىدە جايلارغا ئاپىرىدۇ. بۇگۈن نېمە ئىش قىلىمىز، ساجىدە قىز؟

— قولۇاق بىلەن سېرابىيگە بارغۇڭمز بارمۇ؟ ئۇ دېگەن ئاشىق-مەشۇقلار سەيلى-تاماشا قىلىدىغان جاي. ئۇ يەردە سەيلى قىلىپ بولۇپ پوسفور بوغۇزىغا ئويىنغىلى بارىمىز.

— بەك ياخشى گەپ بولىدى! كېينىكىلى ئەمىسە! سېرابىيگە بارايلى.

— بوئىنس ئەيرەسچۇ؟

— ئۇنىڭدىن يېرىم كۈن سوراي. ئۇ غىدىقلىق-پىدىكلىق قىلماي بىرنەچچە سائەت يېتىپ تۇرسۇن.

— ئەمىسە مەن كېيىندىم.

ئايال كارىۋاتتىن چۈشۈپ، كىيىملىرىنى ئېلىپ، مۇنچىغا كىرىپ كەتتى، ئاندىن ئىشكنى ياپتى، كېيىن ئۇنىڭ:

— يېرىم سائەت كېتىدۇ ماڭا! — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

گېپىنىڭ ئاخىرى تۇگە-تۇگمەيلا، ئۇ چۆچۈپ كەتتى، ئۇنىڭدىن بىر مېتر نېرىدا ئەلى بەي ۋاننىڭ قىرغىقىدا خاتىرجەم ئولتۇراتتى.

— بۇيەرگە كىرگىنىڭىزگە خېلى بولدىمۇ؟

ئەلى بەي بىر بارمىقىنى كالپۇكىغا تىك قويۇپ، ئايالغا كېينىشنى ئىشارەت قىلدى. بۇ قېتىم يۈيۈنۇۋاتقاندا، ئەلى بەينىڭ كۆزىدىن باشقىچە ئىپادە بىلىنمىدى.

ئەلى بەي قەغەزگە بىرنەچچە قۇر خەت يازدى، چۈنكى يان ئۆيدە شىمت ئۇيان-بۇيان ماڭماقتا ئىدى، گەپ قىلىشسا، ئاڭلاپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى:

"ئۇنى كەچ سائەت ئونغىچە باشقا ئىش قىلىغۇزماڭ. بىر ئامال بىلەن ئۇنى مەست قىلىڭ. ئۇ راكى ھارىقى ئىچىشكە ئادەتلەنمىگەن. مانا يەنە ئۇنىڭ ياتقىدىكى قىزىل چامادانىنىڭ ئاچقۇچى كېرەك."

قىز دۇشمانىڭ ئاستىدا تۇرۇپ، ئۇقتۇم دېگەن مەنىدە بېشىنى لىڭشىتتى. سوغۇق سۇ ئۇنىڭ قېنىق ئەتىرەڭ بەدىنىگە چۈشكەندە، ئۇ تىترەپ كەتتى.

ئۇ يۇيۇنۇش كېيىمىنى ئالاي دەپ كەينىگە قارىغاندا، ئەلى بېي كۆرۈنمىدى.

— كىرسەم بولامدۇ؟ — دەپ سوردى شىمىت ئاقەتسىزلىك بىلەن. ئۇ راستلا ئىشىق تورىغا چۈشۈپ قالغانىدى.

3

ھاراقخانىدا بىر ئاز راكى ھارىقى ئىچىش، ئاندىن تۈركىيىدىكى ھەممە قەھۋىخانىلاردا بولىدىغان سۈرلەنگەن بېلىق قۇرۇتۇلمىسى يېيىش ئەلى بېينىڭ چۈشلۈك تامىقى ئىدى. ئۇنىڭ ھەممە يېمەكلىكلەر تىزىلغان شىرەنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ تاماق يەيدىغان ۋاقتىلىرى ناھايىتى ئاز بولسا كېرەك.

شىمىت بىلەن ساجىدە پاكاد ماركىلىق تاكسىغا ئولتۇرۇپ سېرا-بىيگە كەتتى. بۇ چاغدا چۈشلۈك ئۈيقۇسىدىن ئويغانمىغان بىرنەچچە يولۇچىدىن باشقا ھەممەيلەن سىرتقا چىقىپ كەتكەنىدى.

زالنىڭ يېنىدا مايلاشچىلىق قىلىدىغان كىچىك بالا نېمىشقا 2-قەۋەتنىڭ كارىدورىدا لاغايلاپ يۈرىدۇ؟

ئەلى بېي 12-ئۆيدە بىرەر ناتونۇش ئادەمنىڭ تۈيۈقسىز كىرىپ قېلىشىدىن قىلچە قورقمايدىغاندەك ھالەتتە راھەتلىنىپ ئولتۇراتتى.

ئۇ ساجده ئىشك باقار ئارقىلىق قالىدۇرۇپ كەتكەن ئاچقۇچ بىلەن ئېچىشقا كۆزى تۆت بولۇپ كەتكەن قىزىل چامادانىنى ئېچىپ، ئىچىدىكى ھۆججەتلەرنى لۈئى XV نىڭكىدەك شىرەگە تۆكتى.

ئەڭ قىزىقارلىق ئىش شۇ بولدىكى، ئەلى بېي نەرسىلەرنى كۆرۈش ئۈچۈن كۆزەينەكنى تاقىۋىدى، چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ خۇددى كىچىك بالىلارنىڭ نەزەرىدىكى كىتابخۇمارلارغا ئوخشاپ قالدى.

ئۇ ئۇزۇندىلەر ئالاتتى، خەتلەرنى كۆچۈرەتتى، بولۇپمۇ پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ ئاجايىپ ئۇستىلىق بىلەن سانلارنى جەملەيتتى.

شىمىت ئەتىگەندە مەشۇقىغا ئېيتقاندەك، ئېلىك بوئىنس نېيۇيورك-تىن باشلاپلا بارغانلىكى بېرىدە ۋەھىمىلىك خەتلەرنى تاپشۇرۇۋېلىپ كەلگەنىدى.

ۋەھىمىلىك خەتلەرنىڭ ھەممىسى مۇشۇ يەردە ئىدى، ھەر بىر پارچە خەتنىڭ ئىمزاسى ئوخشاش ئەمەس ئىدى، ئەركىشى يازغان بىرەر پارچىمۇ خەت يوق ئىدى.

قىسقىسى، خەتلەرنىڭ تولىسى خېلى جاپا بىلەن، گويا باشلانغۇچ مەكتەپ باللىرى تاپشۇرۇق ئىشلەش ۋاقتىدا يازغان خەتتەك قىدىغىر-سىڭغىر يېزىلغانىدى.

ۋىجىك بوۋاينىڭ ئىشى خاتالىق تېپىش ئىدى. ھەر بىر خەتتە بىرەر-ئىككى خاتالىق تېپىلىدى، يەنە كېلىپ ئوخشاش خاتالىق ئىدى، بۇ كۈتۈلمىگەن يەردىن چىقتى.

"سىزگە رەھىم قىلىپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويايكى..."

"...ۋاقىت ئاز قالدى..."

"يەنە بىر شەھەرگە بارغىنىڭىزدا مەسلىنىڭ ئېغىرلىقىنى بىلىپ قالىسىز..."

قارىغاندا، تاماكا كارولىنى باپلىماقچى بولغان قاقتى-سوقتىچىلار دەرھاللا قول سالمايدىغانسەك قىلاتتى. ئۇلار ئاۋۇال بوئىنسنى قورقىتىپ **قويۇپ**، ئاندىن **ئۇنى** ئاسانلا باپلىماقچى بولغان بولسا كېرەك.

"ئەتە ياستۇقىڭىزنىڭ ئاستىغا قارىسىڭىز بىر پىچاق چىقىدۇ، بۇ ھال سىزنى ئۆخلاۋاتقىنىڭىزدا ئاسانلا جايلىۋەتكىلى بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرىدۇ."

دېمەك، بىچارە بوئىنس ئەنە شۇنداق ھەرخىل-ھەرياقىزا ئاگاھلاندۇرۇش خەتلىرىنى بارغانلا يېپىرىدە تاپشۇرۇۋېلىپ تۇرۇپتۇ.

تۇيۇقسىزلا، ئىشىك بوش چېكىلدى، ئەلى بېي ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدىغان چاققانلىق بىلەن ھەممە نەرسىنى جاي-جايىغا قويۇپ قويىغاندىن كېيىن، مۇنچا تەرەپكە مېڭىپ غايىپ بولدى.

بەلگە بەرگۈچى مايلامچى بالا ئىدى. بىرئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بېشى قاتتىق ئاغرىۋاتقاندەك كۆرۈنگەن بوئىنس كېچىلىك كىيىمى بىلەنلا مۇھاپىزەتچىنىڭ ياتقىغا غىپىدە كىرىپ، يانچۇقىدىن كىچىككىنە بىر ئاچقۇچنى ئالدى-دە، قىزىل چامادانىنى ئاچتى.

— سىزنى بەك ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى سىزگە دېسەم ئىستاد-بۇلدا كۆپىرەك تۇرامسىز؟ — دەپ سورىدى ساجىدە نايىناقلاپ تۇرۇپ.

ئىككىيلەن بىر قولۇاقتا ئىدى، ئىككى پالاق پوسغور بوغۇزىنىڭ يالتىراپ تۇرغان سۈيىدە قولۇاقنى ئىتتىك ئالغا سىلجىتماقتا ئىدى. دېگىز بويىدا چەت ئەل ئەلچىخانىلىرىنىڭ ھەشەمەتلىك بىنالىرى قەد كۆتۈرۈپ تۇراتتى، بۇرۇنقى زامانلاردىكى يۇقىرى تەبىقە

ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ ياغاچ سارايلىرىمۇ كۆرۈنەتتى.

— مېنىڭچە، بۇنىڭغا مۇمكىن بولماسمىكىن... — دېدى شىمىت ئوڭايسىزلانغان هالدا ئۇه تارتىپ قويۇپ.

— بوئىنىڭ سەۋەبىدىنمۇ؟

— ئۇ داۋاملىق سەپەر قىلىمىز دەپ، كۆپرەك تۇرۇشقا ئۇنىمامدىكىن.

— ئۇ نېمىدىن قورقىدىكەن؟

— بۇنى... ئەلۋەتتە، ئەھۋال جىددىي. بايقىشىمچە، ئامېرىكىدىن باشقا ئەللەردە كىشىلەر قاراقچىنىڭ بارلىقىغا ئانچە ئىشەنمەيدىكەن. كۆرەشنىڭ مۇشكۈللۈكى بىزگە مەلۇم.

— ئەمما، سىزئۇنى قوغداش ئۈچۈن چىققانغۇ؟

— شۇنداق، توغرا ئېيتتىڭىز، مەن ئۇنى قوغداش ئۈچۈن چىققان.

— قېنىقىلىك دەپ يالۋۇرسام قالامسىز؟

— ياق... سىز بىلەن بىللە گرېتسىيگە بارغىنىمىز تۈزۈك بولارمىكىن، ئۇ يەردىن ئىتالىيىگە بېرىشىمىز مۇمكىن...

— بوئىنىچۇ؟ ئۇ نېمە دەر؟

— بوئىنىس، بوئىنىس دەۋېرىدىكەنسىز! — ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەندى، — بوئىنس ئۇنداق، بوئىنس مۇنداق، دەپ بوئىنىسنى ئاغزىڭىزدىن چۈشۈرمەيدىكەنسىز...

— نېمىشقا ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايسىز؟

شىمىت ساجدەگە تىكىلىپ قاراپ مۇرىسىنى قىسىپ قويدى، ئاخىر يۇزىگە كۈلكە يۈگۈرتتى.

— سىز ئۇجۇر - بۇجۇرىگچە سوراۋېرىدىكەنسىز!

— ئۇنىڭدىن ئايرىلىسىڭىز ياشىيالمامسىز؟

بۇ چاغدا قارا كىيىملىك پاكار **كىشى ئولتۇرغان**، ئىككى ئادەم پالاقنى ھەرىكەتلەنىدۇرۇپ ھەيدەۋاتقان بىر قولۇاق ئۇلارنىڭ قولۇنقىغا يانداپ كېلىپ قالغاچقا، ساجدە چۆچۈپ كەتتى.

شەمىتمۇ دىققەت قىلغانىدى، ئۇ قوشۇمسىنى تۇرۇپ، ئاچچىقلىنىپراق:

— نېمە قىلىدىغان ئادەم بۇ؟ دائىم دوقۇرۇشۇپلا قالىمىزغۇ... كېينىشلىرىدىن بۇ دېگىز بوغۇزىغا ئوينىغىلى كەلگەن ئادەمدەك تۇرمايدۇ... — دېدى.

قولۇاق تېخىمۇ يېقىن يانداشتى. ئەلى بېي ئەدەب-قائىدە بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، قولۇاق كۆمۈرۈلۈپ كېتەرمىكىنمۇ دېمەي، ئىززەت-ئىكرام بىلەن پەس ئاۋازدا:

— ئىككىمىز بىردەم پاراڭلاشساق قانداق، بوغىنىس ئەپەندى؟ — دېدى.

ساجدە چۆچۈپ كەتتى، ئېھتىمال ھەيران قالغاندەك بولۇۋالغان بولۇشى مۇمكىن. ئامېرىكىلىق چىرايىنى سەتلەشتۇرۇپ، ئوڭايسىزلانغاندەك ئەتراپىغا قاراپ قويدى-دە، كېكەچلىگەندەك ئاۋازدا دېدى:

— نېمە گېپىڭىز بارئىدى؟

— ئېلىك بوغىنىس ئەپەندى، مەن شەرەپ بىلەن سىزدىن پاراڭلىشىشنى ئۆتۈنۈۋاتىمەن. يەنە بىر گېپىم، ئەھۋال ناھايىتى جىددىي، چۈنكى سىزنىڭ بىر تونۇشىڭىز ھازىر ناھايىتى چاتاق ئەھۋالدا تۇرىدۇ...

— سىز بۇ دېگىز بوغۇزىدا مەن بىلەن سۆزلەشمەكچىمۇ؟

— بىز سەرابىيگە بارغاندا، چاي ئىچكەچ...
— مەن ئەزەلدىن چاي ئىچمەيمەن!
— ئۇنداقتا، سىز ماقۇل دېسىڭىز، راكى ھارىقى ئىچكەچ پاراڭ-لىشىمىز، ۋىسكىدىن راكىنىڭ كۆچلۈك ئىكەنلىكىنى بىلىپ قالىسىز.
ئىككى قولۇڭ ياندىشىپ ماڭماقتا، ئاھىرىكسىلىق تىت-تىت بولۇپ، ئۇندىمەستىن ئولتۇراتتى.

4

— راكى ھارىقىنى بۇنداق ئىچمەيدۇ، بوئىنىس ئەپەندى. ھاراق بىلەن سۇنى بىر رومكىدا ئارىلاشتۇرسا زادىلا بولمايدۇ. ئاۋۋال بىر يۇتۇم ھاراق ئىچمىز، مانا مۇنداق... يۇتۇۋەتمەي تۇرۇڭ، ئاندىن بىر يۇتۇم مۇز سۇيى ئىچمىز.
— مېنى بوئىنىس ئەپەندى دەپلا كەتتىڭىزغۇ؟
ئۇلار سەرابىيدىكى بىر چوڭ مېھمانخانىنىڭ ئايۇنىدا سۆسۈن رەڭلىك كۆنلۈكنىڭ ئاستىدا ئولتۇراتتى، بۇ يەر دېڭىز بويىدىكى ھەممە سەيلە-ساياھەت ئورۇنلىرىدا كەم بولمايدىغان سىگان سازچە-لىرى بار يەردىن ئانچە يىراق ئەمەس ئىدى.
— سىزنى ئاۋارە قىلغىنىم ئۈچۈن ئەپۇ سورايمەن بوئىنىس ئەپەندى، ئەمما، سىزنى ئەمەلىيەتتە يوق تەھدىتتىن قۇتۇلسا خۇشال بولماي قالمايدۇ دەپ، ئىشىنىمەن.
بۇ گەپنى ئاڭلاپ ساجىدە چۆچۈپ كەتكەندە، ئەلى بېيىنىڭ كۆزلىرى ئۈدۈلدىكى كىشىنىڭ تاتىرىپ كەتكەن يۈزىگە نەشتەردەك قادالدى.

— سز نېمشقا بۇ تەھدىتنى...

— زادىلا يوق ئىش! چۈنكى، سزگە بىراۋ راستىنلا ئاۋارىچىلىق كەلتۈرمەكچى بولغانىسىكەن، ئۇ ھالىدا ئۇ تېخىمۇ بىئاساستە تەدبىر قوللىنىشى مۇمكىن-دە. ئالايلۇق، سىزنى تۇتۇۋېلىپ، چەكسىز نۇرغۇن پۇلنىڭ سانىنى يېزىپ: قول قوي، بولمسا ئۆلتۈرۈۋېتىمەن دەپ قىستىشى مۇمكىنغۇ... بۇنى سز ئويلاپ باقمىدىڭزمۇ؟

— شۇنداقمۇ ئويلىغان.

— لېكىن ئىشەنمىدىڭزمۇ؟ قارىڭ، بوئىنس ئەيەندى، سز توخۇ يۈرەك ئادەم ئىكەنسز، ئايالالرنىڭ ئالدىدىلا توخۇ يۈرەك بولۇپ قالماي، باشقا ئىشلاردىمۇ توخۇ يۈرەك ئىكەنسز. سىز تۆغۇلۇپلا مىليونىر بولغان. سزنىڭ بالىلىق چاغلىرىڭىز ناھايىتى بايلىقتا ئۆتكەن. سز دۆلىتىڭىزدە كەڭ تارقالغان بوكسرچىلىققا كەمىدىن-كەم قاتنىشىسزغۇ دەيمەن.

— كەمدىن كەم قاتنىشىمەن!

— سز نۇرغۇن مال-مۈلۈككە ۋارىسلىق قىلغاندىن كېيىن، ئانچە خاتىرجەم ئۆتەلمىدىڭزغۇ دەيمەن؟

— مەن تىنچ، ئاسايىشلىق تۇرمۇشىنى خالايمەن. مەندىن پۇل تەلەپ قىلىپ يېزىلغان خەتلەرنى كۆنگە نەچچە يۈز پارچە تاپشۇرۇۋېلىپ بىزار بولۇپ كەتتىم، ئىشخانامىڭغا تېشىدا ئۇنى-بۇنى تەلەپ قىلىپ تۇرۇپ كېتىدىغان ئادەملەردىن بىزار بولۇپ كەتتىم...

— سز شىمىت بىلەن قاچان تونۇشقان؟

— ئوتتۇرا مەكتەپتە چېغىمدىلا تونۇشقان. ئۇ ئادۋوكات بولماقچى بولدى، ئەمما ئەپلەشتۈرەلمىدى.

— ئۇ سزگە ھېچقانداق تەلەپ قويۇپ باقمىغانمۇ؟

— بىر قېتىم ئۇ ماڭا خىراجەتنى ئۆزىڭىز چىقىرىپ بىر ئىشخانا قۇرۇپ بەرسىڭىز دەپ تەلەپ قويدى، مەن رەت قىلدىم، بۇ دېگەن بىر پرىنسىپ، مەن ئەخمەقلىق قىلمايمەن — دە...

— سىلەر يەنە دوستلىشىپ ئۆتۈۋەردىڭلارمۇ؟

— يولداش بولۇپ ئۆتتۇق! بىزنىڭ يولىمىز بىر.

— شىمت پايلاقچىلىق ئىشخانىسى ئاچتىمۇ؟

— بۇنداق ئىشخانا ئاچمىدى، چۈنكى ئۇنىڭدا دەسمايە يوق ئىدى. ئەمما ئۇ ئادەمىلەرگە تەكشۈرۈش ئىشلىرىنى قىلىشىپ بەردى. ئۇ ناھايىتى سەزگۈر، ناھايىتى ئەقىللىق ئادەم...

— سىزگە ۋەھىمىلىك خەت تاپشۇرۇۋالغىلى تۇرغىلى ئۇزاق بولدىمۇ؟

— ھەئە... بىر يىلدىن كۆپ ۋاقىت بولدىمكىن...

— خەتلەرنى ساقچىلارغا كۆرسەتتىڭىزمۇ؟

— ياق، شۇ زاماتلا كۆرسەتمىدىم، چۈنكى، ساقچىلار كۆپ ھالـ
لاردا ئىشنى بۇزۇپ قويىدۇ.

— خەتنى شىمتقا كۆرسەتتىڭىزمۇ؟

— ھەئە، ماڭا ۋەكالەتەن تەكشۈرۈشكە ماقۇل بولدى... كېيىن ئۇ ھېچقانچە بىر نېمە تەكشۈرۈپ چىقالمىغاچقا، مەن ساقچى ئىدارىسى بىلەن سۆزلەشتىم. ساقچىمۇ بىر نەرسە چىقىرالمىدى، كېيىن تىنچ كۈن كۆرەي دەپ، يەرشارىنى ئايلىنىپ چىقىش قارارىغا كەلدىم، يەنە كېلىپ دۇنيانى چۆرگىلەپ چىقىشقا بۇرۇنلا تەشنا بولۇپ كەلگەنىدىم.

— شۇ سەۋەبتىن شىمتنى ھەمراھ قىلىۋاپسىز — دە!

— بۇنىسى ناھايىتى تەبىئىي... ساقچى ئىدارىسىمۇ پېنىمدا ئادەم

بولۇشى كېرەكلىكى ھەققىدە تەكلىپ بەرگەن...

ــ سىز قاچاندىن باشلاپ ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىشقا باشلىدىڭىز؟

ــ نېمە دېدىڭىز؟

ــ گېپىمنى ئېنىق ئاڭلىدىڭىزغۇ. كۇنلەرنىڭ بىرىدە، سىز مەندىن يوشۇرۇن بىر ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ دەپ شۈبھىلىنىشقا باشلىدىڭىز... سەپسەردە ئىسمىنى ئالماشتۇرۇپ، ئۇنى بوئىنىس، سىزنى شۈبھە دەپ ئاتاشقا كىم ئەقىل كۆرسەتتى؟

ــ مېنىڭچە، ئۇنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلىدەك تۇرىدۇ... ئەمما بۇنداق قىلىشقا مەنمۇ قارشى چىقمىدىم، بۇنداقتا مەن تېخىمۇ ئەركىن بولىمەن، كۆچ كېتىدىغان ئىش ئۇنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ...

ــ خەۋپىمۇ ئۇنىڭ زىممىسىگە چۈشىدۇ! ــ دەپ مەسخىرە قىلىدى ۋىجىك بوۋاي دوققىدىلا، ــ ھازىرچە بۇ ئىش توغرۇلۇق گەپلەشمەيلى، نېمە بولسا بولسۇن، مەلۇم بىر كۈندىن ئېتىبارەن، سىز بۇ تەھدىتلەرنىڭ زادى قانداق ئىش ئىكەنلىكى ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىدىڭىز... بىرخەتتە، بوئىنسنىڭ تۇنۇگۈن كەچتە ئىستانبۇلدىكى كارىۋاتتا ھۇجۇمغا ئۇچرايدىغانلىقى يېزىلغان، سىزنىڭ توساتتىن غەيرىتىڭىز كېلىپ كېتىپ، ئۆزىڭىز باشتىن كەچۈرمەكچى بولدىڭىز...

ــ راست شۇنداق، مەن چىداپ تۇرالمىدىم، ئىشنى ئېنىقلاي دېگەنىدىم...

ــ قورقۇنچاقنىڭ قەھرىمانلىقى! قوينىڭ خۇيى تۇتسا توسۇۋالغىلى بولماس دېگەن شۇ ــ دە! شۈبھىنىڭ سىزنى كولدۇرلاتماسلىقى ئۈچۈن، سىز ئايۇپ قەبرىستانلىقىدا ئۇنىڭ كاللىسىغا بىر كالتەك سالدىڭىز، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭدىن ۋاقتىنچە قۇتۇلغان بولدىڭىز... كېيىن سىز رەقىبىڭىزگە قايتۇرما زەربە بېرىش ئۈچۈن، ئۆزىڭىز

تىكىزدا ئۇنىڭ ئورنىنى ئىگەللەپ ياتتىكىز...

ــ ئەمما ئۇنىڭ ئورنىغا بىر خوتۇن كىشى كىردى! ــ بوئىنىس سەت ئىش بولغاندەك ئۇھ تارتىپ قويدى.

ــ ئەلۋەتتە!

ــ نېمىشقا "ئەلۋەتتە" دەيسىز؟

ــ چۈنكى ئۇ ئايالنى مەن كىرگۈزگەن...

بوئىنىس ساجىدىگە ئەيىپلەش نەزىرىدە ئۇزاققىچە قاراپ تۇردى، ئاندىن بېشىنى ساڭگىلاتتى. ئاندىن ئۇ يەنە بېشىنى كۆتۈرۈپ، سوئال سورىدى:

ــ بۇ ئەھۋاللارنى سىز قانداق بىلدىڭىز؟

ــ ھەممىلا يەردە سۇرۇشتۇرۇپ يۈرۈپ، ــ دېدى ئەلى بېي پەس ئاۋازدا، ــ ھەممىلا يەردە سۇرۇشتۇرۇپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ ئۇستىگە پىكىر يۈرگۈزۈپ... بۇ ۋەھىمىلىك خەتلەرنى ھەرخىل ئادەملەر تەييارلاپ بەرگەن، تۇرلۇك دۆلەتلەرنىڭ ئايالىرى كۆچۈرۈپ يازغان، دېمەك، سىزلەرگە ئۇچىنچى شەخس ئەگەشمىگەن، شۇڭا، سىزنىڭ ھەمراھىڭىز...

ــ شىمىتنىڭ قىلغان ئىشىمۇ، شۇنداقمۇ؟ ــ دەپ جان ئاچچىقىدا توۋلاپ كەتتى ئۇ.

ــ تۈنۈگۈن يالغان بوئىنىس قىرغاقتا چىقىشىغا ئارقىسىغا چۈشتىم. سىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئۇ دەرھال مېھمانخانىدا بىر ئائىلىگە كىردى. ئۇ چاغدا مەن بۇنى نورمال ئەھۋال دەپتىمەن. ئەمما، بۇگۈن ھېلىقى خەتلەرنى ئوقۇپ...

ــ چامادانىمنىڭ قۇلۇپىنى بۇزدىڭىزما؟

ــ ياق، ئاچقۇچتا ئاچتىم، ئاچقۇچىڭىزنى ھازىر بېرىمەن.

بوئنس يەنە بىر قېتىم ياش چوكانىغا غەزەپ بىلەن ھومايدى.

ــ مەن ئويلاپ قالدىم، سىز نەگە بارسىڭىز، ئۇ ئادەمىمۇ شۇ يەرگە بارىدۇ،... سىز بۇرۇن دېگەن، يالغان بوئنىس قىرغاقتا چىقىپلا...

ــ سىزمۇ مېنىڭ ياتقىمدىمىدىڭىز؟

ــ مۇنچىدا ئىدىم، ــ دېدى ئەلى بېيې كەمتەرلىك بىلەن.

ــ ئۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسىز؟ ــ كىشىلەر ئەمدى بوئنىسنى چوكانغا ئېتىلىپ بېرىپ ئۇرىدىغان بولدى دەپ قالغانىدى.

ــ كەچۇرۈڭ، ھەربىر كەسىپنىڭ ئۆزىگە چۈشلۈق قىيىن يېرى بولىدۇ. بىلىپ قېلىڭكى، نيۇيورك، پارىژ، بېرلىندا بولسۇن، ئىستانبۇلدا بولسۇن، مېھمانخانىلاردا سىزنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىڭىز قاتتىق نازارەت ئاستىغا ئېلىنغان... يالغان بوئنىس تۇنۇگۈن بارغان يەرگە بېرىپ باقتىم، ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولغان ھېلقى قىزنى تاپتىم...

ئۇ بېشىنى بوشقىنا بۇراپ، يانداكى شىرەدە چاي ئىچىپ ئولتۇرغان سېرىق چاچلىق قىزغا بېرى كېلىڭ دېگەن مەنىدە ئىشارەت قىلدى. ئەلى بېيې ئۇنىڭ بىلەن تۇركچە سۆزلەشكەندىن كېيىن، بوئنىسقا:

ــ ئۇ ئىنگلىزچىنى بىلمەيدۇ، ساجدە ئۇنىڭغا تەرجىمە قىلىپ بەرسۇن... ــ دېدى.

ھېلىقى قىز ئاغزىغا ئاغزىنى تەگمەي سۆزلەپ كەتتى، ساجدە تەرجىمە قىلىپ بەردى:

ــ ھېلىقى ئەپەندى ئەينەن كۆچۈرۈڭ دەپ ماڭا بىر ۋاراق قەغەز بەردى. مەن ساۋاتسىز بولغاچقا، كۆچۈرۈش ماڭا ئېغىر كەلدى... ئەمما ئۇ كەينىمدە تۇرۇپ ئۈچ قېتىم كۆچۈرتكۈزدى، ماڭا

20 فوند ستېرلىڭ بەردى...

— ئۇ پۇلنى تەكشۈرۈش راسخوتىغا كىرگۈزۈپ ھېسابلاپ-تۇ! — دېدى بوئىنس ئاچچىقلىنىپ تۇرۇپ.

ئۇنى ھەممە ئادەم ئالدىغان ئەمەسمۇ؟ ئۇنى ئاغىنىسى شىمت ئالداپلا قالماي، ساجىدەمۇ ئالمىدى، ئۇ ساجىدەگە ياۋروپانى بىللە ئايلىنايلى دەپ تەكلىپ بەرگەنىدى، كېينىشلىرى بۇ چىرايلىق ئايۇانغا ماسلاشمىغان ۋەجىك بوۋايمۇ ئۇنى ئالدىدى ئەمەسمۇ؟

ۋەجىك بوۋاي گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— ھېلى شىمت ئەپەندى سىزنىڭ ياتقىگىزغا كىردى، بىز پىكىرلەشتۇق...

— ئۇ ھازىر نەدە؟

— ھازىرمۇ ھېلىقى يەردە، ئىككى ساقچى قاراۋاتىدۇ. سىزنىڭ يولىگىزغا تىت-تىت بولۇپ قاراۋاتىدۇ. مەن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكىلى كىرگەن چاغدا، ئۇ ھېلىقى ۋەھىمىلىك خەتلەرنى يىرتىۋېتىشكە تەييارلىنىپ تۇرۇپتىكەن، تۆۋۈگۈن كېچىدىكى ئىش سەۋەبىدىن، سىزنىڭ ئۇنىڭدىن گۇمانلىنىدىغانلىقىگىزدىن ئەنسىرەپتىكەن.

— ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ!

— يېگىلىشتىگىز، بوئىنس ئەپەندى، كاللىگىزغا بىر خىيال كىرسىلا، ئاقۇتىنى ئويلىماستىن ھاياجانلىنىپ كېتىدىكەنسىز... شۇڭا، مېنىڭ نېمە دېيىشىمدىن قەتئىينەزەر، ساجىدەنىڭ سىزنى ھەققىي ياخشى كۆرىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. شۇنىتا كەلسەك، ئۇ يارماس پايلاقچى، شۇنداقلا قاپاقباش قاراقچى ئىكەن. ئۇ سىزنىڭ بايلىقىگىزنى ئېلىۋالماقچى ئەمەس، ئۇنىڭ يۈرىكى ئۇنچە توم ئەمەس... ئەمما ئۇ نامسىز خەت يېزىپ قورقۇتسام، مېنى ياردەمگە

چاقىرىدۇ، شۇ پۇرسەتتە مۇقىم ئورۇنغا ئېرىشىۋالسەن دەپ ئويلىغان...

— ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ مېنىڭ نامىمدا بايۋەچچىلىك قىلىپ ساياھەت قىلغان!

— ھەئە، شۇنداق. شان-شەرەپ دەپ، ئۆزى ئوت قويۇۋېتىپ، ئوت ئۆچۈرۈشكە بارغان ئوت ئۆچۈرگۈچى ھەققىدىكى ھېكايىنى سىز چوقۇم بىلىسىز. شىمت ئەنە شۇنداق ئادەملەردىن... يارىماس ئادۇوكات، كېرەكسىز پايلاقچى، ئۇ ئالدامچىلىق قىلىشقا كىرىشكەنىدە... ئۇ ماڭا قەسەم ئىچىپ تۇرۇپ، جاھانىنى بىر ئايلىنىپ چىققاندىن كېيىن قاراقچىنى بابلىغانلىقىنى سىزگە ئېيتىپ، سىزنى خاتىرجەم قىلماقچى ئىكەنلىكىنى دەپ بەرگەن... شۇنداق قىلىپ، ئۇ ئامېرىكىدا نام قازىنىشقا ئۇرۇنغان... بوئىنس ئەيرەندى، پەخەس بولۇڭ، ئۇچ رومكا راكى ئىچىپ بولدىڭىز...

— بۇ ھاراق يېنىك ئىكەن.

— دەسلەپتە ھەممەيلەن شۇنداق دېيىشىدۇ. كۆزلىرىڭىز قىزىرىپ كېتىپتۇ... ئۇزىڭىز پۇشۇلداپ كېتىۋاتسىز...

— مېنى قارا بېسىپتىكەن، ئەمدى ئاخىر ئويغانغانلىقىمدىن ئاشۇنداق تىنىۋاتسەن، بۇنى ئۇقمىدىڭىزمۇ؟ قۇرۇپ كەتسۇن شىمت دېگەن نېمە! مەن ئاخىر...

ساجىدە بۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا قارىدى، ئۇ ساجىدەگە بىر قاراپ قويۇپ، گېپىنى توختاتتى.

— ئاخىر نېمە بولدى؟ — ئەلى بېي سورىدى.

— ھېچنېمە... رەھمەت سىزگە، ئەيرەندى. شىمىتنى مەن مېھمانخانىغا قايتىپ بېرىشتىن بۇرۇن ھەيدەۋېتىڭ... ئامېرىكىغا بېرىپ

هەممە قاراقچىنى جايلۇەتتىم دەپ پوچىلىق قىلسۇن، بۇ ئۆزىنىڭ ئىختىيارى... سىز ئەتە پېرا مېھمانخانىسىغا بېرىڭ، مەن ماقۇل...

ئەلى بېي ئېھتىرام بىلەن دېدى:

ــ ماڭا بەرمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ئاشۇ بىچارىلەرگە...

ــ ئۇ پۇلنى نېمە قىلماقچىكەن؟ ــ دېدى بوۋىنىس خۇشال هالەتتە، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ، ئەلى بېيىنىڭ ئېتى يېزىقىلىق چەككە ئىمزا قويدى.

ــ تىللا سېتىۋالىدىغان بولسا كېرەك...

ــ نېمىشقا تىللا سېتىۋالىدۇ؟

ــ ئۇ شۇنىڭغا خۇشتار ئىمىش! ئۇ تىللا يىغارمىش. ئۇ تۇرمۇشتا پۇل خەجلىمەيدىكەن... قالتىس ئادەم ئىكەن، هەممىنى بىلىدىكەن، هەممىنى تاپىدىكەن، هەممە يەردە تەييار بولىدىكەن...

بوۋىنىس ئورنىدىن شاقىقدە تۇردى ــ دە، مۇنچىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ قاراپ باققاندىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ، كەينىگە قايرىلىپ مەشۇقىنى قوچاقلىدى.

ــ بىز ئىشنى يەنىلا ياۋروپانى ئارىلاشتىن باشلايلى، ــ ئۇ قەتئى قارارغا كەلدى، ــ بۇ شىمىت بىلەن بىللە بولغاندىكىدىنمۇ پەيزى بولىدۇ.

ــ بوۋىنىس بىلەن بىللە بولغاندىن كۆپ ياخشى بولىدۇ دېگىنىڭىز تۈزۈك، ئۇ چاغدا سىز شىمىت ئىدىڭىز ــ دە!

ئۇ خىلى، خىلى قىلىپ بىرنەچچە قېتىم خىڭىلداپ قويدى.

ئۇ باشقىلارنىڭ ئۆزىنىڭ دەكىكە ــ دۈككىدە ئۆتكەن كۈنلىرىنى ئېغىزغا ئېلىشنى ياقتۇرمايتتى.

ئەلى بېيىنىڭ ئەھۋالىغا كەلسەك، ئۇ بۇرۇنقىدەكلا ئەسكى كىيىملەرنى كىيىۋېلىپ، ھاراقخانىنىڭ خىزمەتكارى ئەكىلىپ بەرگەن راكى ھارىقىنى ئىچكىنىچە، زالنىڭ بىر بۇلۇڭىدا بىچارە سۈپەتتە ئولتۇراتتى.

تەرجىمە قىلغۇچى: ئايشەم تاۋار
تەرجىمە مۇھەررىرى: غۇلام غوپۇرى

شۇنداق بىر كلاۋوچكا بار ئىدى

بورىس ۋاسىلىيۇ

سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئەرلەردىن ئايالالار كۆپ، بۇ ئىجتىمائىي ھادىسىنىڭ قانداق ئىپادىلىرى بار؟ بۇلار نىكاھ، ئائىلە، ئەخلاق... قاتارلىقلارغا قانداق تەسىر كۆرسەتكەن؟ سوۋېت جامائەتچىلىكى بۇ مەسىلىلەرگە قانداق قارايدۇ؟ يېقىنقى يىللاردا بۇ جەھەتتىكى ئەھۋالنى ئەكىس ئەتتۈرگەن ئەسەرلەر كۆپلەپ ئوتتۇرىغا چىقتى. «بۇ يەرنىڭ سەھىرى جىمجىت...» قاتارلىق ئەسەرلىرى بىلەن داڭ چىقارغان مەشھۇر يازغۇچى ب. ۋاسىلىيېۋنىڭ 1987 ـ يىلى ئېلان قىلىنغان «شۇنداق بىر كلاۋوچكا بار ئىدى» ناملىق پوۋېستى يۇقىرىقى ئىجتىمائىي مەسىلە يورۇتۇپ بېرىلگەن ئەسەرلەرنىڭ ئىچىدە ئەڭ دائىلىق ئەسەر، شۇنداقلا ب. ۋاسىلىيېۋنىڭ ئىجادىيىتىگە ۋەكىللىك قىلغۇچى ئەسەرنىڭ بىرى. تۆۋەندە بۇ ئەسەرنىڭ ئازراق قىسقارتىلغان تەرجىمىسىنى بەردۇق.

1

سائەت يەتتىدە ئورۇندىن تۇرۇش كېرەك؛ يۇيۇنۇپ ـ تارىنىپ، ئۆيىنى يىغىشتۇرۇپ بولۇپ، تاماققا ئولتۇرۇش، ئاندىن ئۆزىنى تۈزەپ، سائەت سەككىزدىن چارەك ئۆتكۈچە ئۆيدىن چىقىش كېرەك؛ ئاۋۇال ئاپتوبۇسقا، ئاندىن يەر ئاستى پويىزىغا چۈشۈش، ئاندىن

كېيىن يەنە بىر يەر ئاستى پويىزىغا چۈشۈش، ئاندىن ئاپتوبۇسقا چۈشۈش، ئاخىردا بەش مىنۇت پىيادە مېڭىش كېرەك ــ بۇ چاغدا سائەت توققۇز بولىدۇ. تۆت سائەت ئىشلىگەندىن كېيىن، چۈشتە بىر سائەت دەم ئالىدىغان ئىش، دەم ئېلىشتىن كېيىن يەنە تۆت سائەت ئىشلەش كېرەك ــ بۇ چاغدا كەچ سائەت ئالتە بولۇپ، كەچ كىرىدۇ؛ ئۆيگە قايتىشقا ئانچە ئالدىراپ كېتىدىغان ئىش يوق، بىر بېسىپ-ئىككى بېسىپ دېگەندەك يول بويىدىكى ماگىزىنلارنى بىرەر-ئىككى سائەت ئارىلايدىغان گەپ؛ ئۇنىڭدىن كېيىن كەچلىك تاماق يەيدىغان ئىش، ئاندىن چىنە-قاچىلارنى يىغىشتۇرۇپ، قازان-قومۇچنى يۇيۇپ بولۇپ، قوشنا ئۆيلەردىكى ئايالــلار بىلەن مۇڭدىشىشقا توغرا كېلىدۇ، ئۇنىڭدىن كېيىن تېلېۋىزور كۆرىدىغان ئىش ــ مۇشۇ ئىشلار تۈگىگەندە سائەت 11 يېرىم، 12 لەر بولىدۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر سوتكا، بىر كېچە-كۈندۈز ئۆتىدۇ.

كۈنلەر ئەنە شۇنداق ئۆتۈپ تۇرىدۇ.

باج پۇلى، ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ ئەزالىق بەدىلى، ئىتتىپاق ئەزاسىلىق بەدىلى قاتارلىقلارنى ۋە ئۇششاق-چۈششەك خىراجەت-لەرنى چىقىرىۋەتكەندە، ئىش ھەققىدىن ئاران 86 رۇبىلى قولغا تېگىدۇ. مەيلى، ھېچ ۋەقەسى يوق، بىرمۇنچە بويتاق ئايالالارنىڭ كىرىمى تېخى بۇنىڭدىنمۇ ئازغۇ! ئۆي ئىجارىسى، سۇ-توك پۇلى، كۆمۈر گازى پۇلىنى تۆلەپ بولۇپ تۇرغاندا، ئاۋۇ يەردىكى لامپۇچكا كۆيۈپ كەتكەن، ماۋۇ يەردىكى سۇ تۇرۇبىسىدىن سۇ ئاقىدىغان بولۇپ قالغان بولىدۇ، ھەرقانچە تىت-تىت بولغان بىلەنمۇ، بەرىبىر ئېيىغا يەتتە رۇبلى خەجلەشكە توغرا كېلىدۇ. ئىشقا بارغاندا، چۈشتە ئاشخانىدىن تاماق يەيدىغان گەپ، بېرىسىپ-كېلىشكە كۈنىگە 30

كوپيك كېتىدۇ، بۇلاردىن باشقا، كىشىلەرنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى تەبرىكلەش، ئەمىلى ئۆسكەنلەرنى مۇبارەكلەش ئۈچۈن، يا بولمىسا توي-تۆكۈن، بايرام-ئايەم، ئايالىلار ئولتۇرۇشى ئۈچۈن پۇل يىغىش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ، — بۇ ئىشلار ئۈچۈن 23 رۇبلى كېتىدۇ، جەزمەن شۇنچىلىك كېتىدۇ، بۇ ھېسابلاپ چىقلغان. ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك تاماق بىلەن كەچلىك تاماقنى ئۆيدە يەيدىغان گەپ، تۆت شەنبە ۋە تۆت يەكشەنبە بولۇپ يەنە سەكسەن ۋاخ چۈشلۈك تاماقمۇ بار، — بۇلارغا جەمئىي 30 رۇبلى كېتىدۇ، ھەتتا 33 رۇبلى كېتىپمۇ قالىدۇ. باشقا خىراجەتلەرمۇ بار: پرۇنسكىغا ئون رۇبلى ئەۋەتىش كېرەك؛ كىنو ياكى تىياتىر كۆرۈشكە توغرا كېلىدۇ، مەززە قىلاي دەپ چوڭ تورت ئېلىش كېرەك؛ يا بولمىسا ئىشتانىپاپاق، ئۈزۈن پاپاق دېگەندەك نەرسىلەرنى ئالدىغان گەپ، بۇنىڭغا بەش رۇبلى كېتىدۇ. مانا مۇشۇلارغا جەمئىي 20 رۇبلدىن كۆپ پۇل كېتىدۇ. باشتا دېيىلگەن خىراجەتلەر بىلەن قوشقاندا، 80 رۇبلچە بولىدۇ. كۆڭلەك، رۇباشكا، پەلتو، ئۈتۈك ئېلىش ئۈچۈن پۇل كېرەك، پەلەي، باش كىيىم، شاماللىق، چاپان، قىسقا يوپكا، شارپا ئېلىشقىمۇ پۇل لازىم، سوپۇن ئېلىش، چاچ ياستىش، چىراي تۈزەش ئۈچۈنمۇ پۇل بولمىسا بولمايدۇ، تىياتىرخانىلاردا مۇزىكا ئاڭلاش، كورگەزمەخانىلاردا كۆرگەزمە كۆرۈش، دالا سەيلىسى قىلىش ئۈچۈن ئېھتىياجلىق پويىزغا چۈشۈش ئىشلىرىغا پۇل كېتىدۇ، — بۇلارغا كېتىدىغان پۇلنى قوشقاندا، پۇلنى قىسىپ، ئوبدان ئىدىتلاپ خەجلىگەندىمۇ، ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئېيتقا بەش رۇبلى بولىدۇ. ئۆي سەرەمجانلىرىچۇ؟ دېگىز بويىغا بېرىپ دەم ئالىدىغان ئىش بار ئەمەسمۇ؟ ئەتتىگەي، دېگىز بويىغۇ شۇنداق

بارغۇم بار، دېگىز بويىدا كىشىلەرنىڭ قانداق دەم ئالىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقسام بولاتتى، بىر كۆرۈۋالسامۇ مەيلى ئىدىغۇ! ھەراست، لېنىنگراد بىلەن سۇزدالغا باردىغان ئىش بار ئەمەسمۇ تېخى! تېرە ياقىلىقىنى قانداق ئالارمەن؟ ئېگىز پاشنىلىق ئاياغ كىيىمنىچۇ؟ ئاشپۇزۇلغىمۇ كىرىپ باقسام بولاتتىغۇ ــ ئۆمرۈمدە ئاشپۇزۇلغا ئاران بىر قېتىم كىرگەن تۇرسام؟ ئېلېكترلىق فاتىغوننى، باھاسى ئۇچ قېتىم چۈشۈرۈلگىنى بولسىمۇ ئالسام بولاتتى، قانداقمۇ ئالغۇلۇق؟ يەنە تېخى گۈل سېتىۋالىدىغان گەپ، بۇ گۈل قوشنا ئۆيدىكى ئايال لىپاتسىيە ئارکاچىيېۋناغا: "بۇ گۈلنى بىر تونۇشۇم سوۋغا قىلدى..." دېيىشكە لازىم بولىدۇ، ئۇنداقتا، بۇ گۈلنى نېمىگمۇ ئالغۇلۇق؟

پۇل ئاشۇنداق ئىشلارغا خەجلىنىدۇ.

ئىككى نەرسە قىس: بىرى ۋاقىت، بىرى پۇل. شۇڭا، توختاۋسىز ھېساب ـ كىتاب قىلىپ تۇرۇش، ئىككىنچى پىيالە چايىنى ئىچكىنىم ياخشىمۇ، ئىچمىگىنىمۇ دەپ ئويلىنىپ بېقىش كېرەك بولىدۇ. لېۋد ـ ملا پاۋلوۋنانىڭ تۇغۇلغان خاتىرە كۈنى كېپقالىدى، پۇل يېغىش قىلىپ سوۋغات ئالمايدۇ، بۇ خاتىرە كۈننى تەبرىكلەپ ئۆتكۈزۈلىدىغان كەچلىك ئولتۇرۇشقىمۇ پۇل يېغىش قىلىدىغان ئىش. دېمەك، ئۇ باشقارما باشلىقىنىڭ يۇزىنى دەپ ئۆزى پۇلنى قىسىپراق خەجلىشى كېرەك. دېمەك، بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىگە كاللا ئىشلىتىش لازىم.

كلاۋا ساموۋارمۇ راستلا كاللا ئىشلەتكەندى. ئۇ مىيقىنى مىدىر ـ لىتىپ، بالىلارنىڭكىدەك يۇمىلاق پېشانىسىنى قورۇپ تۇرۇپ، نېمە ـ لەرنى سېتىۋېلىش ئۈچۈن نېمىلەرنى سېتىۋالماسلىق لازىملىقى، نېمىلەرنى سېتىۋالماسلىق ئۈچۈن قانداق ھىيلە ئىشلىتىش كېرەك ـ

لىكى ۋە قەرزدار بولۇپ قالماسلىق شەرتى ئاستىدا بىرنەچچە قېتىم كىنو كۆرۈش قاتارلىقلار توغرىسىدا پىششىق ھېساب-كىتاب قىلغانىدى. بۇ دۇنيادا، ئۇنىڭ مارکوۋنا دېگەن مومايدىن باشقا، ھېچقانداق تۇغقىنى يوق ئىدى (مومايغا ئېيتقاندا ئون رۇبلى ئەۋەتىپ تۇراتتى)، دېمەك، ئۇ ھەقىقىي يېتىم ئىدى. مومايغا ئېيتقاندا ئون رۇبلى ئەۋەتىدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ ئىقتىسادىي جەھەتتە بەك قىسىلىپ قالاتتى، بۇ مومای قايسى جەھەتتىن ئېيتقاندىمۇ ئۇنىڭ ئۈرۈق-تۇغقىنىمۇ ئەمەس، تونۇشىمۇ ئەمەس ئىدى، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، كلاۋا ئانىسىنىڭ جان ئۈزۈش ئالدىدا بۇ مومايىنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالغىن دەپ قىلغان ۋەسىيىتىگە ئاساسەن، ئانىسىنىڭ ئارزۇسى بويىچە مەجبۇرىيىتىنى ئادا قىلىپ كېلىۋاتاتتى. كلاۋا ئانىسىنىڭ ئۆتۈشىنى ئومۇمەن بىلەتتى، تەپسىلىي ئەھۋالدىن بولسا خەۋىرى يوق ئىدى، شۇنداقتىمۇ مومايغا غودۇرىماستىن پۇل ئەۋەتىپ تۇراتتى. كلاۋا ئانىسىنى زەرەڭ ئايال ھېسابلايتتى، شۇڭا ئانىسىنىڭ ۋەسىيىتىنى رەسمىي ئادا قىلىپ كەلمەكتە ئىدى، ئانىسىدىن ۋەسىيەتتىن باشقا ھېچنېمە قالمىغانىدى. ۋەسىيەت مۇنداق ئۇچ مەزمۇندا ئىدى:

بىرىنچى، تۇرمۇشتا ھەرگىز باشقىلاردىن پۇل ئۆتنە ئالماسلىق، ئەكسىچە، ھەر ئايدا پۇل يىغىش، بۇ ھېچقانچە پۇل ئەمەس، بۇنچىلىك پۇل بىلەن ھېچ ئىش قىلغىلى بولمايدۇ دېمەي، بىرەر رۇبلىدىن بولسىمۇ يىغىش.

ۋەسىيەتنىڭ ئىككىنچى مەزمۇنى: مارکوۋناغا ئېيتقا ئون رۇبلى ئەۋەتىپ تۇرۇش. چۈنكى، كلاۋانىڭ ئانىسىمۇ بۇرۇن يالغۇز ئۆتكەنىكەن، ئۇرۇش ۋاقتىدا ئۇ بەلگىلەنگەن جايغا بارماستىن، سەرگەر-

دانلقتا ئۆتۈپتۇ: 1941 ـ يىل 8 ـ ئايدا ئۇ يوتقاندىن چىققان پىتى قېچىپ كراسنې شەھىرىدىن پروئسكىغا بېرىپتۇ، قورقۇنچ ۋە ئاچلىق تۈپەيلىدىن كىروۋ كوچىسىدا يىقىلىپ قاپتۇ. كېيىنكى چاغلاردا سەرسان بولۇپ يۈرۈپ ماركوۋنانىڭ ئۆيىگە كېلىپ قاپتۇ ۋە بۇ ئۆيدە تۇرۇپ قاپتۇ. ئۇرۇشتىن كېيىن موسكۋاغا كەپتۇ، قىزىنى تۇغۇپتۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ قىزىغا ماركوۋنادىن خەۋەر ئېلىشنى تاپشۇرۇشى باھاسىز گۆھەرنى تاپشۇرغاندەك بىر ئىش ئىكەن.

ــ ئۆزەڭ قېينىچىلىق تارتىپ قالساڭمۇ ماركوۋناغا ھەرئايدا پۇل ئەۋەتىپ تۇرغىن. زادىلا پۇلۇڭ قالمىغاندا، بىردىنبىر كۆڭلەكنى سېتىپ بولسىمۇ ئەۋەتكىن. ياخشىلىققا ياخشىلىق بىلەن جاۋاب قايتۇ- رۇش كېرەك ـ تە! ــ دېگەندى ئانىسى چىشلەپ يارا قىلىۋەتكەن لەۋلىرىنى يالاپ تۇرۇپ، ــ ئېغىر كۈنگە قېلىپ، ھېچ ئامال قىلالا- مىساڭ، يا بولمىسا خەتكە بوزەك بولۇپ قالساڭ، ماركوۋنانىڭ قېشىغا بارغىن. ئۇقتۇڭمۇ؟ ماركوۋنانىڭ ئۆيىگە بارغىن.

كىلاۋا ئۇ مومايىنى كۆرۈپ باقمىغاندى، شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭغا ئانىسى ھايات ۋاقتىدىكىدەكلا ئۇزمەي پۇل ئەۋەتىپ تۇردى. كىشى- لەرنىڭ ۋاپاغا ۋاپا قىلىشى كۆپ ھالىلاردا ئۆزىنىڭ ئىقتىدارى دائىرىسىدىن ھالقىپ كېتىدۇ، شۇڭا، قان ـ تەر بەدىلىگە كەلگەن بۇ ئون رۇبلىنى چىقىرىش شۇنداق ھار كېلىدۇكى، ئۇنىڭ سالمىقى باشقا ئىشلارغا خەجلىگەن بىرنەچچە مىڭ رۇبلىدىنمۇ ئېغىر بولىنىدۇ.

ئانىسى دوختۇرخانىدا ئۆلۈپ كەتتى، ئۇپپىراتسىيىدىن كېيىن ئانىسىنىڭ يېنىغا كلاۋادىن باشقا ھېچكىمنى كىرگۈزمىدى. قىزىنى ئوڭايسىزلانمىسۇن دەپ، ئانا ئاخىرقى ۋەسىيىتىنى ئاغزىنى قىزىنىڭ قۇلىقىغا يېقىپ تۇرۇپ پىچىرلاپ دېگەندى. قىزى 20 ياشقا كىرگە-

نىدى، لېكىن ئانىسى ئانىلارغا خاس تەرسالىق بىلەن ئۇنى ئىش ئۆگەيدۇ دەپ ھېسابلايتتى. ئانىسى مۇنداق دېگەنىدى:

ــ سىرتقا چىققاندا ئەقىلگىنى ئىشلەت، ئەرلەرگە ئىشىنىپ بولمايدۇ، ھېچكىمنىك گېپىگە ئىشىنىپ كەتمە. خەق سېنى ياخشى كۆرسەن دېسە، ئۇنىڭغا ئىشەنگۈك كېلىدۇ، شۇنداق چاغدا سېنى ئېسىڭگە كەلتۈرگىن! كەلگۈسىدە سەنمۇ ئۆز بەختىڭنى تاپالمىسىڭ، ئۇ چاغدا... ــ ئانا بىر ھازاغىچە جىم بولۇپ قالدى، ئاندىن ئىككىلىنىپ قېلىپ مۇنداق دېدى، ــ ئۇ چاغدا سېنى دوراپ بىر ئەر تاپقىن، ھاراقكەشتىن تاپما، بىر بالا تۇغقىن.

كلاۋا ئانىسىنىك بۇ ئۈچىنچى ۋەسىيىتىنى ئويدان چۈشىنەلمەتتى، ئانىسى بىكاردىن-بىكار پىچىرلاپ، قىزىنىك قۇلقىنى قېچىشتۇرغان بولمىسا كېرەك. بۇ كېيىنكى ۋەسىيەت قىزىنىك كەلگۈسىنى كۆرسەتىپ بېرىپلا قالماي، ئۇنىڭدا ئانىسىنىك ئۆتمۈشىمۇ بايان قىلىنغاندەك...

كلاۋا تۇرۇپ-تۇرۇپ يېشىنى سۈرتكىنىچە ئانىسىنىك تەرىبىسىگە ياۋاشلىق بىلەن قۇلاق سالاتتى، ئانىسىنىك گېپىنى ئۇ چۈشەنگەنىدى. كلاۋا ئاڭلاۋېتىپ، ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ ئىسسەدەپ يىغلاپ تۇرسىمۇ، بۇنداق قىلىشنىك ئۆزىگە نامۇۋاپىق ئىكەنلىكىنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى. ئۇ تەن قۇرۇلۇشۇم ئانامنىڭكىدىن چىرايلىق، شۇڭا ياخشى يىگىتكە ئىتتىكلا ئۇچراپ قالمەن، جەزمەن توي ساريىدا خەت ئېلىپ، تويىمىزنى قىلمۇالمىز دەپ ئويلايتتى. كلاۋانىڭ باشقا ئويلاردا بولماي، مۇشۇنداق ئويلىشى تامامەن تەبىئىي ئىدى، چۈنكى، ئۇ تېخى 20 ياشتا، ئۇ ئۆزىنىڭ ياشلىقىنىڭ ئۆتۈپ كەتمەيدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنەتتى.

كلاؤا 12 ياش ۋاقتىدا ئۆزىنى چىرايلىق ھېسابلىدى؛ 16 ياشقا كىرگەندە ناھايىتى گۈزەل بولۇپ كەتتىم دەپ ھېسابلىدى؛ 20 ياشقا كىرگەندە خەقنىڭ كۆزى ماڭا چۈشىدۇ دەپ قارىدى. ئەمما كېيىنچە يىگىتلەرنىڭ يېقىنلىشىشقا ئامراقلىقىنى، ئىككىمز توي قىلساق دېگەن گەپنى ئالدىراپ ئېغىزىدىن چىقارمايدىغانلىقىنى بىلدى. ئۇ 17 ياشقا كىرگەندە بىر يىگىت تاپتى، ئىككىيلەن يىگىت ھەربىي سەپتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن توي قىلىشقا كېلىشتى، يىگىتنى ئۆزىتىدىغان چاغدا، كلاؤا يىگىتنىڭ مەيلىگە باقماي بولسمۇ، يىگىت كېيىن قايىناق سۇدا ئېرىپ كەتكەن شېكەردەك ئىز-دېرەكسىز يوقلىپ كەتتى. بۇ كلاۋانىڭ ئانىسى تېخى ھايات بولۇپ، تۇنجى قېتىم دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغان ۋاقىت ئىدى.

— ئەركىشى دېگەننىچۇ، تازا قېيناش كېرەك، قىزىم. ئۇنى قانچە يالۋۇرتساڭ، مۇھەببىتىگلار شۇنچە چىڭ بولىدۇ. ئۇقتۇڭمۇ؟ — دېگەنىدى قوشنا ئايال.

— نېمە، شۇنچە چىڭ بولىدۇ؟ — كلاۋا مۇھەببەت دېگەن ياشلىقتەك پايانسز بولىدۇ دەپ ھېسابلايتتى. كىشلەر كىنولاردىن، ھەتتا ئەدەبىي ئەسەرلەردىن نۇرغۇن مىساللارنى كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭغا بۇنداق قاراشنىڭ توغرا ئەمەسلىكى توغرىسىدا تەربىيە بەرسە، ئۇ ئۆزىنىڭ قارىشىدا چىڭ تۇرۇۋالاتتى.

— بۇ ئادەم بىلەن ئۆزاقىراق ئۆتسەڭ، — دەپ چۈشەندۈردى توما ئاتلىق ئايال قوشنا، — كېيىن ئادا-جۇدا بولۇپ كەتسەڭمۇ يەنە باشقىسى چىقىدۇ. بىراق، سەن ئۇنى تېپىشىڭ كېرەك!

بۇ ئىشقا خېلى ئۇزاق بولۇپ كەتتى (تۆت يىل بولدى!)، ئۇنىڭ ھازىرغىچە يىگىتى يوق. ئۇنىڭغا گۈل تەقدىم قىلىدىغان، ئۇنىڭ

بىلەن بىللە كىنوغا بارىدىغان، خىرە بىنا ئالدىدا ئۇنى قىزغىن سۆيۈپ قويىدىغان، باغرىغا چىڭ بېسىپ تۇرىدىغان ئادەم يوق. كىلاۋا ئۆزىنىڭ كۆزىدىن كېچىلىرىدىكى مۇشۇكياپىلاقنىڭكىدەك يالغۇزلۇق ئالامىتى چىقىپ تۇرىدىغان ئالاھىدە نۇرنىڭ ئەكسلىنىپ چىقىشقا باشلىغانلىقىنى ۋەھىمە ئىچىدە بايقىدى. شۇ چاغدا ئۇ سىرلىق قاشلىرىنىڭمۇ، يېڭىدىن تارتىۋالغان، خوپ كېلىدىغان لەپتە-كىنىڭمۇ ھېچ ئەھمىيىتى يوقلۇقىنى ھېس قىلىدى-دە، كېچىلىرى يىغلاپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى.

ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ يېڭى دەۋرى يېقىنلاپ كەلمەكتە، ئۇنىڭدىكى ياشلىقىغا خاس شادلىق ۋە ھاياجانىنىڭ ئورنىنى كۆڭۈلنى غەش قىلىدىغان ئالدىراشلىق ئالدى. كىلاۋا ۋاڑ-ۋۇڑ قايناپ تۇرغان بازارغا بىردىنلا يۇگۇرۇپ چىقايدىغان، بۇگۈن، ھازىرقى مىنۇتتىلا ئۆزىگە قىزغىن مۇھەببەت بىلەن مۇئامىلە قىلغۇچى ھەممە ھايات كىشىلەرگە سەۋدايىلارچە ئىنتىزار بولۇپ كەتمەيدىغان بولدى. ئۇ ئەزىلىك بىلەن ئاشخانىغا ئاستا كىرىپ كەلدى، بۇ يەردە لىپاتىيە ئاركاچىيۇنا ياكى شتىلە-شاللاق توما ئۇچراپ قالاتتى. ئۇ لىپاتىيە بىلەن بىللە چاي ئىچىۋېتىپ، لىپاتىيەنىڭ قاچانىدۇر بىر چاغلاردىكى ئىشقى-مۇھەببەتكە دائىر ئۇزۇندىن-ئۇزۇن ھېكايىلىرىنى كۆڭۈل قويمايراق ئاڭلايتتى — ئىلگىرى مەمۇرىي باشلىق بولۇپ ئىشلىگەن بۇ ئايال ئۆز ھېكايىسىدە ھەدىگەندىلا ئۆزى سۆيگەن-كۆيگەن ئادەملىرىنى مەشھۇر شەخس قىلىپ كۆرسىتەتتى.

— پاۋل ستاخوۋ ئېسىگىزدە باردۇ، كلاۋوچكا؟ ئۇچۇ، داڭلىق ئارتىس، نامى بەك چىققان! ئوبلاستتىكى ئايالارنىڭ ھەممىسى كەينى-كەينىدىن ئۇنىڭ ئايمغى ئاستىغا تىزلانغان. تۇرۇببىغا

يامشپ ئۇنىڭ بەشىنچى قەۋەتتىكى ئۆيىنىڭ دېرىزىسىگە چىققانلارمۇ كۆپ، راست گەپنى دەۋاتىسەن! ئاھ، ئۇ مەنى شۇنداق ياخشى كۆرەتتىكى، ماڭا شۇنداق كۆيەتتىكى، دېمەيلا قويۇڭ! بىر كۈنى ئۇ ماڭا بىر ماشىنا گۈل ئەۋەتىپتۇ، مەرۋايىتكۈل دەڭا! ئۆيۈمدە گۈلنىڭ جىقلىقىدىن ماڭغۇدەك يەرمۇ قالماي قالدى! سىزمۇ ئايال، مېنىڭ ئورنۇمدا سىز بولغان بولسىڭىزمۇ ماڭغۇدەك يەر قالمايتتى. مەن يىلتىزىدىن كېسۋەتكەن ئوتتەك مەرۋايىتگۈلنىڭ ئۈستىگە گۈپپىدىلا يىقىلدىم...

كلاۋانىڭ خۇيى تۈتۈپ قالغاندى، ئۇ چۈشكۈنلىشىپ كەتكەن ۋە يۈزىگە ئۈپپىنى ياتاقنىڭ تېمىدىكى ھاكتەك سۈركىگەن بۇ توما بىلەن بىللە بولغاندا خۇشال چاغلارنىڭمۇ بولىدىغانلىقىدىن ھەيران ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ رومانتىسىك تارىخىنى توقۇپ چىقىۋىغان، بىرەر ئىش بولسلا ئۇ بويتاق ئۇيۇچ ئايال تۇرىدىغان جايىگە تۈسىدىكى ياتاقتا دەرھال داۋراڭ كۆتۈرەتتى. دەسلەپتە، ئۇ ئەرلەرنى قېنىش كېرەك دېگەن بولسا، ئەمدى ئۇ سۆزدە سەل يۇمشاپ قالغاندى، ئۇ كلاۋا-دىن سورىدى:

ــ قېنىنلۇاتامسىز، بۇرادەر؟ سالامەتلىكىڭىز ئۇچۇن، ئۇنى باشلاپ كەلسەم مەيلىمۇ؟

كلاۋا چۆچۈپ رەت قىلدى. دەسلەپتە ئۇ بەك يىرگىنىپ، ئۇنلۇك رەت قىلغاندى، كېيىن ئاۋازى ئۇنداق ئۇنلۇك چىقمايدىغان بولدى، يەنە كېيىن ئاۋازى پەسەيدى، ئۇنىڭدىن كېيىن... كېيىن يەكشەنبە، باھار، ئايتاپ ۋە قۇشقاچ. كلاۋا كىچىكدە كىيىگەن كونا كۆڭلەكنى كىيۈۋېلىپ دېرىزە سۈرتمەكتە ئىدى. بۇ كۆڭلەك ئۇنىڭغا ئاللىبۇرۇنلا كىچىك كېلىپ قالغان بولۇپ، مۇشۇ تاپتا ئۇنىڭ مۇرد-

لىرى، قورسقى، تىزلىرى ۋە يوتىسى توم‌پىيىپ چىقىپ قالغانىدى. لىپاتىيە ئۆزىنىڭ نەگە باردىغانلىقىنى ھاكاۋۇرلۇق بىلەن ئۇنلۇك جاكارلاپ مېھماندارچىلىقىغا كېتىپ قالغانىدى؛ تومامۇ يان ئۆيىدە تاراق-تۇرۇق قىلىپ ياتقىنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتاتتى؛ كىلاۋانىڭ ھازىرقىدەك خاتىرجەم تۇرۇشى ئاز كۆرۈلەتتى؛ توما كىرىپ كەلگەن چاغدا، ئۇ ئېچىلىپ-يايراپ تازىلىق قىلىۋاتاتتى، ھەتتا غىڭشىپ ناخشىمۇ ئېيتىۋاتاتتى:

— تاماق ۋاقتى بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن، بۇرادەر؟ — ئۇ دېرىزە تەكچىسىدە تۇرغان كلاۋاغا قاراپ گېپىنى توختىتىۋالدى، ئاندىن يەنە گەپ باشلىدى، — ئادەمنىڭ كۆڭلىگە بەكلا ياقىدىغان كىشى ئىكەن! — كەينىدىنلا ئاۋازىنى پەسەيتىپ، گېپىنى قىسقارتتى، — بىر تازىلىق تېخنىكى مېنىڭكىدە قۇلۇپ بېكىتىۋاتىدۇ، ئوبدان يىگىت ئىكەن، يەلكىلىرى كەڭ-كەڭ تۇرىدۇ. قۇلۇپىنى بېكىتىپ بولسا، سىزنىڭكىگە يولغا سېلىۋېتەي.

كلاۋانىڭ ئاچچىقلانغۇسى، رەت قىلغۇسى، بېشىنى چايقىغۇسى كېپىكەتتىيۇ، ئۇنداق قىلمىدى. ئۇ بەك ئىسسىپ كەتكەندەك بولدى؛ پۇتلىرى، يەلكىلىرى، دۈمبىسى ۋە قورسقى — ھەممە يېرىگە تەشنالىق ھېسسىياتى تارقىدى، يۈرىكى دۈپۈلدەپ، مەيدىسىگە بىرنېمە تۇرۇ-ۋالغاندەك بولدى. ئۇنىڭ قۇلقىغا ئۆزىنىڭ "تېخى تەييارلىنىپ بولمىدىم..." دېگەن سۆزى قورقۇنچلۇق ئاڭلاندى.

— ناھايىتى نورمالغۇ، بۇرادەر. سىز ھازىر ئوبدان پىشقان كاۋاپنىڭ ئۆزى، نېمە سۆرەلمىلىك قىلىۋېرىسىز؟

— توما! — دەپ چاقىردى كلاۋا دېرىزە تەكچىسىدىن يەرگە سەكرەپ چۈشۈپ، ئۇمىدسىزلەنگەندەك پەس ئاۋازدا، — مەن

بىلمەي قالدىم. توما، مەن...

ــ سىز: بەك ھېرىپ كەتتىم، دېرىزىنى ئېتىشكىمۇ مادارىم يەتمىدى، دېرىزىنى ئېتىپ بەرسىڭىز، دەيسىز: ئاندىن شىرەگە ھاراق شېشىسىنى ئالىسىز... ھاراق بارمۇ؟... مەن بېرىپ تۇرايمۇ بولمىسا؟

ــ توما، قورقۇۋاتىمەن.

ــ سالامەتلىك ئۇچۇن ــ دە، بۇرادەر! بۇ ئىش ئاغرىق توختاتقۇچى ئانالگىن يېگەندەك شىپالىق.

كلاۋا قورقاتتى، سەسكىنەتتى، ئەمما ئۇنىڭ تېنى بوشىشىپ، جايىدا مەھكەم تۇرالمايۋاتاتتى؛ پۈتۈن ۋۇجۇدى نېمىندۇر كۆتمەكتە، نېمىگىدۇر ئىنتىزار بولماقتا ئىدى. ئۇنىڭ "ياق" دېگۈدەك ھالىمۇ قالمىدى، ئۇنىڭ كۆزى كارىۋاتقا چۈشتى، تىترەۋاتقان قوللىرى ئۆزلۈكىدىنلا چاچلىرىنى تاراشقا باشلىدى، چېچىنى كۆپتۈرۈش ئۈچۈن، ئۇ تېخى بېشىنى شاپىلاقلاپمۇ قويدى...

2

مۇناسىۋەتسىز ئەرلەر كلاۋا ساموۋاغا باھا بېرىدىغان بولسا، ئۇلارنىڭ كلاۋانى باشقىلارغا ئارىلاشتۇرۇپ قويۇش ئېھتىمالى بارلىقىنى ئىقرار قىلىش كېرەك. ئۇنىڭ بويى ئېگىز ئەمەس، ئۇ سەمرىپ كەتمەي دەپ تىرىشىپ كۆرسىمۇ، تېنى يەنىلا تولۇق سەمىرگەن؛ ئۇنىڭ كۆك كۆزلىرى يوغان ــ يوغان، ئەمما قارىسا ئالاقزادە بولغاندەك قارايدۇ؛ چېچى كالتە ۋە قويۇق، ئەينى پەتنۇسقا ئوخشايدۇ؛ ئۇزۇن پاچاقلىرى كۆزگە سىغمىدۇ، ئەمما ۋاي دەپ كەتكۈدەك

دەرىجىدە ئەمەس. بۇلاردىن باشقا، ئۇنىڭ مىجەزى ئېغىر، بۇ ئۇنىڭ بىر ئالاھىدىلىكى، نېمىشقىدۇ، ئۇ ھامان تەمتىرەپلا يۈرىدۇ. مۇشۇ ئەھۋاللارنى كۆزدە تۇتقانىدا، ئۇنى موسكۇۋا ئاددىيلاشتۇرۇش ئىدارىسىدىن ئايرىۋېلىش بەك تەسكە چۈشىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇنى ئايرىۋالماقچى بولغان ئادەممۇ ھازىرچە تېپىلمايدۇ تېخى.

بۇنىڭغا ئىككى ئىش سەۋەبچى. بىرى، كلاۋانىڭ ئويلىغىنىدەك، ئۇنىڭغا قويۇلغان مۇشۇ ئىسىم. ھازىر بۇنداق ئىسىم قويىدىغانلار يوق، بۇ ئىسىم مومايىنىڭ ئىسمىدەك ئاڭلىنىدۇ، كىشىلەر بىر ئىشلاردا ئۆزىنى تونۇشتۇرسا، گەپنىڭ راستى، مۇشۇنداق ئىسىم قوۋلاققا ئازدىن ئاز ئاڭلىنىدۇ. كلاۋا ئۆزىنى "ئادا" دەۋالاتتى، بىراق كىشىلەر ئۇنى "ئادا" دەپ چاقىرسا، ھە دېيىشنى ئۇنتۇپ قالاتتى.

سەۋەبنىڭ يەنە بىرى: ئۇلارنىڭ چارە تەگىشىش باشقارمىسىدا (كېزى كەلگەچكە ئېيتىپ ئۆتەيلى، بۇ باشقارما باشقۇرغۇچى باش ئىدارىگە تەۋە ئىدى) ئەركىش يوق ئىدى، باشقارما باشلىقى لېۋدىملا پاۋلوۋنا، مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى گالىنا سېرگېيېۋنا، مۇدىر ئىنژېنىر ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنالار بار ئىدى، بۇلاردىن باشقا ناتاشا، ئولە، لېننا، كاتە، دانىيە ۋە ئىلا دېگەن قىزلار بار ئىدى، يەنە بىر ناتاشامۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممە ئادىمى مۇشۇنچىلىك ئىدى. بۇلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ ھەرخىل ئىكەنلىكى راست. ئالايلۇق، گالىنا سېرگېيېۋنا ئۆي-ئوچاقلىق بولغان، ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنانى ئېرى تاشلاپ كەتكەن، ئولە تۇل قالغان (باشقارمىدىكىلەر ئۇنى "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" دەيىشىدۇ. بىر قېتىم لېننا ئانا بىلەن دادىنىڭ قوشۇلمىسى "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" بولىدۇ دەپ چۈشەندۈرگەن)،

ئاتاشا ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن. كاتە بەختلىك چىقتى، ئۇ توي قىلىپ، بالا كۆردى، ئىككى مومايى بىلەن بىللە تۇرىدۇ، شۇڭا داشۇ-نىڭ كەچلىك مەكتىپىدەئوقۇشقا ئىمكانىيەت ھازىرلىيالىغان. دانىيەلنىڭ ئەھۋالىمۇ يامان ئەمەس، توي قىلىدىغان ۋاقتى يېقىنلاپ قالدى، ئۇ بىر يىگىت بىلەن كۆيۈشۈپ-سۆيۈشۈپ يۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسى بار، ئۆزى ھېلىقى كەچلىك مەكتەپنىڭ ئوچىنچى يىللىقىدا ئوقۇيدۇ. باشقىلارچۇ، ھېلىقى لېننا چاقچاق قىلىپ دېگەندەك، "ناشلىنىش، نىكادىن ئاجرىشىش ۋە 'ھەم ئانا، ھەم ئاتا' بولۇش جەريانىدا ئەر كۆتۈۋاتقان" لار. بىراق، چاقچاق دېگەن چاقچاق، ئۇ ئۆزىنىڭ ئەرلەر بىلەن ئاپئاشكارا، تەپتارتماي دائىم "كېچە-كېچىلەپ" ئويناپ يۈرۈشىنى ئۆزىمۇ خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇ مەخپىيەت-سىردېگەن نەرسە يوق دەپ تۇرۇۋالاتتى، ھەرقانداق مەخپىيەتنى ئۇنىڭغا دېگىلى بولمايتتى. ئەمما، ئۇ ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي تۇرمۇ-شىنىمۇ مەخپىي تۇتمايتتى، ئۇنىڭ ئالاقلىشىپ تۇرغان "ئوغۇل بالا"نى باشقارمىغا ئەكىلىپ تۇراتتى ھەمدە باشقارمىدىكىلەرگە تونۇشتۇراتتى.

— ھوي، دەپ بېقىڭلارچۇ، مەن يېڭى تونۇشقان يىگىت قانداقراقكەن؟

ياخشى تەرىپىنى ئالدىغانلار كۆپ چىقىدى. كۆپچىلىك يەلكە-لىرىنى قىسىپ قويىدى، ۋىرونكا پروكوۋيېۋنا تەرىنى تۇرۇپ، تۇمشۇقىنى ئۇچلاپ تۇرۇپ سورىدى:

— قەيېرىنى ياقتۇرۇپ قالدىڭ لېننا؟ ئۇنىڭ بىلەن يۈرۈشۈڭگە مەن قوشۇلمايمەن. ئۇ يۈزسىزلىك قىلىدۇ، ئويناپ قانىغاندا سېنى تاشلايدۇ. بۇنداق ئادەملەرنى ئوبدان بىلىمەن مەن.

— يۇزسز بولسا بولمامدۇ، مەيلى! — دېدى لېننا ۋە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ئۇ ئايالالارنىڭ ئۇششاق گەپلىرىنىڭ برتېنىغا ئەرزىمەيدىغان لىقىنى بىلەتتى، شۇڭا يېڭى-يېڭى يېگىتلىرىنى باشقارماقچى ئەكىلەۋەردى، بۇ ئارقىلىق كۆڭۈلچىلىكىنىڭ ئىچىنى قايناتماقچى ئىدى. مەقسىتىگە يەتسە، غادىيىپ كېتەتتى-دە، گۈلقەلبلىرى ئېچىلىپ، خېلى رەتلىك كەلگەن، هامان نەملىككە ئىنتىزار بولۇپ تۇرىدىغان ئاپئاق چىشلىرىنى چىقىرىپ قاقاقلاپ كۈلەتتى. شۇ تاپتا ئىلا تازا بىر چىچاڭشىپ كەتسە ئىدى دەپ ئويلايتتى ئۇ، ئەمما كەم سۆزلۈك، بېشىدىن تاپىنىغىچە سىرلىق بىر خىل پۇراق چىقىپ تۇرىدىغان ئىلا كۈلۈمسىرەپلا قويياتتى.

— ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارغا كاللىڭىزنى ئىشلەتمەڭ، ئۆزىڭىزنى ئۆپرەتتىدىكەنسىز.

ئىلانى ئىزدەپ هېچكىم كېلىپ باقمىغان ئەمەس، ئەمما، هەممە شۇنى ئېنىق بىلەتتىكى، چۈشلۈك تاماقتىن ئىلگىرى قانداقتۇر بىر بوم ئاۋازلىق ئەردىن تېلېفون كەلسە، ئۇ ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن كوچىنىڭ يېقىنىدىكى دوقمۇشىدا ساقلاپ تۇرغان ژىگۇلى ماركىلىق بىنەپشەرەڭ پىكاپقا قارىپ ئۇچقاندەك چاپاتتى، ئەتىسى ئۇ چىرايىدىن هارغىنلىق ۋە ئاشپۇزۇلدا ئۆزىگە سوغۇق تەگكۈزۈۋالغانلىقىنىڭ سىرلىق ئالامەتلىرى چىقىپ تۇرغان، تېنىدىن بىر قۇتىسى يېرىم ئايلىق ئىش هەققىغە توختايدىغان فرانسىيە ئەتىرىنىڭ خۇش پۇرىقى گۈپۈلدەپ پۇراپ تۇرغان هالدا ئىشقا كېلەتتى.

لېننا بىلەن ئىلا هەممىدىن داڭلىق قىزلاردىن ئىدى، چۈنكى باشقىلار هەر جەهەتتىن ئادەتتىكىچىلا ئىدى: هەۋەسلىرىمۇ، غەم

يەيدىغان ئىشلىرىمۇ، مەخپىيەت-سىرلىرىمۇ، قىزىقىدىغان نەرسىلەرىمۇ ئادەتتىكىچە ئىدى. ئۇلار ئالدىراش مېڭىشاتىتى، ئالدىراپ يۈرۈپ كېچىكىپ قالاتتى، كىملەرنىڭدۇر يولىغا قارايتتى، كىملەرنىدۇر كەلمەي قالارمىكىن دەپ ئەندىشىدە يۈرەتتى، شۇ كىشى كەلمىسە، بۇ ئۇنىڭ "خەير، ئەزىزىم، مەن باشقا دىلكەش تېپىۋالدىم" دېگىنى ئىدى. قىزلار پالانى يەردە پۇكۇنى نەرسە سېتىپتۇ، پالانى مۇنداق بىر نەرسە سېتىۋاپتۇ، بىر نېمە تىكتۇرۇپتۇ، بىر نېمە توقۇپتۇ، ياكى بىر نېمە ئالماقچى ئىكەن، پالانى نەرسىنى تىكتۇرمەكچى ياكى توقۇماقچى ئىكەن دېگەندەك گەپلەرنى قىلىشاتىتى. ئۆتۈك، كالتە چاپان، ئېگىز پاشنىلىق ئايغ كىيىم، تىۋىت كۆڭلەك، ئۇزۇن كۆڭلەك، كالتە يوپكا قاتارلىق نەرسىلىرىنى ھەركىم ھەر كۈنى باشقارمىغا ئەكىلەتتى-دە، ئۇلار توغرۇلۇق ئۇچۇر-بۇچۇرلىغچە مۇزاكىرە قىلىشاتىتى، ئۇلارغا باھا بېرىشەتتى، ئۇلارنى كىيىپ بېقىشاتتى. كلاۋامۇ تاپقان ئاللىقانداق نەرسىلىرىنى كىيىپ كېلەتتى، ئۆزىنىڭ ياكى باشقىلارنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ باقاتتى ھەمدە ئۇلار ھەققىدە قىزغىن پىكىر بايان قىلاتتى، ئۇنىڭ ھەۋىسى باشقارمىدىكى باشقىلارغا ئوخشاش كۆچلۈك ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا، قېلىپتىن چىقىپ كەتكەن، قورقۇنچلۇق ھەم جىنايى تۈرمۇش كەچۈرۈۋاتقان بولۇشغا قارىماي، ئۆزلىرىنىڭ بۇ ئالاھىدە تۈرمۇشىنى كۆرگەنلا يەردە داۋراڭ قىلىپ يۈرىدىغان سىرلىق شەخسلەر — لېنىنا بىلەن ئىلاغا ئىچى تارلىق قىلغىنغا خجالەتمۇ بولاتتى.

تەكشەش باشقارمىسى ئۆزىنىڭ ۋاقىت جەدۋىلى بويىچە مەۋجۇت بولۇپ تۇراتتى. بۇ ۋاقىت جەدۋىلىدە ئەڭ ئەۋلىيا-مۇقەددەس ۋاقىت چۈشلۈك تاماق ۋاقتى ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا، ئىككى قېتىم-

لىق چاي ۋاقتى يەنى چۈشلۈك تاماقتىن ئىلگىرىكى ۋە كېينكى چاي ۋاقىتلىرىمۇ شۇنداق ئىدى. تۇنجى قېتىملىق چاي ۋاقتى بەك زۆرۈر ئىدى: ئايالالار پۈل يىغىشىپ ئالغان تورت، سامبۇسا ياكى ئۆيلىرىدىن ئەكەلگەن گۆشلۈك بولكا بىلەن چاي ئىچىشەتتى، قانىغۇچە ئىچىپ، تويغۇچە يەپ بولۇپ، ماگىزىنغا كىرىشەتتى. ئۆيلىرى بارلىرى يېمەكلىك ئېلىشقا ئالدىرايتتى، بويتاقلىرى كۈلدىلىك تۇرمۇش لازىمەتلىكلىرىگە سەپسالاتتى. بىرەركسىم بىر يەردە ئاللىقاندا بىر نەرسىنى ياقتۇرۇپ قالسا، ئۆزىگىلا ئېلىپ بولدى قىلماي، باشقىلارغىمۇ ئالغاچ كېلەتتى. بۇنداق ئەھۋالدا، چۈشلۈك تاماقتىن كېينكى ئىككىنچى قېتىملىق چاي ۋاقتى ئىگىسىز كېيىپ بېقىش، ياغلىق-پاغلىق ئارتىپ بېقىش، بىر-بىرىگە ئەقىل كۆرسىتىش بىلەن خۇشال ئۆتەتتى. بۇنىڭدىن باشقا، ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئىشىنى بىمالال، كۆڭۈل قويۇپ پۈتتۈرەتتى، ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى ۋە ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ يىغىنلىرىغىمۇ قاتنىشىشقا ئۇلگۈرەتتى ھەمدە ياخشى باھاغا ئېرىشەتتى.

ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ رەھبىرى لىۋدمىلا پاۋلوۋنا باشقىلارغا ئوخشىمايتتى. باشقارما باشلىقى بولغان بۇ ئايال قاتتىق قول ئايال ئىدى، ئۇنى ھەتتا سۈرلۈك دېسىمۇ بولاتتى. ئەمما ئۇنىڭ كۆڭلى يۇمشاق ئىكەنلىكىنى قىزلارنىڭ ھەممىسى بىلەتتى. ئۇ ۋىروبكا پروكوۋيېۋنانى قېيىن ھالدىن قۇتۇلدۇرغاندى. ئەمما، كۆپچىلىكنىڭ ئۇنىڭدىن قورقىدىغان يېرىمۇ بار ئىدى، بۇنداق بولۇشىغا باشقارما باشلىقىنىڭ ھەرقاچان قاپىقىنى ئاچماي يۈرۈشى، ۋاباداەك تۈيۈلۈشى ئەمەس، ئۇنىڭ كۆڭلىگە ھەرقانداق ئىشنى قانداق قىلىش، قانداق سۆزلەش ئىنتايىن ئايان بولغانلىقى سەۋەب ئىدى.

— سوتسیالیزم هیسابات دیمه‌کتۇر، — دەیتتی لیۇدمیلا پاۋلوۋنا گویا هایت-هۇیت دیگۇچه ئارىلاشتا بۇ مەسىلىنىڭ تېگىنى-تەكتىگه یەتكەندەك، — شۇڭا، باشقارمىمىز ئەڭ سوتسیالىستىك ئورگان.

بۇ كېیینكى بىر ئېغىز قاملاشمىغان گەپ راستلا ئۇنىڭ ئىچادیيتى ئىدى. ھەممىنى ستاتىستىكا قىلىپ، ھىسابلاپ، جازىلارغا بۆلۈپ قويۇش، بىرمۇ بىر تىزىملاش كېرەك. ئۇنداق قىلمىغاندا، ئادەمنىڭ كۆڭلى ئاينىپ قالىدۇ، ئۇنىڭ رەھبەرلىكىدىكى كىشىلەرمۇ شۇنداق. كۆڭۈلنى ئاينىتىدىغان ئەڭ سۇئال شۇكى، بۇ يەر دېگەن ئايالىلار دۇنياسى، ئايالىلار ھىسابىنى ئىنچىكە قىلىشقا قارشى ئەمەس ئىدى، لېكىن ئۇلار قائىدە-رامكىلارنىڭ بوغۇشىغا چىداپ تۇرالمايتتى، قائىدە-تۈزۈملەرگە قاتتىق قارشىلىق كۆرسىتەتتى. شۇڭا، لیۇدمیلا پاۋلوۋنا قول ئاستىدىكىلەرنىڭ بۇ كەمچىلىكىنى تۈزىتىشنى ئېسىدىن چىقارمايتتى.

تۈزىتىشنىڭ ئۈسۈلى دائىم ئۇلار بىلەن بىللە بولۇش ئىدى، بۇ ئۈسۈل سىناقتىن ئۆتكەن. ئايالىلار ئولتۇرۇشى، بىرەرىنىڭ تۇغۇلغان خاتىرە كۈنىنى تەبرىكلەش، بايرام-توي، پەسىلىك مۇكاپات تارقىتىش قاتارلىقلارنى باھانە قىلىشقا بولۇۋېرەتتى. كالىندارنى جەم بولغۇدەك كۈنلەر بولمىسا، ئۇ بىر ئامالىلار بىلەن پۈرسەت تېپىپ، كۆچىلىكنى كۆڭۈل ئېچىش، ئويناشقا ئۈيۇشتۇراتتى.

— قىزلار، پۇل يىغىش قىلايلى! نەچچە بولىدى؟...ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنا ھىسابلاپ چىقىك. كىچىك ناتاشاغا رۇخسەت، بازاردىن بىر نەرسىلەر ئېلىپ كىرسۇن. پۇلنى تېجەپراق ئىشلىتىدىغان جۇمۇ ناتاشا، تورت بىلەن قەنت-گېزەك ئالسىڭىزلا بولىدۇ، ئازراق شاراپمۇ ئېلىك، بۇرۇنمۇ شۇنداق قىلغانغۇ.

— بۇگۈن نېمە كۈن ئۆزى؟ — دەپ سوردى قورقماس لېنىن.

— ئۇيالماستىن دەۋاتقان گېپىنى، بۇگۈن قانداق كۈن ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەمسىز؟ — دېدى كۆزەينەكلىك باشقارما باشلىقى تەرىنى تۇرۇپ توگلۇق بىلەن، — بۇنىڭدىن خېلى كۆپ يىللار ئىلگىرى بۇگۈنكى كۈندە، شۇ زامانلاردىكى ئەڭ ئىلغار شەخس — ئۇنىڭ كارل ماركسنىڭ دوستى ئىكەنلىكىنىمۇ ئېيتىپ ئۆتەي — ئۆزىنىڭ «ئايالىلار ۋە سوتسىيالىزم» دېگەن ئۇلۇغ ئەسىرىنىڭ 4 - بابىنى تاماملىغان. بىز سوۋېت ئايالىلىرى، ماھىيەتىتىن ئېيتقاندا، مۇشۇ ئۇلۇغ ئەسەرنىڭ ئوبېكتىلىرى ئەمەسمۇ، ئاخىر؟...

ھەممەيلەن ئۇيالغىنىدىن ئاغزىنى يۇمدى. كىچىك ناتاشا ماگزىنغا بارماقچى بولدى. ناتاشانى "كىچىك ناتاشا" دېيىشى ئۇنىڭ بويى پاكارلىقىدىن ئەمەس، يېشى كىچىكلىكىدىنمۇ ئەمەس ئىدى، بۇنداق ئاتاش ئۇنىڭ پەرمانبەردارلىقىدىن كېلىپ چىققانىدى. ئۇ غودۇرلايتتى، كالا ئىشلەتمەيتتى، نېمە دېسە ماقۇل دەيتتى، شۇڭا ئەتىۋارلىنىپ، مۇكاپات پۇلى ئېلىپ تۇراتتى، شەنبە كۈنى بولسىلا باشقارما باشلىقىنىڭ ئۆيىنى تازىلىشىپ بېرەتتى.

يېشى چوڭراق، ھەممەيلەن ئىسىم فامىلىسىنى ھۆرمەت بىلەن تولۇق ئاتايدىغانلارنىڭ ئىچىدە مۇستەقىل پىكىر قىلىدىغىنى گالىنا سېرگېيېۋنا ئىدى. ۋېرونكا پروكوۋيېۋنا دەسلەپتە خېلى ئاكتىپ بولۇپ يۈردى، كېيىن ئېرى ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ قالغاچقا، كىر-لىشىپ كەتكەن چەينەك پارقىرىمىغانىدەك، جىمپىلا كەتتى. ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانىڭ ئېيتقىنىدەك، باشقارمىدا گالىنا سېر-گېيېۋنا "مۇستەقىل پادىشاھلىق" ئىدى. شۇڭا، ھەممەيلەن ئۇنىڭغا باشقىچە قارايتتى، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئۆزىمۇ باشقىلارغا ئوخشىمايتتى.

لیۇدملا پاۋلوۋنا ھەمىشە ئۇنى باشقىلارغا ئۇلگە قىلاتتى، چوڭ-كىچىك يىغىنلاردا ئۇنى تەقدىرلەيتتى. ئەمما، بۇ ئىش قىزلارنىڭ كۆزىدىن قېچىپ قۇتۇلالايتتىمۇ؟ ئۇ ھەسەتخورلۇق قىلماقتا ئىدى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇ چىداپ تۇرالماي، ئۆزى بىلەن ئەڭ يېقىن ئوتتۇرىغا ۋىرونسكا پروكوۋيېۋنا بىلەن كېچىك ناتاشاغا مۇنداق دېدى:

ــ ئاھ خۇدا، شوپۇرغا تەگسەممۇ مەيلىدى، 20 قېتىم تەگسەممۇ مەيلىدى!

ئۇنىڭ چىن قەلبىدىن چىققان بۇ ئىدا تەبىئىي ھالدا تېزلا گالىنا سېرگىيېۋنانىڭ قۇلىقىغا يەتتى ــ ئايالار تېلېفون بىرىشكەنىدى. باشقىلار ئۇنى قىيىن ئەھۋالدىن قاندىق قۇتۇلاركىن دەپ يۇرۇشتى. ئەمما، بۇ مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى شۇنداق كەسكىن جاۋاب بەرىدىكى، كىشىلەر بۇ ھەقتە ئىككىنچى ئېغىز ئاچالماس بولۇپ كەتتى. ئۇ مۇنداق دېگەنىدى:

ــ ئايال كىشى، چوڭ بولۇپ قالغان قىزلار ھامىنى ئەركە تېگىدۇ.

ھازىرقى زامانىدىكى قابىل ئايالنىڭ كەينىدە ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى يوقاتقان خوتۇن ۋە ئانىنىڭ تۇرغانلىقىنى ھېچكىم ــ يېشى چوڭلارمۇ، كىچىكلەرمۇ ــ ئېسىگە كەلتۈرمىگەن. ھېلىقىدەك چىرايلىق گەپلەر نەزەرىيە جەھەتتىلا توغرا، خالاس؛ ئەمەلىيەتتە، گالىنا سېرگىيېۋنا (ئۇ چاغدا ئۇ تېخى ئادەتتىكى گالكا ئىدى) نىشانى ناھايىتى ئېنىق بىر كىشىگە تەگدى.

ــ ئەمىسە شۇنداق كېلىشتۇق، ــ دېدى ئۇلار پەتتە كەستۈرۈپ بولغاندىن كېيىن ئەر، ــ سىز تېخى ياش، تۇتۇۋېلىش ئىقتىدارىڭىز

ياخشى بولغاچقا، داشۆده ئوقۇيسىز. بۇ بىرىنچىسى. تۆتىنچى يىللىققا چىقىپ بولغىنىڭىزدا، خەق سىزنى قوغلۇۋەتمەيدىغان بولغاندا تۇغسىز. ئاندىن ماشىنىدا سەيلە قىلىمىز، خەقتە بار نەرسىنىڭ ھەممىسى بىزدىمۇ بولىدۇ.

گالىنا سېرگېيېۋنا بىر قىز تۇغدى، ئوقۇش پۈتتۈرۈش يۇزىسىدىن دىسسېرتاتسىيە ياقلىدى، ئوبدانلا خىزمەتكە ئېرىشتى، ئەمما بىرلا نەرسە، "خەقتە بار" ماشىنا كەملىك قىلاتتى. ئۇلار پۇلىنى تېجەپ خەجلەپ، پۇل يىغقىلى تۇردى، نەرسە-كېرەكلىرىمۇ تۈزۈك سېتىۋالمىدى، شۇڭىنىسى، قىزى ئاغرىقچان بولۇپ قېلىپ، يىغقان پۇل دوختۇر بىلەن ساناتورىيىگە كەتتى. ئېرى دەردىنى ھاراقتىن ئېلىپ، ھە دېگەندە ئىچەتتى، گالىنا سېرگېيېۋنا بىردەم ئۇنىڭغا، بىر دەم بۇنىڭغا رەھمەت ئېيتقۇزىدىغان، ئۇنىڭ ماداردىن كەتكۈزىدىغان ئېغىر يۈك زىممىسىگە چۈشكەندەك بولاتتى-دە، كېچىلىرى يىغلايتتى، كۈندۈزى بولسا نېرۋىسىنى مەھكەم تىزگىنلەيتتى.

تەڭشەش باشقارمىسى مۇقىملىقتا يېقىن شۇنداق قاينام ھالەتتە پەسىللەرنى، يىللارنى ئۆزاتتى. كلاۋا ساموۋا پەسىللىك جەدۋەلىنى يوقتىۋەتمىگەن بولسا، بۇنداق كۈنلەر ئۇزاققىچە داۋاملاشقان بولاتتى. بۇ پەسىل تۈگەي دەپ قالغانىدى، جەدۋەلنىڭ كۆچۈرۈلمىسى سۈرۈشتە قىلىنىدىغان بولسا، بۇ ھال ۋەزىپىنى مۇددەتتىن بۇرۇن ئورۇنداش ۋە ھەممە مۇكاپات پۇلىدىن مەھرۇم قېلىش دېگەنلىك بولاتتى. كلاۋا ھۆججەت خالتىلىرىنى بىرمۇ بىر ئاختۇرغاچ بۇرنىنى سەت پۈرۈپ مىشىلداپ يىغلىغىلى تۇردى. ئۇ قورقمىنىدىن ئەمەس، بۇ لەنىتى جەدۋەلنى يىتتۈرۈپ قويغىنىغا يىغلىغانىدى. ئۇ ھەرقانداق ئىشنى تاپشۇرسا، شۇ ئىشنى بىجانىدىل ئورۇندايتاتتى،

خالس ئەمگەكلەرگە خۇشاللىق بىلەن يۈگۈرۈپ بېرىپ قاتنىشاتتى. ئۇ ھەرقاچان ۋىجدانى بىلەن ئىشلەيتتى. ئەمما، مانا بىردىنلا چاتاق چىقتى.

كلاۋا چاتاقنىڭ چىققانلىقىنى جەدۋەلنىڭ يوقلىپ كەتكەنلىكىدىن كۆردى. ئەسلىيەتتە ئەھۋال باشقىچە بولغانىدى. ئەسلىيەتتە، خىزمەت مەخپىيەتنى باش ئىداردىدىن بىرەيلەن ئاشكارىلاپ قويغانىدى.

كلاۋا جەدۋەلنى يىتتۈرۈشتىن بىر ھەپتە بۇرۇن گالىنا سېرگىيېۋنا، بىر ئاي بۇرۇن لىيۇدمىلا پاۋلوۋنا "ئادەمسىلارنى ئازايتىڭلار" دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغانىدى. بۇ ئىش باشقارما باشلىقى بىلەن ئالاقىسىز ئىدى، مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى بولسا مۇشۇ ئىش ئۈچۈن بىر ئاخشام يىغىلدى. ئېرى ئۆيگە كەلگەندە، ئۇنىڭ يىغىسى تېخىمۇ ئەدەپ كەلتتى:

ــ ۋەزىپەمنى ئىلىۋەتتى! مەن...ھەممە ئىشنىڭ يۈكىنى مېنىڭ مۇشەققەتتە مەن كۆتۈرسەم، ئېغىر ئىشقا سېلىنغان گۇناھكارەك ئىشلىسەم، ۋەزىپەمنى ئىلىۋەتتى!...

تەرى تۇرۇلگەن ئېرى ئۇيان-بۇيان مېڭىپ، ئويلانماقتا ئىدى. ئۇ پەلەمپەينىڭ يېنىدا بىر ھازاغچە تاماكا چېكىپ تۇرۇپ، ئوچۇق چىراي قايتىپ كەلدى:

ــ باشقارمالارنىڭ باشلىقى نېمە تەربىيە كۆرگەن؟ ئادەتتىكى رەھبەرلەرنى تەربىيىلەش كۆرسىدا ئوقۇغان بولغىيدى شۇ! سىز دېگەن كەسپىي تەربىيە كۆرگەن. كوزىر دېگەن شۇ. ئاساسىي ئىشلارغا كىم باشچىلىق قىلغان؟ سىز ئەمەسمۇ؟ سىز دېگەن باشلىق. كىمنىڭ قىزى ئاغرىق؟ بىزنىڭ، ئۇنىڭ ئوستىگە ئۆيدە ئورۇن

تۇتۇپ ياتسىدۇ. كىمنىڭ ئېرى ئىشچىلار سىنىپىدىن؟ سىزنىڭ قولىڭىزدا مۇشۇنداق كوزىرلار تۇرغاندىكىن، قارتىنى يۇرەكلىك ئۇيناۋەرسىڭىز بولىدۇ. ئۇلار يۇقىرىغا مەلۇم قىلىشتىمۇ؟

ــ مەلۇم قىلمىسا، باش ئىدارە مۇكاپات پۇلىنى نەدىن ئالىدۇ؟ بىز مۇكاپات پۇلىنى باش ئىداردىن ئالىدىغان تۇرساق.

ــ ئۇنىڭدىن يىللىرى يالغان مەلۇم قىلغان ماتېرىياللارنى جەدۋەلگە قوشۇپ بېرىۋېتىشىنى ئۇقمامسىز. ئەلۋەتتە، بۇ دېگىنىم ھازىرلا شۇنداق قىلىڭ دېگىنىم ئەمەس، ئوبدان ئويلىنىش كېرەك.

ــ ئۇنىڭ تېرەكلىرى جىق تۇرسا.

ــ بۇ بىزگە پايدىلىق. ئۇ باشقارما باشلىقلىق ئورۇندا بەھۇزۇر ئولتۇرغاندىغۇ ھېچ ئىشتىن غەم يېمەيدۇ؛ سەتچىلىكىكە چېتىشلىق بولۇپ قېلىشچۇ، قورقۇنچلۇق بولىدۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ تارىخىغا داغ چۈشىدىغانلىقىنى تۈيسا، ئۆزى كەشىنى توغرىلايدۇ. سىزنى ئۆزىنىڭ ئورنىغا تونۇشتۇرۇپ قېلىشمۇ مۇمكىن.

بۇ ھەپتە ئەنە شۇنداق باشلاندى. كلاۋانىڭ جەدۋەلنى يېتىۋېرۇپ قويۇشمۇ ھېچقانچە ئىش ئەمەستەك بولۇپ قالدى. ئەمما بۇ ۋاقىتلىق ئەھۋال ئىدى، يەنى بۇ مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ئۆتكەن يىللاردا يالغان مەلۇم قىلغان ماتېرىياللارنى يېتكەن جەدۋەلنىڭ ئورنىغا قانداق سېلىپ قويۇش چارىسىنى ئويلاپ تېپىشتىن بۇرۇنقى ئەھۋال ئىدى.

بۇگۈن ئىنتايىن ئاز كۆرۈلىدىغان كۈن بولدى: ھەر بىر ئادەمنىڭ قولىدا ئىش بار، پۈتۈنۈرۈش ۋاقتى مۇقىم بەلگىلەپ بېرىلگەن. قالايمىقانچىلىق چىقمىسۇن ئۈچۈن، سانلارنى كۆڭۈل قويۇپ ھېسابلاپ جەدۋەللەشتۈرۈش كېرەك، بولمىسا، ھەر تەرەپلىمە تەكشۈرۈلىشتۈ-

رۇشتىن چاتاق چىقدۇ. ھەركىم ئۆزىنىڭ ھېساباتى بىلەن بەنىد، ئۇرۇنداش پروكوۋيېۋنا چىقىدىغان نەتىجىنى ئەسلىدىكىدىن 20% كۆپەيتىش ئۈچۈن سان-سىپىرنى كۆپرەك يازماقچى بولدى. بۇ بىر نەچچە سائەتنى لېۋدمىلا پاۋلوۋنا بۇرۇنقى دوست-يارانلىرىغا تېلېفون بېرىش، قىزغىن پاراڭ ئارىسىدا بىر نېمىنى تىكلاشقا ئىنتىزار بولۇش، بىر ئىشلارغا ۋەدە بېرىش، بىر نەرسىنى سىناش بىلەن ئۆتكۈزدى.

— ئانتونىچ، تىنچلىقمۇ؟ لېۋدمىلا رىچكو سىزنى ياد ئېتىپ تۇرۇپتۇ. كۈنلىرىڭىز قانداق ئۆتۈۋاتىدۇ؟ خانىمىڭىز ئوبدان تۇرغاندۇ؟ ئۇنىڭغا مەندىن سالام، ئۇ دېگەن سىزگە ئالتۇننىڭ ئۈزى جۇمۇ. بالىلىرىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداق؟ ۋىيەي، يەنە نېمە قىلاي دەيسىز؟ "بالا چوڭ بولسا، غەم يەيدىغان ئىشمۇ كۆپ بولىدىكەن" ئەمەسمۇ! دەم ئېلىپ كەلمىدىڭىزمۇ؟ نەگە باراي دەيسىز؟ مىنىستىرلار سوۋېتىنىڭ ساناتورىيىسىگە دەمسىز؟ ماڭا قارىڭا، خۇدا بۇيرۇسا، ساناتورىيىگە باردىغان كىنىشكا ئېلىشتىن چاتاق چىقمىسا، شۇ يەردە ئۈچرىشىدىغان ئوخشايمىز! نېمە؟ ۋەي، ۋەي، مەنمۇ شۇنىڭ گېپىنى قىلىۋاتىمەن. سىز قانداق ئويلاۋاتىسىز؟ راست گەپ قىلغانىدىڭۇ؟ لېۋداچكا بولمىغان بولسا، سىلەرگە كىم ماسلىشىدۇ دەيسىز؟ بۇ سانىنى يېزىۋالمىز، گرادىشېۋنىڭ قولىدىن ئۆزۈم ئالىمەن. ھەئە، شۇنداق، نەق شۇ، بۇنى ئاياللار كۆڭۈل قويۇپ ھېسابلاپ چىققان. ۋاي خۇدا، مېنىڭسىز سىلەر نېمىمۇ قىلالارسىلەر؟ قارىڭا، سىز خاتىرجەم ئۇخلاۋېرىڭ. خوشلىشايلى، كېيىن تېلېفوندا سۆزلىشىپ تۇرايلى...

ئىش قىزغىن قىلىنماقتا. كلاۋا ھۆكۈمەپ يىغلاپ كەتتى، نېمە

بولدی، ئېشقا يەغلايسەن؟ دەپ ھېچكىمۇ سورىمىدى. بەشتىن كۆپ ئايال يەغلىغان يەردە بىر كۆزنى يېغىسىز ئۆتكۈزۈش تەس. ئۇلار ئىشسىز قالغان چېغىدا، سەپداشىنىڭ نېمىشقا يەغلىغانلىقىنى بىلىش كويىدا بولدۇ؛ ئالدىراش بولۇپ كېتىپ، بىر قولنى ئىككى قىلالمايۋاتقان، ئىشىدىن ھېچقانداق چاتاق چىقماسلىقى كېرەك بولغان چاغدا، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنىڭمۇ راسا يەغلىۋالغۇسى كېپكېتىدۇ. ئەمما، ئۇلار بىر كۈنى بولسىمۇ بىر كۈنى سورايدۇ، قىزىقسىنىپ ئەمەس، زۆرۈرىيەت سەۋەبىدىن سورايدۇ. كىلاۋا سەپداشلىرىم ھازىرلا سورايدىغان بولدى دەپ ھېس قىلىپ، تېخىمۇ چىڭ يېغلاپ كەتتى.

ــ كىلاۋدىيە، جەدۋەلنى ئەكىلىڭ!

كىلاۋا "مانا ھازىر" دەپ جاۋاب بېرىپ، غەزىپىنىڭ پارتىلاش ۋاقتىنى ئارقىغا سوزماقچىمۇ بولغاندى، كېيىن غاچچىدىلا تىكشۈرتەيچۇ دەپمۇ ئويلىدى، ئاندىن كېيىن ئۇنداق قىلمەن، بۇنداق قىلمەن دېگەنلەرنىمۇ ئويلىدى. ئەمما ئۇ ئۆزىگە ھاي بېرىپ، "يوقىلىپ كەتتى" دېگەن گەپنى ئاغزىدىن ناھايىتى تەستە چىقاردى.

ئۇ بۇ گەپنى ناھايىتى بوش قىلغان، باشقىلارغا بۇ گەپ بەك چۈشىنىكسىز تۇيۇلغان بولسىمۇ، ئۇلار ئۇيغۇرچىنى توختىتىپ، ئۇنىڭغا تىكىلدى. كېچىك ناتاشا "ۋىيە" دەۋەتتى. ۋىرونىسكا پروكوۋيېۋنا كىلاۋانىڭ ھۇججەتلەر بىلەن تولغان ئۇستىلىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئېنىق ئاۋازدا مۇنداق دېدى:

ــ ئۇ دېگەن مۇتلەق مەخپىي ھۇججەت. بەلگىلىمە بويىچە دوكلات قىلىشىمىز شەرت.

ئىشخانا بىردىنلا جىمىپ قالدى، يەرگە بىر تال يىگنە چۈشۈپ

كەتسمۇ ئاۋازىنى ئاڭلىغىلى بولاتتى. ھەممەيلەن گويا كلاۋاغا ھازا تۇتۇۋاتقاندەك مىدىر ـ سىدىر قىلماستىن تۇراتتى.

ـــ ۋايجانەي، بۇ بىچارە قىزنى قورقۇتۇۋەرمەڭلارچۇ، ـــ دېدى گالىنا سېرگېيېۋنا پەس ئاۋازدا، ـــ بەھۇدە گەپلەرنى قىلمۇەرمەيلى، قانداقتۇر بىر ھەربىي مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويغانمۇ نېمە دەپ قالمسۇن يەنە، ئولە، سىز بۇلتۇرقى دوكلاتنى ئەكىلىڭ، ئۆزگەر ـ تىپ، ئوتتۇرىچە سانىنى چىقرايلى، ئاندىن سەل ئاشۇرساق بولدى.

مۇشۇ تاپتا ئۇ بىردىنلا خۇشاللىقتىن تىترەپ كەتتى: ئېرى ئېيتقان ھېلىقى پەيت ھازىر كەلدى ئەمەسمۇ؛ ھەممەيلەنىڭ كاللىسى قىزىپ كەتكەن، نېمە ئىش بولغىنىنى بىلەلمەيۋاتقان، ئالدىراشلىقتا پايپىستەك بولۇۋاتقان چاغدا، كوزېرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدىغان ئوبدان پۇرسەت ھازىر كەلدى ئەمەسمۇ. ئولە ھۇججەت جازىسىنى ئاختۇرغىلى تۇردى، گالىنا سېرگېيېۋنانىڭ خۇشاللىقتىن ئويناپ كەتكەن يۈرىكى مىڭ تەستە جايىغا چۈشتى. ئەمما ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىغاندى، ئۇ باشقىلار بىلەن دېيىشىپ قالغاندى؛ دېيىشىپ قېلىشقا سېلىشتۇرغاندا، ئۇ كوزېرنى بەك بالدۇر ئىشلىتىۋەتكەندى.

ـــ ئىدارىمىزنى بەك غەلىتە تەسەۋۋۇر قىپسىز! ـــ دېدى ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنا نارازى بولۇپ دومسيىپ، ئۇنىڭ گېپىنى بۇ ئىشقا ئالا ـ قىسىز ئادەمنىڭ گېپىدەك ئاڭلاندى.

ـــ غەلىتە بولغاندىكىن ئەمەسە، ـــ دېدى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ، ـــ خەق كۆزىنى بزنىڭ يىللىق چىقىممىزغىلا تىكىپ تۇرىدۇ، ئۇلاردا دوستانىلىق دېگەندىن ئەسەر يوق، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بزگە ئىشكىنى مەڭگۈلۈك تاقاتتۇرماقچىغۇ. سىزنىڭچە قانداق؟ مىللىي دارامەتنى ئەمەلىي تېجەشتىن باشقا

نەتىجە چىقمايدۇ...

مۇشۇ چاغدا ئوله ئەكىرىۋاتقان قېلىن دوكىلات پالاققىدە يەرگە چۈشتى. ھەممەيلەن دىككىدە چۆچۈپ كەتتى، قايرىلىپ قاراشتى؛ ئىشىك تۈۋىدە تۈرغان لىيۈدمىلا پاۋلوۋنانى كۆرۈپ، يەنە دىككىدە چۆچۈپ كېتىشتى.

3

ــ قېنىلىپ كېتىۋاتقانسىز، بۇرادەر؟

كلاۋا قېنىالغىنى يوق، ئۇ كىيىم دەزمالىلىرىنى ئىدى. ئۇ كىيىمگە دەزمال سېلىشقا ئامراق ئىدى، چۈنكى، كىيىمدىن ھور كۆتۈرۈلۈشى، دەزمالنىڭ بىر خىل ماسلىقىنى يارىتىشى ئۇنىڭغا ياخشى بىلىنەتتى. ئۇ بەھۈزۇر ئۇيغۇرچە خىيالىلارغا بېرىلىشى مۇمكىن ئىدى. ئىشكىنى چەكمەيلا كىرگەن توما كلاۋادىن ئەخمەقلەرچە بىر سوئال سورىدى، كلاۋا بۇنداق سوئالغا جاۋاب بەرمەسلىكنى ئاللىبۇرۇنلا بىلىۋالغانىدى، توما سوئالىدىن كېيىن كلاۋانىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇردى. تومانىڭ قارا شلىرى پرۇفىلەي باشقىچە ئىدى، كلاۋا بۇ ئايال قوشنىسىنىڭ يەنە بىرەيلەن بىلەن مۇھەببەتلەشكەنلىكىنى ئۇنىڭ كۆزىدىن پەملىدى.

ــ يەنە شۇ دەزمال بىلەن ھەپىلىشىۋاتامسىز، كىمگە جانىنى ئاتايدىغان گەپ؟ ــ توما قوشاق ئوقۇۋاتقانىدەك ئۇھ تارتىپ قويدى، ــ يۈرۈڭ، مېنىڭكىگە چىقىڭ، شاراپ ئىچىمىز!

ــ شاراپقا قارىغۇم كەلمەس بولۇپ قالدى.

ــ ئەمىسە كۆرەش ئۈچۈن پۈخادىن چىققۇچە شامپان ئىچىۋې-

لىك. يۇرۇڭە، بۇگۈن مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم.

تومانىڭكدە لىپاتىيە ئاركاچىيېۋنا غىڭشىپ ناخشا ئېيتقاچ ئۇستەلگە داستىخان سېلىۋاتاتتى. توما قىزىل بېلىقنى زاكۇسكا قىلىپ ۋوتكا بىلەن شامپان ئىچكىلى تۇردى، لېكىن ئۇستەلگە ئىۋچ كىشىلىك قاچا-قومۇچ قويۇلغانىدى. شۇڭا ئېگىز روەكنغا شاراپ قۇيغىلى باشلىدى.

— شاراپقا قارىغۇم كەلمەس بولۇپ قالدى، — دەپ ئۆز گېپىنى تەكرارلىدى كلاۋا تەرسالىق بىلەن، — يەنە كېلىپ كۆرەش...

— بىر كىشى ماڭا: شاراپ دۇنيانى ئالاھىدە ئۇسۇلدا بويسۇندۇرغان، دېگەن، — لىپاتىيە گەپ قىلىۋېتىپ خام سەينى چىرايلىق بىر ھالەتتە قىستى، — ئايال كىشىنىڭ تەقدىرى غەلىتىلا بولىدىكەن: چوقۇنغۇچىلار چەت ئەلدىنمۇ كەلمەيدىكەن؛ پېشانىسىزغا كۆتۈپ تۇرۇش پۈتۈلۈپتۇ. روھىي جىددىيلىك ۋە يالغۇزلۇقتىلا ئۆتىدىغان گەپ، سىلەر نېمىنى ئارزۇ قىلىسىلەر؟

— يالغۇز ئۆتمەسلىكنى ئارزۇ قىلىمىز، — دېدى توما بۇدۇر چېچىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، رومكىنى قولىغا ئېلىپ، — بۇگۈن مېنىڭ تۇغۇلغان كۈنۈم. 33 ياشقا كىردىم، بىر تېمىنغىمۇ ئەرزىمەيدۇ، قېنى كۆتۈرەيلى، بۇرادەرلەر! كىمنىڭ رومكىسىدا بىرەر تېمىم ھاراق قالسا، شۇ ئادەمنى نېمىتى يامان دەپ قارايمەن.

ھەممەيلەن بىراقلا كۆتۈرىشەتتى. توما ۋاراقىراپ كەتتى، ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي سورىغىلى تۇردى:

— ياق، دەپ بېقىڭچۇ، بىز نېمىشقا بۇنداق كېرەكسىز؟ ياق، ھەممىنى ئېنىق دەڭ، سىز دېگەن دانا بولغاندىكىن.

— بىز كېرەكسىز ئەمەس، بۇگۈنكى كۈندىكى ئەرلەر ئۇجمە

كۆڭۈل. گۈلمۇ سۆڭا قىلمايدىغان، هاراق بولمىسا كەلمەيدىغان بولۇپ كەتتى. بولدىلا، ناخشا ئېيتساقچۇ! مېگىپ-مېگىپ كېپقالدىم يەر ئاستى پويىز بېكىتكە...ئەمدى نەگە بارماقچىمەن دەپ سوئال قويدۇم ئۆزەمگە...

— ياق، دەڭا، دەۋېرىڭا!... — بۇگۈنكى ئاساسىي پېرسوناژ لېپاتىيەگە چاپلىشۋالغاندى، لېپاتىيەنىڭ بولسا مۇشۇ تاپتا ناخشا ئېيتقۇسى كېپكەتكەندى، چۈنكى ئۇ ئۆزىنى باشقىلار ئېتىراپ قىلمىغان تالانت ئىگىسى دەپ ھېسابلايتتى.

ئەمما، هازىرچە ناخشا ئېيتىشقا بولماي قالدى، چۈنكى لېپاتىيە هەرقانچە قىلسىمۇ ناخشا ئاھاڭى بىلەن سۆزىنى تەڭ ئېسىگە كەلتۈرەلمىدى، بىرىنى ئويلاپ تاپسا، يەنە بىرى ئېسىگە كەلمەيۋاتاتتى، نەتىجىدە ناخشا ناخشا بولماي قالدى. گىرادۇسى يۇقىرىراق شامپاندىن جىقراق ئىچىۋەتكەن كلاۋا هە دەپ كار-كار كىكەرمەكتە ئىدى.

— ياق، دەپ بېقىڭا، چۈشەندۈرۈپ بېرىڭا ماڭا، مەن نېمىشقا ئارتۇقچە ئۇچىنچى شەخس بولۇپ قالىمەن؟ مەن كلاۋادەك جانسىز-روهسىز، ياكى سىزدەك چوڭ بولغان بولسام، ماتروسلار بىلەن ئاپاق-چاپاق بولۇشۇمدا گەپ يوق بولاتتى. شۇنداقمۇ؟

— گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، — دېدى ئازار بېگەنلىكىدىن بىراقلا سەگەكلەشكەن لېپاتىيە ئاركاچېيۇنا، — سىزچۇ، توما، ئۆزىڭىز ئوبدان ئايال، شۇغىنىسى، گېپىمگە خاپا بولمايڭ، سىز تەربىيە كۆرمىگەن. سىز دائىم ئىنسانلار ئالىلقاچان هەل قىلىپ بولغان مەسىلەرنى سورايسىز. مەسىلەن، ناهايىتى داڭلىق هېلقى لېئوناپرال مىرونوۋىچ دېگەن كىشى بەك ئەقىللىق. قارىماسىز بۇ

ئىشنىڭ قىزىقلىقىنى، ئۇ شۇنچە قابىلىيەتلىك تۇرۇپ ماڭا كۆيۈپ قالدى، مېنى دەپ ئەقلىدىن ئازغىلى تاس قالدى دېسەمۇ بولىدۇ. مېنىڭ ئوتۇمدا كۆيۈپ چىدىيالماي، ئۆلۈۋېلىش ئويىدىمۇ بولغانىدى.

— نېمىشقا ئۆلۈۋالمىدى؟

— ھەم، ئۇ بۇنداق قىلىشنى مۇۋاپىق كۆرمىگەن ۋە ياللۇز-سىرىغان، — لىپاتىيە بەھۇدە ئازار يەپ قېلىپ ھاياجانلانغان بولسىمۇ، ئۆپكىسىنى بېسىۋېلىپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — ئاياللار ئائىلە ئۈچۈن، جىنسىي ھەۋەس ئۈچۈن زۆرۈر، شۇڭا ئۇلار چىرايلىق-سەتلىك بويىچە ئايرىلمايدۇ، يېشى بويىچە تېخىمۇ ئايرىلمايدۇ. كەچۈرگەيسىلەر، بۇ ئومۇمىي پرىنسىپ ئەمەس، بىلىشنى خالىساڭلار، ئېيتىپ بەرسەم بېرەي، ئۇ خوتۇنلارغا ۋە يولدىن چىققان ئاياللارغىلا ئىشلەيدۇ.

— نېمە دەۋاتىسىز؟ — دېدى كلاۋا كېكىرىپ بولۇپ.

— توغرا گەپ بولدى، — دېدى توما ئۇستەلنى مۇشتلاپ، ئۇ ئاغزىنى بۇزۇشقا تاسلا قالغانىدى، — توغرا، بۇرادەرلەر، بىز خەق چېلىپ ئويناپ تاشلاپ قويىدىغان گىتارغا ئوخشايمىز. ئەر خەق ئويناپ بولۇپ، قانۇنىي خوتۇننىڭ قېشىغا كېتىدۇ.

مۇشۇنداق پاراكلىشۇېتىپ، ئۇلار بىردىنلا غىژ-غاژلىشىپ قالدى، كېيىن يارىشىپ قېلىشتى. توما قارىشىنى سەممىيەت بىلەن داۋاملىق ئوتتۇرىغا قويدى:

— سىلەرگە ئېيتىپ قويايى، بىزنىڭ تېشىمزلا بۇلغانغان، خالاس. بىزنىڭ قەلبىمىز پاك، بىزنى سلاپ-سىپاپ قويىدىغانلا بولسا، نەپىس روھكەدەك ژال-ژۇل پارقىراپ كېتىمىز. گەپنىڭ

راستی، بۇرادەرلەر، بۇ دۇنيانى دۇنيا قىلىپ تۇرغانلار بىز، بىزنى پۈتۈن دۇنيا مۇۋەپپەقىيەتلىرىنىڭ ھەل قىلغۇچ شەرتى دېيىشكە بولىدۇ...

زىيادە شاللاقلىقىدىن زەئىبلەشكەن، يۇزىگە ئۇپپىنى بىر ئىلىك سۈرتكەن، جمق جاھان كۆرگەن توما يۇقىرىقى گەپلەرنى قىلىشتىن بۇرۇن پويىز بىلىتىنى ئالىدىن ساتىدىغان دېرىزىدىن جاھانىنىڭ ئىشلىرىنى 13 يىل كۆزەتكەنىدى. ئۇنى ھەمىشە كىشىلەر تاشلۇۋەتكەن، ئۇنىڭغا ئاسىيلىق قىلغان، ئۇ قانداقتۇ بىر كىملەر بىلەن بىللە ماڭغان، ئەمما كېيىن ئۇ ئادەملەر ساتقىنلىق قىلغان، لېكىن توما ئۆزىنىڭ سۈتىتەك ئاق ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن. ئۇ ھېچنېمىدىن تەپتارتمىغان كېچىسىمۇ سۈتتەك ئاپئاق پېيتى تۇرغان، چۈنكى، ئۇ جىقمۇ ئەمەس، كەممۇ ئەمەس، دەل 33 ياشقا كىرگەنىدى.

ئەتىسى كلاۋانىڭ پەسىللىك مۇكاپاتى تۇتۇپ قېلىنىدى. ئاشۇ ئون رۇبلىغا ئۇ چوڭ ئۈمىد باغلاپ كەلگەنىدى. ھالبۇكى، بۇ ئادەتتىكى تۇتۇپ قېلىش بولماستىن، مەھرۇم قىلىش ۋە مۇسادىرە قىلىش ئىدى، بۇ ئىش ئادەمگە بەك ئازار بېرەتتى.

چۈشلۈك تاماقتىن كېيىن، كىچىك ناتاشا مۇكاپات پۇلىنى تارقىتىش جەدۋىلىنى كۆتۈرۈپ كەلدى.

— قول قويۇڭ.

كلاۋا قول قويدى. ناتاشا جەدۋەلنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا ئون رۇبلى بېرىش ئورنىغا، مۇنداق دېدى:

— لېۋەملا پاۋلوۋنا ھازىرلا قېشىمغا كىرىپ كەتسۇن دەيدۇ.

كىلاۋا قورقۇپ قالدى. ئادەتتە، ئۇ ھەرقانداق رەھبەردىن ئىختىيارسىز قورقاتتى، ئىشخانىدىكى رەھبەردىن تېخىمۇ قورقاتتى.

كلاۋا ئىشخانىغا كىردى.

ــ مېنى چاقىرتقانمىدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ قورقۇنسىدىن سالام بېرىشنىمۇ ئۇنتۇپ.

ــ خاتالىقنى بويىنىڭىزغا ئالامسىز؟ ــ دەپ سورىدى كلاۋانىڭ ئارتۇقچە خۇپسەنلىكىگە تاقەت قىلغان لېۋدىملا پاۋلوۋنا.

كلاۋا جەدۋەل ئۆزى يوقلىپ كەتتى، بۇنىڭغا مەن جاۋابكار ئەمەس، دەپ ئېزىپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى. لېۋدىملا پاۋلوۋنا جىم تۇرۇپ ئاڭلىدى. كلاۋا گېپىنى تۈگەتمەيلا سالپىيىپ قالدى.

ــ بۇ سىزنىڭ مۇكاپاتىڭىز، ــ دېدى باشقارما باشلىقى قەغەزگە قىستۇرۇقلۇق ئون رۇبلىنى كلاۋاغا كۆرسىتىپ، ــ ۋەجدانسىلىق ئادەم ئۆزىگە تېگىشلىك بولمىغان پۇلنى ئېلىشنى رەت قىلىدۇ. بۇنداق ئەھۋالنى كىنولاردىن كۆرگەن بولغىدىڭىز.

كلاۋا ئۈچۈن بۇ ئون رۇبلى قانداقتۇر مۇكاپات پۇلى بولماستىن، سۈنئىي تەۋىتلىق شەمنى ئوڭلاپ بەرگىنى ئۈچۈن لېپاتسىيە ئاركاچېيېۋناغا بېرىدىغان ھەق ئىدى. بۇ شەم "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولەگە سەل كېچىك كېپقالدى، شۇڭا كلاۋاغا پۇلى ئەرزان بولغاندەك سىز كېيىك، دەپ تەكلىپ بەردى. كلاۋا ناھايىتى خۇشال بولدى، پۇلنى بەردى، شۇنداقلا ئوڭشاش ھەققىنى مۇكاپات پۇلىنى بەرگەندە بېرىۋېتەرمەن دەپ يۈردى. ئەمدى ئۇ قوشۇلماسلىقتىن ئەمەس، كاللىسىدا جىددىي ھېسابات قىلۋاتقانلىقى ئۈچۈن ئۇنچىقماي تۇراتتى. مۇشۇ مىنۇتتا كلاۋا كوللېكتېپنىڭ ئالدىدا، دۆلەت ھەتتا لېۋدىملا پاۋلوۋنانىڭ ئالدىدا خىجىل بولغىنى يوق، ئۇ لېپاتسىيە ئاركاچېيېۋنانى ئويلاپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۇياتقا قالدىم دەپ قىزارغانىدى. لېپاتسىيە بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ

تاشلانغان بولوپ، هازىر قوشۇمچە ئىش قىلىپ پۇل تېپىش يولى بىلەن تۇرمۇشنى ئاران-ئاران قامداپ كېلىۋاتاتتى.

— كوللېكتىپمىزغا روھىي زەربە بەردىگىز، — دېدى لېۋدىلا پاۋلوۋنا قەغەز قىستۇرغۇچنى بىر بۇرجىكىدىن تۈتۈپ پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ، — شۇڭا، ھېنىگچە، زەربە يېگەن كوللېكتىپىمىزنى دەپ مۇكاپات پۇلىنى ئېلىشتىن باش تارتىسىگىز، توغرا قىلغان بولىسىز.

— شىمنى قانداق قىلىمەن؟ — دەپ بوشقىنا سورىدى كلاۋا.

— كېيىۋېرىسىز-دە! — دېدى باشقارما باشلىقى سېخىلىق بىلەن، ئۇمۇ ئايال كىشى-دە، — كېيىمەن دېسىگىز، ياق دېمەيمەن.

كلاۋا چۈشىنىش ئىقتىدارىنى تامامەن يوقاتقاندى، ئۇ باشقارما باشلىقىغا تىكىرقاپ قارىغىنىچە تۇرۇپ قالدى. ئەمەلىيەتتە، بۇ چاغدا ھېچكىم ئۇنىڭدىن گەپنى چۈشىنىشنى تەلەپ قىلغىنى يوق، ئۇنىڭدىن "بۇيرۇقتا بويسۇنۇش" لا تەلەپ قىلىنغانىدى.

— دېمەك، يولداشلارنىڭ بىر پەسلىنى ئوكۇشلۇق تۇگەتكەنلىكىگە ئاتاپ بېرىلىدىغان چاينىڭ خىراجىتىنى سىز چىقىرىسىز. چۈشەندىڭىزمۇ؟ سىزنىڭ مۇكاپات پۇلىڭىزنى كىچىك ناتاشاغا نەرسە-كېرەك سېتىۋالىدىغانغا ئىشلىتىڭ دەپ بېرىۋېتىمەن. — باشقارما باشلىقى كۆزەينىكىنى كۆتۈرۈپ قويىدى، ئۇ كۆزۈمدىن ياش چىقىسا دەپ تۇرغانىدى، ئەمما ياش چىقمىدى، ئەمدى ئۇنىڭ ئاۋازى يۇمشاپ قالغانىدى، — سىز چايغا ھېلىقى شىمنى كىيىپ كەلسىڭىز بولىدۇ.

كلاۋانىڭ ھېلىقى شىمنى ئېلىشقا پۇلى بولمىغاچقا، چايغا كىيىپ كېلىشكە رۇخسەت قىلىنغان بۇ شىمنى كىيىپ كەلمىگەنىدى. ئەلۋەتتە، لېپاتىيە ئاركاچېيېۋناغۇ پۇل بەرمىسىمۇ شىمنى ئۇنىڭغا بېرەتتى، ئەمما كلاۋا ئۇنداق قىلىش ۋىجدانسىزلىق بولىدۇ، دەپ قارىدى،

شۇنىڭ بىلەن گەپنى باشقارما باشلىقى بۇ شەنى كېيگىلى قويمىدى دېگەن يەرگە ئاپىرىپ كۆپ يالغان سۆزلەرنى توقۇدى. ئون رۇبلىنىڭ بىر قېتىملىق ئولتۇرۇشقا (چايغا) يەتمەيدىغانلىقى ئېنىق ئىدى (هازىر هەممىلا يەردە "چاي" دەۋالدى). ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنا ئالاهەزەل قانچىلىك پۇل كېتىدىغانلىقىنى هېسابلاپ باش قاتۇرۇشقا مەجبۇر بولدى، ئەمما كۆپچىلىكتىن يىغىلغان پۇل نەتىجىدە بۇرۇنقىدىن كۆپ ئاز بولدى. قىزلار شەرتسىز خۇشال ئىدى، ئەمما گالىنا سېرگېيېۋنا سوراپ قالدى:

— تورت ئەرزانلاپتۇمۇ، قەنت — گېزەك ئەرزانلاپتۇمۇ؟

— ساموۋا مېهمان قىلىدىغان بوپتۇ، — دېدى ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنا چېقىۋېلىپ.

— چۇشىنىشلىك، — دېدى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى، ئۇ قولۇمدا يەنە بىر موهىم كوزىر بار دەپ ئويلايتتى.

كلاۋا بۇلارغا سۆزسىز چىدىدى. يۇقىرىدىن بۇيرۇغانىدىكىن، ئىككىلىنىپ تۇرۇشقا نەدە ئورۇن بولسۇن! شۇڭا، ئۇ هېچكىمگە تىنمىدى. ئەمما، ئۇ ئىشخانىدىن چىقىۋالغاندىن كېيىن، كۆڭلىگە چىدىغۇسىز جىملىق — يالغۇزلۇق سېزىمى كەلدى، ئىچىمنى بوشتىۋالىدىغانغا يېرىم لېتر بولسىمۇ هاراق بەرسە بولاتتىغۇ دېگەن ئارزۇدا بولدى. ئۇ بىر پەس بىئارام بولغان، بىر پەس ئازابلانغاندىن كېيىن، ئىلگىرى توما تونۇشتۇرغان هېلىقى "ئانالگىن" نىڭ ئىدارىسىگە 17 — تۇرالغۇغا سەھىيە تېخنىكى ئەۋەتسەڭلار دەپ تېلېفون بەردى. دۇرۇس، بۇرۇن بۇنداق كېلىشىم يوق ئىدى، شۇڭا بۇ سالپار ئۆزىنىڭ ئورنىنى تۇرغۇزۇش ئۈچۈن چاقىرمىسىمۇ 11 قېتىم كەلگەنىدى. ئەمما كلاۋا قاتتىقلىق قىلدى، هەر بىر قېتىمدا، تومانىڭ

ياردەمده قىلچە تۇزۇت قىلمايلا ئۇنى يولغا سېلىپ تۇردى. ئەمما، هازىر، چاي مەيدانىدا ئولتۇرۇۋاتقىنىمىزدا سائىتىمىزگە چاندۇرماي قاراپ قويدى. ئادەتتە "هەم ئانا، هەم ئاتا" ئوله بىرىنچى بولۇپ چىقىپ كېتەتتى، شۇڭا كلاۋا بىر ئازدىن كېيىن ئۇنىڭ باهانىسىده چىقىپ كېتەرمەن دەپ، ئۇنىڭ يېنىدا ئولتۇردى. "هەم ئانا، هەم ئاتا" ئوله ئورنىدىن تۇرۇشىغا ("بالامغا قاراپ باقاي!" دەپ)، ئۇ غىپپە-دىلا تاشقىرىغا چىقىۋالدى.

سلېسار تامغا يۆلەنگىنىچە قاپىقىنى تۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ ئايال كىشى دېگەن ۋاقتىتنى هېسابلاشنى بىلمەيدۇ دەپ بىردەم غوڭشىغاندىن كېيىن، لەپتىلا چۈشۈپ كلاۋالار تۇرۇشلۇق قەۋەتكە چىقتى، ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى كلاۋا كېيىن چىقىپ ئۆيىنىڭ ئىشىكىنى ئاچىۋېتىپ، لېپاتىيەنى چاقىرىپ (ئۆيدە بار بولسا)، بەشىم ئاغرىپ تۇرىدۇ، ئەتە ئەتىگەنگىچە مېنى ئىزدەپ كىرمەڭلار دەپ قويسۇن دېگەندىن ئىبارەت ئىدى. كلاۋا ئازراق ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈۋېتىپ ئۆيىگە كىردى. هېلىقى سەھىيە تېخنىكى ئۇيدە ئولتۇراتتى، ئۇ ئاستاغىنا تەييارلىق قىلىپ قويغانىدى. كلاۋا يېرىم لېتىر هاراقنى ئېچىپقېپ قويۇپ، مونچىغا كىرىپ كەتتى؛ يۇيۇنۇپ بولۇپ بۇرۇنقى كېچىك كۆڭلەكنى كىيدى. ئەمدى ئۇ راستلا كاۋاپقىلا ئوخشاپ قالغان، ئەسلى هالىتىگە قايتقانىدى. بۇ ئارىلىقتا سلېسار يېرىم شىشە هاراقنى ئىچىپ بولغانىدى.

ئايالالارنى مۇهەببەتتىن مەھرۇم قىلىش مۇمكىن، ئەمما هېچكىم ئۇلارنى مۇهەببەت تەقەززالىقىدىن مەھرۇم قىلالمايدۇ. ئايال كىشى قانچە قېتىم ئالدانغان بولسۇن، خەق ئۇلارنى قانچە قېتىم ئالداپ كەتكەن بولسۇن، قىلچىلىك ئىمكانىيەت بولسلا، ئۆزىنىڭ مۇڭەپپە-

قىيەت قازىندىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىدۇ. ئايال كىشى تۇغۇلۇشىدىنلا شۇنداق، بۇنى ھەرقانداق ئىجتىمائىي تەرەققىيات، پەن-تېخنىكا تەرەققىياتى ياكى باشقا جەھەتتىكى تەرەققىيات قىلچە ئۆزگەرتەلمەيدۇ. شۇڭا، شىركەيمپ بولغان مېھمان ئەمدىلا ئىشكتىن كىرگەن كلاۋانى تارتقاندا، كلاۋا بۇ كىشىنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىنى دەرھال بايقىدى. ئۇ مېنى ياخشى كۆرىدىكەن-دە! يۇرىكى ئوت بولۇپ يانمىسا، مېنى شۇنچە قىزغىن تارتاتتىمۇ؟ شۇنداقمۇ بولارمىدى؟ شۇنداقمۇ؟...ياق، بۇ مۇمكىن ئەمەس! ئەنە شۇنداق ئويلاۋېتىپ، ھېلىقى ئون رۇبلىنىڭ سەۋەبىدىن ئۇچرىغان ھاقارەتلىنىمۇ، ياكى چايدا ئۇچ يۈتۇم ھاراق ئىچىپ قويغانلىقى ئۇچۇنمۇ، كلاۋا پالاققىدە يىقىلدى....

4

كۇنگە جۇمە، لىۋدمىلا پاۋلوۋنا ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى گۇرۇپپا باشلىقى ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنانى چاقىرتتى. ۋىرونىكا ئىشخانىدىن بىرەمدىلا چىقتى ۋە يېنىپ كېلىپ: سائەت تۆتتە يىغىن ئېچىلىدىكەن، دېدى. ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى گۇرۇپپا باشلىقى يەنە مۇنداق دېدى:

— ئەڭ مۇھىمى، بۇگۇن ھەممىلار ئىقتىسادچىللىق مەسىلىسىنى ئويلىنىپ قويۇڭلار. مەسىلەن، توك، مايلىق قەغەز، ئاق قەغەز ئىشلىتىشتە تېجەشلىك بولۇش مەسلىسى. ھەممە ئەھۋالنى ماڭا يېزىپ تاپشۇرۇڭلار. تەكشۈرۈش ئۆمىكىگە تەييارلاپ قويمىدىكەنمىز، ئۆمەكتىكىلەر بىزنىڭ ئاكتىپلىقىمىزنى كۆرۈپ قويسۇن. يەنە بىر

ئىش، مەجلىستە جىم ئولتۇرۇپ كەتمەكتىلار. لېننا، سىزغۇ بىرىنچى بولۇپ سۆزلەيسىز. يەنە قايسىلار سۆزلەيسىلەر؟

— مەن، — دېدى گالىنا سېرگېيېۋنا.

بەلگىلىمە بويىچە يىغىنغا كەلسىمۇ، يىغىن تۈگىگىچە ئولتۇرسىمۇ ھېچقاچان پىكىر بايان قىلمايدىغان گالىنا سېرگېيېۋنانىڭ بۇ قېتىم بىردىنلا ئاكتىپ بولۇپ كەتكىنىگە ھەممەيلەن ھەيران قېلىشتى. قىزلار گەپ قىلماي تۇردى، نېمە قىلارىنى بىلمىگەن ۋىرونىكا پروكوڭېيېۋنا ئەمدى سورىماي قويدى.

ھەممە يىغىنلار ئىش ۋاقتىدا ئېچىلاتتى، يەنە كېلىپ قەتئىي تۇرده تەرتىپ بويىچە ئېچىلاتتى: ئاۋۋال بىرەيلەن دوكلات بېرەتتى، كەينىدىن ئىككىيلەن سۆزلەيتتى، ئاخىردا قارار ماقۇللىناتتى. ئەمما، بۈگۈنكى يىغىن باشقىچىرەك يىغىن ئىدى، خىزمەت تەكشۈرۈشىكە ئادەم كېلەتتى، لېۋدىمىلا پاۋلوۋنا يولىورۇق بېرەتتى، شۇڭا ئىككىنچى قېتىملىق چاي ئىچىش ۋاقتى ئېلىنىپ كېتەتتى. بىراق، ئۇ گالىنا سېرگېيېۋناغا يولىورۇق بېرىش تەلەپپۇزىدا ئەمەس، مۇنداقلا سوراپ بېقىش تەلەپپۇزىدا گەپ قىلدى:

— نېمە توغرۇلۇق سۆزلىمەكچىسىز، گالىنا سېرگېيېۋنا؟

— ئۆزەمنى تەنقىد قىلماقچى، — دېدى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى كۇلۇمسىرەپ تۇرۇپ.

— ياخشىغۇ، — دېدى باشقارما باشلىقى بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ، — ئۆزىنى تەنقىدلەشمۇ بەك مۇھىم.

ئۇ بۇ يىغىنىڭ ئوگۇشلۇق ئۆتمەيدىغانلىقىنى مۆلچەرلىگەنىدى. چۈنكى ئۇ بەزى گەپلەرنى ئاڭلىغان، بەزى ئىشلارنى سۈرۈشتۈرۈپمۇ كۆرگەن، بەزى ئەھۋاللارنى ئىگەللىگەنىدى، شۇڭا، پرىنسىپال،

سەممىي، ئاق كۆڭۈل دېگەن تەسىراتنى يېڭى خىزمەت ئورنىغا ئېلىپ كېتىش ئۈچۈن، مۇئاۋىنىم تەختىتىن چۈشۈش ئالدىدا ئەتەي چىرايلىق گەپلەرنى قىلىدۇغۇ، دېگەن يەرگە كەلگەندى. ئۇ يەنە: مۇئاۋىنىم ئىشكىنى جاقىدە يېپىپ چىقىپ كېتىشى مۇمكىن، يا بولمىسا، چىچاڭشىپ تۇرۇپ كەمچىلكىلەرنى ئاشكارىلاپ، ئارتۇقچىلىقلارنى يوشۇرۇشى مۇمكىن، دەپمۇ ئويلىدى ۋە ھەر ئىككىلا ئېھتىمالغا تەييارلىق قىلىپ قويدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا جەڭنى كۈتۈۋېلىش تەييارلىقىنى قىلىپ قويۇشى تەبىئىي ئىدى.

گالىنا سېرگىيېۋنامۇ جەڭ تەييارلىقىنى قىلىپ قويدى. ئېرى ئۇنىڭغا ئورۇنلاشتۇرما بېكىتىپ، تاكتىكا بەلگىلەپ بەرگەن، كۆچ سىلىشتۇرمىسىنى مۆلچەرلەپ، يوشۇرۇن كۆچىنى كۆرسىتىپ بەرگەندى:

— ھەممە كوزىر بىزنىڭ قولىمىزدا. جەڭگە يۈرەكلىك كىرىڭ، بېشىنى ئايلاندۇرۇۋېتىڭ. قانچىكى باتۇرلۇق كۆرسەتسىڭىز، ئۇ ئورنىنى شۇنچە چاپسان بوشىتىدۇ. ھەربىرىڭ قىلىڭ!

چوڭ ئايالار دەككە-دۈككىدە، ياش قىزلار خاتىرجەمسىزلىكتە تۇراتتى، ئەتىر، يۇز مېيى ۋە گىرىم پۇرىقى بىلەن تولغان باشقارمىدا ھاۋا قېتىپ قالغاندەك بىلىنەتتى، كلاۋادىن باشقا ھەممەيلەن بىر بوران چىقىدىغان بولدى دەپ تۇرۇشماقتا ئىدى. كلاۋالا ھېچنېمىنى سەزمەيتتى، چۈنكى ئۇ بۇنداق يىغىنلارنى ئۆزى بىلەن ئالاقىسىز دەپ قارايتتى: ئۇ ھېچقاچان يىغىنلاردا پىكىر بايان قىلمايتتى، ئۇنى ھېچكىمۇ تەقدىرلىگەن ئەمەس، شۇنداقلا ھېچكىمۇ تەنقىدلىگەن ئەمەس. يىغىنلاردا ئۇ موللام مۇشۇك بولۇپ جىم ئولتۇراتتى،

ئۆزىنىڭ ئىشلىرىغا بىمالال باش قاتۇراتتى. دۇرۇس، بۇگۈنكى يىغىندا ئىقتىسادچىللىق مەسلىسى مۇزاكىرە قىلىنىدۇ؛ ئۇ چۈشەن يەۋالغاندەك بولۇپ قالدى ۋە بىر ھازاغىچە ئۇھ تارتىپ خورسىندى، كېيىن تۇيۇقسىزلا بىرنەرسە ئېسىگە كېلىپ، خېلى قىممەتلى بار بىر تەكلىپىنى قەغەزگە دەرھال يازدى. ئەلۋەتتە، قەغەزگە ئېتىنى يېزىشى كېرەك ئىدى، ئەمما مۇشۇ چاغدا "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولە ھۇججەت جازىسىنى رەتلىشىپ بەرسىگىز دەپ قىچقىرىپ قالدى، ئۇ يارەمگە كەلتى، ۋەزىپە ئىجرا قىلىشقا ماھىر كىچىك ناتاشا ئۇستەلىدىن ھېلىقى قەغەزنى ئېلىپ، ۋىروننىكا پروكوۋيېۋناغا بەردى. بۇ چاغدا يىغىن باشلىنىپ قالدى: باشقارما باشلىقى ئىقتىسادچىللىق مەسلىسى توغرىسىدا سۆزلىمەكتە، قىزلار ئۈن-تىنسىز ئاڭلىماقتا، ئىجتىمائىي پائالىيەت بىلەن مەشغۇل بولغۇچى مېھمانلار كۆرەڭلىك بىلەن باشلىرىنى لىڭشىتماقتا. كىلاۋا سەھىيە تېخنىكى بىلەن ئاخىرقى قېتىم كۆرۈشكەن چېغىدىكى ئەھۋالنى ئويلاپ ئولتۇراتتى.

بۇ چاغدا لېۋدىمىلا پاۋلوۋنا گېپىنى توگەتتى. ئۇ ئورۇندۇقىغا سالاپەت بىلەن كېلىپ ئولتۇرۇپ، ۋىروننىكا پروكوۋيېۋناغا قاراپ قويىدى، دەل مۇشۇ پەيتتە، مېھمانلاردىن بىرى — كۆزەينەكلىك، سۆرۈن تەلەت ۋىجىك بوۋاي — قەغەزنى پۈلاڭلاتتى.

— توختاپ تۇرۇڭلار، قالپاقلىق مىخ ۋە باشقا مىخلارنى تېجەش نۇقتىسىدىن ئېيتقانىدا، دوكلات ناھايىتى جانلىق بولدى. ئەمما، بىزنىڭ قولىمىزدا سىلەرنىڭ خادىملاردىن بىرى بەرگەن ئىنتايىن مۇھىم بىر تەكلىپ بار، بۇنىڭدا مۇنداق دېيىلگەن: "سان-سىپىرلارنى قايتا-قايتا كۆچۈرۈۋۈەرسەك، ھەممە ئىش قالايمقان بولماقتىن

باشقا گەپ يوق، بىزنىڭ بۇ ئورۇنىنىڭ ئىشكىنى تاقاپلۇۋەتسە، ھەقىقىي ئىقتىسادچىللىق دېگەن شۇ بولىدۇ." مېنىڭچە، بۇ تەكلىپ ناھايىتى ئورۇنلۇق. خېلى ئورۇنلۇق!

— بۇ چاتاقنى باشقىلارغا دۆڭگىگەنلىك! — دېدى باشقارما باشلىقى قاتتىق ئاۋازدا، — باشقارمىمىزدا ئۆزىنىڭ خىزمەت ۋەزىپىسىنى ئوبدان ئادا قىلمىغانلىقىنى قۇرۇق گەپ بىلەن يايپىدىغانلار بار.

— مەن بىر-ئىككى ئېغىز سۆزلەي، — دېدى گالىنا سېرگېيېۋنا، — مەن ئۆزەمنى تەنقىدلەپ ئۆتمەكچى.

بۇ گەپلەر كلاۋانىڭ قوزغىغا كىرمىگەنىدى. ئۇ پۈتۈن ئەس-يادى بىلەن ئۆزىنىڭ شەخسىي ئىشلىرىنى ئويلاۋاتاتتى. ئەمما بۇ چاغدا ئۇمۇ باشقىچە ئاھانىڭ بىلەن چىقىقان گەپلەردىن بىرنېمىنى بايقىغاندەك بولغانىدى، ئۇ مۇشۇنداق خىرەلىكتە بىر كىمنىڭ ئۆزىنى چاقىرغانلىقىنى ئاڭلىغاندەك بولدى-دە، قەددىنى رۇسلىدى.

— ...مەن ساموۋانىڭ بىخەستىلىكىنى ئاقلاۋاتقىنىم يوق. ئەمما، سوۋېت رەھبىرىي خادىملىرى خىزمەتچىلەرنىڭ مۇكاپات پۇلىنى خالىغانچە تۆتۈۋالىسا بولىدۇ دېگەن ھوقۇقنى بىزگە كىم بېرىپتۇ؟ يەنە كېلىپ، بۇ مۇكاپات پۇلى قاراپ تۇرۇپ كوللېكتىپ يەپ-ئىچىشكە سەرپ قىلىنغان!...

كلاۋا ئۆزىگىمۇ ئىشەنمەيلا قالدى: بۇ گەپ گالىنا سېرگېيېۋنانىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتىدۇ، ھە. گالىنا سېرگېيېۋنا قىزىرىپ-تاتىرىپ، ھۆرپىيىپ كەتتى، ئىككى بوۋاي بىلەن بىر موماي قولاقلىرىنى دىك تۆتۈپ ئاڭلاۋاتاتتى. قىزىرى چۈش كۆرۈۋاتقاندەك بولۇۋاتقان، چوڭ ئايالىرى خىيالغا پاتقان بۇ كوللېكتىپ بىراقلا ئېسىگە

كەلدى، ھەممەيلەن گىرىم قىلىۋالغان كالپۇكنى يېرىم ئېچىشپ، كۆزلىرىنى پارقىرىتىشپ سۆزلىگۈچىگە قاراپ ئولتۇرۇشاتتى. گالىنا سېرگېيېۋنا ھەقىقىي ئايال سۈپىتىدە پاكىتلارنىڭ ئۆزىنى سۆزلەشكە ئامالسىز بولغاچقا، ئەمدىلىي ئەھۋال، مىش-مىش گەپ، يالغان-ياۋىداق ئۇسسەك سۆزلەر، قىياس-پەرەزلەر ۋە ئۇزاقتىن بېرى ساقلىنىپ كەلگەن غۇملارنى، ئەنە شۇنداق ئارىلاش-مىنى خاتىرجەمسىزلىنىۋاتقان ئاكىلغۇچىلارنىڭ قوزغىغا قۇيماقتا ئىدى.

لېۋدىملا پاۋلوۋنا ئورۇندۇقتا مىدىر-مىدىر قىلماي ئولتۇراتتى، ئۇنىڭ كۆزىگە قاراپ ئولتۇرغان قىزلار ھېچنېمىنى بىلەلمىدى. تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەر باشلىرىنى سىلكىشىپ ئولتۇراتتى، بۇنىڭدىن ئىلگىرىرەك بېشىغا ئاق كىرگەن موماي خاتىرە يېزىۋاتقان بولسا، ئەمدى ئۆمەكتىكى ئۇچەيلەن بەس-بەس بىلەن خاتىرە يازماقتا ئىدى. ھەممەيلەن بەك ئىلھاملاندى، شۇڭا، قورقىنىدىن ئالاقزادە بولۇپ كەتكەن يىغىن رىياسەتچىسى ۋىرونكا پروكوۋېيېۋنانى ئۇنتۇپلا كەتكەنىدى، يىغىنىنىڭ كۇنتەرتىپىنىمۇ، ھەتتا ئاساسىي قاتلامغا كەلگەن ھېلقى ئۇچ مېھماننىمۇ ئەسلىرىدىن چىقارغانىدى. گالىنا سېرگېيېۋنانىڭ گېپى تۈگىمەي تۇرۇپلا، چوڭراق مېھمان باشقارما باشلىقىغا بۇرۇلدى.

— ئەقلىدىن ئازغان، — دېدى لېۋدىملا پاۋلوۋنا.

ئۇ قىلچە تېرىكمەستىن، ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپلا سۆزلىدى. ھەممەيلەن، مۇشۇنداق پوزىتسىيىدە بولۇش ئۇنىڭ توغرىلىقى، ئېغىر-بېسىقلىقى، رەھبەرلەرگە خاس ئاقىللىقىنىڭ ئەڭ ئوبدان ئىپادىسى، دېگەن ھېسسىياتقا كېلىشتى. باشقارما باشلىقى يۇقىرىدىكى

گەپنى مۇنداقلا دەپ قويغاندەك كۆرۈنەتتى، شۇ گەپتىن كېيىن، باشقارما باشلىقى ئۆزىنى ئاقلاشقا ئالدىرىمىدى، ئۇ بىر پەس جىم تۇرغاندىن كېيىن، ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ، يۈز-كۆزى قىزىرىپ كەتكەن، ئاشكارا ئېلىشىشقا تەقەززا بولۇپ تۇرغان مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىغا قاراپ قويدى-دە، تۇساتتىنلا كىلاۋاغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ سورىدى:

— كلاۋوچكا، بۇ پەسىللىك مۇكاپات پۇلىنى ئالدىڭمۇ؟

كلاۋا گويا ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىدەك ئورنىدىن شاققىدە تۇردى-دە، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ، بېشىنى چايقىدى، ئۇ دەسلەپتە "ياق، ياق" دېمەكچى بولغاندەك، كېيىن "ھەئە، شۇنداق" دېمەكچى بولغاندەك كۆرۈنەتتى. ئۇ باشقارما باشلىقىدىن قورققانلىقى ئۈچۈنلا شۇنداق قىلغان بولماستىن، "مۇكاپات پۇلى تارقىتىش جەدۋىلى" ناملىق ئۆز ئىمزاسىنى قويغان جەدۋەلدىن قورققانلىقى ئۈچۈنمۇ شۇنداق قىلغانىدى. كلاۋا دەسلەپتە راست گەپ قىلماقچى بولدى، كېيىن راست گەپ قىلماي، نېمە دېگۈسى كەلسە شۇنى دېمەكچى بولدى.

— مۇكاپات پۇلىنى زادى قانداق بىر ياقلىق قىلدىڭىز؟

كلاۋا ئاغزىغا پاختا تىقىلىپ قالغاندەك گەپ قىلالمىدى، يارىدەم-سىز قالغان ھايۋاندەك لېۋىدىملا پاۋلوۋناغىلا قاراپ قالدى.

— ئاسقىپ كەتمەڭ، راست گەپ قىلسىڭىزلا بولدى، — دېدى باشقارما باشلىقى ئۆزىنىڭغا مەدەت بېرىپ كۈلۈپ قويۇپ، — سىز ھېنىڭ ئىشخانامغا كىرىپ: ئۇلۇشكۇن يىگىتنىم توي قىلايلى دېگەنىدى، ئايالالارنىڭ ھاياتىدا خۇشاللىنارلىق بۇ ئىشنى سەپداشلىرىم تەبرىكلىسە، چىقىم ئۈچۈن مۇكاپات پۇلۇمنى بەرسەم، مۇشۇنىڭغا رۇخسەت

قىلسىڭىز، دېدىڭىز. شۇ چاغدا ئىشخانامدا ھېلىمۇ ياخشى ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى گۈرۈپپىمىزنىڭ باشلىقى ۋىرونكا پىروكوۋىيېۋنا بىلەن بىزنىڭ جەمئىيىتە ئەربابىمىز كېچىك ناتاشا بار ئىدى. خىجىل بولماڭ، كلاۋوچكا، سىزنىڭ خۇشاللىقىڭىز بىزنىكىمۇ خۇشاللىقىمىز، كۆڭلىڭىزنى تامامەن چۈشىنىمىز، ھېچكىم سىزنى ئەيىبلىمەيدۇ. ھېلىمۇ ياخشى، تەلىيىمگە، ــ سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، لىۋدمىلا پاۋلوۋنا مۇئاۋىن باشقارما باشلىقىغا مەخسۇس سىلىق نەزەرى بىلەن قاراپ قويىدى، ــ ماڭا ئىككىيلەن گۈزاھىلىق بېرەلەيدۇ. ۋىرونكا پىروكوۋىيېۋنا، سىز دەپ بېقىڭچۇ، كلاۋا ساموۋانىڭ مۇكاپات پۇلى ھەققىدىكى ۋەقە ئاشۇنداقمۇ؟

ــ شۇنداق، ــ دەپ تېڭىرقاش ئىچىدە بېشىنى لىڭشىتتى ۋىرونكا پىروكوۋىيېۋنا، ــ پۈتۈنلەي توغرا.

ــ سىز دەپ بېقىڭا، ناتاشا؟ ساموۋا پەسىلىك مۇكاپات جەدۋىلىگە قول قويغانمۇ؟

ــ قويغان، ــ دېدى كىچىك ناتاشا دەرھال.

ــ كلاۋوچكا، ئەمدى سىز دەڭ، ئىشخانامغا قانداق كىرىپ كەلگەنلىكىڭىزنى، بەختىڭىزنى دوستانە تەبرىكلەشكە ھەممىزنى قانداق تەكلىپ قىلغانلىقىڭىزنى، دەسلەپتە مېنىڭ قانداق رەت قىلغانلىقىمنى، ۋىرونكا پروكوۋىيېۋنانىڭ قانداق قىلىپ سىز ئۈچۈن گەپ قىلغانلىقىنى ھەممىزنىڭ ئالدىدا تەرتىپى بويىچە دەپ بېقىڭا. ھە؟ دەڭا، كلاۋوچكا! دەۋېرىڭ، قورقماي دەڭ.

لىۋدمىلا پاۋلوۋنا كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىپلا قالماي، كەيپىياتىنى تىزگىنلىۋالغانىدى. كىچىك ناتاشا ھېلىقى ھەقىقىي ئەھمىيەتلىي ئەھۋالغا گۈزاھلىق بەرگىنىدىن كېيىن، لىۋدمىلا پاۋلوۋنا

ئۆز ئورنىغا خاتىرجەم ئولتۇردى-دە، يەنە گەپ قىلىپ تۇردى، ئەينى ۋاقىتتا يەنە ئادەتى بويىچە، قول ئاستىدىكىلەرگە سەپسېلىپ چىقتى. بۇ تاپتا، ئۇنىڭ مۇئاۋىنى گالىنا سېرگېيېۋنا بىلەن خىزمەتچى كلاۋدىيە ساموۋانى يېغىن قاتناشچىلىرىنىڭ ۋە تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەرنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋاتقىدۇ دېگەندىن ئۇنىڭ ئالدىدا تۇرۇۋا-تقىدۇ دېگەن تۇزۇك ئىدى، ھازىرقى سەپ ئەنە شۇنداق ئايرىل-غانىدى.

ــ ھوي، كلاۋدىيە، سىزگە قاراپ قالدۇق!

كلاۋانىڭ كۆڭلى قاراڭغۇ گەمىگە چۈشۈپ كەتكەندەك قاراڭ-غۇلاشتى. مانا ئەمدى ئۇنى يالغانچىلىق قىلىشقىلا ئەمەس، ساختا گۈۋاھچى بولۇشقىمۇ ئۇنداۋاتاتتى، ئۇ يالغانچىلىق قىلىشقىغۇ زورمۇ-زور ماقۇل دېيىشى مۇمكىن ئىدى، ئەمما ئۇ ساختا گۈۋاھلىق بەرسە قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلمەيتتى، ئەمدى ئۇ ئۆزىنىڭ يارىنىڭ گىرۋىكىگە ئاپىرىپ قويۇلغانلىقىنى ھېس قىلىدى. ئۇنىڭ ئالدىدا ئىككىلا يول بار ئىدى، بىرى، گالىنا سېرگېيېۋنانى غەرق قىلىش، يەنە بىرى، ئۆزىنى غەرق قىلىش. ئۆزىنى غەرق قىلىش ئۇنىڭغا بەك قورقۇنچلۇق ئىش ئىدى؛ باشقىلارنى غەرق قىلىدىغان ۋىجدانسىزلىقنى ئۇ ھېچقاچان قىلىپ باقمىغانىدى. شۇڭا، ئۇ گەپ قىلالماي ئاغزىنى ئېچىپلا قالدى، بۇ چاغدا ئۇ تەرلەپ كەتكەنىدى.

ــ يالغان گەپ قىلساڭ، ئىشقا كەلمەيلا قوي، ــ دېدى ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا كەينى تەرەپتىن پەس ئاۋازدا.

ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانى ئىلادىن باشقا قىزلار بەك ھۆرمەتلەيتتى. ئىلا بۇ دۇنيادىكى ئادەم ۋە نەرسىلەردىن ئۆزىنىڭ چىرايلىق يوتىسى بىلەن كېلىشكەن مەيدىسىنلا ھۆرمەت-

لەيتتى. ناتاشامۇ مۇستەقىل قارىشى بار ئايال ئىدى، ئۇنى "مۇستەقىل پادىشاھلىق" بولۇشقا شەرتى توشمايدۇ دېگەندىمۇ، ھېچ بولمىغاندا "مۇستەقىل كىنەزلىك" دېيىشكە بولاتتى. ئۇ ياتلىق بولۇپ ئۇچ ئاي ئۆتكەندە، ئېرىنىڭ ناتونۇش بىر قىز بىلەن باشقىچە ئويلاشقا ھېچقانداق ئىمكانىيەت قالمىغان بىر ئەھۋالدا تۇرغىنىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ چامادانىنى كۆتۈرۈپ دەرھال بىر دوستىنىڭكىگە كەتتى. بىر سائەتتىن كېيىن ئېرى كېلىپ يىغلاپ تۇرۇپ يالۋۇردى، سېنىڭسىز ياشىغىنىمدىن ئۆلگىنىم ئەلا دېگەندەك گەپلەر بىلەن قەسەم ئىچتى، تاڭ ئاتقۇچە ئىشك تۈۋىدە تىزلىنىپ چىقتى. ناتاشا ئېرىنىڭ سۆزلىرى ۋە قىلىقلىرىغا قاراپ ئېرىپ كەتمىدى، بەلگىلەنگەن ۋاقىت ئۆتۈشى بىلەنلا، ناتاشانىڭ ئېتىنىڭ ئالدىغا كۆكۈلىنى غەش قىلمىدىغان، ئەمما ناھايىتى زامانىۋى ئېنىقلىغۇچى قوشۇلۇپ قالدى. ئېرى كەتتى، مۇھەببەت جاراھىتىدىن تارتۇق قېيىقالدى. ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا پرىنسىپقا قەتئىي ئىشىنەتتى، ئۆزىنىڭ ھەرىكىتىنى ھەرقاچان ئېتىقادىغا ئويغۇنلاشتۇرۇشقا تىرىشاتتى.

مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى كلاۋانىڭ قۇرۇق كاللىسىدىن غىل-پاللا ئۆتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ تۇغۇشكەنلىكىنى چۈشەنمىگەن (چۈشىنىشكە چولىسمۇ يوق ئىدى، ئۇ ئاستا-ئاستا بىلىپ قالاتتى)، بەلكى پۈتۈن ۋۇجۇدى، تېرىسى، ئىچكى ئەزالىرى ئارقىلىق ھېس قىلغانىدى. شۇڭا، ئۇ ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا، سودايى بولۇپ قالغان يېزا ئايالىدەك ئۇنلۇك ۋارقىراپ كەتتى:

— ئۇ مېنى ياخشى كۆرمەيدۇ! ياخشى كۆرمەيدۇ! مېنى ياخشى كۆرمەيدۇ ئەمەسمۇ!...

ئۇ ۋارقىرىغىنىچە يىغلىغان پېتى سىرتقا چاپتى، كېتىۋېتىپ ئورۇندۇققا پۈتلىشىپمۇ كەتتى. باشقىلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ چىقىپ ئۇنىڭغا يېتىشەلمىدى، ئۇنى ئىزدەپمۇ تاپالمىدى، تاپالمىغانىكەن، ئۇنىڭ قايتۇرۇپ كېلىش توغرۇلۇق ئېغىز ئېچىش تېخىمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، يىغىن ئىلاجسىزلىقتىن كۆڭۈلسىزلىك بىلەن ئۈزۈلۈپ قالدى.

5

ناتاشا "ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا" بولۇپ قېلىشتىن بۇرۇن، كىشىلەر ئۇنى "تروپىسكايا" دەپ چاقىراتتى. ئەخمەقلەرچە مۇھەببەت ئۇنى "سوروكىنا" قىلىپ قويىدى. بىراق، ئوخشاشلا ئەخمەقلەرچە غۇرۇر ئارقىسىدا ئۇ قىز ۋاقتىدىكى فامىلىسىنى قايتا قوللانىدى، پەقەتلا ئىسمىنىڭ ئالدىغا ئېنىقلىغۇچى قوشۇلغانىدى.

ھېلىقى ۋەھىمىلىك كۈنى ئۇ ئىشلەۋاتقانىدا، كۆزى ئېنىق كۆرمەس بولۇپ قالدى، ئۇنى شىپاخانىغا ئاپىرىشتى، كېيىن ئۇ ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ، ئىشكىنى ئۆزىدىكى ئاچقۇچ بىلەن ئېچىپ قارىۋىدى، ئۆزى ياتىدىغان كارىۋاتتا ياشقا بىرىنىڭ ئېرى بىلەن ياتقانلىقىنى كۆردى. ناتاشا ھەممە نەرسە ئۆتمۈش بولۇپ قالدى، مۇھەببەت ۋە ھاياجان، ئۈي-ۋاق ۋە بالا، بىر-بىرىگە ماس سوقىدىغان يۈرەكلەر ۋە تۇغمەس ئاۋارىچىلىكلەر، ئەيتاۋۇر، ئەقلى جايىدا بولغانلىكى ئايال كىشى بەخت دەپ ئاتايدىغان ھەممە نەرسە يوقالدى، دەپ ئويلىدى.

ناتاشا شۇ چاغدا يىغلىغىنىچە چامادانىنى كۆتۈرۈپ، غەزەپ-

ئاچچىقى بىلەن، ئالاقزادىلىك ۋە ئازاب ئىچىدە "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولەنىكىگە كەلدى. "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولە ئۇنى ئېپ-قالدى ھەمدە ئۇنىڭغا قولىدىن كېلىشىچە تەسەللي بەردى، كۆيۈندى.

— نېمە بولسا بولسۇن، كەتكىنى كەتتى، ناتاشا!

ئەمەلىيەتتە، ناتاشا ھەمىدىن ۋاز كەچكىنى يوق، ئەمما ئۇ ئولەنىكىدە تۇرۇپ قالدى. ئولەنىك ۋىلادىك دېگەن ئوغلى بار ئىدى. ئولە كېيىن تۇغۇلغان يالغۇز بالا بولغاچقا، ئۇرۇشتا ئېغىر يارىلانغان بىر جۈپ ئالدىنقى سەپ جەڭچىلىرىنىڭ ئارزۇلۇق قىزى بولۇپ قالدى. ئولە بەخت-تەلەيلىك بولۇپ تۇغۇلغانىدى، ھەربىي ئاپتوموبىلىنى ئەسلىدىلا ئەبجەق "موسكۋىچ" قا (ئولەنىك ئاتا-ئانىسى چۈشكەن) سوقۇۋەتكەن مەست شوپۇر بۇنى بىلمىچۇ كاشكى. بۇ ۋەقە بۇنىڭدىن يەتتە يىل مۇقەددەم بولغان، ئۇ چاغدا ۋىلادىك بۇ دۇنياغا كەلمىگەنىدى، ئەمما ئولەنىك ھەممە ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بۇ بالا مۇناسىۋىتى بىلەن تىۋگىدى. ئولە ئوقۇش پىۋتىتۇرۇش ئىمتىھانىدىن تولۇق غەيرەت-شىجائەت بىلەن ئۆتتى، ئىككى ئېغىز-لىق ئۆيىنى بىنادىكى بىر ئېغىزلىق بىر يۈرۇش ئۆيگىمۇ تېگىشە-ۋالدى. ئۇ ئوتتۇرا تېخنىكۇمنى پۈتتۈرۈپ بولۇپ، 20 ياش چېغىدا تۇغدى. بالىنىك دادىسى مۇز توپ مەيدانىدىكى قىزغىن تاماشبىنە-لاردىن ئىدى. ئۇ ئولەنى مېھرىبانلىق بىلەن تۇغۇتخانىنىك ئىشە-كىگە ئەكېلىپ قويغاندىن كېيىن ئەرۋاھتەكلا غايىب بولدى، ياش ئولە ئۇنى چۈشىدىلا كۆرەتتى. شۇنداقتىمۇ، ئولە ئۇنىڭدىن ئاغە-رىنىش ئورنىغا ئالاقە-مۇناسىۋىتىمىز بولۇپ تۇرغان كۇنلەردە غالە-ىيەت مېنىك بولدى دەپ ھېسابلىدى. تەڭشەش باشقارمىسىدا،

هەممەيلەن ئۇنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى ۋە ئەل قايان، مەن شۇيان دەپ تۇرىدىغان مەجەزىنى ياخشى كۆرەتتى. ئەمما كېيىنكى كۈنلەردە ئوله ئېغىر-بېسىق، غەمكىن "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" بولۇپ قالدى. ئۇ چىرايىنى ئاچماي يۈرەتتى، سەپداشلىرىغىمۇ چىرايىنى ئاچمايتتى؛ بولۇپمۇ باشقارمىدىكىلەردىن تارتىنىپ يۈرەتتى. بۇ ئەھۋالنى ئادەمنى چۆچۈتەرلىك مەخپىيەتنى خاتىرجەم ئېيتقىلى بولمىدىغان ئېردىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشالا بىلەتتى.

ئەمما، ئوبدان ئويلاپ باققاندا، ئوله‌نىڭ مەخپىيىتى ئۇنچىۋالا قورقۇنچلۇقمۇ ئەمەس ئىدى. ھەربىر ئادەمنىڭ قەلبى دەريادىكى قاينامغا ئوخشايدۇ، ئەمما ھەممىلا قاينامدا شەيتان بولۇۋەرمەيدۇ. ئوله‌نىڭ "قاينىمى"دا راستلا شەيتان بار ئىدى، بۇ شەيتانغا ھېچقانداق نەرسە — ھېلقى مۇز توپ تاماشىبىنمۇ، ۋلادىكىمۇ، ناتاشامۇ، يالغۇز ئانىنىڭ سەل ئېغىر كۇنلىرىمۇ ئامال قىلالمىدى. ئوله بىركىمنى ياخشى كۆرۈپ — ئۇنىڭ مۇھەببىتىنىڭ دەۋرىيلىك ئىكەنلىكىنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك — قالسا، مەجەزى ئوڭلىنىپ كېتەتتى، ئۆزىمۇ روھلۇق بولۇپ قالاتتى؛ شەيتان قاينامدىن چىقىپ، تېنىدىكى سۇنى سىلكىنىپ چۈشۈرۈۋېتىپ، ئەتراپىغا كۆزىتكەنتى، شۇنىڭ بىلەن ئوله ئۇنىڭ مەجەزىگە باقاتتى. ئۇنىڭ بۇرۇنقى ئەرلەر، ھازىرقى ئەرلەر ۋە كەلگۈسىدىكى ئەرلەردىن ھېچ پەرقى بولمايتتى. شۇنىڭ بىلەن، ئوله ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشاغا ئاساندىقچە سېتىۋالغىلى بولمايدىغان تاگەنكا ئويۇنلىرىنىڭ بىلىنىنى، ياكى كىنو ساربىينىڭ كىنو بىلىنىنى، ياكى بولمىسا لېيكىن ياكى ئارا پۈگاچېۋالار ئويناپ چىققان دراما‌نىڭ بىلىنىنى ئەكىلىپ بېرەتتى.

ـــ تاسادىپىي ئۇچراپ قالدى، ـــ دەيتتى ئۇ باشقا تەرەپكە قارىۋېلىشقا تىرىشىپ، ـــ بارالمايدىغان بولدۇم، ئىست.

ناتاشا كۆلۈپ قويۇتتى، بېلەتنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپ ئاخىرقى پويىزغا چۈشۈپ قايتىپ كېلەتتى. يۈزى چوغدەك قىزارغان، چاچلىرى پاخپايغان، قىزغىن ۋە ئويچان ئوله ئاشخانىدىكى ئۇستەل يېنىدا ئۇنىڭ يولىغا قاراپ ئولتۇراتتى.

ـــ قىزىقمىسەن؟

ناتاشا بىر باشتىن سۆزلىگىلى چۈشەتتى، ئوله بېشىنى لىڭشىتىپ كۆلۈمسىرەيتتى، ۋايجىنسىمەي دەپ كېتەتتى، لېكىن خىيالى نەلەر-گىدۇر كېتىپ قالاتتى. ناتاشا بۇنى ئوبدان بىلەتتى، كۆرەڭلىك بىلەن ئاغزىنى دومسايتىپ قويۇتتىيۇ، ئۆزى ئويناپ كېلىۋاتقان ئويۇننى بۇرۇنقىدەكلا داۋاملاشتۇراتتى. ئىگور ئۇۋانوۋېچ دېگەن ئادەم پەيدا بولۇپ قالمىغان بولسا، بۇنداق ئەھۋال داۋاملىشىپ كېتىۋەرگەن بولاتتى. بۇگۈن ناتاشا ئاخىرقى قېتىملىق پويىزدا قايتىپ كەلگىنىدە، ئىشكنى شۇ ئادەم ئاچتى.

ـــ دېسەم دېمىسەم، بۇ بىزنىڭ ناتاشاغۇ دەيمەن؟ توڭلاپ كەتكەنسىز؟ ئولېنكا، مېھمان كۆتۈش مۇزىكىسىنى چالايلى، چاي-پاي ئىچەيلى، ئاندىن بىر رومكىدىن شامپان ئىچەيلى!

ناتاشا ئۆمرىدە ئىككىنچى قېتىم ياغاچتەك قېتىپ تۇرۇپلا قالدى. بىرىنچى قېتىم تۇرۇپ قالغىنىدا كۆز يېشى، چامادان ۋە يۈگۈرۈكنىڭ ۋاستىسى بىلەن ئېسىگە كەلگەن بولسا، بۇ قېتىم ئۇنىڭغا ۋاقىرىدۇ-ۋېتىش قاملاشمايدىغاندەك تۇراتتى (ئۇنىڭ تۇيۇقسىزلا ۋاقىرىدۇ-ۋەتكۈسى كەلگەن بولسىمۇ)، ئۇنىڭ يادىغا چامادانىنى ئېلىشمۇ كەلمىدى، ئوله ھېلىقى يوچۇن ئەرنىڭ كەينىدە تۇرۇپ كۆلۈمسىرەپ

قارىماقتا ئىدى. ئەمما بۇ پەقەت تاشقى ئامىل ئىدى، ئىچكى ئامىل بىرلا، مۇشۇ ئىچكى ئامىل تۈپەيلىدىن، يەنە كېلىپ مۇشۇ بىردىنبىر ئىچكى ئامىل تۈپەيلىدىن، ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانىڭ كۆڭلى ۋاللىدە يورۇپ كەتتى.

ھەممە چاتاق ئۇ ئەرنىڭ كۆلۈمسىرىشىدىن چىققان، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان ئاق كۆڭۈل ۋە ئىسىق چىراي بۇ ئادەمنىڭ كۆلكىسى باشقىچە ئىدى. ياق، بۇ كۆلكە ئەمەس...يەلكە. يېيىلغان يەلكىلەر گويا يەر ئاستى پويىزىنىڭ ئىشكىگە ئوخشاش كەڭ... ياق، ئۇ يەلكە ئەمەس، چاچ. قېنىق زىغىر رەڭ قويۇق چاچلارنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئاق سانجىلغان. بۇنداق چاچ ئايالالارنىڭ قولىنى ماگنىتتەك تارتىدۇ...ياق، ئۇ چاچ ئەمەس، كۆز، بوش قىسىلغان كۆل رەڭ كۆز، قىزلارنىڭكىدەك تال-تال ئۈزۈن كىرپىكلەرچۇ تېخى. ھە، ياق، بۇ كۆز ئەمەس، كۆزنىڭ نۇرى! ئاۋاز! بوي!ئىكى بىلەكچۇ تېخى، ئادەمنىڭ شۇ بىلەكلەرنىڭ ئارىسىغا كىرگۈسى كېلىپ كېتىدۇ، راستلا شۇ بىلەكلەرنىڭ ئارىسىغا كىرسىڭىز، ئاسلانىدەك تۇگۇلۇپ تۇرسىڭىز، بىر خىل سېزىم سىزنى ئەركىلىتىدۇ، ئىسىتىدۇ، ئىختىيارىڭىزنى يوقىتىسىز...

— نېمە بولدى، ناتاشا؟

ناتاشا خىيالدىن ئۆزىنى تارتىپ، ئېسىگە كەلدى.

— مەنما؟ ئامانمۇسىز. ئۇنىۋېرسال تېخنىكا مۇزېيىغا شائىرلارنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاشقا بارغانىدىم...

ئۇچەيلەن ئاشخانىدا ئولتۇرۇپ شامپان ئىچىشكە باشلىدى. "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئوله كۆلۈمسىرەيتتى، ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشامۇ كۆلۈمسىرىمەكتە ئىدى، پەقەتلا بىرىنىڭ كۆزلىرى ياشقا

تولغان، يەنە بىرىنگكىدە ياش يوق.

ــ تىرالىبۇستا تونۇشۇپ قالدۇق، كۆلكىلىك بوپتۇمۇ؟ يەنە كېلىپ، شۇ زاماتلا، يول ئۈستىدىلا كۆيۈپ قالدىم، ئىشەنەمسىز؟ ھېچنېمىنى يوشۇرغۇم يوق، يالغانچىلىق قىلمىش، يوق ئىشنى توقۇپ چىقىشقىمۇ تىلىم بارمايدۇ. ھېنىڭ ئائىلەم بار، ئۇقتۇڭمۇ؟ بالام يوق، ئۆيۈم يوق، ئەھۋال ئېنىق بولدىمۇ؟ ئاجرىشىپ كېتىش ئاسان گەپ، ئەتە ئاجراشساممۇ مەيلى، لېكىن بىرەر سەۋەب تېپىش كېرەك. شۇنداقمۇ قىزلار؟ ھازىر دانالار ئەخمەقلەرنىڭ يېرىنى ئاغدۇرىدىغان ۋاق، بۇنداق گەپنى ئاڭلىغانمىدىڭلار؟

ئۇ توختىماي سۆزلىمەكتە ئىدى، كۆزىنى ئولەدىن ئۈزمەيتتى. ئۇ كۈلسە يۈزى نۇرلىنىپ كېتەتتى، ئۇ كەتمەكچى بولغاندا سەھەر ۋاقتى بولايلا دەپ قالدى. ئولە ئاشكارىلا (ناتاشانىڭ ئالدىدىلا!) ئۇنى سۆيۈپلا كەتتى، ئۇزاققىچە قۇچاقلىۋېلىپ قويۇۋەتمىدى، تېخى كېچىك قىزلاردەك ئەركىلەپ تۇرۇپ: "كېتىڭ، ئىتتىك كېتىڭ. خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى" دېدى. ئەركىشى ئاخىر ئىشكىتىن چىقىپ كەتتى. "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولە ئىشكىنى يېپىپ، كەينىگە بۇرۇلدى ــ دە، بېشىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئىشىكە يۆلەندى. ئۇ ناتاشاغا قاراپ قويۇپ سورىدى:

ــ قانداق؟...

ئىرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا: ئۇ قىزىلكۆزلۈك قىلىشى مۇمكىن، ئۆينى دەپ سىزگە يېقىنلاشقان، گەپچىلىك قىلىدىغان ئادەمكەن، مۇتتەھەم ھەم چىرايلىق، چىرايلىق ھەم مۇتتەھەم كۆرۈندىدۇ، قايسى تەرىپى ئاساسلىق ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولمايدۇ، دەپ كۆڭلىدىكى راست گەپنى قىلماقچى بولدىيۇ، ئولەنىڭ كۆزىگە

قاراپ، بۇ گەپلەرنىڭ ئۆزلەگە خۇش ياقمايدىغانلىقىنى پەملەپ، ئۇھ تارتىپ قويۇپ:

ــ ئۇخلاپ قالايلىچۇ، ــ دېدى.

ــ كۆزۈڭ قىزىرىۋاتىدۇ!... ــ دەپ لەززەتلىنىپ ئۇنلۇك توۋلىدى "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئوله تەپتارتماستىن.

كېيىن كلاۋانىڭ مۆكاپات پۇلىغا ئايالىلار چاي قىلدى. تەكەببۇر مېڭىسىدىن ھەرقانداق قىلىپمۇ چىشلىرى ئاپئاق ئىگور ئىۋانوۋىچنى چىقىرىۋېتەلمىگەن ناتاشا ھەر بىرەيلەننىڭ نېمىشقا بۇنداق ئاز پۇل بەرگەنلىكىگە دىققەت قىلالمايلا قالدى. ئىگور ئىۋانوۋىچنىڭ يۈزى نۇرلىنىپ تۇراتتى، ناتاشا ھېچقاچان كۆرۈپ باقمىغان ئالماس كۆزلۈك ئۇزۇكتەك كىشىنى مەپتۇن قىلاتتى، ئۇ تېخى ناتاشاغا كۆزىنى قىسىپ قويىدى. گەپتىن گەپ يوقىلا كۆزىنى قىسىپ قويۇش ياخشى ئەمەس، خۇداغا شۈكۈر، ھېلىمۇ ياخشى كۆز قىسقىنىنى "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئوله كۆرمىدى. كېيىن ئىشچىلار ئۈيۈشمىسىنىڭ يىغىنى بولغانىدا، مەتۇ كىلاۋا ۋە باشقىلار بۇرۇنقىدەك جىم ئولتۇردى. بىراق، گالىنا سېرگېيېۋنا توساتتىنلا باشقىلارنى پاش قىلغىلى تۇردى. يەنە شۇ ئەخمەق كلاۋا...

ــ يالغان گەپ قىلساڭ، ئىشقا كەلمەيلا قوي، ــ دېگەنىدى ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا شۇ چاغدا پەس ئاۋازدا.

ئىگور ئىۋانوۋىچ ھەپتىدە ئۈچ ــ تۆت قېتىم كېلەتتى، "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئوله گىدىيىپ كېتەتتى، شۈڭا ناتاشا مېڭىدىن تونۇشقان بۇ ئادەم ئادەتتىكىسچە ئادەم ئەمەس، خوتۇنىنى ئالداپ يۈرگەن ئادەم، دەپ خۇلاسە چىقارماي تۇرالمىدى. يەنە كېلىپ، ئۇ ھەپتىدە بىر قېتىم بۇ يەردە تۇنەيدۇ، ئۆزىنىڭ قانۇنىي ئايالىغا نېمىلەرنى

دېگەندۇ، ئۇلە بۇنى بىلىشكە قىزىقمايتتى: ئاياللار ئۆزى ئالدام خالتىغا چۈشسە چىدىيالماي كېتىدۇ، ئەمما، باشقىلارنى ئالداشقا نېمىشقىدۇ بارا-بارا چىداپ كېتىدۇ. ئىگور ئىۋانوۋىچ ئۇلە ۋە ۋلادىك بىلەن قىزىقىپ ئويناندى، ئىككىلىسىنى ياكى بىرىنى مەيدىسىگە بېسىپ، قىزىقچىلىق قىلدى، پاراڭ سېلىپ بەردى، شۇنداق قىلىپ، ئۆيىنى بېشىغا كىيدى، ئۇ كەلگەندە شاكىلات كەمپۈت ئالغاچ كېلەتتى، ھەربىر ئېغىز قىزىق گەپىنى سوئال بىلەن ئاخىرلاشتۇراتتى، بۇنداق چاغلاردا ئۇلە ئۆزىنى ئاسمانغا ئۇچۇپ چىقىپ كېتىۋاتقان ھۇر-پەرىلەردەك سېزەتتى.

— تراللبۇس بېلىتى ئېلىپ كەلگەن بەخت بۇ، ھەيران قالارلىقمۇ؟ ھە؟ بۇنداق ئىشنى كىنولاردا كۆرۈپ ئىشەنمەي يۈرگەندۇق، شۇنداقمۇ؟

ئەمدى "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئۇلەنىڭ "زامانىمىزنىڭ كىشىلىرى" تىياتىرىغا ۋە "ئارتىسلار ئائىلىسى" گە بېرىشقا چولىسى تەگمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئوچۇق ئېيتقاندا، ناتاشا بىلەنمۇ كارى بولماس بولۇپ قالدى. ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا بۇنى دەرھاللا بايقىدى، ئۇنى ھازىرغىچە بېشىدىن ئۆتمىگەن ئەجەللىك يالغۇزلۇق غۇژۇيدە ئورىۋالغاندەك بولىدى. ئۇ كىنوخانا ياكى قەھۋىخانىدا ئەخمەقلەر، ھاماقەتلەرنىڭ يۈزى قېلىنلىق قىلىپ يولسىزلىق بىلەن چاپلىشىۋالىشىلىرىغا چىداپ، كېيىنرەك قايتىپ كېلىشكە تىرىشتى. ئەمما يەلكىلىرى كەڭ، ئاۋازى يېقىملىق، قاراشلىرى مېھرىلىك، كۆلۈشلىرى سېھرىلىك لەنتى ئىگور ئىۋانوۋىچنى، خۇسۇسەن ئۇنىڭ بىلەكلىرىنى مېڭىسىدىن پەقەتلا چىقىرىۋېتەلمىدى. ئەتتەڭەي، ئۇ ئاشۇ بىلەكلىرىنىڭ ئارىسىغا ئەخمەق ئۇلەنى قانداقلارچە ئېلىپ قۇچاقلىۋالغاندۇ (ئۇلەگە

ۋلادىك كۆپايە قىلمامدىكىنە!)، يەنە كېلىپ ئاشكارىلا قۇچاقلىدى، خۇشال ھالەتتە، چاقچاقلىشىپ ۋە شائىخو گەپ قىلىپ تۇرۇپ قۇچاقلىدى. ئەلۋەتتە، ئۇ كىشى تامامەن ئۆيىنى دەپ كەلگەن، بولمىسا نېمىنى كۆزلەيتتى؟ ئوله ئادەتتىكىلا ئايال تۇرسا، كۆز چۈشكۈدەك بىرىپىرى بولمىسا، غۇرۇرىمۇ بولمىسا، ئوبدانراق قارىسىڭىز، پۇتى قىسقا تېخى. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇ دېگەن تۇل قالغان ئانا، "ھەم ئانا، ھەم ئاتا". ھىم، گەپنىڭ راستى، "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" لارغا كىمۇ سەپسېلىپ قارايدۇ؟ قارىمايدۇ. ئۆزى ئىزدەپ كېلىدىغانلار چىقىپ قالسىمۇ، ئۇنداقلار كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈنلا كېلىدۇ. ھازىر تۆت كوچىغا كەلگەندىلا قەدىمىنى توختىتىپ، بىردەمدىن كېيىن ئولېمپىك دەملىشىپ يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە قاتنىشۋاتقان تەنھەرىكەتچىلەردەك تەرەپ-تەرەپتىن ئۈچقاندەك ئۆتۈشىدىغان قىزلار جىق. توساتتىن پاكار ئوله‌نى ئېپقالىدىغان كىم بار؟ ياق، ئىگور ئىۋانوۋىچنىڭ ئۇنىڭ ئۈيىنى كۆزلەۋاتقىنى ئېنىق، ئىگور ئىۋانوۋىچنىڭ ئاشۇ 24 كۆادرات مېترلىق ئۆيگە كۆڭلى چۈشكەن...

ناتاشا ھەر كۈنى ئەمەس، ھەر سائەتتە دېگۈدەك ئاشۇنداق خىيال سۈرەتتى، ئاشۇنداق ئويلايتتى. ئەلۋەتتە، بۇ ئويلىرىنى ئۇ ھېچكىمگە دېگىسى يوق، ئىما قىلغىنىمۇ يوق، بۇ ھەقتە بىر ئېغىز گەپ قىلغىنىمۇ يوق. بۇ "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئوله‌نىڭ بىكار ئاۋارە بولۇۋاتقىنىدىن بىشارەت بەرگەنلىكىدىنلا ئەمەس، — ئوله قۇيۇنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قالغان، بەختكە چۈمگەن، ھازىر ھوردەك ئاسمانغا ئاستا كۆتۈرۈلمەكتە — ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانىڭ ئۆيگە ئېرىشىشتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ ئازابلانغانلىقىدىن بولغانىدى، شۇڭ-

لاشقا، ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا دۇشىنى يوغان ئېچىپ قويۇپ، ئىككى قېتىم ھۆكۈرەپ يىغلۇۋالدى.

6

شەنبە كۈنىمۇ ئىشقا بارمىدىغان كۈنلەردىكىدەك ئالدىراشچىلىقتا ئۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. كىلاۋانىڭ قىلىغۇدەك ئۆي ئىشلىرى بولمىسىمۇ، بىر ئېغىزلىق ياتقى بار، ياتقىنى بىر غېرىچ-بىر غېرىچتىن تازىلاپ پاكىزلىمىسا قىلمۇيدۇ. بۈگۈن ئۇ راستىلا ئادەتتىكىدىن بىر سائەت كېيىن تۇردى، ئەمما، يۈزىگە ئۇپا-ئەڭلىك سۈرتمىدى، چېيىنى ئىچىپ بولۇپ، قولىغا چىقىقان كىيىمىنى كۆكۈلىشىمەيلا كىيىدى-دە، تار كىيىمى بىلەنلا تازىلىقىغا چۈشتى. ئىشكىنىڭ سول تەرىپىدىن باشلاپ تامنى سويۇق سوپۇن، ھۆل دەسمال ۋە قۇرۇق لاتا بىلەن ئالدىرىماي، كۆچەپ سۈرتكىلى تۇردى.

كىلاۋا ئۆي يىغىشتۇرۇش، كىر-قات يۇيۇش قاتارلىق ئۆي ئىشلىرىنى قىلىشتىن زېرىكمەيتتى، كىيىم دەزمالىلاشقا تېخىمۇ ئامراق ئىدى. ئومۇمەن، ئۇ ئىداره، كوللېكتىپ ئۇچۇن ئەمەس، ئۆي، ئائىلە ئۇچۇن ياشايتتى. ئۆيدە ئىناقلىق ئاساسىي ئورۇندا ئىدى. ئۆيدە كلاۋا ئەقىلىق، زېرەك ئىدى، ئۆيدىكى سەرەمجانلارنى ياغدا ياغلىغانىدەك پارقىرىتىۋېتەتتى، ھۆزۈر بەخش ئەتكۈدەك قىلىۋېتەتتى، سەينىمۇ يېيىشلىك قورۇيتتى. باشقارمىدا بولسا نادانلىشىپ قالاتتى، كاللىسى ئىتتىك ئىشلىمەس بولۇپ قالاتتى، جاپا تارتىپ كېتەتتى، تارتقان جاپاسىغا چۈشلۈق ئىشنى جايىدا قىلىسچۇ كاشكى، ھېلى ئۇنى يوقتىپ، ھېلى بۇنى ئۇنىتۇپ قېلىپ، سۆرەمە-

پالاسلىق قىلىپ باشقىلارنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويماتتى.

كلاۋا تامنى كۆچەپ سۈرتۈۋېتىپ ئۆزىنىڭ سورىغان لەنىتى سوئالىنى ۋە ھېلىقى سلىسار بەرگەن قاباھەتلىك جاۋابىنى ئويلاپلا تۇردى. بۇگۈنكى كۈنگىچە شۇنچە ئەلەم چەككەن، شۇنچە ئەنسىز-لىكتە ئۆتۈپ كەلگەن، شۇنچە جىق ياش تۆككەن كلاۋا ئەمدى ئۇنىڭ سىرتقىنى ئالالىمايدىغانلىقىغا ئىشەنىدى، مەن ئەخمەق ئەجەبمۇ شور پېشانە ئىكەنمەن، غەيرەتلىنىپ، ھېلىقى سالپىسارنى بوسۇغامدىن ئىككىنچى ئاتلىيالىمايدىغان قىلىۋېتىشنىڭ ئامالىنى قىلىشىم كېرەكقۇ دەيتتى.

مۇشۇ شەنبە كۈنى ئۇنىڭ ياشقارمىسىنىڭ باشلىقىمۇ ئۆيىنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتاتتى. ئەمەلىيەتتە، ئىشنى كىچىك ناتاشا قىلىۋاتاتتى، لېۋدىملا پاۋلوۋنا بولسا تېلېفونىنىڭ يېنىدا ئولتۇراتتى، ئالدىدا دوست-يارانلىرىنىڭ ئىسىملىكى تۇراتتى، ئۇ قارىماققا ئۇششاق ئىشلار توغرۇلۇق قۇرۇق پاراڭ سېلىۋاتقاندەك كۆرۈنگىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە، يول ئاچقۇچى ئاۋانگارتلاردەك ئۆزىنىڭ مەنزىلگە قەدەممۇ قەدەم بىمالال يېقىنلاپ بارماقتا ئىدى.

— سىز ۋېتالى سېمىيونوۋىچ بولامسىز؟ ئامانمۇسىز، ۋېتالى؟ سىزگە بىر ئۆيلۈك ئادەمدەك گەپ قىلىپ، تېلېفون بېرىۋاتقان ئادەمنىڭ كىملىكىنى بۇ ئۆمرىڭىزدە تاپالمايسىزغۇ دەيمەن. ياق، مەن ئىسلىنا پېتروۋنا ئەمەس، سۆيۈملۈكۈم، ئەمەس. مەن لېۋدا. قايسى لېۋدا؟ سىزدىن بىر سىنىپ كېيىن ئوقۇغان، ئىچىدە سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالغان كىم ئىدى؟ چوڭچىلىق قىلىپ، ئېسىڭىزگە كەلتۈرگۈڭىز كەلمەيۋاتقاندۇ. ئاڭلاپ تۇرۇڭ، مەن رېچكو، لېۋدىملا رېچكو، ئېسىڭىزگە كەلتۈرەلىدىڭىزمۇ؟ ھەئە، دەل شۇ. قارىڭا، قانداق

تۇردىكىز، ھازىرمۇ شۇنداق ياشمۇ؟ نېمە؟ ئانچە ياش ئەمەس؟ قويۇڭە، يالغان ئېيتماڭە، سىلەر ئەرلەرچۇ، بىزنىڭ ئېلىمىزدە 100 ياشقىچىمۇ قېرىمايسىلەر. نېمە ئىشكىز بار ئىدى دەمسىزا؟ قارىڭا، كوستە سماكىن نەدە؟ خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە بىر مەزگىل ئىشلەدىڭمۇ دەيمەن؟ ساۋاقداشلاردىن ئۇ يەردە ئىشلەۋاتقانلار بارمۇ، بىلمەيمەن دېدىكىزما؟ ماقۇل ئەمىسە، گېپىمىز مۇشۇنچىلىك بولسۇن، خەير، سىزنى سۆيۈپ قالمەن، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تېلېفوندا كۆرۈشۈپ تۇرايلى...

ئۇ تۇرۇپكىنى قويۇپ، ئىسمىلىككە بەلگە سالدى، ئاندىن يەنە بىر نومۇرنى چۆرىدى:

— سىز فىدور ستېپانىچمۇ؟ ئوبدان تۇردىكىزمۇ؟ لىۋدمىلا رىچكو سىز بىلەن سۆزلىشۈاتىدۇ. قايسى لىۋدمىلا دەيسىزغۇ؟ ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىڭىزدا سىزنى ياخشى كۆرۈپ يۈرگەن كىم ئىدى؟ مەن، سۆيۈمەلۈكۈم، مەنچۇ! نېمە ئىش قىلىۋاتىسىز دەمسىز؟ بىر باشقارمىنىڭ مەسئۇلى بولۇپ ئىشلەۋاتىمەن. مۇنداق ئويلاپ قالدىم، ياش چاغلىرىمىزدىكىدەك ھېنىڭكىدە جەم بولساق دەيمەن. نېمە دەيسىز؟ چىدىيالمايمەن دەمسىزا؟ ماقۇل، كېلەلمىسىڭىز مەيلى! قارىڭا، ساۋاقداشلاردىن بىرەرىنىڭ خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە ئىشلىگەنلىكىنى ئاڭلاپ قالغان يېرىڭىز يوقمۇ؟ يوق؟ ھەممىگىلارنى بىر يىغقۇم بار ئىدى، بۇنىڭغا قىزىقاتتىم. ماقۇل ئەمىسە، كېلىپ تۇرارسىز، خوش، سىزنى سۆيۈپ قالمەن...

ئۇ ئىسمىلىكتىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىگە ئەتىگەندىن باشلاپ تېلېفون بېرىپ چىقتى، لېكىن نىجاتلىق يولى تېخىچە تېپىلمىغانىدى. لىۋدمىلا پاۋلوۋنانىڭ ئاۋازىمۇ پۈتۈپ كەتتى، ئۆزىمۇ سالپىيىپ

قالدى، كۆنمۇ كەچ بولۇپ قالدى، ئەمما مەنزىل ئەتىگەنكىدەكلا يىراقتا ئىدى.

ــ دىنائىدا سىدوروۋنامۇ؟ دىناچكا، تىنچلىقمۇ، سۆيۈملۈكۈم، سېنى سۆيۈپ قويايى، چىرايلىقىم! سەن گۈلدەك چىرايلىق جۇمۇ، كۆرۈشمىگىلى ئۇزاق بولۇپ كەتتى...

ياق، يىپ ئۇچى تېپىلمىدى، كېرەكلىك ئادەم تېخى يوق ئىدى. لېۋىملا پاۋلوۋنا يىلتىز تارتىپ قالغانىدەك مىدىر ــ سىدىر قىلماي ئولتۇراتتى. شۇ چاغدا كىچىك ناتاشا بىر كىچىك تەشتەكنى چېقىۋەتتى.

ــ ھازىرلا قاداپ قويۇڭ، تۆكۈرۈڭ بىلەن چاپلىسىڭىزمۇ چاپلاڭ! سىلەردەك نادانلارنى ئوبدان ئەدەبلەپ قويمىسا بولمايدۇ...

شۇ چاغدا لېۋىملا پاۋلوۋنانىڭ كاللىسىغا بىردىنلا بىرئوي كەلدى، ئاشۇ "نادانلار"نىڭ قىلىقى ئىلھام بېغىشلىدىمۇ، بۇنىسى نامەلۇم ئىدى، ئايالارنىڭ مەنتىقسىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان ئاجايىپ ــ غارايىپ تەلەپ تۆپەيلىدىن، ئۇ تۇيۇقسىزلا گالىنا سېرگېيېۋنانى ئېسىگە كەلتۈردى، ئەمەلىيەتتە ئۇنى ھېچقاچان ئېسىدىن چىقارغىنى يوق، بۇ چاغدا ئۇ گالىنا سېرگېيېۋنانىڭ ئۆزىنى ئەمەس، ئەپۇ قىلىپ بولمايدىغان تويىنى قىلۇالغانلىقىنى ئېسىگە كەلتۈرگەندى. ئۇ مۇنداق ئويلىدى: بۇ چايان ئېرىنىڭ دۆلىتىدە ئوبدان ياشاۋاتىپتۇ ــ مىش، ئېرى ئاپتوموبىل شوپۇرى ئىمىش،... نەدە ئىشلەيدىغاندۇ؟... ھە راست، پاۋىل ئىۋانوۋىچنىڭ قول ئاستىدا!

ــ ماڭا پاۋرىي كېرەك، تېلېفونغا ئېتتىك چاقىرىۋەتسىڭىز، ھۆكۈمەت ئىشى توغرۇلۇق سۆزلىشەتتىم!

خۇداغا شۈكۈر، پاۋىل ئىۋانوۋىچ ئەقلى ــ ھوشى جايىدا ئادەم

ئىكەن، ئۆزىگە كىمنىڭ بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا يوشۇرۇنىچە كۆيۈپ يۇرگەنلىكىنى تېخىچە ئۇنتۇپ قالماپتۇ. ئۇ ئەھۋالنى تەپسىلىي ئىگىللەپ بېقىش، چاندۇرماي سۆزلىشپ بېقىش، ئۇستىلىق بىلەن بىشارەت بېرىشكە ماقۇل بولدى.

ــ پاشىنكا ئۇيانوۋىچ، ئويلاپ بېقىڭ، شوپۇرىڭىزنىڭ خوتۇنى بىزگە لازىملىق خادىم ئىدى، ئۇنىڭ كېتىپ قېلىشىنى خالىمايمەن. شۇغىنىسى، كېرەكلىك ئادەملەردە كۆرۈلىدىغان بىر قىلىق ئۇنىڭدىمۇ بار، يەنى ئۇ دائىم ئۆزىنى چوڭ كۆرسىتىدۇ، نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى چۈشەنىڭىزمۇ؟ نېمە؟ ئۇ باھا جەدۋىلىگە ئويغۇن بولۇشى كېرەك؟ 20 كوپېك؟ بەك ئەرزانغۇ؟ دانالىق بىلەن باھانى چۈشۈردىڭىزغۇ دەيمەن. رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلەۋاتقان سىڭلىڭىزنىڭ ئۈمىد قىلىدىغىنىمۇ شۇ. قارىڭا، سىزگە قايىل بولدۇم جۇمۇ، خەير ــ خوش.

بۇ تېلېفوننى چارشەنبىنى ئۆتكۈزۈپ بەرسىمۇ بولاتتى، ئەمما لىۋدمىلا پاۋلوۋنا دۇشەنبە كۈنىمۇ ۋاقىتنى بىكار ئىسراپ قىلىۋەتمىدى. ئۇ ئىشخانىسىغا بىكىنىۋېلىپ تۈرلۈك لايىھىلەرنى ئويلاپ باقتى، قەغەزگە ئىسىملىكىنى يېزىپمۇ چىقتى، مەكتەپتە تەتۈرىچە قىلىشنى ئۆگەتكەن بولسىمۇ، ئۇ ئېغىزدا دېگەندىن قەغەزگە يازغان ئۇنۇملۇكرەك بولىدۇ دەپ ھېسابلايتتى.

سەيشەنبە كۈنى ئەتىگەندىن باشلاپ ھاكاۋۇر گالىنا سېرگېيېۋنانىڭ قاراشلىرىدىن ئالاقزادىلىك ئاشكارىلىنىشقا باشلىدى، بۇنى باشقىلار بايقىمىغان بولۇشى مۇمكىن، ئەمما لىۋدمىلا پاۋلوۋنا بايقاپ خۇشال بولۇپ كەتتى. لىۋدمىلا پاۋلوۋنا بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەتتى، چۈنكى ئۇ ئۇلۇشكۇن ھەممە تەلەپنى ئورۇنداشقا تەييار تۇرىدىغان

پاشىنكا ئۇيانوۋىچقا تېلېفون بەرگەنىدى.

— ھەممە ئىش پۈتتى، — دېدى پ. ئۇيانوۋىچ، — شۇ چاغدا راستلا ماڭا كۆيۈپ يۈرگەنمىدىڭىز؟

— راست بولماي ئەمسە، — دېدى لېيۇدمىلا پاۋلوۋنا، — خوش، كېيىن تېلېفوندا سۆزلىشەيلى.

قارىمامدىغان بۇ كۆزلەرگە! چۈش بولماي تۇرۇپلا نېرۋىسى چىدىيالماپتۇ — دە، شۇنداق قىلىپ، ئاخىرقى "مۇستەقىل پادىشاھلىق" قوبۇل قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

— گېپىڭىزنى قىلمۇبرىك، قۇلىقىم سىزدە، — دېدى باشقارما باشلىقى تىنچلىق سوراپ بولغاندىن كېيىن ھۇججەتنى كۆڭۈل قويۇپ كۆرۈۋاتقاندەك بولۇۋېلىپ، — ئولتۇرۇڭ.

ئۇ "ئولتۇرۇڭ" دەپ بولۇپ، كىرگۈچىنىڭ تىزى سىقىراپ ئاغرىسۇن دەپ، بىر ھازاغىچە گەپ قىلمىدى. ئاندىن بېشىنى كۆتۈرمەي ئىشلىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈردى. ئۇچىنچى قېتىم جىملىق باسقاندا، ئۇ ھەيران قالغاندەك تەلەپپۇزدا سۆيلىدى:

— گېپىڭىزنى دەۋېرىڭ، قۇلىقىم سىزدە، گالىنا سېرگېيېۋنا.

ئىشخانىغا كىرىدىغان چاغدا گالىنا سېرگېيېۋنا يوق يەردىن پۈتاق چىقىرىپ راسا بىر ئۇرۇشۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويغانىدى، لېيۇدمىلا پاۋلوۋنانىڭ تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز ئالدىراشلىقى ۋە ئىككى قېتىم جىم بولۇۋېلىشى گالىنا سېرگېيېۋنانى گاڭگىرىتىپ قويىدى، شۇنىڭ بىلەن، ئۇ گېپىنى ماھىيەتلىك مەسىلىدىن باشلاشقا مەجبۇر بولدى:

— لېيۇدمىلا پاۋلوۋنا، ئېرىم تۇنۇگۈن ئارىلىشىپ قالدىڭ دەپ...

دېمەك، چاقىرتىلدى. دېمەك، ئۇ ساختا ئىزاھات ئاڭلىدى.

ــ ئۇ بىركىمنى ياخشى كۆرۈپ قالغاندۇ؟ ــ دەپ كۆيۈنۈپ سورىدى باشقارما باشلىقى.

ــ دېمەك...بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ ــ دەپ دەرھال سورىدى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى.

ــ ئېرىڭىز شوپۇرغۇ دەيمەن؟ ئاشنىسى بىلەن ئۇنىڭ ئارىسىدا چاتاق چىققان بولسا، خاتىرجەم بولۇڭ، مەن ئۇنىڭغا بارلىق كۈچۈم بىلەن ياردەم قىلىمەن. ئەلۋەتتە، ئادەم ئۆلۈش ۋەقەسى بولمىغان بولسا. ماددىي زىيان مەسىلىسى بولسا، بىز مەڭگۈ بىر-بىرىمىزنى چۈشىنىشىمىز كېرەك.

گالىنا سېرگېيېۋنا گاڭگىراپلا قالدى. ئۇ بۇ يەرگە ئۆزىنى ئاقلىغىلى كەلگەن، شۇنداقلا داۋاملىق لىۋدمىلا بىلەن ئېلىشىشقا بەل باغلىغانىدى، ئەمما تۈيۈقسىز...

ــ بىر ئېغىز گەپ قىستۇرسام بولارمۇ، لىۋدمىلا پاۋلوۋنا، مەن سىزنىڭ نېمە دەۋاتقىنىڭىزنى چۈشىنەلمىدىم. مەن...

ــ مەن سىزنى بەك قەدىرلەيمەن، سۆيۈملۈكۈم، ــ باشقارما باشلىقى ناھايىتى تەسىرلىك ئىنتوناتسىيە بىلەن ئۇھ تارتىپ قويدى، ــ ھەتتا سىزنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىمنى سىز ئويلاپمۇ باقمىغانسىز. مېنىڭمۇ سىزدىن ئايرىلغۇم يوق ئىدى، سىز مەن بىلەن خوشلاشماقچى بولۇۋاتىسىز، مېنىڭ مەيدانىمنىڭ قەتئىيلىكى بىلەن سىزنىڭ يېڭىلىشقان بېرىڭىز ئەنە شۇ. ئەھۋال سىزگە مەلۇم، پات ئارىدا بىزگە يېڭى خادىملار شتاتى چۈشمەكچى، بۇلاردىن...

غارۇڭ-غۇرۇڭ ئاۋازدىن ئاڭلىنىۋاتقان غۇڭ-غۇڭ گەپنىڭ ئومۇمىي مەنىسى چۈشىنىشلىك ئىدى، ئەمما بۇلارنى ئومۇملاشتۇرۇپ،

ئاردىكى مەنتىقلىق باغلىنىشنى تېپىپ چىققۇدەك ئىقتىدار گالىنا سېرگېيېۋنادا يوق ئىدى. ئۆزىگە كەلگەن ھاقارەت — قىسقارتىلىش، قولىدىكى كۇزېر، دانىشمەن ئېرى، كېسەل قىزى، ئەخمەقرەك ساموۋا ۋە باشقارما باشلىقىنىڭ كۆچلۈك ھۆجۇمى، مانا بۇلار ئۇنىڭ كاللىسىدا ئارىلىشىپ كەتتى. باشقارما باشلىقىغا ھەممە ئىش ئايان ئىدى، ھازىر ئۇ گالىنا سېرگېيېۋنانى گويا بېلىق شورپىسى قىلىش ئۈچۈن بېلىقنى پارچىلىغاندەك مىجىپ پارچىلاپ تاشلاشنى ئويلاۋاتاتتى...

— ...ئىشكىنى تاقىشىمىز كېرەك، دەپ ساموۋاغا خەت يازدۇرغىنىڭىز قورقۇنچلۇق ئىش.

— ھېچكىمگە بىرنەرسە يازدۇرغىنىم يوق، — دېدى گالىنا سېرگېيېۋنا كۆزىگە قارىغۇلۇق تىقىلغاندەك ئۆزىنى ئاقلاپ.

— بولدىلا، سۆيۈملۈكۈم، مەن سىزگە ئەقىلسىز كىچىك ناتاشاغا مۇئامىلە قىلغاندەك مۇئامىلە قىلمايمەن. باشقارمىدىكى ھەممەيلەننىڭ ئالدىدا قىلغان ھېلىقى گەپلىرىڭىز...

گالىنا سېرگېيېۋناغا يەنە غۇڭ-غۇڭ ئاۋاز ئاڭلاندى. بۇ گەپلەر ئۇنىڭ كاللىسىدا بىر-بىرىگە ئارىلىشىپ كەتكەندى. تۇنۇگۈن ئۇنىڭ ئېرى قايتىپ كېلىپ ئۇشۇك چۈشكەندەك بولۇپ:

— ئەخمەق! ئىسپاتسىز سەكرەپسەن! كوزېرنى ئوتتۇرىغا ئاتمامسەن! — دېگەنىدى.

— ...بۇيرۇق ئىمزالىنىپ بولدى، ئەمما ئايرىلىپ كەتمەكنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدى لېۋدىلا پاۋلوۋنا ھۆججەت خالتىسىدىن ئۆزى چۈشتىن ئىلگىرى يازغان بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ، — بىزنىڭ قورۇلما سىستېمىمىز مۇنداق بولدى: مەن چوققىدا، ساموۋا

تەكتىدە، سىز ۋەزىپىدىن ئېلىپ تاشلاندىڭىز.

— مېنى ئېلىۋەتتىڭىلارما؟ — دەپ سوردى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى قورقۇمسىراپ.

— ئۆزىڭىزنى ئەمەس، ۋەزىپىڭىزنى ئېلىۋەتتۇق، ۋەزىپىڭىزنى. بىز سىزنى ئېلىپ قالمىز، سىز ۋىرونكا پروكوۋيېۋنانىڭ ئىشىنى قىلىسىز. ۋىرونكا ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانىڭ ئىشىنى، ناتاشا "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولەنىڭ ئىشىنى، ئولە لېننانىڭ، لېننا ئىلانىڭ، ئىلا كاتەنىڭ، كاتە دانىيانىڭ، دانيا كىچىك ناتاشانىڭ، كىچىك ناتاشا ساموۋانىڭ ئىشىنى قىلىدۇ. ئەھۋال شۇنداق.

— ساموۋاچۇ؟

— ساموۋا؟ — دېدى باشقارما باشلىقى ئۇنىڭغا سۈرلۈك قاراپ قويۇپ، — سىزنىڭ ئەخمەقلىقىڭىزنىڭ يامان ئاقىۋىتى ئۇنىڭغا چاپلىنىشى مۇمكىن، شۇڭا تەنقىدلىنىدۇ. دېمەك، ئويلىنىپ باقىدىغان گەپ.

— ھە...

— بىلىپ تۇرۇپتىمەن. شۇنداق، خىزمىتىڭىز ئۆزگەرگەندىن كېيىن 20 رۇبلى زىيان تارتىسىز. ئەمما مەن خىزمەتچىلەر ئارىسىدا ۋىرونكا ئىككىلارنىڭ خېلى ئورنى بولىۋن دەپ ماقۇللۇق بەردىم. مېنىڭچە، ئەمدى بىر-بىرىمىزنى چۈشىنىشتۇققۇ دەيمەن؟

ئاھ، گالىنا سېرگېيېۋنانىڭ قەلبىدە قۇدرەتلىك بىر يانارتاغ پارتلاش ئالدىدا ھەرىكەت قىلىۋاتقانىدەك بولدى! مانا، بۇ تاغ يانىدى، بېسىمى ئۆرلىدى، سىرتقا قىزىل چوغ چاچىراتتى، مۇشۇ تاپتا گالىنانىڭ بويىنى خورازنىڭ تاجىدەك قىزىرىپ كەتتى. مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ئاغزىنى يوغان ئېچىپ، قۇرۇپ

گەتكەن لەۋلىرىنى 100 ياشىلىق مومايىدەك يالاپ-يالاپ قويدى. كېيىن ئۇ ئالدىغا بىر قەدەم مېڭىپ، مىك تەسلىكتە:

— ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشاچۇ؟ — دەپ سورىدى.

— ھەر بىر خادىمغا قۇلۇپ ئاچقۇچ تالىلاپ بېرىشكە ماھىر بولۇش رەھبەرلىك قابىلىيىتى بولىدۇ. — لېۋدىملا پاۋلوۋنا پىسكىگىدە كۈلۈپ قويدى، شۇنداقلا سېھرىنى كۆرسىتىشتە ئەسلىدە زەئىبلىشىپ كەتكەن ۋاستىسىنى مۇشۇنىڭ ئۈچۈن ئىشقا سالدى — ئۇنىڭ ئاغزىدىن مۇنۇ گەپ چىقتى:

— سىزگە ئارشاك سۇيى كېرەكمۇ؟...

7

ھەممە ئىش بۇرۇنقى قائىدە بويىچە كېتىۋاتاتتى. جەمئىيەت ئەربابلىرى ئەھۋالنىڭ ناچارلىقى ھەققىدىكى دوكلاتنى تېزلا يېزىپ چىقتى (ئۇلار ھوشيار تۇرغاچقا بۇ ئەھۋال پاش بولىدى). ئەمما، ھازىرقى زامانىدىكى سىرلىق قانۇنىيەت تۈپەيلىدىن، بۇ دوكلاتنىڭ بىر قۇرى يېزىلماي تۇرۇپلا مەزمۇنىنى لېۋدىملا پاۋلوۋنا بىلىۋالدى. ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرىدىن خەلق تەپتىش مەھكىمىسىدە ئىشلەيدىغىنى تېپىلمىغان بولسىمۇ، بىر ئاق كۆڭۈل كىشى تېپىلغانىدى.

— باسۇرۇشنىغۇ باسۇرۇپ قويدۇق، لېكىن كۆچۈرۈشكە بولمىدى. ھەرقايسى جەھەتلەردىن تەييارلىق قىلىپ قويۇڭ، تەييارلىق بار يەردە بالا-قازا يوق دېگەن گەپ بار ئەمەسمۇ، لېۋدىملا پاۋلوۋنا.

— سىزگە كۆپ رەھمەت، — دېدى باشقارما باشلىقى قىزغىن

بولۇپ.

— بۇنچىلىك ئىشقىمۇ رەھىمەت دەمدىغان، — تېلېفون تۇرۇپكە-سىدىن ناتونۇش بىر ئەرنىڭ خېلى يېقىملىق بوم ئاۋازى ئاڭلاندى، — قارىغا، دوستلۇقىمىزنىڭ داۋاملىشىشى ئۈچۈن، سىزدىن ئۆتۈندىغان كىچىككىنە ئىشىم بار ئىدى. ۋىتالى سېمىيونوۋىچ بىلەن ئالاقىلىشىڭ ئوبدان ئىكەنلىكىنى بىلىمەن، پۈرسەت بولۇپ قالسا ئۇنىڭغا تېلېفون بېرىپ قويسىڭىز، بىر قىزىم بار ئىدى، كىچىكىدىن تارتىپلا ئۇ ئىشلەيدىغان سىستېمىدا ئىشلەشنى ئارزۇ قىلىپ كەلدى. قىزىم تاشقى سودا جەھەتتە تەربىيە كۆرگەن بولغاچقا، ھەممە جەھەتتىن شەرتى توشىدۇ. مۇشۇ ئىشنى ھەل قىلىپ بەرسىڭىز، قائىدە-يوسۇنىمىز بويىچە، ئالدىڭىزدا تازىم قىلاتتىم، لېۋەملا پاۋلوۋنا. ھېلىقى كىچىك ئاۋارىچىلىق توغرىسىدا، سىز ئۇچۇن تەپتىش مەھكىمىسىگە ئۆزۈم بېرىپ دەۋالىشىمەن. ماقۇل ئەمسە، ئىشلىرىڭىزغا ئاسانلىق تىلەيمەن.

تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قويۇپ قويغاندىن كېيىن، لېۋەملا پاۋلوۋنانىڭ قانچىلىك خۇشال بولۇپ كەتكىنىنى دېمەيلا قويايلى. تۇرمۇشىنى قانچىلىك چۈھەرلىك بىلەن قانداق ئەپچىل ئورۇنلاشتۇرغانلىقىنمۇ دېمەيلا قويايلى. مۇشۇنداق گۈزەل ھاياتتا، ھەممەيلەن بىر-بىرىگە ياردەملىشىشكە تىرىشىدۇ. ياق، بۇنىڭ ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ۋە ئىشلەش، ئىشلەش ۋە كۆرەش قىلىش كېرەك. باشقارما باشلىقى ئاۋۇال كۆرەش قىلىش قارارىغا كەلدى.

— قىزلار، گالىنا سېرگېيېۋنانى قىچقىرىۋېتىڭلار، ھازىرلا قېشىمغا كىرسۇن!

ئۇتكەن قېتىمقى ئۇنتۇلغۇسىز سۆھبەتتىن كېيىن مۇئاۋىن

باشقارما باشلىقىنىڭ يۇرۇش-تۇرۇشلىرى ئادەمنى ھەيران قالدۇرۇدىغان، ئادەمنىڭ دىققىتىنى تارتىدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلار پۈتۈش-كەندەك تۇراتتى، ئۇلارنى ئىككىلىسى مەمنۇن بولىدى دېگەندىن كۆرە، بىر-بىرىنى يىراقلاشتۇرىدىغان نەرسىنى ئەمەس، بىر-بىرىنى يېقىنلاشتۇرىدىغان نەرسىنى تاپتى دېگەن تۇزۇك ئىدى. گالىنا سېرگېيېۋنا خۇشال بولۇش ئورنىغا گويا تۇيۇقسىزلا كىچىك ناتاشا بولۇپ قالغاندەك، بېشىنى كۆتۈرمەي يول ماڭىدىغان بولدى، ئىشىك چېكىلسە، بىركىم ئۇنلۇك گەپ قىلسا ۋە تېلېفون جىرىڭلىسا تىترەپ كېتىدىغان بولدى.

— ساموۋاغا دوس تارتىشپ بېرىشكە باشلاپسىزغۇ؟

— مەن... — دېدى گالىنا سېرگېيېۋنا، ئانىدىن پەرىشانلىقتا جىمىپ قالدى، ئۇ دەردىنى ئۇن-تىنسىز ئىچىگە يۇتماقتا ئىدى.

— سىزگە ئېيتىپ قويايلى، سۆيۈملۈكۈم، مىدىرلايدىغان پەيت كەلدى. شۇنداق، ھەرىكەت قىلىدىغان پەيت! بەزىلەرنىڭ ماڭا بەرگەن خەۋىرىدىن مەلۇم بولۇشچە (سەھرىي كۆچكە باي بۇ تەكەلـ لۈپ سۆزىنى دەپ قويۇش كۆڭۈلنى لەززەتلەندۈرىدۇ!)، كومىتېت پائال كـۇرەش قىلىشنى باشلاپتۇ. پائال كـۇرەش! ساموۋانى تېز ئارىدىلا چاقىرتىدىغانلىقىنى يۈرەكلىك پەملەش مۇمكىن، ئۇ ئەخمەق چوقۇم راست گەپ قىلىدۇ. دېمەك، ساموۋاغا قارشى ماتېرىيالنى تەييارلاپ قويۇشنى سەمىگىزگە سېلىپ قويۇشۇم كېرەك.

— لېۋىملا پاۋلوۋنا! — گالىنا سېرگېيېۋنا ئورۇندۇقتىن ئۆزىنى يەرگە پالاققىدە تاشلاپ تىزلىنىدىغاندەك، بىر ھازاغىچە قىمىرلاپ كەتتى، ئاندىن ئاخىر ئورۇندۇقتا ئوبدان جايلىشىپ ئولتۇرۇۋالغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى، — سىزدىن ئۆتۈنۈپ قالاي، بۇنداق

قىلىشقا قولۇم بارمايدۇ. بۇ بەك... بەك... بەك...

— بەك نېمە بولىدۇ؟

— بەك زۆرۇر، — دېدى مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى دۇدۇقلاپ، — يولداشلارچە ياردەم، زۆرۇر...

— ئەقلىڭىز ئىشلىدى، — دېدى باشقارما باشلىقى ئويلاپ كۆرۈپ ماقۇل بولۇپ، — ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ئاتاشانى يۇگەنلەپ قويۇڭ.

گالىنا سېرگېيېۋنا ئەسلى كۆزگە كۆرۈنەرلىك مۇتەخەسسىس، ئەقىللىق ئايال ۋە ئاق كۆڭۈل يولداش ئىدى، ئەمما ھازىرقى مىنۇتتا ئېرىنىڭ تىلغا ئالغۇسىز كەسپى، ئۆزىنىڭ دەرىجىسىنىڭ ۋە ئىش ھەققىنىڭ ئۆسۈشى، ئۆي-جاي شارائىتىنىڭ ياخشىلىنىشىغا ماقۇل دېيىلىشى، ئاز خىراجەت بىلەن چەت ئەلگە ساياھەتكە چىقىش، قىزىنى ساناتوريىگە ئوخشايدىغان پىئونېرلار لاگېرىغا ئەۋەتىشنىڭ مۇمكىنچىلىكى ۋە خىيالىغا كەلگەن ھەم كەلمىگەن بىرمۇنچە ئۇششاق-چۈششەك ئىشلارنىڭ ھەرگىز ئىشچىلار ئۈيۈشمىسى گۈرۈپپىسىنىڭ باشلىقى ۋىروكوۋېيۇنانىڭ قولىدا ئەمەسلىكىنى ئوبدان بىلەتتى. ھايات تاشلىق دەريادىكى جىددىي ئېقىندەك بولىدۇ، ئائىلە بولسا قولۇاقتا ئوخشايدۇ، قولۇاقنى ھەيدەشتە چۈەرلىك، ئىقتىدار بولغاندىلا، قولۇاق ئامان قالىدۇ. ھەر بىر بوسۇغىدىن ئاتلىغاندا، مۇرەسسەلىشىشكە توغرا كەلدى، ھەر قېتىم مۇرەسسەلەشكەندە، پىكرى چېچىلدى، ھالبۇكى، ئادەمنىڭ پىكرىنىڭ چېچىلىشى جەزمەن سالامەتلىكىگە زىيانلىق. شۇنىڭ بىلەن، گالىنا سېرگېيېۋنا ئېرىپ كېتىۋاتقاندەك، تۇگۈلۈپ كېتىۋاتقاندەك، كىچىكلەپ كېتىۋاتقاندەك بولدى، تۇشۇكىكە كىرىۋالغان

ئىككى چاشقانغا ئايلىنىپ قالغاندەك بولىدى: تېشىدىكى چاشقانىنىڭ ئەھۋالى مەلۇملۇق، ئىچىدىكى چاشقان بولسا ئۇنى كېچە-كۈندۈز غاجايتتى. ئۇنى خاتىرجەمسىزلەندۈرەتتى، غۇرۇرى ۋە شجائىتىدىن مەھرۇم قىلاتتى، كېچىلىرى كىرپىك قاققۇسىمۇ قويمايتتى. گالىنا سېرگېيېۋنا كىشىلەر بىلەن تراللېيۇسلاردا ئۇرۇشىدىغان، ئۆچىرەتتە ۋاراقىرىشىپ قالىدىغان، ھەممە ئادەمگە قوپاللىق قىلىدىغان بولۇپ قالدى، دېمەك، 20-ئەسىرنىڭ 80-يىللىرىدىكى ئادەتتىكى موسكۋالىقلاردىن ھېچقانچە پەرقلەنمەيدىغان بولۇپ قالدى.

ئۆزىگە قارشى ئىتتىپاق تۈزۈلۈشىنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرۈپ باقمىغان كلاۋا بۇرۇنقىدەكلا ئېھتىيات بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئۇ شەخسىي ئىشلىرىنى ئويلاشقىلا بېرىلىپ كەتكەچكە، ھېلىقى كۈندىكى يىغىندىكى پىشكەللىكنى ئەمدى ئويلىمايدىغان بولغانىدى.

ئۇ ھېلىقى سلېسارنىڭ گېپىنى يېرىم ئايغىچە راسا ئويلىغانىدىن كېيىن، بۇ "ئانالگىن" بىلەن باردى-كەلدى قىلىشمىسام بولغۇدەك دېگەن يەرگە كەلدى. بۇنداق ئىش ئۇياتلىق، ئادەمنىڭ كۆڭلى جايىدا بولمايدىكەن، قىسقىسى، مەن دېگەن ئايال كىشى، دۇنيادا ياشاۋاتقان تۇرۇقلۇق، غۇرۇر-ئىززەت بولمىسا بولمايدۇ، دەپ ھەممىنى تەپسىلى ئويلۇغالغان كلاۋا بۇ ئويلىرىنى توماغا ئېيتقىلى ماڭدى، چۈنكى، ھەقىقىي ئايال كىشى سۆيىتىدە، كلاۋا ئۇنىڭ پىكرىنى ئاڭلاپ باقماقچى ئىدى. ئۇنىڭ ياقلىشى ياكى قارشى تۇرۇشى چاغلىق ئىش ئىدى.

توما "قارشى" ئىدى.

ــ قارىغا قاپاقباشلىقىزنى، سارىڭ بولۇپ قالدىڭىزمۇ نېمە!

تومانىڭ 17 رۇبلنى خاتا ھېسابلاپ قويغانلىقىنى كلاۋا ھەرگىز بىلمەيتتى. ئۇ بۇ دوستىغا خەيرىخاھلىق قىلمىدى، بەلكى غۇرۇر مەسىلىسى ھەققىدە ئېغىز ئاچتى.

— نېمە ئۇ غۇرۇر-پۇرۇر دېگەن! — دەپ چېچىلىپ كەتتى توما، — شورى قۇرۇپ كەتكەي! بىزنى ئايال دېيىشىدۇ، ئەمما ئەرخەق ھەر يىلى "8-مارت" بايرىمى كۈنى بىزنى ئېسىگە بىر قېتىم كەلتۈرىدۇ، يەنە كېلىپ ھاراقلىرىنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، سىزنىڭ غۇرۇر-پۇرۇر دەپ كەتكىنىڭىز نېمىسى؟!

كلاۋا ئۆزىنىڭ ئىشى توغرۇلۇق غوتۇلداۋەردى، ھېلىقى ئايال قوشنىسىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ قالدى-دە، گەپنى ئەگىتمەي ئۇدۇل قىلىۋەردى. ئاساسلىق ئىش كلاۋا ساموۋانىڭ گېپى ئاۋۇغانسېرى ئۆزىنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەنلىكى ئىدى. ئۇ ۋاراقراپ-جاراقراپ قالغان تومانىڭ قېشىدىن رەسمىي كېتىپ، ھېلىقى سلىسار-نىڭ يېنىغا باردى ۋە ئۇنىڭغا ھەممە گېپىنى دېدى، ئىككىنچى مېنى ئىزدەپ بارغۇچى بولماڭ، دەپمۇ قويدى. سلىسار ئۇنىماي يوغان ئاۋازدا گەپ قىلدى، ئەمما كلاۋا ئۇنىڭ گېپىگە قۇلاقمۇ سالمىدى. كلاۋانىڭ غۇرۇرى غالىب كېلىپ، دەرھاللا ئۆزىگە ئاتاپ گۈل سېتىۋېلىش، ئەرزان باھالىق گۈللەردىن سېتىۋېلىش قارارىغا كەلدى. ئۇ ئۆزىگە سوۋغات تالالاۋاتقاندا، ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى تەشكىلىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ۋىروسكا پروكوۋيېۋنا ئۇنىڭكىگە تەكشۈرۈشكە كەلدى. ساموۋا ئۆيدە بولمىغاچقا، مېھمانىنى قوشنىسى توما كۈتۈۋالدى. چۈشىنىكسىز ۋە ئارتۇقچە تاپا سەۋەبىدىن، ئۇنىڭ ئاچچىقى تېخى يانمىغانىدى. ئۇ ئۆزى بىلمىگەن ۋە بىلمەيدىغان ئىشلارنى گېپىنى قىزىقسىنىپ ئاڭلاۋاتقان تەكشۈرگۈچىگە بىراقلا ئېيتىپ بېرىدى.

ۋىرونىكانىڭ تەكشۈرۈپ كەلگەنلىكىنى توما كلاۋاغا ئېيتمىدى، دەسلەپتە كلاۋادىن رەنجىگەنلىكىدىن ئېيتمىدى، كېيىن ئۆزىنىڭ ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كېتىپ ئۇنتۇپ كەتكەچكە ئېيتمىدى.

كلاۋا ئۆزىگە ئۆزى گۈل تەقدىم قىلغان، شۇنداقلا ئۆتكەن ئىشلارغا چېكىت قويغاندەك بولسىمۇ، ئۆپكىسىنى بېسىۋالالمايلا ئۆزىنى ئاقلاش ئارزۇسى ــ ئايالىلارغا خاس ئارزۇ يەنىلا ئۇنىڭ قەلبىنى چۈلغىۋالغاندى. كلاۋانىڭ ئىچىدە ئۆزى ھەققىدىكى گەپلەر نۇرغۇن ئىدى، ئىچىدىكىنى دەپ ــ دەۋېلىپ قورسىقىنى بوشىتىۋالاي دېسە، گېپىنى دېگۈدەك ئادەمى يوق ئىدى، نەتىجىدە چىۋىن يەۋالغاندەك غەش بولۇپ يۈردى، ئۆزىنى ئاقلاش ئارزۇسىمۇ سۇسلىشىپ كەتتى. ئولەنىڭ ئۆيىگە باشقا كۈنى بارسىمۇ بولىدىغان ئىگور ئىۋانوۋىچ ھېلىقى كۈنى بارمىغان بولسا، بۇ ئارزۇسى راستلا سۇسلاپ كېتىۋەرگەن بولاتتى. ئىگور ئىۋانوۋىچ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەر بەرمىگەنىدى، ئەمما ئولەنىڭ چاڭسىلداپ سۆزلەشلىرىدىن، تاتلىق كۈلۈشلىرىدىن، ئۇچقاندەك مېڭىشلىرىدىن، ئەيتاۋۇر باشقىچە يۈرۈش ــ تۇرۇشلىرىدىن ناتاشا ئىگور ئىۋانوۋىچنىڭ كېلىدىغانلىقىنى پەملىدى. "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولە چىڭ كۈلگەنسىرى، ناتاشا شۇنچە پەرىشان بولاتتى. ئىشتىن چۈشۈشكە ئاز قالغاندا، ئۇ يوقلاڭ ئىشلارنى باھانە قىلىپ ئارقىدا قالدى، كلاۋادىن باشقا ھەممەيلەن كېتىپ بولدى، ئۇنىڭ كلاۋا ساموۋا بىلەن ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ئولتۇرۇپ كېيىن قېلىشى تۇنجى قېتىم بولسا كېرەك.

ــ كېتىشكە ئالدىرىمايدىغانسىز؟ ــ دەپ روھسىز ھالەتتە سورىدى ئۇ، بۇ سوئالغا كلاۋانىڭ قانداق جاۋاب بېرىشى بىلەن ئۇنىڭ كارى يوق ئىدى.

ـــ ئالدىرىشىم يوق، ئالدىرايدىغان نېمە ئىشىم بولسۇن! بارىدىغان يېرىمۇ بولمىسا، ـــ دېدى كلاۋا دەرھال جاۋاب بېرىپ.

ـــ بارىدىغان يېرىم يوق؟ ئەمىسە قەھۋىخانىغا بارايلى، مەن مېھمان قىلاي.

ئەسلىدە كلاۋانىڭ قەھۋىخانىغا بارغۇسى يوق ئىدى، ئەمما ئىرىددىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانىڭ گېپىنى يېرالمىدى، كلاۋا ئۇنىڭ ئىشتا كەسكىنلىكىدىن ئاز-تولا قورقاتتى، ئۇنىڭدىكى ياشلار ئىتتىپاقى ئەزالىرىغا خاس پرىنسىپچانلىققا ھەۋەس قىلاتتى. شۇڭا، كلاۋا دەرھال بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇل بولدى، خۇشال بولغان قىياپەتكىمۇ كىردى.

قەھۋە-سوغۇق ئىچىملىكلەر دۇكىنىنىڭ كىيىم ئامانەت قويۇش بۆلۈمىدە خىزمەتچى تار ئىشتانلىق ئىككى قىزغا شامالىلىق ئېلىپ بېرىۋاتقاچقا، ئۇلارغا بىرەيمۇ تۇرۇپ تۇرۇشقا توغرا كەلدى. ناتاشا بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلايتتى، كلاۋا ھاڭۋېقىپ قالغانىدى، خىلىغچە ھوشىنى يىغالمىدى. ئۇ مۇشۇ كەمگىچە پەلتوسىنى باشقا بىرىكمىگە بىرقېتىممۇ كۆتۈرتكىنى يوق! ھەتتا ئۆتكەن يىللاردا بەختىيار ئۆتۈۋاتقان ناتاشا (ئەلۋەتتە، ئۇ چاغدا تېخى ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتمىگەن) باشقارمىدىكىلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاشپۇزۇلغا قىچقارغان چاغدىمۇ، كلاۋا خىزمەتچىنىڭ مۇبارەك قولىدىن كالتە پەلتوسىنى تارتىۋالغانىدى. بۇگۈن پۇرسەتنى قولدىن بەرمەسلىك لازىم، كلاۋا قولۇمنى قايسى تەرەپكە سۇنسام يەڭگە كىرەر، بۇنچە-لىك مۇلازىمەت ئۇچۇن نەچچە پۇل ئالىدىغانىدۇ، دەپ ئازابلىنىپ ئويلاۋاتاتتى. قولى بوشىغان خىزمەتچى بوۋاي ئۇنىڭ كىيىمىنى ئالماقچى بولغاندا، بوۋاينىڭ نېمە قىلىدىغىنىنى بىلمەيلا قالدى.

— تۇگۈلۈۋېلىپ نېمە قىلىسىز؟ — دېدى ناتاشا سوغۇقلا، — "برىنچى ئۆي"گە كىرەمتىڭىز؟ ئىشكى سول تەرەپتە.

— ھېلىقى كىرەي، — دېدى كلاۋا بوش ئاۋازدا، — بوۋاي كەتكەندە كىرەي.

— ئۇ ھېچنەگە كەتمەيدۇ، — دېدى ناتاشا ۋە گېپىنى تۈگىتىپلا زالغا كىرىپ كەتتى.

چاققان غىزالنىش ئاشپۇزۇللىرىدىن باشقا يەرگە كىرىپ باقمىغان كلاۋا قورقۇپراق تۇراتتى، شۇڭا سەي تىزىملىكىنىمۇ قولىغا ئالمىدى. ناتاشا ئىككى كىشىلىك ماروژنى، ۋىنو پېچىنە ۋە ئاجايىپلا ئېتى بار يۇقىرى گرادۇسلۇق ھاراق تىزىملاتتى. كلاۋا ھاراقتا ئامراق بولمىسىمۇ، يۈرەكلىك ئىچىشكە باشلىدى، ناتاشا مېھمان قىلغاندەكىن، ئىچىمسە سەت تۇرىدۇ-دە. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي، كلاۋانىڭ ئاغزى ئېچىلدى، ئايالالارنىڭ غۇرۇرى توغرىسىدا ئاغزىغا كەلگەنىنى بىلجىرلىدى، ئۆزىنىڭ مۇھەببەت باغلاش ئەھۋالىنى ئاقلاپمۇ چىقتى. بۇنى ئاڭلىغان ناتاشا كۈلۈپ كەتتى.

— سىزدە خام خىيال بولغانمۇ؟

— خام خىيال؟ — كلاۋا توساتتىنلا برنى كېكىرتۈەتتى، — ئىسپرتنىڭ تەسىرى، — دەپ ئىتتىك ئەسكەرتىپ قويدى ئۇ، — نېمە خام خىيالنى دەيسىز؟

— چۈشكىزدە كۆرگەن نەرسە، — ناتاشانىڭ چىرايى سەتلىشىپ، ئاغزى قىڭغىر بولۇپ قالغانىدى، — ھەممىسىنى ئىچىۋەتكۈلۈك. نېمىنى چۈشىدىڭىز؟

— بىر خىل تۇغۇندىنى، — ئېشىپ قالغان بېرىم روھكا ھاراقنى بىراقلا ئىچىۋەتتى كلاۋا، ئۇ ئۆزىنى تىڭشاپ تۇرۇپ، ئەمدى

كېكىرمەيدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەنىدىن كېيىن ئۇ تارتىپ قويۇپ مۇنداق دېدى، ــ بالا تۇغسام دەيمەن.

ــ ئوھو، سىزنىڭ بۇ خىيالىڭىز قالتىسكەنغۇ! ــ ئىرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا دىمىقىنى قېقىپ قويىدى، ــ بۇگۈن بىرىگە سۆركەلسىڭىز، توققۇز ئايدىن كېيىن تۇغىسىز. سىزگە بىرمۇ ئەر تېپىلماسمۇ؟

بۇ ئىش ئادەمنىڭ يۈزى قارا بولىدىغان بىر ئىش. كىلاۋا ئۆزىنىڭ نەزەرى ئۇستۈن قىز ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇشنى دەرھال ئويلىدى. ئەمما، مۇشۇ پەيتتە ئۇرانگوتانىدەك قاپاقباش، بەدىنىنى يۈڭ قاپلاپ كەتكەن قارىۋاي سلىسار توغرۇلۇق قىلىنغان گەپنىڭ ناتاشاغا ھېچبىر تەسىرى بولمايتتى، يەنە كېلىپ ئۇ دېگەن خام خىيالغا چېتىشلىقى يوق بىرنېمە تۇرسا، شۇڭا، كىلاۋا قىيقىزىللا يالغان گەپ توقۇدى. ئېنىقراق ئېيتقاندا، ئۇ قانداقتۇ گۈزەل خىيال ھەققىدە سۆزلىمەستىن، خام خىيال ۋە غۇرۇرنى تېما قىلىپ يالغانچىلىق قىلدى.

ــ بىر ئادەم بار ئىدى، ــ دېدى ئۇ ئۇستەلگە چاپلىشىپ ئولتۇرۇپ پەس ئاۋازدا، ــ تارتىشقۇدەك ئادىمىمۇ يوق ئىدى، ھاراقمۇ ئىچمەيتتى، ماڭا بەك ــ بەك كۆيەتتى، توي قىلساق دېدى، پۇتۇشۇپمۇ قويغاندۇق، قىزلارغا كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن مېھمانخانىغا بارماقچىمۇ بولدۇق. ئەمما، تۇيۇقسىز، مەن...سىز چۈشىنىسىز، بۇ...

ــ نېمە بولدىڭىز؟

ــ ھەي، ھېلىقى، ھېلىقىچۇ ھېلىقى.

ــ ئىغىر بوي بولۇپ قاپسىزمۇ؟

— ھەئە. ئەمما ھېلىقى كىشى بۇنداق بالدۇر باللىق بولساق بولمايدۇ، ئۆزىڭىز چورتتىدە بىرنېمە دەڭا، بۇ بالىنى تۇغامسىز، ئالدۇرۇۋۇبتەمسىز؟ دېمەسمۇ، كەينىمگە بۇرۇلۇپلا كەتتىم. ھەي، ھەي، شور پېشانە ئەخمەق — تە مەن، كېيىن... كېيىن ئالدۇرۇۋۇەتتىم.

— بۇ قاچانقى ئىش؟ — ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا قىزىقىپ سورىدى.

— بۇمۇ؟... — كلاۋانىڭ قۇيقۇرۇق كاللىسغا جاۋاب كەلمىدى، ھاراق ئۈنىڭ بېشىغا چىقىۋالغانىدى، شۇنداقتىمۇ ئۇ ئۆزىنى رۇسلاپ جاۋاب بەردى، — 4 — ئايدىكى. بىر ھەپتىلىك ئىسپىراپكا ئەكىلىپ بەرگەنىدىم، ئېسىڭىزدىمۇ؟ كېكىرتكىسم ئىشىپ قالدى دېگەندەك قىلىۋىدىم. ھېلىقى توك دوختۇر ئالدام خالتىغا چۈشتى، تېخى ماڭا ئالدۇرماسلىقنى تەۋسىيە قىلىدى، تۇنجى بالىنى ئالدۇرۇۋېتىش بەك خەتەرلىك، تۇغماس بولۇپ قېلىش ئېھتىمالى بار، دېدى. ئۆزۈن گەپنىڭ قىسقىسى، ئاشۇنداق گەپلەرنى قىلدى. ئەمما مەن ئالدۇرۇۋۇبتىمەن دەپ تۇرۇۋۇبلىپ ئالدۇرۇۋۇەتتىم، كېيىن ھېلىقى كىشىنى قوغلۇەتتىم.

— يارايسىز! — دېدى ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا ئۇستەلگە شاپىلاقداپ قويۇپ، — ئۇچۇ؟

— ئالدىمدا تىزلىنىپ يېلىنىدى، — كلاۋا يىغلامسىرىدى، — مەن پەرۋا قىلمىدىم، ئېرىپ كەتمىدىم، شۇنداق قىلىپ قوغلاندى قىلدىم. تۇنۇگۈن كەپتىكەن، بوسۇغىدىن ئاتلىشىغمۇ ئۇنىمىدىم. كەت، ئىككىنچى كەلمە بۇ يەرگە، دېدىم. مەن ھېچ ئىش بولمىغانىدەك، گەپ قىلىۋېتىپ ئۇنىڭ كۆزىگە قارىدىم، ئۇنىڭ ئىككى كۆزى قاپقارا ئىككى قازاندەكلا كۆرۈنۈپ كەتتى. ئۇ يىغلىدى،

ئەكەلگەن گۈلنى تىشكىمنىڭ ئالدىغا قويۇپ كەتتى. بولغان ئىش شۇ.

— شۇنى دېمەمسز، — دېدى ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا ئۆھ تارتىپ، — ياخشىسىدىن بىرەر-يېرىمى چىقىپ قالمسا، ئەرلەرنىڭ ھەممىسى ئەسكى.

ئۇلار جىم بولۇشۇپ، بىرنېمىلەر چاپناپ ئۇن-تىنسز ئولتۇرۇپ قالدى.

— قېنى، خام خىيال ئوچۇن رومكا كۆتۈرەيلى! — دېدى ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا قەتئىي تەلەپپۇزدا، — رەھىمسز خام خىيال ئۇچۇن.

— كۆتۈرەيلى! — كلاۋا خۇشال بولۇپ ماقۇللدى. رومكا سوقۇشۇتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۆزىگە ئاتاپ پىچىرلىدى، — بىر بالا تۇغسام بولاتتى، بالا تۇغسام ماڭا ھەمراھ بولاتتى، بولمسا، ئۇيان ئۆرۈلسەمۇ، بۇيان ئۆرۈلسەمۇ يالغۇز بولۇپ قالدىكەنمەن، يېگانە قىرىق بوغۇم قۇرتتەك يېتىم بولۇپ قالدىكەنمەن...

ئۇ ئازار يېگەن، ئىگە-چاقسىز يېتىم ئادەمدەك يىغلىغىلى تۇردى، بۇ ھالتى گويا ئۇنىڭ ئۆزى كېسىپ يۇكۇندۇز ئارزۇ قىلغان بالىغلا ئوخشايتتى.

8

ئارىسالدا بولۇپ بىر قارارغا كېلەلمەيۋاتقان مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ئىدارىدە جاڭجال چىقارمىغان بولسىمۇ، ھازىر ئۆيىدە ئاچچىقىتىن بوغۇلۇۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئېرى تېخى كەلمىدى، قىزى

دوختۇرخاندا يېتىپ قالدى، شۇڭا، گالىنا سېرگېيېۋنا دەردىنى ئانىسىدىن ئېلىپ، يېغلاپ تۇرۇپ ۋاراقرايىتتى، ئانىسىنىڭ يۈزىنى قىلىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. ئۇ ئۇچ تال تىنىچلانىدۇرغۇچ دورىنى يېدى.

— قولۇمدىن كەلمەيدۇ، ئويلىمايمەن، خىيالمۇ قىلمايمەن!...

زامانغا بېقىپ ئۆزگىرىشكە كۆنمىگەن كۆڭۈل ئازاب چەكمەكتە، قىسىلماقتا، بۇ كۆڭۈل بىلەن بىللە گالىنا سېرگېيېۋنامۇ ئەندىكمەكتە. لېۋدمىلا پاۋلوۋنانىڭكىگە بېرىپ ئىزاهات بېرىپ دەپ تۇرۇشىغا ئېرى يېنىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئەقلىگە ئەل-جامائەت قايىل ئىدى، ئۇ خوتۇنىنى توسۇپىمۇ قالمىدى، خوتۇنى بىلەن گەپ تالىشىپمۇ ئولتۇرمىدى، بەلكى ئىختىيارسىزلا مۇنداق دېدى:

— "ئەخمەق تۆتۇش" ئويۇننى ئوينىمىغىنىڭىزغا خېلى بولغاندۇ؟ هازىر خەق سىز بىلەن دەل "ئەخمەق تۆتۇش" ئويۇننى ئويناۋاتىدۇ، شۇغىنىسى كوزىر خەقنىڭ قولىدا. بۇنداق ئەهۋالدا ئۇتقىلى بولامدۇ؟ بولىدۇ، قولىڭىزدىكى قارتنى باشقا ئەخمەققە تاشلاپ بېرەلىسىڭىز ئۇتقىلى بولىدۇ. هازىر هەممەيلەن مۇشۇنداق قارت ئويناۋاتىدۇ، بۇنىڭغا دىققەت قىلىپ قويۇڭ. يا سىز خەققە تاشلاپ بېرىسىز، يا خەق سىزگە تاشلاپ بېرىدۇ. ئەهۋال شۇنداق.

— كۆڭلىڭىزدىكى گەپ ئەمەس بۇ، كۆڭلىڭىزدىكى! — خوتۇنى ئەقىلدىن ئادىشقاندەك توۋلىدى، — خەق ئۇگىتىپ قويغان گەپتۇ؟ شاتۇتىنىڭ دورامچىلىقىدۇ؟

— ئەقىللىقلاردىن ئۆگەنسە نېمىشقا بولمايدىكەن؟ — دېدى ئېرى ئورۇنلۇق گەپ قىلىۋاتقاندەك، — مېنىڭ باشلىقىم ياغاچ ئەمەس، كۆرۈشكەندە شۇنداق دېدى، گەپ ئۇ قۇلاقتىن كىرىپ بۇ قۇلاقتىن

چىقىپ كەتكەندىن يۈرەككە ئورنىسا ياخشى ئەمەسمۇ. يەنە كېلىپ، بۇ گەپ ئادەتتىكى ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چىقمىغان تۇرسا.

پەرتۇق تارتىۋالغان خوتۇنى تېخىچە ئېسەدەيتتى، تىترەيتتى، ئەمما ئاۋازى ئۆچكەنىدى، ئېھتىمال ئېرىنىڭ گېپىنى قۇلىقىغا كىرمەگەندۇ، ئەمما بۇنداق ئەھۋالدا قۇلىقىدا بىرەر-يېرىم ئېغىز گەپ بولسىمۇ قالاتتى. شۇڭا، ئېرى پەس ئاۋازدا گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

— گەپ كىمنىڭ سىزگە بۇيرۇق بېرىشىدە ئەمەس، سەمىمىي بولۇشىدا، شۇنداقتۇ؟ دېمەك، بىزمۇ بۇنى ئۇل قىلىشىمىز لازىم. بۇ بىرىنچىسى. ئىككىنچىسى، مېنىڭ جاراھەتلىنىش كېسىلىگە گىرىپتار بولغانلىقىمنى، ئېغىر نەرسىنى كۆتۈرەلمەيدىغانلىقىمنى بىلىسىز، ئەمما ماشىنامنىڭ قانچىلىك نەرسە توشۇيالايدىغانلىقىنى بىلەمسىز؟ قارىمامسىز، پاۋىل ئۇۋانوۋىچ ماڭا قاراشلىق ئىدارىدە ئىشلەڭ دەيدۇ، تېخى ماڭا كەلگۈسىدە ئېيىغا ئوتتۇرا ھېساب بىلەن قانچە-لىك مال تاپشۇرۇشنىمۇ بەلگىلەپ بەردى. جانىنى تىكىپ قويۇپ ئىشلەيدىغان گەپ، ئۇ يان، بۇ يان چاپىدىغان ئىش، بەرىبىر ماشىنا مېنىڭ. ماقۇل، تەتۈرلۈك قىلىپ، رەت قىلىپ باقايلىچۇ، ئۇلارغا نەسىھەت قىلىدىغان ئادەم چىقىدۇ دەمسىز؟ يەنە كېلىپ، سىزدەك، مەندەك ئادەم دېگەن ساماندەك، يېنىسەي دەرياسىغا تاشلىسا، دەريانى ئۆزۈپ قويۇشىمۇ مۇمكىن جىقلىقىدىن. شۇڭا، مېنىڭ گېپىم: ئاساسلىق جەھەتتە پرىنسىپال بولۇش كېرەك، مەسە-لەن، كوللېكتېنىڭ شان-شەرىپى، ۋەزىپىنى نورمىدىن ئاشۇرۇپ ئورۇندىتىش، ئەقىلغە مۇۋاپىق غۇرۇر دېگەنگە ئوخشاش جەھەتلەردە ئازراقمۇ يول قويغىلى بولمايدۇ، خىزمەت ئورنىدا ئۆلۈپ كېتىۋاتقاندەك، بۇ جەھەتلەردە بوشىشىپ قېلىشقا بولمايدۇ. ئۇششاق

ئىشلارغا كەلگەندە گالوچكا، سىز مېنىڭ خوتۇنۇم، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئالىي مائارىپ تەربىيىسىنى ئالغان، كىمگە ھەشقالالا دېيىشىمىز لازىملىقىنى بىلىسىز، بىزگە خەقنىڭ كۆزى تىكىلىك ئىكەنلىكىنى، سىرتقا چىقىپ قالغان لىم ئىكەنلىكىمىزنى، بۇنداقتا ئەھۋالنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى بىلىسىز.

— دېمەك، غۇرۇر — ئىززىتىڭنى يوقات دېمەكچىمۇ؟

— ئويلاپ بېقىڭ، دىئالېكتىك پىكىر يۈرگۈزۈپ كۆرۈڭ، شۇنداق قىلسىڭىز، ھەممە ئىش سىزگە چۈشىنىشلىك بولىدۇ.

— سىز ماڭا چۈشەندۈرۈپ بېقىڭا... — خوتۇنى ئەلەم بىلەن ئۇھ تارتتى، — مېنىڭ "ئاخىرقى مۇستەقىل پادىشاھلىق" دېگەن لەقىمىم بار.

— يوقلاڭ گەپكە تەگەپ كېتىۋاتسىزغۇ! — دېدى ئېرى كۈلۈپ قويۇپ، — مۇستەقىل پادىشاھلىقنى نەدىن تاپالايسىز ھازىر؟ دۇنيا بۇنداق پادىشاھلىق بولۇپ بۆلۈنگىنى يوق. دەۋر كىشىلەرگە شۇنداق ئىلھام بېرىۋاتىدۇ، گالوچكا، دەۋر دېگەن تارىخنىڭ داۋاملىشىشى، داشۆدە بۇنى ئۆگەتكەنغۇ.

گالىنا سېرگېيېۋنا پەسكويىغا چۈشتى، كۆپ ئىسەدىمەيدىغان بولدى، تىترىكىمۇ توختىدى، پەقەت كۆزلىرىدە غەم، چىرايىدا ئىرەنسىزلىكلا قالدى، ئۇ ھەممىنى كەچۈرگەندەك قىلاتتى. ئېرى بۇنى بىلدى — دە، كىلىچەك، دەم ئىلىش، ئاغرىق قىزى ھەققىدە پاراڭ سالدى. يازىچە قىزىمىزنى بالىلار ساناتورىيىسىدە دەم ئالدۇرساق ئوبدان بولاتتى، دېدى. ئۇنىڭ گېپىگە ئىرەنسىزلىك بىلەن قۇلاق سېلىۋاتقان خوتۇنى كۆتۈلمىگەن بىر يەردە ئۇنىڭ گېپىنى بۆلدى:

ـــ ئېردىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانى ئۆيگە تەكلىپ قىلىپ، بەسىم ئىشلەتمەي، بىر ئۆينىڭ ئادەملىرى پاراڭلاشقانىدەك پاراڭلىشىپ باقساق بولىدىغان ئوخشايدۇ.

ئېرى بوشقىنا ئۈھ تارتىپ قويۇپ، خوتۇننىڭ مەڭزىگە سۆيىدى، ئاندىن:

ـــ مېنىڭ دېگىنىم بويىچە ئىش قىلىڭ، ـــ دېدى ـ دە، تېلېۋىزور كۆرگىلى ماڭدى.

بۇ چاغدا ئۆيدە تېلېۋىزورى يوق كلاۋا ھېساب ـ كىتاب قىلىۋاتاتتى. ئالدىن ئالغان پۇلنى زۆرۈر چىقىملارغا ئاساسەن بىرنەچچىگە بۆلۈۋىش، پىلانىدىن تاشقىرى خىراجەت ئۇچۇنمۇ بۇنىڭدىن پۇل ئاجرىتىش كېرەك ئىدى. مەسىلەن، ئىشخانىدىكى بىر ئورۇندۇقنىڭ پايپىقىنى ئىلىۋېلىپ يىرتىپ قويىدى، بۇ پايپاقلارنى ياماشقىمۇ بولمايدۇ، باشقىلار بۇ ئورۇندۇقتىن نېرى قاچاتتى، ئەمما ئۇ ئېسىدىن چىقىرىپ قويۇپ ئولتۇرۇپ سالدى. قوشۇمىسى تۇرۇلگەن كلاۋا پۇللارنى بۆلمەكتە، بۆلگەندىمۇ ئېسىدە قالغىنى بويىچە بۆلمەكتە، ئالدىدا تۇرغان قەغەزگە يېزىلغان نەرسىلەر پۇل بىلەن ئالاقسىز.

قەغەزگە ئىسىملار يېزىلغانىدى. كلاۋا ئۆزىنىڭ تىلىكىنى يوشۇرماپتتى، ئۆزىنىڭ لەنەتلىك ئىكەنلىكىنى، شۇ-چاغلاردا شۇنچە توخۇ يۇرەك ئىكەنلىكىنى ئەمدى ئويلاپ، چۆچۈپ كېتەتتى. ئىشىك غىچچىدە ئېچىلىپ كەتتى، قورقۇپ كەتكەن كلاۋا پۇلنى دەرھال قەغەز بىلەن يېپىۋالدى ـ دە، لىپاتىيە ئاركاچېيىۋانىنىڭ تارتىنماي كىرىۋېرىڭ دەپ چاقىردى.

ـــ سىزنى قەھۋە ئىچۋالسۇن دەپ كىرىۋىدىم، ـــ دېدى لىپاتىيە. لىپاتىيە قەھۋە چەينىكى، "پەۋقۇلئاددە سوۋغات" ماركلىق چوڭ تورت ۋە كىچىكرەك بىر تال شاكلات ئېلىپ كىرگەنىدى، ـــ مېنىڭ ئۆيۈم كىچىك، نەرسە ـ كېرەك جىق ھەم قالايمىقان. ئەلۋەتتە، قەھۋە ئىچىش ھەشەمەتلىك، ئەمما، بىز خوتۇن خەقلەر بۇنىڭدىن قورقۇپ كەتمەيمىز.

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، ـــ دېدى كلاۋا، ـــ قەرزىڭىزنى بېرىۋېتىش بۇرۇندىنلا ئېسىمدە بار ئىدى.

ئەمەلىيەتتە، ئۇ قەرز قايتۇرۇشنى ئويلاپ باقمىغانىدى، ئەكسىچە، يېرىم ئايدىن كېيىن بەرسەم دەپ ئېيتىپ باقماقچىدى. ئەمدى ئۇ پرۇنسكىدىكى ماركوۋنا دېگەن مومايغا ئەۋەتىپ بەرمەكچى بولغان ئون رۇبلىنى لىپاتىيەگە بېرىشكە مەجبۇر بولغانىدى. "ئۇ ماركوۋنا تۇرۇپ تۇرسۇن، ـــ دەپ ئويلىدى كلاۋا، ـــ كېلەركى ئايدا 20 رۇبلى ئەۋەتىپ بېرىمەن." لىپاتىيە رەھمەت ـ ھەشقاللا دەۋاتقاندا، كلاۋا پۇل ۋە كەلگۈسىدىكى بالىلىرىنىڭ ئىسىملىرى يېزىلغان قەغەزنى يىغىشتۇرۇپ، قەنت، ئىستاكان، بولكا ۋە خام قايماق ئالدى.

ـــ بەلەن بولدى، ـــ دېدى لىپاتىيە ئاركاچېيۇنا ئۇستەل ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ـــ زىياپەت قىلىپ تەبرىكلەيلى، زىياپەت قىلىپ تەبرىكلەيلى!

ئۇ ئۆزىنى خۇشال كۆرسەتسىشكە شۇنچە تىرىشسىمۇ، ئاۋازى مەيۈس چىقتى. كلاۋا بۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلىكىنى زادىلا بىلمەيتتى، سوراپ بېقىشتىنمۇ خىجىل بولدى. لىپاتىيە ئاركاچېيۇنا توختىماي سۆزلەپ كەتتى، كلاۋا بۇ قوشنىسىنىڭ كۆڭلىنىڭ بەك يېرىم ئىكەنـ

لىكىنى ئويلىماقتا ئىدى. كلاۋانىڭ ئۇنىڭغا راستلا ئىچى ئاغرىپ كەتتى، ئەمما ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇنىڭدىن سوراشقا جۈرئەت قىلالمىدى.

— مەن ھۇزۇر-ھالاۋەتلىك تۇرمۇشقا تەلپۈنگەن. شۇنداق، شۇنداق، ھازىر ئادەملەر ئاشخانىدا ياشايدىغان، ھەممەيلەن چاي ئىچىش ئورنىغا ھاراق ئىچىدىغان بولۇپ كەتكەن ئالاھىدە دەۋر. چۈنكى، چاي ئىچىشكە بىكار ۋاقىت بولمىسا بولمايدۇ، ھاراقنى بولسا يولغا چىقىشتىن بۇرۇن غورتتىدە ئىچىۋەتسە بولۇۋېرىدۇ. مەن راھەت-پاراغەتكە ئۆزىنى ئۇرىدىغان ئايال ئەمەس، سىز گەپ ئارىلىماڭ، مەن بىلىمەن، شۇڭا سىزنىڭ يېنىڭىزغا كىردىم. سىز بىلەن بىللە بولسام، كلاۋۇچكا، كۆڭلۈم يۈمشايدىكەن.

— بىتاپ بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى كلاۋا غەيرەتلىنىپ.

بۇ سوئالنى ئاڭلىغان لىپاتىيە بېشىنى قۇشقاچتەك ساڭگلىتىۋېلىپ، گەپ قىلمىدى. كېيىن كلاۋاغا قاراپ قويۇپ، كالپۇكلىرىنى قىزىرتىپ كۈلۈپ قويدى.

— كلاۋوچكا، تۇرمۇشتىن ئادەمنىڭ كۆپ ياخشىلىقىنى سىز بىلمىسىز. شۇنداق، شۇنداق، كۆپ ياخشى، بۇنىسى ماڭا مەلۇم. مەن تۇرمۇش ۋە ئادەمنى چۈشىنىمەن، بۇگۈن ئويلاپ باقسام، مەن ھېچكىم كېرەك قىلمايدىغان، ئېتىبارسىز پەش ئىكەنمەن، مېنىڭ پەشچىلىكىمۇ قىممىتىم بولماسلىقى مۇمكىن. قىسقىسى، پەشچىلىك يوق، شۇنداق. شۇڭا دورا يىغۋاتىمەن. دوختۇر يېزىپ بەرگەن رېتسېپ بويىچە ئالغان دورىلىرىمنى بىر-بىرلەپ يىغىپ كەلدىم. ھەرخىل دورىلاردىن لىق بىر ئىستاكان دورا يىغدىم، بەك چىرايـ

لىق دورىلار. مەن بىر قېتىمدىلا بۇ دورىلارنى ئىچىۋەتمەكچى ئاندىن...

كىلاۋا ئورنىدىن شاققىدە تۇرۇپ كەتتى، ئۇنىڭ ئۇستەلگە سوزۇلغان قولى بىر ھازاغىچە تىترەپ كەتتى. ھېسسىياتىنىڭ بىردىنلا ئۇرغۇشى ئارقىسىدا، ئۇ گەپ قىلا لىماي قالدى، ئاغزىنى يوغان ئاچقىنىچە ھېلىقى قولىنى سەمىمىي مىدىرلىتاتتى.

— نېمە بولدىڭىز، كلاۋوچكا؟

— ئەي...ئەينەك...

— شۇنىڭدىن باشلاپ ئويۇم ئۆزگەردى، بۇگۈن سىزنىڭ يېنىڭىزغا قۇتۇلۇپ قالغانلىقىمنى تەبرىكلەش ئۈچۈن كىردىم.

— ئىستاكان!... — كلاۋانىڭ ئاغزى ئاخىر گەپكە كەلدى، — ئىستاكاننى ماڭا بېرىڭ!

— ئىستاكان؟... — لىپاتىيە بېشىنى تۆۋەن قىلىپ، تۇتۇلدى، — ۋىيەي، كلاۋوچكا، سىز شۇنچە ياخشى تۇرۇپ، نېمىشقا...نېمىشقا چاقچاق قىلىسىز؟

— دورا سالغان ئىستاكان نەدە؟

— ئۆيۈمدىكى دېرىزە تەكچىسىدە، — دېدى لىپاتىيە دۇدۇقلاپ.

كلاۋا لىپاتىيە ئارقاچېيىنانىڭ ئۆيىگە كىرىپ باقمىغاندى. ئۇي ئىگىسىنىڭ كۆچەپ تەسىرلەپ بېرىشىچە بولغاندا، ئۇنىڭ ئۇيى قەدىمكى پوسۇندىكى سەرەمجانىلار، مىس ئەسۋابلار، ئەينەك ئەسۋابلار ۋە ماي بوياق رەسىملەر بىلەن تولغان بولۇشى كېرەك ئىدى. شۇڭا، كلاۋا ئىشكنى ئاچىدىغان چاغدا قورقتى. ئىشكنى ئاچقاندىن كېيىن، قۇرۇق دېرىزە تەكچىسىدىكى تۇرلۇك دورىلار بىلەن تولغان ئىستاكانغا دەرھال كۆزى چۈشتى. ئۇيگە كىرىپ ئىستاكاننى قولىغا

ئالغاندىن كېيىن، ئەتراپىغا قاراشقا باشلىدى.

ئۆيىنىڭ ئىچى قۇپقۇرۇق بولۇپ، تامدا بىرنەچچە كۆڭلەك ئېسىلغۇلۇق تۇراتتى، ئۇستىلەپ قويۇلغان چامادانلىنىڭ ئۈستىدە كىچىك شېشىلەر تۇراتتى، ياغاچ سانـدۇق جاۋەن بولسا كېرەك، كونا قاتلانما كارىۋاتقا يۇك ئەدىيال رەتلىك سېلىنغانىدى. بۇلاردىن باشقا، ئۆيىدە ئىككى سانـدۇق، بىر ئورۇنـدۇق ۋە بىر توكۇر كىچىك ئورۇندۇق بار ئىدى. بار-يوقى راست شۇنچىلىكلا سەرەمجان ئىدى. كلاۋا ئۆلۈكتىن قورقۇۋاتقان ئادەمـدەك پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئىشىك تەرەپكە ماڭـدى. ئۇ دورىـنى هاجەتخانىغا تاشلۇۋېتىپ، ئىستاكاننى يۇدى، ئاندىن قايتىپ كىردى.

— قېنى نەرسىلىرىڭىز...نەرسىلىرىڭىز نەدە؟

— سېتىپ يېدىم.

— هېچ ئۇقماي قالدىمغۇ، — دېـدى كلاۋا ئاچچىقلىنىپ، — ئوغرى كىردىمۇ نېمە؟

— مەن هېچقاچان نەرسەمـنى يىتـتۈرگـىنىم يوق، مەن دېگەن تەلەيلىك تۇرسام. ياق، سىزنى ئالداپ قويدۇم، كلاۋوچكا، دارىلـ ئېتامـدا چېغىمدا بىر كۈنى بەتىنـكەم يوقاپ كەتـتى. ئۇقـتىڭىزمۇ؟ ئوغۇللارنىڭكىدەك بەتىنكە، بەك چىك ئىدى، هازىر بۇنداق بەتىنـكىلەر ئىشلەنمەيـدىغان بولـدى. بولـسا بىر جۈپ ئالاي دېۋىدىم، بۇنداق بەتىنكە بەك ئىسسىق، قۇرۇق بولىدۇ.

— دارىلئېتامـدا؟ — كلاۋا باشـقا سوئال سورىـماي، گومۇشتەك قاراپ تۇرغىنىچە شۇنداق دەپ سورىدى.

ئۇنىڭ نەزەرىدە، هەممە ئارتىسلار ئارقـىسـىدىن پايپاسلايدىغان لىپاتـىيە ئاركاچېيېۋانىنىڭ دارىلـئېـتام بىلەن هەرقانـچـە بولسىمۇ

ئالاقىسى يوق ئىدى. يەنە كېلىپ، بۇ ئۇيۇ مۇلچىرىدىكىدەك سەرەمجانلىق ئۆيلەردىن بولماي، قۇرۇق ئۆيى ئىدى.

ــ شۇنداق، شۇنداق. دادام 1943 ــ يىلى ئىككى ياش ۋاقتىمدا يوقاپ كەتكەنىكەن، مەن ئورۇش باشلىنىپ ئىككىنچى يىلى تۇغۇلغانلىقىمەن. مېنىڭ دۇنياغا كەلگىنىمنى كۆرۈپ ئاتا ــ ئانام قەۋەت خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

ــ قانداق بولۇپ يوقاپ كەتكەن؟ قورۋان بوپتۇمۇ؟

ــ شەھەرلىك كىشىگە چاقىرىپ كەتكەنچە كەلمەپتۇمىش. ئۇ چاغدا نېمىسىلار بىسىۋاپتىكەن. كېيىن ئانام ئۆلۈپ كەتتى، مېنى باشقىلار دارىلئېتامغا ئەكىرىپ بەردى.

كلاۋا ئونىڭ گېپىنى قىلچە چۈشەنمىدى، ئورۇق، تەن تۇزۇلۇشى سەت لېپاتىيەگە، ئونىڭ قورۇق باسقان بويىنىغا، چاچ بويايدىغان دورا كۆيدۈرۈۋەتكەن شالاڭ چېچىغا، ئىچكىرى كىرىپ كەتكەن زاڭاقلىرىغا، ساڭگلاپ قالغان جاۋغىيىغا كۆزىنى يوغان ئېچىپ قاراپ تۇرۇپلا قالدى. كلاۋا لېپاتىيەنى بۇرۇن تونۇمايدىغاندەك، تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك قاراپ تۇراتتى.

ــ قەھۋە ئىچىڭ، كلاۋوچكا، سوۋۇپ قالدۇ. قەھۋىنىغۇ ئىسسىقىدا ئىچىسمۇ، يىلمان پېتى ئىچسىمۇ، سوۋۇتۇپ ئىچسىمۇ بولۇۋېرىدۇ، قانداق چاغدا ئىچسىمۇ ئىچىشلىك. بىلەمسىزكىن، مەن بىر كىشىگە چوقۇنغان...

ــ يېشىڭىز چوڭ ئەمەستۇ؟ ــ دەپ پىچىرلاپ سورىدى كلاۋا.

لېپاتىيە ئاركاچىيېۋنانىڭ يۈزى قىزلارنىڭكىدەك قىزىرىپ كەتتى، ئۇ رەسمىي تۇردە بېشىنى چايقىدى.

ــ يېشىمنى تامامەن ئونتۇپلا كېتىپتىمەن.

ـــ دېمەك، سىز...ئەمدىلا 40تىن ئېشىپسىز ـ دە، ـــ كلاۋا ئىستاتىستىكا ساھەسىدە بىكار يۈرمىگەنىدى، ـــ ئەمما، قانداق بولۇپ...زادى نېمىشقا...بۇنداق قېيىن كۆنگە قالدىڭىز؟

ـــ ۋايجېنىمەي، كلاۋوچكا! ـــ دېدى لىپاتىيە ئىرەن قىلمايلا قولىنى شىلتىپ قويۇپ، ـــ تۇرمۇش دېگەن ئېغىرلىقىنى ئۆلچەپ بېقىشقا بولىدىغان چامادان ئەمەسقۇ؟ تۇرمۇش گۈزەل بولىدۇ، چۆچەكلەردە تەسۋىرلەنگەندەك بولىدۇ، ھەر بىر ئايال كىشى بۇ گۈزەللىكنىڭ ئاز بىر قىسمىغىلا ئېرىشەلەيدۇ. بۇ يەردە ناھايىتى مۇھىم ئىش تۇرمۇشنىڭ ئاشۇنداقلىقىنى ئەسته تۇتۇشتۇر.

بۇرۇن گېپىمىز بۇنداق چىڭ تۇرۇۋاتقاندا لىپاتىيەگە كەچمىش ـ كەچۈرمىلىرىڭىزنى قالدۇرماي سۆزلەپ بەرسىڭىز دەپ تۇرۇۋاتىمىز.

ـــ شۇنداق، كلاۋوچكا، دارىلىتامدا ياشىغانىمەن. سۆزلەپ بەرسەم بېرەي، چۈنكى ئۇ بالىلىق دەۋر بىلەن باغلىنىشلىق، كىمنىڭ ئۆزىنىڭ بالىلىق ۋاقتىنى يۇزسىزلىك قىلىپ يامان دېگۈسى كېلىدۇ؟ دارىلىتامدا بالا بەك جىق، يېمەكلىك بەك ئاز ئىدى. ئۇ چاغدا ئورۇقلاپ قورايدىكىلا بولۇپ قالغانىدىم. بىزگە سەيىپۇلۇقنى ئۆگىتىپ، تۇرلۇك ئەھۋاللاردا قانداق ياشاشنى ئوبدان ئۆگەتمىگەنىكەن، شۇڭا ھازىرغىچە بىزنىڭ ھېلىقى دارىلىتامدىن چىققانلاردىن بىرەرىنىڭمۇ ئەمەلدار بولغىنىنى ئۇچراتمىدىم. مېنىڭچە، بۇنداق بولۇشىنىڭ سەۋەبى بىزنى تەقۋادار دىندارلاردىن قىلىپ تەربىيىلىگەنلىك بولسا كېرەك.

ـــ دىندار؟ ـــ دەپ قايتۇرۇپ سورىدى كلاۋا قورقۇپ، ـــ سىلەرنى خۇداغا ئىشىنىشكە مەجبۇرلىدىمۇ؟

ـــ كوللېكتىپقا ئىشىنىشكە، ـــ دېدى لىپاتىيە سۆزلەك قىياپەتتە، ـــ بىزگە كوللېكتىپ مەڭگۈ توغرا، ھەرقاچان شەخستىن ئەقەللىق، سەممىي، ئالىيجاناب، لىللا بولىدۇ، دېگەن قاراشنى سىڭدۈردى. تۇرمۇش چۈمۈلە ئۆۋىسى بولمىسمۇ، چۈمۈلە شۇنداق تەربىيە ئالغان چېغى، بۇ مۇتلەق توغرا. بىراق، چۈمۈلە ئۆۋىسىدا ئوغرىلىق، ئالدامچىلىق بولسچۇ كاشكى، چۈمۈلە ئۆۋىسىدا چۈمۈلە-لەرنىڭ ھەممىسى قورسىقى تويغۇچە ئوزۇق يەيدۇ. بالام بولمىغان-دىكىن، ئادەتتىكى چىشى چۈمۈلە بولسام، چۈمۈلە ئۆۋىسىدا چۈمۈلە تۇخۇملىرىغا قاراپ بەرسەم دېگەن ئويمۇ كاللامغا كېلىدۇ.

كلاۋا ئويلاپ قالدى: لىپاتىيە ئاركاچېيېۋنا پۈتۈنلەي توغرا ئېيتىدۇ؛ مەنمۇ چۈمۈلە تۇخۇملىرىغا ئوبدان قارىيالايمەن. شۇنىڭ بىلەن كلاۋا بەك مەيۈسلەنىدى. بۇ چاغدا ئۇنىڭ يادىغا ئەمدىلا باشلاپ قويغان، ئەمما يېزىپ بولمىغان ئىسىملىك كەلدى، ئۇ ئىسىملىككە ئەمدى يېڭى ئىسىم يازماسلىق قارارىغا كەلدى.

ـــ نېمە قىلىشنى ئۆگەتكەن دېدىڭىزغا؟

ـــ سەيپۈڭلۈقنى ئۆگەتكەن، ـــ دېدى لىپاتىيە قەتئىي تەلەپ-پۈزدا، ـــ لىللالىق بىلەن ئوبدان ئويلاپ باقىدىغان بولسام، مېنىڭ ھېچقانداق ھۈنىرىم يوق، ماڭا قانداق ياشاشنى ئۆگەتسەمۇ، ئىككى نومۇر ئالغان يەنى ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەن بولاتتىم. ئەمما، ھېلىمۇ ياخشى بىزگە سەيپۈڭلۈقنى ئۆگەتكەنكەن، تۇڭمە قاداشتىن باشقا ھېچنېمىنى ئۆگىنەلمىدىم. كېيىن كىيىم-كېچەك زاۋۇتىغا كىرىپ، ئەرلەرنىڭ كۆڭلىكىگە مەخسۇس ماشىنىدا تۇڭمە قادىدىم. ئۇ مەزگىل گۈزەل مەزگىل ئىدى. قارىڭا، كىلاۋوچكا، ئويلاپ بېقىڭا،...ياق، سىز كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرەلەيسىز، ئۇ چاغدا

ناخشىنى قانداق ئېيتقىنىمنى كۆز ئالدىڭىزغا كەلتۈرەلەيسىز! ئەل-ۋەتتە، تۈگىمە قادىغان چاغدا ئەمەس، مەدەنىيەت سارىيىدىكى ناخشا گۈرۈپپىسىدا ناخشا ئېيتقان. هازىرغۇ ئەھۋال ياخشى بولۇپ كەتتى، هەممە يەردە مەدەنىيەت سارايلىرى سېلىنىدى، مۇھەببەتنىڭ ئورنىنى مەدەنىيەت سارىيى ئالدىغۇ دەيمەن. بىراق، مەن پۈتۈنلەي مۇھەببەت تۇپەيلىدىن ئەرگە تەگكەن. ئەرنىڭ ئىسمى داراسۇنچ. ئۇنان نىكىكىنچ، شۇ چاغدا ئۇ 42 ياشتا ئىدى، مەن دەل 20 ياشقا كىرگەنىدىم. ئۇنىڭ قىزىدەك كىچىك بولغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇ چاغدا ئۆزەمنى ئىنتايىن بەختىيار سەزدىم. ئۇ چاغدا يۇزۇمىنىڭ ئالمىدەك قىزىل ئىكەنلىكىگە، هەتتا تېنىمنىڭ خېلى چىرايلىق-يارىشىملىق ئىكەنلىكىگە سىز هازىر هەرقانچە قىلسىمۇ ئىشەنمەيسىز، داراسۇنچ ئۇرۇشتا ئىكىكى قېتىم يارىلانغانىدى، قورچاق ساقچىلار ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ هەممىسىنى ئۆلتۈرۈۋەتكەنىدى. ئۇ ماڭا مۇنداق دېدى: "لىبوچكا، بىز دۇنيادا ئەڭ بەختلىك بولۇپ قالىمىز، لىبوچكا..."

لېپاتىيەنىڭ جۇدەڭگۈ، هارغىن مەڭىزىگە مارجانىدەك ياش دومىلاپ چۈشتى. ئۇ بۇرنىنى تارتىپ كۆلۈمسىرىدى، ياش قورۇقلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەتتى-دە، كېيىن بىردىنلا ئېڭىكىدە پەيدا بولۇپ قالدى، ئاندىن بۇ ياش قاچىدىكى قەهۋىگە تېمىپ چۈشتى. كلاۋا تېنىنى مىدىرلىتىشقىمۇ، تىنىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمای ئولتۇراتتى، ئۆيىنىڭ ئىچى ئاققان ياشنىڭ ئاۋازى ئائىلانغۇدەك دەرىجىدە جىمجىت-تىمتاس ئىدى.

— كېيىن ئۇ موسكۋاغا يۆتكەلدى، ئەمەلدارمۇ بولدى، ئىككىمىزگە ئىككى ئېغىزلىق چوڭ ئۆي تەقسىم قىلىشىپتۇ، بۇ دەۋاتقىنىم

شۇ زامانىدىكى ئىش. ئوبدان بولدى، قايسىبىر كىتابىتا يېزىلغىنى دەك، بەھۇزۇر تۇغۇلىدىغان بولدۇم، دەپ ئويلاپتىمەن. دادام قايتىپ كەلمىگەچكە، ئۆيدە قالايدىغان ئوتۇن يوق ئىدى، شۇ ئۇرۇش يىللىرىدا سوغۇق ئۆتۈپ كېتىپتىكەن، شۇنىڭ تەسىرىدە تۇغماس بولۇپ قالغانىكەنمەن. ئېرىم ئوڭىلىنىپ قالمىسۇن دەپ تۇردى، كۆرۈنمىگەن دوختۇر قالمىدى. داۋاملىق دورا يەۋەرگەن بولسامۇ ئەھۋال ياخشىلىنىپ قالارمىدىكىن، بىر كۈنى ئۇيان نىكىكىنچ ئىشتىن قايتىپ كېلىپ سافادا يېتىپ قالغىنىچە ئورنىدىن تۇرمىدى، ئۆلۈپ كەتتى. دەسلەپتە ئۆلۈپ قالغىنىنى بىلمەپتىمەن، كەچلىك تاماق ئېتىۋاتاتتىم، تومانىڭ ئانىسى بىلەن پاراڭلاشقاچ — ئۇ چاغدا تومانىڭ ئانىسى تېخى ھايات ئىدى — توما...

— ئېرىڭىز بىلەن نەدە تۇرغانىدىڭىز؟ بۇ يەردە ئۇچ ئېغىز ئۆي بار، ھەر بىر ئادەم بىر ئېغىزلىق ئۆيدە تۇرىدۇغۇ؟ — دەپ پەس ئاۋازدا سورىدى كلاۋا.

— ھەئە، مۇشۇ يەردە تۇردۇق، — دېدى لىپاتىيە پەس ئاۋازدا مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، — بىكاردىن بىكار بىرمۇنچە گەپ قىلىپ كېتىپتىمەن.

— توختاپ تۇرۇڭ، — كلاۋا شاققىدە ئورنىدىن تۇرۇپ دېرىزىنىڭ يېنىغا بارىدى — دە، يەنە قايتىپ كەلدى، — يەتتىنچى يىللىقتا ئوقۇۋاتقان ۋاقتىمدا بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگەنىدۇق. بىز سىزنىڭ بىر ئېغىز ئۆيىڭىزدە تۇرغان، شۇ ئۆي سىزنىڭمىدى؟

— شۇنچىۋالا ئادەمگە ئۆي بەك زۆرۈر بولۇپ تۇرغانىدا، ئىككى ئېغىزلىق ئۆينى نېمە قىلاي؟ ماڭا بىر ئېغىزلىق ئۆي كۇپايە. خاتىرجەم بولۇڭ، كلاۋوچكا، خاتىرىڭىزنى جەم قىلىڭ، ئېرىم يەنە

بىر ئۆيدە، قانلانما كارىۋات تۇرغان ئۆيدە ئۆلۈپ كەتكەن.

ــ ئاھ خۇدا، ــ دەپ خورسىنىدى كلاۋا، ــ مەن ھېچنېمنى بىلمەيدىكەنمەن. ئۇ چاغدا چېچىڭىز قوڭۇر ئىدى.

ــ ئۇ چاغدا ئەمدىلا 30 ياشقا كىرگەنىدىم، ــ دېدى لىپاتىيە رەسمىي تەرزدە، ــ تۇرمۇشمىز ناچار ئىدى، نېمىشقىدۇ، جاراھەت ۋە كېسەل ئازابىدا ئۆتەتتۇق. ئارتىسلار تۇرالغۇسىغا بېرىشقا ئامراق ئىدىم. ھازىر بۇ بەك كۆلكىلىك بىلىنىدۇ، شۇنداقمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن سەيياره ئويۇن قويۇش ئەترىتىگە كىرىپ، "لىپاتىيە ئاركاچېيېۋنا" بولۇپ قالدىم.

ــ قانداقسىگە بۇ ئىسمىنى قويۇشتى؟

ــ دەپ بېقىڭا، "ئېۋلامبىيە" دېگەن ئىسمىنى قوللىنىۋەرگەن بولسام، ئارتىسلارنى باشقۇرۇشقا قويامتى؟ مېنىڭ ئېتىم "ئېۋلامبىيە"، دادامنىڭ ئېتى "ئاپكسي"ئىدى، دادامنى فاشىستلار ئۆلتۈرۈۋەتكەن. مەن "لىپاتىيە ئاركاچېيېۋنا" دېگەن ئىسمىنى قوللانسام، ئەل-جامائەت سالاھىيەتنامىسىدە شۇنداق يېزىلىق ئوخشايدۇ دەپ قاپتۇ. ئەمما، ئالدامچىلىق قىلغاندا مەڭگۈ ئاچچىق بەدەل تۆلەيدەغان گەپ، كلاۋوچكا، سىز ھەرگىز ئالدامچىلىق قىلماڭ. مۇنۇ گېپىم مۇتلەق توغرا: ئېۋلامبىيە ئاپكسيېۋنا دېگەن ئىسمىنى قوللىنىۋەرگەن بولسام، لىپاتىيە ئاركاچېيېۋنا بولۇپ قالمايتتىم.

ئۇنىڭ ئاڭلىماققا قۇرۇق گەپىتەك تۇرغان بۇ گەپلىرىگە ئازاب يوشۇرۇنغاندىي، كلاۋا ھەممىنى چۈشەنىدى. چۈشەنگەندىن كېيىن، توساتتىنلا ئۆزىنى لىپاتىيەدىن چوڭىدەك سەزدى-دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۈستەلىنى ئايلىنىپ ئۆتۈپ، لىپاتىيەنىڭ ئەقىل كەملىك قىلىۋاتقان بېشىنى مەيدىسىگە چىڭ باستى.

— توختاپ تۇرۇڭ، كلاۋوچكا، توختاپ تۇرۇڭ، — دېدى مدىر — سدىر قىلالماي تۇرغان لىپاتىيە پەس ئاۋازدا، — سز مېنى قوغلايسز، دەرھالا قوغلايسز، مېنى قوغلاپ بولۇپ ئۆزىڭزنى سوپۇنلاپ يۈيۈۋېتىسز. سز ئىشىنەمسز، مەن ئوغرى ئىكەنىمەن. ئۆزەممۇ ئىشەنمەي قالدىم، ئەمما شكايەتنامىدە ئېنىق يېزىلغان، مېنىڭ ئۆزەمنىڭ نەرسىلىرى دەپ يۈرگەن نەرسىلىرىمنىڭ نەرخى مەرھۇم ئېرىم ئۇيان نىكىنىچ ئۆمۈر بويى ئىشلەپمۇ تاپالمىغان ئىش ھەققىگە باراۋەر ئىمىش، ئۇنىڭ ھەر بىر يارىسى 3000 رۇبلىغا تەڭ كېلىدىكەن — ھەممىسى شۇنچىلىك پۇلغا تەڭ ئىكەن. شۇنداق، شۇنداق، كلاۋوچكا، مېنى سوتقا چاقىرتتى. سوت مېنى گۇناھسز دەپ ئېلان قىلغان بولسىمۇ، بۇنداق ئېلان قىلمىسا ياخشى بولاتتى، چۈنكى ئەمدى مەن ئىدىئولوگىيە ۋە ئەدەبىيات — سەنئەت تارماقلىرىدا ئىشلىيەلمەيدىغان بولدۇم، ھەتتا سودا تارمىقىدىمۇ ئىشلىيەلمەيدىغان بولدۇم. رويخەت جەدۋىلىگە بۇ ئىشنى يازغىنىمدىن كېيىن، كادىرلار خىزمىتىنى ئىشلەيدىغانلارنىڭ ھەممىسى قورقۇپ كېتىشتى، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن مېنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرىدىغان ئادەم چىقمىدى. مەنمۇ ئوبدانراق ئىشنى تالاشقىنىمۇ يوق، شاپائەت قىلسلا ئىكەن، بوتكىدا گېزىت ساتسام، ماقالىنى ئۆزگەرتەي دېگەنلىرىگە بىر تېين پۇلنى ئېلىۋالغىلىرى بولمايدۇغۇ، مۇشۇ ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويسلا ئىكەن، دەپ تەلەپ قويدۇم. بالا تۇغالمايدىغان ئايالنى نېمىشقا شۇنداق ئازابلايدۇ، توپاقنى چىمدىپ ئۆلەتۇرگەندەك ئازابلايدۇ؟ بۇ زادى نېمە ئۈچۈن؟

— نېمە ئۈچۈن؟ — دەپ قورقۇنچ ئىچىدە ئەكس سادا دەك تەكرارلىدى كلاۋا.

— "سولخايلار مۇزىكا ئولتۇرۇشى"نىڭ نېمىلىكىنى بىلەمسىز؟ مەنمۇ بىلمەيتتىم، بىر رازۋېتكىچى ماڭا چۈشەندۈرۈپ قويغان. ناھايىتى ئوبدان بىر رازۋېتكىچى بار، ئادەمنىڭ دەردىگە يېتىدۇ، ئۇ توغرۇلۇق نۇرغۇن رومان يېزىپ چىقىش مۇمكىن. ھەئە، ھەئە، ئۇ ماڭا بىرمۇنچە قەغەزلەرنى كۆرسەتتى، ئۇلارنى "ساختا ئىسپات" دەمدۇ، بىرنېمە دېدى، تېخى مەن ئىمزا قويۇپتۇمىشمەن. مەن...

ئىشىك ئېچىلىپ، گۈلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەن توما ئۆيگە ئېتىلىپ كىردى. ئۇنىڭ كەينىدە يۇمىلاق يۈزىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان بىر ئەر (كلاۋا بۇ كىشىنى تونۇمايتتى)بىلەن كلاۋاغا تونۇشلۇق ھېلىقى سلېسار بار ئىدى، سلېسارنىڭ قويىندا ئىككى شېشە تۇراتتى.

— مانا شۇ! — دېدى توما توۋلاپ، — كاۋاپ دېگەن شۇ! نەدە ئويناپمىز، بۇرادەر؟ مۇشۇ يەردىمۇ، مېنىڭكىدىمۇ؟ مەشھەدە ئويناغىمىز تۇزۇك بولار، — مۇشۇ گەپنى قىلۇېتىپ، توما لىپاتىيەنى كۆرۈپ قالدى، — سەن نېمىشقا كىردىڭ بۇ يەرگە؟ يوقال كۆزۈمدىن، داپ يۈز! نېمە؟ تاياق سېغىنىپ قالدىڭمۇ قانداق؟

— كەچۈرۈڭ... — لىپاتىيە دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ ئىستاكان، قەھۋە چەينىكى ۋە قول تەگمىگەن تورتنى يىغىشتۇرغىلى باشلىدى، — كەچۈرۈڭ، سىزنىڭ گېپىڭىز راست، پۈتۈنلەي توغرا.

كلاۋا نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئۇقماي ئولتۇرۇپلا قالدى. ئىككى ئەركىشى ئۆيگە كىردى، "يۇزى يومىلاق"كىشى ئىشىك تۈۋىدە ھەجىيىپ تۇردى، مېڭىشى باشقىلارغا ئوخشمايدىغان سلېسار گۈس-گۈس مېڭىپ ئۇستەل يېنىغا كەلدى-دە، شېشىلەرنى ئۇستەلگە دوققىدە قويدى.

— تورتىنى قويۇپ قوي! — توما پەلىتوسىنى يەرگە تاشلاپ، بۇيرۇق بەرگىلى تۇردى، — سېنىڭ چىشىڭ ئۆتىمەيدۇ ئۇنىڭغا، بىزدەك چىشى ساقلار بىردەمدىلا سوقۇۋېتىمىز.

— شۇنداق، شۇنداق، كەچۈرۈڭ، ئارتۇقىنى، ئەلۋەتتە، ئېلىپ چىقىپ كېتىش ئارتۇقچە...

لىپاتىيەنىڭ قوللىرى تىترەيتتى، قولىدىكى قاچىلار لىغىرلاپ، جىزىلدايتتى. ئالاقزادىلىك، مۇمنىلىك ۋە مۇتەلەق قول قوۋۇشۇ- تۇرۇپ تۇرۇش پىسخىكىسىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ چىققان بۇ ئاۋاز كىلاۋانى ئېسىگە كەلتۈردى. ئۇ بىردىنلا ھوشيارلىنىپ، شاقىدە ئورنىدىن تۇردى.

— چىقىپ كېتىش!

ئۇنىڭ پەس ئاۋازدا دېگەن بۇ گېپى ئۆيدىكى ھەممەيلەننىڭ ئاغزىنى ئەتتى. ۋارقىراپ-جارقىراۋاتقان توما، بۇرۇنمۇ مېھمان بولۇپ كەتكەن، ھازىر تاپسىنى قىچىشىپ تۇرالمايۋاتقان سلىسار، ھەممە يېردىنى تىترەك بېسىپ كەتكەن لىپاتىيە ۋە ئىشك يېنىدا تۇرغان "يۇسلاق يۈز" بىردىنلا جىم بولۇشتى. كانىيغا بىرنەرسە قاپلىشىپ قالغاندەك بولۇپ قالغان كىلاۋا توۋلاي دېدىيۇ، ئۇنى يەتمىدى. ئۇ بىر شېشىنى ئېلىپ، گىرانات ئاتقاندەك بىرلا ئېتىپ ئوچۇق ئىشكىنىڭ سىرتىغا تاشلىۋەتتى. شېشە پاققىدە چۈشۈپ، چۈل-چۆل بولۇپ كەتتى. كەينىدىن كلاۋا يەنە بىر شېشىنىمۇ بايىقى شېشىنى ئاتقان تەرەپكە ئاتتى.

— ھۇ ئېشەك!... — توما ھۆركىرەپ كەتتى.

توما كىلاۋانى بىردەمدىلا يېقتىتى-دە، ئۇستىگە ئېتىلىپ، چىرقىراپ، مورلاپ-تاتىلاپ، سەت گەپلەر بىلەن ئۇنلۇك تىللىدى.

كلاؤا بر ئامالار بىلەن قايتۇرما زەربە بەردى، بر چاغدا كىمدۇ بىرى بۇ ئىكىكىسىنى ئاجرىتىپ قويىدى، كىمدۇ بىرى كلاؤانى يۆلەپ تۇرغۇزدى. ئۇ "يۇملاق يۈز" نىڭ كلاؤاغا تۆكۈ-رىمەن دەپ كېلىۋاتقان تومانى چىڭ تۇتۇۋالغانلىقىنى كۆردى. بۇ چاغدا ساھىسار بەتبەشىرىسىنى ئاشكارىلاپ، "ۋاي، ۋاي" دەپ قويدى-دە، كلاؤاغا قاتتىق بىر مۇشت ئاتتى، كلاؤا پەسكە چۆكۈپ كېتىۋاتقاندەك بولدى، هەممە نەرسە پىر-پىر ئايلىنىشقا باشلىدى، كلاؤا چوڭقۇر هاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك بولۇپ كېتىۋاتاتتى. ئاخىردا، كلاؤا لىپاتىيەنىڭ هېلىقى سلىسارنى قەھۋە چەينىكى بىلەن توختىماي ئۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆردى، سلىسارنىڭ قىزىل يۈزىنى قەھۋە رەڭگا قىلىۋەتكەنىدى...

9

ئەتىسى كلاؤا گويا لېيى چۈشۈپ كەتكەن تامنىڭ تۆشۈكلىرىگە لاي چاپلىغاندەك يۈزىنىڭ ئۇيەر-بۇيېرىگە بىر نەرسىلەرنى چاپلاپ ئىشقا كەلدى. ئۇ ئادەتتىكىدىن بىر سائەت بۇرۇن ئورنىدىن تۇرغان ۋە لىپاتىيە بىلەن بىللە بىر سائەتكىچە ئۆزىنى پەدەزلىگەن بولسىمۇ، يۈزىدىكى كۆك بۇرۇنقى يارا ئىزلىرىدەك كۆرۈنۈپ تۇراتتى. كلاؤا نېمە بولدى؟ دەپ قىزىقىپ سورىغۇچىلارغا: ئورۇندۇقتا ئۇسۇۋالدىم، دەپ قويدى-دە، ئۆزىنىڭ خىزمەت ئۇستىلى ئالدىدا ئولتۇرۇپ، ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئىشخانا قاراڭغۇراق بولسىمۇ، كلاؤا چىراغ يانۇرمىدى. تۆشۈككە كىرىۋالغانىدەك خاتىرجەم ئولتۇرسام ئىدى، دەپ بالىلارچە ئويلىدى ئۇ. بىراق بىر سائەتتىن كېيىن ئۇنى

چاقىرتتى. كلاۋا ئادەتتىكىدىنمۇ بەكرەك قورقتى، ئىشخانىغا ياۋاشلىق بىلەن كىرىپ كەلدى. باشقارما باشلىقىنىڭ ئادەتتىن تاشقىرى سىلىق، مېھرىلىك، يېقىن مۇئامىلىدە بولۇشى ئۇنى ھاڭ-تاڭلا قالدۇردى. باشقارما باشلىقى خىزمەت جەھەتتىكى مەسىلىلەرنى سوراپ بولۇپ، ھاۋارايى ھەققىدە قىزغىن پاراڭلاشتى، ئاندىن كېيىن ئۇنى يولغا سالدى. كلاۋا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، باشقارما باشلىقى ۋىرونكا پروكوۋيېۋنانى چاقىردى.

— يۇزىدە كۆك تۇرىدۇ. قانداقلارچە ئۇرۇشقانلىقىنى ئېنىقلاپ چىقىڭ، يۇزىدە ئىسپات-گۇۋاھ بار پۇرسەتتە ئەدىپىنى ئوبدان بېرىپ قويۇڭ.

خەت يېزىپ يۇرۇپ ئاۋارە بولۇشقا ماجالى قالمىغانلىقىنى ئەرلەرنىڭ ئاۋازىدەك ئاۋازدا گەپ قىلىپ ئېتىراپ قىلىشقا مەجبۇر بولغان نامسىز خەيرىيەتچى لىيۇدمىلا پاۋلوۋنا ئالدىراش ئىدى. يا تەكشۈرۈش ئۆمىكىدىكىلەر ھۇجۇمغا ئۆتكەن، يا بولمىسا بىر كىم ئۆزىنى كۆرسەتمەكچى بولغان؛ ئەھۋالنىڭ قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، بەرىبىر ئاسمانىنى قارا بۇلۇت قاپلىدى. بۇ چاغدا، گالىنا سېرگىيېۋنا ئاخىر ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ئاتاشا بىلەن مۇڭداشقان، ئۇنىڭ ئۆيى ئېلىشقا كۆزى يەتمىگەنلىكتىن، شۇ ئەلەمدە ئۆلۈۋالماقچى بولغانلىقىنى بىلگەنىدى. لىيۇدمىلا پاۋلوۋنا بۇ ئىشقا بەك قىزىقتى، ئەڭ خەتەرلىك-جىددىي ئەھۋالدا پايدىلىنىمەن دەپ ھەتتا ھازىرغىچە گەپ قىلماي تۇرغان ۋىلېن تروفىمىچنىڭ ئالدىغا تەۋەككۈلچىلىك قىلىپ بېرىشقا مەجبۇر بولدى.

— ۋىلېن تروفىمىچ، سىز بىزنىڭ قۇياشىمىزسىز، مەندەك قەدىناس بۇرادىرىڭىزنى قۇتۇلدۇرۇڭ! ماڭا ئارغا يولۇم يوق بولۇپ

قالدى، بىر ئېغىزلىق ئۇي تېپىپ بەرسىڭىز مەن قۇتۇلۇپ قالاتتىم...

ۋىلىن تروفىمىچ بىر ھازاغىچە ئۇھ تارتىپ كەتتى، مۇپەتتىشنى شېپى كەلتۈرۈپ قورقۇتۇپمۇ قويدى، ئوڭايسىزلىنىۋاتقانلىقىنى بىلدۈرگەن بولۇپ قەستەن بىر ئىشلارنى قىلىپمۇ كۆردى. ئەمما، لىۋدمىلا پاۋلوۋنا دۆلەتلىك موسكۋا خەلقئارا مۇناسىۋەت شۇبۇيۇەننىڭ ئىما قىلىۋىدى، ئىككىسى ئاخىر پۇتۇشتى. تروفىمىچنىڭ دىپلومات بولۇشىنى بەك ياقتۇرىدىغان بىكارتەلەپ بىر ئوغلى بولۇپ، بۇ بالىنىڭ شاھادەتنامىسىدىكى نومۇرلار بويىچە بولغاندا، ئۇ ئىككىنچى قاتاردىكى كىنوخانىلارنىڭ بىرەرىگە جىگىلى بولۇشقىلا يارايتتى.

— سىز كېپىللىك قىلالىسىڭىز، مەنمۇ كېپىللىك قىلالايمەن. غاچ-غۇچ بىرنېمە دېسىڭىزچۇ، تروفىمىچ!

— بولىدۇ، لىۋداچكا، ئەمىسە شۇنداق بولسۇن. بىر ھەپتىدىن كېيىن تېلېفون بېرىڭ.

بىر ھەپتىدىن كېيىن بىر ئېغىزلىق ئۆينىڭ ئىسسىپات قەغىزى راستلا لىۋدمىلانىڭ ئۇستىلىدە تۇراتتى. لىۋدمىلا پاۋلوۋنا ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانى چاقىرىپ كىرىپ، بىر دەم قۇرۇق پاراڭ سېلىشقاندىن كېيىن، كۆڭلى يېرىم بولۇپ ئۇھ تارتىپ قويۇپ مۇنداق دېدى:

— سىز ئۆزىڭىزگە خېلى ئادەمنى جەلىپ قىلىسىز، ئۆزىڭىز شۇنچە ياش، ۋۇجۇدىڭىزدىن قىزغىنلىق ئۇرغۇپ تۇرىدۇيۇ، چىرايىڭىز نېمىشقا بۇنداق؟ ئۇي دەردىدە شۇنداق بولۇۋاتامسىز؟ تاپتىمۇ؟

— بۇ مېنىڭ شەخسىي ئىشىم، — دەپ جاۋاب بەردى چىرايىدىن خاپىلىق يېغىپ تۇرغان ناتاشا.

— ئۆيگىز بولمسا، — دېدى باشقارما باشلىقى بۇنداق ئىشنى ئاڭلاپ باقمىغان ئادەمدەك، كۆڭۈل بۆلگەن تەلەپپۇزدا، — ئەڭ ھۆر-مەتلىك، ئەڭ پرىنسىپچان خادىمنىڭ پۈت تىقىۋەدەك يېرى بولمسا، بۇ قانداقمۇ ئادىللىق بولىدۇ! ئەمما بۇنىڭ ئامالىنى قىلغىلى بولىدۇ. ھازىرچە سىزگە ۋەدە بېرەلمەيمەن، بۇنداق ئىشنىڭ ھەل بولۇشى بىرمۇنچە ئامىللارغا باغلىق، شۇنداقتىمۇ ئىلتىماس يېزىپ بېرىڭ.

ئېردىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا يەلكىسىنى بېسىۋالغان يۈكتىن ئازاد بولغاندەك يېنىكلەپ قالدى، ئۇ ئەسلىدە قاتتىق قول ئايال ئىدى. قاتتىق قوللۇق بىلەن ئەقىل بىرلەشتى، شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭغا ھەممە ئىش ئايان بولدى، شۇنداق قىلىپ، ئۇ زۆرۈر ئىسپات ماتېرىياللىرىنى پائال توپلىغىلى تۇردى.

ئەمما، بۇ ئىشلار تۆۋەندە بايان قىلىنىدىغان ئىشتىن يېرىم ئاي بۇرۇن بولغانىدى. ھازىرقى ئىشقا قايتىساق، كلاۋا يۇزى كۆك ھالەتتە ئىشقا كەلگەندىن كېيىن ئەتىسى ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنا:

— ئۇ قوشنىسى بىلەن ئۇرۇشۇپتۇ، — دەپ خەۋەر يەتكۈزدى.

بۇ چاغدا توما ئۆيىدە يوق بولغاچقا، بۇ خەۋەرنى ۋىرونىكا ئالاقىزادە بولۇپ كەتكەن لىپاتىيەدىن ئالغانىدى. لىپاتىيە ئۇ كۈندىكى ئۇرۇش-تالاشنى تىترەپ تۇرۇپ، غەزەپ بىلەن جانلىق سۆزلەپ بەردى، شۇ ئۇرۇشتىكى قورقۇنچلۇق ئەھۋالنىمۇ دەپ بەردى. ۋىرونىكا بۇ ئاڭلىغانلىرىنى بىر مۇ بىر دوكلات قىلدى، دوكلات قىلغاندىمۇ ياخشى گەپنى يامىنغا ئۇرۇپ دوكلات قىلدى.

— بەللى، بەللى! — دېدى باشقارما باشلىقى كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ، — "ئىناۋىتىمزنى ياش چېغىمزدىن باشلاپ قەدىرلەيلى" دېگەن تېمىدا مۇنازىرە يىغىنى ئېچىشقا تەييارلىق كۆرۈڭ. ئىج-

تىمائىي پائالىيەتلەرگە ئامراق، خاتىرە يېزىشقا خۇشتار ھېلىقى موماي يىغىنغا قاتناشمماي قالمىسۇن. ياشانغان ئايالىلار ئەخلاق توغرىسىدا سۆزلەيدىغان بولۇپ قالدۇ، بۇ ـ ئوبدان قانۇنىيەت.

بۇ ئىشلار كۆڭلى يۇمشاق كلاۋدىيە ساموۋادىن سىز تۇتۇلغا-نىدى، يەنە كېلىپ ئۇ بۇنى سەزمىدى. ئۇنىڭ خىيالى ئۆزىنىڭ يارىسىنى ساقايتىشتا، ئۇنىڭدىن قالسا، شور پېشانە لىپاتىيە ئاركا-چىيېۋانىڭ تەقدىرىگە ئىچىنى ئاغرىتىشتا ئىدى. مۇشۇ تاپتا، ئۇ قۇيۇندەك قايتىپ كەلدى ـ دە، لىپاتىيەنىڭ ئىشكىنى چەكتى. بۇ قوشنىسىنىڭ ھازىرمۇ ھايات ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەنىدىن كېيىن، كەچلىك تاماققا تۇتۇش قىلدى، ئاندىن تورت ئەكەلدىم، بىر ھەپتە ئىشلەپ ھېرىپتىمىز، بىللە ئولتۇرايلى، دېگەنىدەك باھانىلەر بىلەن ئۇنى ئۆيىگە تەكىلىپ قىلىدى، ھېچ باھانە تاپالمىغاندا، يۇرۇڭ دەپلا تارتىپ ئەكىردى. كلاۋا كۆنۈپ كەتكەن جاھىللىقى بىلەن بۇنداق قىلۇبرىپ، ئاز كۈنلەردىن كېيىن ئىقتىسادىي جەھەتتە قىسىلىپ قالغىلى تۇردى. شۇنداقتىمۇ كلاۋا كۆپ ۋاقىت ئىككىلىنىپ تۇرماي، چىقىم ھېسابات دەپتىرىدىن ناتونۇش پرۇنسكى شەھىرىدىكى ناتونۇش موماي ماركوۋنانىڭ ئېتىنى ئۆچۈرۈۋەتتى. بۇ كۈنلەردە توما ئۇروش ئېلان قىلىپ، ئەسكىلىك قىلىۋەردى: تۇروپ گاز ئوچاقىنىڭ تۆشۈكىگە ياغىيۇ توغراپ تىقىپ قويماتتى، تۇروپ چەينەكتىكى دەملەكلىك چايىنى تۆكۈۋېتەتتى، تۇروپ سۈتكە ئۇچ قوشۇق تۇز قۇيۇۋېتەتتى. كلاۋا لىپاتىيەگە قاراش بىلەن بولۇپ كەتكەنلىكى، چىقىم ھېساباتى بىلەن ھەپىلىشىپ كەتكەنلىكى، ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇرۇن ئەپ ئۆتكەن ئايال دوستى بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن، مۇنازىرە يىغىنغا قاتنىشىشقا تەييارلىق كۆرۈشكە

ۋاقىت چىقىرالمىدى.

ئادەتتە، بۇ باشقارمىدىكسلەرنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆس-تۈرۈش يولىدا تەدبىرلەر كۆرۈلەتتى، دەسلەپتە، باشقارمىدىكىلەر ئۆزىنى پىز كومموئىستىك ئەمگەك ئەترىتى دەپ ئېلان قىلغاندىن كېيىن، ئۇچ قېتىم كوللېكتىپ كىنوغا باردى، بىر قېتىم تىرېتياكوۋ رەسىم كۆرگەزمىسىنى كۆردى، مەخسۇس تېما بويىچە بىرنەچچە قېتىم خۇش ياقمىغاندەك يىغىن ئېچىپمۇ قويىدى. بۇنداق يىغىنلاردا، ھەمىشە بىر ئادەم دوكلات بېرەتتى، ئىكىكى ئادەم بۇ دوكلاتنى ياقلاپ سۆزلەيتى، ئاندىن يىغىن ئاخىرلاشاتتى-دە، ھەممەيلەن خۇشال ۋە ئالدىراش ھالەتتە ئۆيلىرىگە قايتاتتى. كېيىنچە بۇنداق پائالىيەتلەرمۇ بولمايدىغان بولدى، بۇلارنىڭ ئورنىغا ھۆججەت ئۆگىنىش دەمدۇ، كىتاب ئوقۇش، گىزىت ئوقۇش دەمدۇ، ئەيتاۋۇر مودا بولۇپ قالغان ئاشۇنداق تۈگىمەس پائالىيەتلەر ئۈيۈشتۇرۇلدىغان بولدى. بۇنداق پائالىيەتلەر بولدىغان يىغىنلاردىمۇ يەنىلا بىر ئادەم ئاۋۇال سۆز ئالاتتى، كەينىدىن باشقا ئىكىكى ئادەم دوس تارتىشىپ بېرەتتى. ئىشلار بىر ئوبدان كېتىۋاتسا، تۈيۈقسىزلا ئىناۋەتنى قەدىرلەش مۇناسىرە يىغىنى ئاچىمىز دېگىنى نېمىسى، يەنە كېلىپ، ئىناۋەتنى كلاۋانىڭ ئويلىغىنىدەك كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپ ئەمەس، ياشلىق ۋاقتىدىن باشلاپ قەدىرلەيدىغان گەپ ئىكەن. كلاۋا يەر ئاستى پويىزىدا كېتىۋېتىپ بۇنى ئېسىگە ئالدى، چۈنكى ئۇنىڭ ئېڭىغا ئىختىيارسىزلا كونىستانتسىيە بىلەن ئۇنىڭغا يېقىن تۇرغان ۋالېرىك كېلىۋالغانىدى، بۇ خىيالىي باللارنى ئۇ ئېسىدىن چىقىرۋېتەلمىدى. ئۇ يۇقىرىقىلارنى ئويلاۋېتىپ، باللىرىنى ئوبدان تەربىيەلەش، ئۇلارنى ئۆزىنىڭ ئىناۋىتىنى كېيىن ئەمەس، مەلۇم بىر مەز-

گىلدىن باشلاپ ئەمەس، تۇغۇلغاندىن باشلاپ، تۇغۇلغاندىن تارتىپ ئۆلگۈچە ئىزچىل قەدىرلەيدىغان قىلىپ تەربىيىلەش قارارىغا كەلدى. ئۇ: مېنى سۆزلە دېسە، ئىناۋەتسىز ياش چېغىدىن باشلاپ ئەمەس، بۇنىڭدىن كۆپ بالىدۇر قەدىرلەش كېرەك، دەپ سۆزلەيدىمەن، دېگەن قارارغىمۇ كەلدى.

تەگلىك بولسۇن ئۇچۇن، باشقارما باشلىقى دوكلات بەردى. تۆت كۇن روھلىنىپ ئىشلەپ، 18 بەتلىك ئۇزۇنىدە كۆچۈرگەن لىۋەمىلا پاۋلوۋنا جىمىپ قالغان دوكلات ئاڭلىغۇچىلارغا ئەمدى ھىكمەتلىك گەپلەرنى تەسىرلىك قىلىپ ئوقۇپ بېرىۋاتاتتى. جىملىقتىن زېرىكىپ كەتكەن ئايالالارغا دوكلاتنى ئاڭلاشتىن باشقا گەپ قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى، بۇ ئەھۋالدىن ئاق چاچلىق مومای ھەممىدىن بەك رازى ئىدى. بېشىنى ھەيۋەتلىك لىڭشىتىپ ئولتۇرۇپ، ئىككىگە ئىككىنى كۆپەيتسە تۆت بولىدۇ دېگەندەك گەپنى مۇئەييەنلەشتۇرۇشكە جۇرئەت قىلىنغان سەممىي قۇرۇق گەپكە قۇلاق سالماقتا ئىدى. ئۇ قولىغا دەپتەر ۋە قەلەم ئېلىپ تەييارلىنىپ ئولتۇرغان بولسىمۇ، ھېچنېمىنى خاتىرىلىمىدى. باشقارما باشلىقى ئوقۇماقتا، مومای بېشىنى لىڭشىتماقتا، باشقىلار ئۇخلىماقتا ــ بۇ ھالغا بۇرۇندىن تارتىپ ھەممەيلەن كۆنۈپ، پىشىپ كەتكەنىدى.

ــ نەزەرىيىنىڭ قىممىتى ئەمەلىيەتكە بىرلەشتۇرۇشتە، ــ لىۋەمىلا پاۋلوۋنا ئاخىرقى بەتنى ئۇرۇپ، رەت قىلغۇسز گەپلەرنى قىلماقتا ئىدى، ــ بىز پرىنسىپتا چىڭ تۇرۇشىمىز، ئايالالاردىن تەركىب تاپقان كىچىك كوللېكتىپقا بۇ كوللېكتىپنىڭ ئىناۋەتسىزلىك مايا كەتكەنلىكىنى ئۇرلىنىپ ــ چاقناپ تۇرۇشى لازىملىقىنى سەممىيلىك بىلەن ئىزاھلاپ ئۆتۈشىمىز لازىم. كىم ئويلىغىنىنى سۆزلەپ باقمدۇ؟

هېچكىمنىڭ سۆزلىگۈسى يوق ئىدى. كەچلىك داشۆدە ئوقۇيدىغان كاتە بىلەن دانىيا بېشىنى كۆتۈرمەي تاپشۇرۇق ئىشلەۋاتاتتى، هېچنېمىدىن قورقمايدىغان لېنىنامۇ هارغىنلىقتىن جىمىپ كەتكەنىدى. ئەمما بۇ جىمجىتلىق ئۇزاق داۋام قىلالمىدى، ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنا دەل ۋاقتىدا قولىنى كۆتۈردى.

باياتىنىدىن بېرى ئۆزىنىڭ غېمىنى يەپ ئولتۇرغان كلاۋا ئەمدى بىردىنلا هوشىغا كەلدى. هوشىغا كېلىشتىن بۇرۇن ئۇ كونىستانتىنىيە بىلەن ۋالېرىكنىڭ غېمىدە بولغانىدى، رېئاللىقتىكى لېپاتىيە ئاركاچېيېۋنانى ئويلاپ ئولتۇرغانىدى، ئۇنىڭ كېسەللەنلىكىدىن تۆمۈرىيولنىڭ شىپالىرىنى كۆتۈرۈشكە ماجالى يەتمەي، بوتكىدا گېزىت سېتىشقا تەشنا بولغانلىقىنى ئويلاپ ئولتۇرغانىدى. كلاۋا گېزىت ساتقۇچى بولۇش ئۈچۈن نەدە رەسمىيەت ئۆتەش لازىملىقىنى زادىلا بىلمەيتتى، ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنانى كۆرۈپ، كاللىسغا بىردىنلا، ئۇ ئىشچىلار ئۇيۇشمىسى گۇرۇپپىسىنىڭ باشلىقىغۇ، دېگەن ئوي كەلدى-دە، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ باقاي دېگەن يەرگە كەلدى. ئىشچىلار ئۇيۇشمىسىنىڭ كىشىلەرگە كۆڭۈل بۆلۈش جاۋابكارلىقى باردۇ؟ شۇنىڭ بىلەن كلاۋا تەلىيى كاج كەلگەن لېپاتىيەنىڭ ئەھۋالىنى ئۇنىڭغا قانداق تونۇشتۇرۇش توغرۇلۇق باش قاتۇرۇشقا كىرىشتى. باشقىلارنىڭ قاراۋاتقانلىقىنى، قېرىپ مۈكچەيگەن مېهمان ئايالنىڭ خاتىرىسىگە بىرنېمىلەرنى ئىنتىك خاتىرىلەۋاتقانلىقىنى كۆرگىنىدە، كلاۋا هوشىغا كەلدى.

ــ ...ئايال كىشى ئۇچۈن مۇھەببەت دېگەن ئەڭ مۇقەددەس نەرسە، شۇڭا كلاۋدىيە سامويلوۋاغا ئېيتىپ قويۇشىمىز كېرەككى، بىز بۇ كوللېكتىپىمىزدا مۇنداق ئەھۋالغا تاقەت قىلىپ تۇرالمايمىز...

كلاۋانىڭ كاللىسى زىڭڭىدە قىلىپ، يەر-جاھان پىرقىراۋاتقاندەك بولىدى، ھەتتا كۈل شىرنقلاۋاتقان مەش كانىيدەك بولۇپ قالدى. ئۇ ھېچنېمنى ئۇقمايلا قالدى، دەسلەپتە ئېتى ئاتالغاندا، مېنى ئىجابىي تىپ قىلماقچى ئوخشايدۇ، دەپ تۇرۇپ كەتكەنىدى. ۋىرونكا پروكوۋيېۋنا بىر ئىسپات ماتېرىيالغا قاراپ سۆزنى ئىنتىكلا داۋاملاشتۇرغاندا، مەجلىس ئەھلى (بەزىلەر گۈمانىي نەزەر بىلەن، بەزىلەر ھەيرانلىق نەزەرى بىلەن) كۆزىنى كلاۋاغا تىكتى، پەقەت گالىنا سېرگېيېۋنالا بېشىنى سېلىپ ئولتۇراتتى، ئۇ پات-پات قول ياغلىقىدا بۇرنىنى ئەرتىپ قويۇپ (بۇ قىلىقىنى نېمە دەپ چۈشەندۈرۈشكە بولىدىكىن؟)، ئۇستەلگە مىختەك قادىلىپ قاراپ ئولتۇراتتى.

— يالغان! — دەپ بىردىنلا ئۇنلۇك توۋلىۋەتتى لېنىنا، — قېرى بايتالدەك پىشقىرغىنىنى!

— مېنى قېرى بايتال دەۋاتىسىنا؟ — ۋىرونكا پروكوۋيېۋنانىڭ كالپۇكلىرى دىرىلداپ كەتتى، ئاغزى ئاران گەپكە كەلدى، — لېۋدىملا پاۋلوۋنا، ئاڭلىدىڭىزغۇ؟...

— توختاڭلار، — دېدى مۇنازىرە يېغىنىنىڭ تېمىسىنىڭ باشقا تەرەپكە بۇرۇلۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن باشقارما باشلىقى قولىنى شىلتىپ، — ئادەمدەك گەپ قىلىپ ئىزاھلاپ بېقىڭا، لېنىنا.

— ئادەمدەك گەپ قىلىپمۇ؟ ماقۇل ئەمسە .كلاۋوچكا ئارىمىزدا ئەخلاقسىي جەھەتتىن ھەممىدىن ياخشى قىز، — دېدى لېنىنا ۋە ھايا‌جان بىلەن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، — ئىشقا ئەزەلدىن كېچىكىپ باقمىغان كىم؟ كلاۋوچكا. ئىش يوق چاغلاردا بىرەر قېتىممۇ غىپلا تىكىۋەتمىگەن كىم؟ كلاۋوچكا. ھېچقاچان، ھېچكىمگە يالغانچىلىق قىلمىغان، چاقچاق قىلىپمۇ يالغان سۆزلىمىگەن كىم؟ يەنە شۇ كلا-

ۋوچكا. سىلەر يالغانچىلار تۇنى چىشلەپ-تارتماقچىمۇ تېخى؟

— ئاغزىڭنى يۇم! — دەپ توۋلىدى لېۋدىملا پاۋلوۋنا ئۇستەلگە شاپىلاقداپ، — ھېچكىمگە يالغانچىلىق قىلمىغان دەپ كەتكىنىنى. يالغۇز ساڭا، لېنىنغا يالغانچىلىق قىلمىغانىدۇ. كوللېكتىپىمىزدا ئەڭ ئەخلاقسىز، ئەڭ ئۇيالماس خوتۇن سەن، ساموۋانى ئەجەب ئاقلاپ كېتىپسەنغۇ؟ مال تۇرى بىلەن ئايرىلۇر، ئادەم خىلى بىلەن دېگەن گەپ بار، ئۇقامسەن؟يىگىتنىڭ كۆرسەتكىلى ئەكىلىپلا تۇرىدىغان، يەنە كېلىپ ھەر ئايدا دېگۈدەك بىرنى يەڭگۈشلەپ تۇرىدىغان سەندىن باشقا يەنە كىم بار؟ كىم؟

— پاھ، پاھ، كېۋزىڭنى قىزىرىپتۇ-دە! — لېنىنا خۇشال بولۇپ قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى، — ئوبدان گەپ بولدى! يىگىتلىرىمنى بۇنىڭ-دىن كېيىنمۇ ئەكىلىمەن، بىرمۇنچىسىنى ئەكىلىپ، سىلەردەك ئەخمەقلەرگە بىر-بىرلەپ تونۇشتۇرۇپ چىقمەن، ئىچىڭلار ئېچىشىپ تۇرالماي كېتىڭلار. ئەخلاق مەسىلىسىگە كەلسەك، مەن ئاۋۇ مۆرىمەس كلاۋوچكا ئەمەس، مېنى ھاپ ئېتىپ كېتەلمەيسىز، ھاپ ئەتسىڭىزمۇ گېلىڭىزغا تۇرۇپ قالىمەن. خوش، ئەتە دوختۇرخا-نىدىن قىز ئىكەنلىكىمنى ئىسپاتلاپ قەغەز ئەكەلسەم، نېمە دەيسە-لەركىن! ئاغزىڭلارنى ئېچىپ ھاڭغىيىپلا قالارسىلەر، شۇنداقمۇ؟ — ئۇ ئۆزۈ گېپىدىن كۆرەڭلەپ يەنە بىر قېتىم قاقاقلاپ كۈلدى، — ھوي موما، خاتىرىلۇبلىڭ، بۇ يەردە بەزىلەر ساموۋاغا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولۇۋاتىدۇ، نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى بىلمەي-مەن، سىز مۇشۇنى جەزمەن خاتىرىلۇالىسىڭىزلا بولدى!

لېۋدىملا پاۋلوۋنا مىڭ تەسسە يۇزىگە ئىلھام بەخش ئەتكۈچى كۈلكە يۈگۈرتۈۋالدى، ئۇ ھېچقاچان بولۇپ باقمىغان تېزلىك بىلەن

بايقسدىكى، باش قاتۇرۇپ يۇرۇپ پىلانلىغان بۇ جەڭدە يوچۇق چىقىپ قالدى. ئاغزى ئىتتىك ۋالاقتەككۇر لېنىنمك نەزەردە بۇرۇن يىگىتتىن باشقا نەرسە يوقتەك تۇراتتى، ئەسدى ھېچكىم ياخشى گېپىنى قىلمايدىغان ساموۋاغا يان بېسۋاتىدۇ. لېنىنمك ئاچچىقىنمك راسا كەلگىنىگە قارىغاندا، ۋارقىراپ-جارقىراپ بولۇپمۇ شۇك يۇر-مەيدىغانسەك قىلىدۇ. مانا ھازىر مەن بىلەن ــ لېۋدىملا پاۋلوۋنا بىلەن پرىنسىپال مۇنازىرە قىلىشۋاتىدۇ، يەنە كېلىپ ئەلپازى يامان، بولدى قىلىدىغانسەك ئەمەس، قېيىن ھالەتتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن دەرھال فاكتېنى ئۆزگەرتىش لازىمدەك تۇرىدۇ. ئەما، باشقىلار ۋاڭ-ۋاڭ قىلىشىپ كەتكەنسە (كېچىك ناتاشا ئېرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا بىلەن كۆسۈلدىشۋاتاتتى، "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئوله ۋىرونىكا پروكوۋيېۋنا بىلەن پىچىرلىشۋاتاتتى، لېنىنا ۋارقىراش-تىن توختىمغانسىدى، گالىنا سېرگېيېۋنا ئاغزىغا يىلىم چاپلىۋالغانسەك ئېغىز ئاچماي ئولتۇراتتى، كلاۋدىيە يۇزىنى زەھەرلىك چىۋىن چېقىۋالغانسەك بىردەم قىزىرىپ، بىردەم تاتىرىپ ئولتۇراتتى)، مانا مۇشۇنداق پەيتتە، بىر قەدەم-بىر قەدەمدىن ھەرىكەت قىلىش كېرەك.

ــ خەپشۇك، تىنچ بولۇڭلار، تىنچ! ــ دېدى باشقارما باشلىقى ئۇچ قېتىم چاۋاك چېلىپ ئۇنلۇك توۋلاپ.

شەرتلىك رېفلىكس رول ئويناپ، ھەممەيلەن جىم بولدى. باشقارما باشلىقى ئۆھ دەۋېلىپ، يىغىنىنىڭ تېمىسىنى بۇراي دەپ تۇرۇشىغا، ئەزەلدىن جىمغۇر-كەم سۆز، نېمە ئۈيلاۋاتقىنىنى بىلىپ بولمايدىغان ئىلا پەسرەك ئاۋازدا سۆزلىدى:

ــ ماڭا ياكى "ھەم ئانا، ھەم ئاتا" ئولەگە ئېسىلمايسىلەرغۇ؟ مېنىڭ

ئاشىقىم بار، ئولەنىڭمۇ ئوغلىدىن باشقا، ئاشىقى بار. بىگۈناھ ئادەمگە سالجىدەك چاپلىشىۋالغىنىڭلار نېمىسى؟ لېنىنا توغرا ئېيتتى، سىلەر كىلاۋوچكا ساموۋادىن قورقىسىلەر، چۈنكى ئۇ يالغانچىلىق قىلمايدۇ، ئوتقا تاشلىسىڭلارمۇ يالغان گەپ قىلمايدۇ. سىلەرگە كېرەكى يالغۇزلا بىر ژاراق كونا مايلىق قەغەز ئەمەسلىكىگە ئىشەنگەنلىكتىن، كلاۋوچكا بۇ ئالدامچى ئورۇننىڭ ئىشكىنى تاقىۋەتسە دېگەن ھېلىقى خەتنى يازغان، شۇنداقتۇ؟ سىز گەپ قىلمىڭا ئولە؟

ــ ئومۇمەن، ئەلۋەتتە شۇنداق. بىز كلاۋانى ئوبدان بىلمىز.

ئىلا سوئال سوردىمغان بولسا، يىغىنلاردا گەپ قىلماي ئولتۇرۇۋېرىلىشقا ئادەتلىنىپ قالغان ئولە بۇگۈن كەچتە ئېچىلغان بۇ شاۋقۇنلۇق يىغىندىمۇ لام ــ جىم دېمەي ئاخىرغىچە ئولتۇرۇپ چىققان بولاتتى. ئۇنداقتا، كېيىنكى ۋەقە بولمىغان، كېيىنكى تۇرمۇش تىنچ دەريا سۈيىدەك لۇمشۇپ ئېقىپ كېتىۋەرگەندەك تىنچ ئۆتكەن بولاتتى، ئەمما ئىلا سوئال سوراپ قويدى، ئولە خالار ــ خالماس جاۋاب بەردى، شۇنىڭ بىلەن، تەقدىرنىڭ دات ۋ. ھىسىپ كەتكەن چاقى غچىلداپ چۆگىلەشكە باشلىدى.

ئېردىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا بۇ گەپنىڭ سالمىقىنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇ بۇنى بۇگۈنمۇ، قەلبىنى ئەنسىزلىككە سېلىۋاتقان خاتىرجەمسىزلىك ئاخىرقى نۇقتىغا يەتكەن ھالەتتىمۇ ئۇنتۇپ قالمايتتى. ئۆتكەنكى يىغىندا (بۇ ئۇرۇش ئۆتكەنكى يىغىندىن باشلانغان) كلاۋا ساموۋا تۆت كوچا ئاغزىغا ئاپىرىپ قويۇلۇپ، نەگە بېرىش، نەدە تۇرۇش مەسىلىسىگە دۇچ كەلدى دېيىلسە، بۇگۈن تۆت كوچا ئاغزىدا ئېردىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا تۇراتتى.

خەقنى غەرق قىلىش كېرەكمۇ، ئۆزىنى غەرق قىلىش كېرەكمۇ؟

ياق، ئۆزىنى غەرق قىلىا بولىمايدۇ، كۆزى قىزىرىشتىن پەيدا بولغان يىرگىنىشلىك خام خىيالىڭنى تۇغەت، يەنى ئايرىم ئۆيگە ۋە ئىگور ئىۋانوۋىچقا ئېرىشىش خىيالىڭنى چۆرۈۋەت. بۇنىڭ ئىچىدە ئۆي مەسلىسى ھەممىدىن مۇھىم، چۈنكى ئىگور ئىۋانوۋىچ روھسىز ئولەنى دەپ ئەمەس، ئۆيۈڭىنى دەپ ساڭا يېقىنلاشماقتا، ئىگورغا ئۆي بېرىشكە ماقۇللۇق بېرىلىشى مۇھىم ئىش، ئۆي بولسا، ھەر-قانداق قىلىپمۇ مۇھەببىتىمگە ئېرىشەتتىم. چۈنكى، مەن قىزغىن ۋە ئابرويلۇق، يوتام ئۇزۇن، چىچىم قويۇق. مۇھىمى يالغۇز پىداكارلىقلا ئەمەس. ھازىرقى زاماندا، موسكۋادا، ئۆيۈڭ بولمىسا، ساڭا كىم ھەقىقىي كۆڭلىنى بېرىدۇ؟ ئۆي مەسلىسى بەك مۇھىم. ئۆي...ئۆي...ئۆي...

بۇ ئويلار ناتاشانىڭ كاللىسىدىن تېزلا ئۆتتى، ئۇ ھەممىنى ئىدىتلاپ كۆرۈپ، ۋىجدانىنىڭ ماقۇللۇقىنى ئېلىپ بولىدى ۋە ۋىجدانىنى سۈكۈت قىلىشقا كۆندۈردى. نەتىجىدە "مۇستەقىل پادىشاھلىق" شۇبھىلىنىپ بولمايدىغان ھەممە ئابرويى بىلەن تىك تۇردى. ناتاشانىڭ كۆڭلىمۇ تىنىم تاپالمىغانىدى، ئەمما ئۇ ئۆزىگە تەسەللىي بېرىپ تۇردى: "خاتىرجەم بول، خاتىرەڭنى جەم قىلغىنا، سەن ھەقلىقسەن." شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئاپتوماتىك تىرىنىر ماشىنىسى بۇيرۇق چۈشۈرگەندەك، تىلىنىڭ ئۇچىدا چىشىنى بىرمۇ بىر ساناپ چىقتى.

— ئەخلاق پرىنسىپلىرى ئارىسىدا، ئۆز مۇھەببىتىمگە قىلچە رەھىم قىلمايمەن، — دېدى ئۇ، بۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقىنىدا ئۇنىڭ ئاۋازى باشقىچە چىقتى، ئەينى ۋاقىتتا ئۇ: ئىگور ئىۋانوۋىچ تامامەن خاتىرجەم يۈرۈۋەرسۇن، مەن ھەقىقىي مۇھەببەتكە مەڭگۈ كەڭ

قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىمەن، دەپ خوراپىيلارچە ئويلىدى، — قۇلىقىم گەپتە، كۆزۈم ھەربىرىلاردا بولدى. مېنىڭ كۆڭلۈم بەك يېرىم! مەن يالغانچىلىق قىلىشقا چىن دىلىمدىن ئۆچ، گەپ قىلماي ئولتۇرۇۋېلىشقىمۇ ئۆچ. ساموۋانىڭ گەپ قىلماي ئولتۇرۇۋېلىشى توخۇ يۇرەكلەردە ۋە قاملاشمىغان ئايالالاردا بولىدىغان سۈكۈت. ئۇ ئختىيارىيلىق دەپ ئاتلىدىغان ئادۇوكاتنىڭ ھامىلىقىدا شامالدىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش نىيىتىگە كەلگەن، مەن ئۇنىڭ بۇ خام خىيالىنىڭ رېئاللىققا ئايلىنىشىغا يول قويمايمەن. مەن ئۇنىڭ ساختا نىقابىنى يىرتىپ تاشلاپ، ھەممىگىلەرگە ھەقىقىي قىياپىتىنى كۆرسىتىپ قويىمەن!

بۇنداق قاتتىق ئۆچمەنلىكىنىڭ بولۇشىنى لىيۇدمىلا پاۋلوۋنامۇ خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇ غەزەپكە كەلگەن، ئەمما تېخىمۇ چىرايلىق بولۇپ كەتكەن ناتاشاغا ھەيرانلىق ۋە ئىنتايىن مىننەتدارلىق نەزەرى بىلەن تىكىلدى، ناتاشانىڭ گېپىدىن مۇشۇ پەيتتە ئۇنىڭ كىلاۋاغا ئەمەس، لىيۇدمىلاغا ئۆچمەنلىك قىلۋاتقانلىقىنى، ئۆي ببرىشكە ۋەدە قىلغان خەيرىيەتچى لىيۇدمىلا پاۋلوۋناغا ئۆچمەنلىك قىلۋاتقانلىقىنى ئاسانلا بىلۋالغانىدى.

— ئىككىمىز بىللە قەھۋىخانىغا كىرگەنغۇ دەيمەن، ساموۋا؟

— كىرگەن، — دەپ ئىتتىكلا جاۋاب بەردى كلاۋا، — گورکى كوچىسىدىكى ئېلىسېيۋ ماگىزىنىنىڭ ئۇدۇلىدىكى قەھۋىخانىغا كىرگەن.

— نەچچە قېتىم بالىگىزنى ئالدۇرىۋەتتىڭىز، كىلاۋدىيە؟ گەپ قىلمايسىزغۇ؟ سىز بىر قېتىم ئالدۇرىۋەتكىنىڭىزنىلا ئېقرار قىلدىڭىز، بالىنى ئالدۇرۇۋېتىش مەن ئۈچۈن گال ئىششىقدەكلا ئادەتتىكى

ئىش دېدىڭىز، يەنە تېخى بالا تۇغۇشتىن قورقىمەن، مەن بالىغا ئۆچ دېدىڭىز، ئەرلەر بىلەن دائىم ھاراق ئىچىۋېرىپ، قورساقتىكى بالىنىمۇ زەھەرلەپ ئۆلتۈرۈپ قويدۇم دېدىڭىز.

ناتاشا توختاپ قالدى، بۇ توختاش ئۇنۇملۇك ئىدى، ئەمما بۇنى بىردىنلا ناموۋاپىق ۋاقىتتا ئورنىدىن تۇرغان كلاۋدىيە بۇزۇۋەتتى.

— قانداق گەپ بۇ؟ — دېدى كلاۋا بىچارىلەرچە بوش ئاۋاز-دا، — مەن خىيالىمنى دەپ بەردىم، خىيالىي بالامنىڭ ئېتىنى قويۇپ يېزىۋالدىم...

— ئۇ دېگەن سىز ئۆلتۈرگەن بوۋاقنىڭ ئىسمىدىكى! — دەپ توۋلىدى ناتاشا. ئۇ گېپىنى توختاتىسا، يەنە جىملىق باسىدىغانلىقىنى ئويلىدى-دە، سەۋىر قىلالماي تىترىگىنىچە ھۆركىرىدى، ئەمدى لېۋىدىلا پاۋلوۋانانىمۇ بوش قويماسلىقى مۇمكىن ئىدى، — سىز دېگەن قاملاشمىغان، يالغانچى قىز، كلاۋدىيە!

ئىرىدىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشا ئورۇندۇقتا ئادەتتىكى چاغلار-دىكىدەك سىلىق ئولتۇراستىن، جاققىدە ئۆزىنى تاشلاپ ئولتۇر-غاچقا، ئورۇندۇق غىچىرلاپ كەتتى. يېغىن مەيدانى گۆرىستاندەك جىم بولۇپ قالدى. ھەممەيلەن بايىتىندىن بېرى سۆزلىگەنلەرنىڭ سۆزى ھەققىدە ئويلانماقتا، ئۇلارنىڭ مەنىسىگە يەتمەكتە، ئويدۇرما ئىچىدىن ھەققەتنى، ئەسەبىيلىك ئىچىدىن ھەقانى غەزەپنى تاپماقتا. بىر پەس جىملىقتىن كېيىن، قىزنىڭ كەتكەن يېغىن ئەھلى تۇيۇقسىزلا تەرەپ-تەرەپتىن غۇلغۇلا قىلىشىپ كەتتى، بۇ غۇلغۇ-لىلاردا نېمە دېيىلۇاتقىنىنى ھېلىقى ئايال مېھمانغۇ زادىلا ئاڭلىيال-مىدى، ھەتتا جىن-شەيتانلارمۇ ئاڭلىيالمىغۇدەك دەرىجىدە ئىدى. ياق، بۇنداق بولۇشىغا يول قويماسلىق كېرەك، يېغىن ئاخىرلاشقۇچە

توختماي سۆزلەپ تۇرۇش كېرەك، شۇنداق بولغاندا، كىشىلەرنىڭ كاللىسى مۇتلەق تورمۇزلىنىدۇ-دە، ھېچنېمىنى ئۇقماي قالىدۇ. لېۋدىملا پاۋلوۋنا تۇنۇگۈنلۈپ ئولتۇرغان سابىق "مۇستەقىل پادىشاھلىق" نى تۇرتۇشكە باشلىدى، "مۇستەقىل پادىشاھلىق" ئەمدى شەرتسىز تەسلىم بولغان دۆلەت بولۇپ قالغانىدى. گالىنا سېرگېيېۋنا لېۋدىملا پاۋلوۋناغا شارتتىدە سۆزلىدى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن قېيىن ھالغا قالغان ھايۋانىنىڭكىدەك ھالەت بىلىنىپ تۇراتتى، گالىنا ئورنىدىن تۇردى. بۇ چاغدا باشقىلار بوران-چاپقۇن كېلىدىغان بولدى، دەپ پىچىرلىشىشقا باشلىدى. ئەمما بۇ پىچىرلاشىلار كىشىلەردىكى مەلۇم تەقەززالىق تۇيغۇسىدىن بىراقلا بېسىقىپ قالدى.

گالىنا سېرگېيېۋنا ئاغزىنى يوغان ئېچىپ يىغلاشقا باشلىدى. ئۇ ئۆزىنى قويۇۋېتىپ يىغلىمىغان بولسىمۇ، ئىچ-ئىچىدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاپ كەتتى، كۆزىدىن چىقىقان ياش ئىچكىرى كىرىپ كەتكەن زاكاسلىرىنى بويلاپ گويا بىغىنى ئۈزۈلگەن مارجانىدەك تارىلاپ ئاقماقتا ئىدى؛ ئۇنىڭ تاشلاندۇقلا ئوخشاپ قالغان بىچارە تېنىدىن قاتتىق ئۇسۇلسىزلىك تۇتۇق ئىپادىلىنىپ چىقاتتى، شۇنىڭ بىلەن كۆڭلى يۇمشاق قىزلار ئۇنىڭغا ئىچىنىڭ ئاغرىتىشىپ، ئىشەنچ بىلەن قەلب ئىشكىنى ئېچىپ بەردى.

"ئېغىز ئاچتىڭ، ـــ دېدى ئىچىدە لېۋدىملا پاۋلوۋنا كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ، ـــ ئاخىر ئېغىز ئاچتىڭ، ھەي كېرەكسىز!"

ـــ مەن... ـــ دېدى گالىنا سېرگېيېۋنا بىچارە ھالەتتە يىغلاپ تۇرۇپ، ـــ ئۇ دېگەن بىر تاش يۈرەك ئايال، ھەممىلا ئادەمنى تىنچ كۈن ئۆتكۈزگىلى قويمايدۇ، ھەممىلا ئادەمنى! قاراپ تۇرۇپ ئېرىمگە مۇھەببەت ئىزھار قىپتۇ...

ـــ كىمنى دەۋاتقىنىڭىزنى قولىڭىزدا كۆرسىتىڭ، قولىڭىز-دا! ـــ دېدى باشقارما باشلىقى بوغۇق ئاۋازدا بوشقىنا.

ـــ ئاۋۇ... ـــ گالىنا سېرگېيېۋنا باشقارما باشلىقىنىڭ گېپىگە بىنا-ئەن قولىنى كۆتۈرۈپ كلاۋا ساموۋانى كۆرسەتتى، ـــ مېنىڭ قىزىم ئاغرىق، قۇمدا داۋالىنىدۇ، ھەر يىلى دېڭىز بويىغا بېرىپ ئاپتاپقا قاقلىنىدۇ. ئاۋۇ...ئۇ...ئېرىم بىلەن ئىككىمزنىڭ مۇناسىۋىتىنى بۇزماقچى بولدى!

مۇئاۋىن باشقارما باشلىقى ئاخىرقى گېپىنى ئۇنلۇك دەپ بولۇپ، ئىككى قولىدا يۈزىنى ئېتىۋېلىپ ھۆڭرەپ كەتتى. ئاۋۇال ۋېرونىكا پروكوۋيېۋنا، كېيىن كىچىك ناتاشا ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى قۇچاقلىدى، يۆلىدى، بىرنېمىلەرنى دەپ ئۇنىڭ قۇلىقىغا پىچىر-لىدى، ئاندىن ئۇنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى. باشقىلارىنەنجم بولۇشتى، بۇ چاغدا موماي قولىدىكى قەلەمنى شاققىدە تاشلاپ، مۇنداق دېدى:

ـــ كاللامنى ئۇماچ قىلىۋەتتىڭلارغۇ، ئۇماچ!

ـــ ھازىرلا ئېنىقلايمىز، ـــ ئەمدى باشقارما باشلىقىنىڭ كۆڭلى جايىغا چۈشكەندى، ئۇ گېپىنى داۋام قىلدى، ـــ ساموۋا، بۇنداق ھايات يولىغا قانداقلارچە مېڭىپ كەتكەنلىكىڭىزنى بىزگە دەپ بېقىڭا.

ـــ مەن؟

كلاۋا ئورنىدىن تۇردى، ھەممەيلەنگە بىر قۇر كۆز سېلىپ چىقىپ، كۆلۈپ قويدى. بۇ كۆلكە تارتىنچاقلىق كۈلكىسى، ھەتتا سەبىي بالىلارنىڭ كۈلكىسى ئىدى. ئۇنىڭ ياش ئەگىپ تۇرغان كۆزلىرى كىشىنىڭ كۆڭلىنى تارتاتتى، بىرمۇنچەيلەن بېشىنى

تۆۋەن قىلىۋالدى، نېمىشقىدۇ ئوڭايسىزلىنىپ كېتىۋاتاتتى.

— ھە، گەپ قىلىڭە، گېپىڭىزنى قىلىۋېرىڭ! — دېدى لىيۇدمىلا پاۋلوۋنا ئۇنىلۇق قىلىپ. ساموۋانىڭ جىم تۇلىتۇرۇشى بىگۇناھ كۈلكىسى بىلەن قوشۇلۇپ، ئەمدى پۈتكەن مۇنارنى ئۇلىدىن غۇلىتىپ تاشلايدىغانلىقىنى لىيۇدمىلا ئېنىق بىلەتتى.

— سۆزلىشىم ھاجەتمۇ؟ — كىلاۋا بىر ئۆھ تارتىۋالدى، — ئىنا-ۋەتىنى نېمىشقا ياش ۋاقتىدىن باشلاپ قەدىرلەش كېرەك ئىكەن؟ ياش ۋاقتىدىن باشلىسا كېيىن بولۇپ قالىدۇ، ياش ۋاقتىدا قەدىرلىگۈدەك نەرسىمۇ قالمايدۇ. كىچىك چاغدىن تارتىپ قەدىرلەش كېرەك، راست، مۇشۇنداق قىلىشلا توغرا بولىدۇ. ھازىر كېيىن قالدۇق، ھېچكىمنىڭ ئىناۋىتى يوق، راست يوق، ئىناۋەت دەپسەندە قىلىنغان.

ئۇنىڭ ئاۋازى پەس ئىدى، نېمىشقىدۇ شۇنچە يوچۇن، ھەسرەتلىك ئاڭلىنىدى. ئۇ گويا جىق جاپا-مۇشەققەت تارتقان مومايدەك كۆرۈنەتتى. ھەممەيلەن ئۇن-تۈنۈشسىز ئولتۇردى، ئەمما بۇ جىملىق ئادەمنىڭ كۆڭلىنى سوۋۇتىدىغان، بىر-بىرىگە قاراشقىمۇ جۈرئەت قىلالمايدىغان دەرىجىدىكى جىملىق ئەمەس ئىدى.

— توغرا ئېيتتىڭ، — دېدى لېنىنا، — يارايسەن، كىلاۋوچكا، رەھمەت ساڭا.

— يىغىندىن چىقىپ كېتىشىمگە رۇخسەت قىلسىڭىز، — دەپ ئىلتىماس قىلدى كىلاۋا ئاران ئاڭلانغۇدەك ئاۋازدا، — چىقىپ كېتىشىمگە رۇخسەت قىلىڭ، بولمىسا بارالماي قالىمەن — ئۆيۈمگە بارالماي قالىمەن.

— رۇخسەت، — دېدى باشقارما باشلىقى ئالمان-تالمان ماقۇل

بولۇپ، ــ سىز كەتكەندىن كېيىن قارار چىقىرارمىز...

ــ مەنمۇ كېتىمەن! ــ دېدى لېنىنا ئۇنلۇك سۆزلەپ، ئاندىن كلاۋانىڭ كەينىدىن ئىشك تەرەپكە قاراپ ئىتتىك ماڭدى.

ئۇزۇن يولدا لېنىنانىڭ نېمىلەرنى دېگەنلىكىنى كلاۋا بىلمىدى، كلاۋانىڭ قۇلىقىغا ئۇنىڭ بىر ئېغىز گېپىمۇ كىرمىگەنىدى. كلاۋانىڭ كاللىسىدا ھەرخىل ئويلار چاشقان پىتىغانىدەك پىتراپ كەتتى، كلاۋانىڭ قۇلىقى ۋىكىلدايىتى، كۆكلىدە بىر ناخشىنىڭ ئاھاڭىنى توختىماي تەكرارلايتتى. ئۇنىڭدىن خالاس تېپىش ئۈچۈن، كلاۋا ئىچىدە ناخشا ئېيتىشقا باشلىدى. بۇ ناخشا قېرىشقاندەك ئۇزۇن ئىدى، كلاۋا تاكى ئىشكى ئالدىغا كەلگۈچە ئېيتتى. ھېلىقى ناخشىنىڭ ئاھاڭى كاللىسىدىن چىقىپ كەتكەنلىكىنى سەزگەن كلاۋا يەڭگىللەپ قالدى. كلاۋا لېنىنانى قۇچاقلاپ بولغاندىن كېيىن، ھېچ مۇناسىۋەتسىزلا بىرگەپنى قىلدى:

ــ قىزىمغا "كونستانتسىيە" دەپ ئات قويماس بولدۇم، "لېنىناچكا" دەپ ئات قويسام بولغۇدەك، ماقۇلمۇ؟

10

كلاۋا تۇنجى قېتىم، شۇنداقلا ئاخىرقى قېتىم بىر كېچە ئۇخلىماي چىقتى. ئەينىكار ئورۇندا تۇرغانىدەك قورقۇنچلۇق ئوي كاللىسىغا كىرىۋېلىپ، ئۇيقۇسىنى قوغلىۋېتەتتى. ئۇ راسا بىر يېغىلىۋالايچۇ دەپمۇ ئويلىدى، ئەمما يۈرىكى بارغانسېرى ئاغرىپ كەتتى، كۆز يېشى بولسا نەلەرگىدۇ قاچقانىدى. ئۇ ئازابقا چىدىمالدى، ئۇچ قېتىم ۋاي ئىسىت دېدى، لىپاتسىيە توپلىغان ھەرخىل

دورىلارنى تاھارەتخانىغا تاشلىۋەتمىسەم بوپتىكەن دەپمۇ ئويلىدى. كلاۋا كارىۋاتتىن چۈشۈپ، ئۇيان-بۇيان ماڭدى، ئازراق قېتىنغىمۇ ئىچتى. سوغۇق ئۆتۈپ كەتسىدى ماڭا، زۇكام تېگىپ ئۆلۈپ كەتسەم دەپمۇ ئويلىدى، ئەمما يوتقانغا كىرىشى بىلەنلا ئىسسىپ كەتتى، ھەسرەت-پىغان ئۈنى يەنە ئازابلىغىلى تۇردى. تاڭ ئاتاي دېگەندە، ئۇنىڭ بېشى يېرىلىپ كېتىدىغاندەك ئاغرىپ كەتتى. شۇنىڭدىن بۇرۇن ئۆ: باشقارمىغا ئەمدى بارسام بولمايدۇ. ئاچلىقتىن ئۆلەر ھالەتكە كەلسەمۇ، موسكۋادىن قوغلاندى قىلىنسامۇ، باشقارمىغا بارمايمەن، دېگەنلەرنى خىيال قىلغانىدى. ئۇ سائەت توققۇزغىچە كارىۋاتتا ياتتى، كېيىن بېشى يەنىلا ئاغرىپ تۇرسمۇ ئورنىدىن تۇردى. ئورنىدىن تۇرۇپ، چېچىنىمۇ تارىماي، روھسىز ھالەتتە ئۇياقتىن بۇياققا ھېچ مەنسىزلا ماڭدى، مېڭىۋېتىپ تۇرۇپ-تۇرۇپ ئورۇندۇققا ئۆرۈلۈپ كېتەتتى، بىر قېتىم ئۆرۈلگىنىدا ئورۇندۇق تاراققىدە قىلىپ قالدى. بۇنىڭ ھېچۇھەسى يوق، لېپاتىيە بۇ چاققىچە تۇرۇپ بولغانىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن رەھىمسىز كۆرەش قىلۋاتقان تومانىكمۇ بىلەت سېتىش ئورنىغا كېتىدىغان ۋاقتى بولدى. ئۇ مۇشۇنداق ئويلاۋاتقىنىدا، بۇرۇنقى دوستى، ھازىر ئەسكىلىك قىلىۋاتقان قوشنىسى توما كىرىپ كەلدى.

— تىنچلىقمۇ، ئورۇندۇق تاراققىدە قىلىۋىدى، سىزنى ئۆيدە ئىكەن دەپ ئويلىدىم. دەم ئېلىۋاتامسز، ئاغرىپ قالدىڭىزمۇ؟

— ئاغرىپ قالدىم، — دەپ ئەدەبسىزلىك بىلەن جاۋاب بەردى كلاۋا، — ئولتۇرۇڭ.

— دەم ئېلىۋاتاتتىم، بارغۇدەك يېرىمىمۇ يوق. ئىككىمىز يارىشىپ قالساق، سىزمۇ خالامسىزكىن؟

ئۇرۇشۇشتىن كېيىن بەك ئازابلانغان كلاۋانىڭ ئىككىنچى ئۇرۇشقۇسى يوق ئىدى، شۇڭا يارىشىپ قېلىشنى ھەرقانداق ۋاقىتتا خالايتتى. ئەمما، بۇنداق ئىشتا بوزەك بولغان ئادەم يالغۇز ئۆزىلا بولمىغاچقا، ئاچچىق بىلەن بېشىنى چايقىدى:

— ئەمىسە لىپاتىيە بىلەنمۇ يارىشىسز.

— قويۇڭە ئۇ لىپاتىيەڭىزنى!

— ئۇنداق بولسا چىقىپ كېتىڭ، — دېدى كلاۋا قەتئىي تۇرده، — چىقىپ كېتىڭ، بېشىم ئاغرىپ كېتىۋاتىدۇ.

توما خىڭىلداپ قويۇپ، ئىشىك تۈۋىده تۇرۇۋەردى. كېيىن قولىنى شىلتىپ:

— ياراشسا ياراشتۇق! — دېدى.

ئەتىگەنلىك تاماق ئاشخانىدا، تومانىڭ يوغان ئۈستىلى يېنىدا يېيىلدى. توما سائىتىگە قاراپ قويۇپ، ئازراق ھاراق ئەكىرەي دېۋىدى، كلاۋا بىلەن لىپاتىيە ئاركاچىيۇنا چايدىن باشقا ھېچنېمە ئىچكۈمىز يوق دەپ تۇرۇۋالدى. توما برنىمىلەرنى دەپ، تاۋسىنى تاراڭشتىپ، خۇشال ھالەتتە مۇنداق دېدى:

— بۇنىسى توغرا بولدى! بولمىسا، بىر-بىرىمىزگە ئالىيىپ، يىغلىشىپ ئولتۇرىمىز شۇ. ئاغزىڭىزنى يۇرمەڭ، بۇرادەر. بىلگۈڭىز كەلسە ئېيتىپ بېرەي: سىز ھاراق شىپشىنى تاشلۇەتكەندىن ئېتىبارەن سىزگە ھۇرمىتىم تېخىمۇ ئاشتى. ئەر خەق دېگەنچۇ، ھەممىسى خۇمپەر، ھەممىسى ئەلا سۈپەتلىك خۇمپەرلەر.

— بۇ گەپ ئېشىپ كەتتى، — دېدى لىپاتىيە.

ئۇ ۋىلكىنى بىر چەتتە قويۇپ، ئۆزىنىڭ مەيدانىنى بىلدۇرمەكچى بولۇپ ھاۋانى بولغۇچە سۈمۈردى. ئەمما ھەممىنى كلاۋا بۇزدى.

كلاۋا بىردىنلا يىغلاپ كەتتى، قانداق ۋەھىمىلىك ئەنقەد ئىشتە-كەنلىكىنى سۆزلەپ بەردى، ھەتتا ئۇيغۇرلاردىن ئاجرىشىپ كەتكەن ناتاشانىك گېپىنى قىلىپ بەردى، بىرلا قىزنىك ياخشىلىقىنى، ئېتىنىك لېنىنا ئىكەنلىكىنى دەپ بەردى، "لېنىنا" دېگەن ئىسىمنىك چىرايلىق ئىسىم ئىكەنلىكىنىمۇ ئېيتتى. ئۇ يەنە ئىتتىپاق رايكومى بۇ ئىشنى ئۇقسا، بەك قورقۇنچلۇق بولىدىغانلىقىنى سۆزلىدى. بۇ گەپلەرنىك ھەممىسىنى ئۇ ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن قىلدى، گەپنىك ئاخىرلىقىغا ئادەم چۆشەنمەيدىغان (توغرىسىنى ئېيتقاندا، ئايالالارلا چۆشىنىدىغان)، ئاساسىي گەپكە مۇناسىۋەتسىز گەپ ۋە ئىشلارنى قىستۇردى، گەپ قىلىغاچ يىغلىدى، ئېسەدەپمۇ كەتتى. توما بىلەن لىپاتىيە ئۇنىڭغا سوغۇق سۇ ئىچۈردى، ۋالېرىئان تىنكتۇراسىنى تېمىتتى، مەيدىسىگە ھۆل ياغلىق قويدى. توما: "بەتبەخىلەر!" "ئۇششۇقلار!" "چايان-لار!" دەپ توۋلاپ كەتتى، لىپاتىيە ھەمراھىنىك ھالىغا ئېچىنىپ بوش يىغلىماقتا ئىدى.

— مېنىڭچە، ھەممە ئادەم ئەسكى، — دېدى توما، بۇچاغدا كىلاۋانىك يۈرەكسىنى ئېچىشتۇرىدىغان ھېكايىسى تۈگىگەنىدى، — بىرمۇ ياخشىسى يوق، ھەممىسى ئەسكى.

— بۇ گېپىڭىز ئېشىپ كەتتى، — دېدى لىپاتىيە قەتئىي رەددىيە بېرىپ، — بۇمۇ ھايات، بۇنىڭغا ئىشىنىك. ئادەم ھاياتتىن كۆپ ياخشى.

— نېجاسەتكە تەڭ بۇنداق ھايات!

— دېمەك، ئۇنى ئۆلۈش كېرەك.

— ئادەمنى بىزار قىلىدىغان بۇ نەرسىنى قانداق ئۆلۈساقچىسىز؟

— مېنىڭچە، ئۇنى ئۆلۈش كېرەك دېگىنىمنىڭ سەۋەبى ھەممە

ئادەم شۇنداق ئەمەس بولغانلىقىدۇر، — دېدى لىپاتيە، — بىز ئەسلىدە ئەخلاق ئۆلچىمىنىڭ تۆپىسىدە تۇرساق بولاتتى، ئەمەلىيەتتە ئاستىدا تۇرۇۋاتىمىز. "ئۆلچەمنىڭ ئاستىدا" تۇرۇش بەك چاتاق، چۈنكى سەت گەپنىڭ ھەممىسى "ئۆلچەمنىڭ ئاستىدا" تۇرۇۋاتقانلارغا كېلىدۇ، ئالايلۇق، تەخسەكەشلىك قىلىدى، تۇزاق قۇردى، يالغاندىن توقۇپ چىقتى، ئارىدا يىرىكچىلىك پەيدا قىلىدى، دېگەنگە ئوخشاش گەپلەر.

— يەنە بار! — دېدى توما خۇشاللىق بىلەن دوس تارتىشىپ، — مۇناپىق، پەسكەش، يالاقچى، كۆشكۈرتكۈچى دېگەن گەپلەرمۇ بار. راست شۇنداق!

— شۇنداق ئەمەسمۇ، — دېدى لىپاتيە بىر بارمقىنى جىددىي كۆتۈرۈپ، — بىز ئەخلاق ئۆلچىمىنىڭ ئاستىدا، شۇڭا، ئاشۇ ئۆلچەمگە يېتىش ۋەزىپىسى تۇرۇپتۇ. يۇقىرىغا قاراپ- تىرمىشىش كېرەك. سەۋىينى ئۆستۈرۈش قاچانلا بولسا قىيىن چۈشىدۇ، يەنە كېلىپ بۇنىڭغا ئۈزاق ۋاقىت لازىم. بۇنىڭ ئۆزى بىر جەريان، كۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ.

— نېمىنى؟

— ئۆستۈرۈش، تەڭلىشىش ۋە ئېشىپ كېتىشنى كۆتۈشكە، "ئۆلچەمنىڭ تۆپىسىدە" تۇرىدىغانلاردىن بولۇشنى كۆتۈشكە توغرا كېلىدۇ. شۇ چاغقا بارغاندا، ئەسكىلىكلەر بىلەن تولغان ئەخلاق ئۆگزىسى ئادەملەر ئۆرە تۇرىدىغان يەر بولۇپ قالىدۇ. ھايات ئاستىن-ئۈستۈن بولىدۇ، ئەسلىدىمۇ شۇنداق بولۇشى كېرەك ئىدى. شۇ چاغدا ئادەملەرنىڭ قانداق ياخشىلىقىنى ھەممەيلەن كۆرۈپ تۇرىدۇ.

كلاۋا بىر قولىدا ئېگىكىنى تىرەپ جىمغىنا ئولتۇراتتى. ئۇ ھەممە گەپنى ئاڭلاپ تۇرغان بولسىمۇ، بۇ ئىلمىي مۇنازىرىنگە ئارىلاشمىدى. ئۇنىڭ سوۋۇپ قېلىشى گەپ تەسىر قىلماس بولۇپ قالغانلىقىدىن ئەمەس. ياق، كلاۋانىڭ ئۆزىنىڭ قارىشى بار. خېلى بۇرۇندىنلا ئۇ ئۆزىنىڭ ھاقارەتلىنىۋاتقانلىقىنى زىيادە سەزگۈرلۈك بىلەن سەزگەن. ئۇ بۇرۇنقى ۋاقتىلاردىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان قاراشلىرىنى بىر قەدەر ئېنىق قىلىپ چۈشەندۈرۈپ بېرەلەيدۇ. ئۇ ھېچ چۈشەنمىگەن ئىش مۇنۇ ئىدى: نېمىشقا ئەتەي ماڭا زىيانكەشلىك قىلىدۇ؟ كىشىلەر پۈرسەت تاپسىلا نېمىشقا ئەتەي يۈرىكىمنى مۇجۇپ، كۆڭلۈمگە ئازار بېرىدۇ؟ "بۇ نېمە ئۇچۇن؟ — ئۇ ئازابتا ئۆزىدىن سورايتتى، — ئاھ خۇدا، نېمىشقا مېنىڭ بېشىمغا مۇشۇ كۈنلەرنى سالدىڭانسەن؟..." ئۇستەل يېنىدىكى مۇنازىرە قانچە ئۇزاق، قىزغىن داۋاملاشسا، ئۇ شۇنچە ئەنسىزلىنەتتى، ھاقارەتلىنىش سېزىمى شۇنچە كۈچلۈك بولاتتى. كلاۋا ھاقارەتنىڭ مەنبەسىنىڭ بەزىلەرنىڭ چۆكۈرۈشى ئىكەنلىكىنى بىلدى. ئۇ بىردىنلا ماس كەلمەيدىغانلا بىر گەپنى قىلدى:

— ئۇ يەرگە ئىككىنچى بارمايمەن! ئۇلار ساقچىنى باشلاپ كەلسۇنچۇ قېنى، شۇنداقتىمۇ بارغىلى ئۇنىماي يېتىۋالىمەن!

كۆڭلى يۇمشاق لىپاتىيە ئۇنى دەرھال قوللىدى، ئەمەلىيەتچىل توما بولسا:

— تېخى دەم ئالمىدىڭىزغۇ دەيمەن؟ — دەپ سوردى.

— ياق.

— ئۇنداق بولسا، دەسلەپتە بەلگىلىمە بويىچە ئىشقا بارماڭ، ئاندىن سالام بېرىپ، ئىلتىماس يېزىڭ، دەم ئېلىشىم كېرەك ئىدى،

هازىرغىچە دەم ئالمىدىم، دەپ يېزىڭ، ئاندىن يىل، ئاي، كۈننى يېزىڭ، ئاخىرىغا ئىمزا قويۇڭ.

توما بىر ۋاراق قەغەز ئېلىپ كەلدى، كىلاۋا قەغەزنى تاماق ئۈستىلىگىلا قويۇپ ئىلىتماسىنى يازدى. يېزىپ بولۇپ، بىر ئۈھ دەۋېتىپ:

— ھە، دەم ئېلىشقا رۇخسەت قىلىشسا نېمە ئىش قىلىمەن؟ موسكۋادا يىغلاپ ئولتۇرمەنمۇ؟ — دېدى.

— جەنۇبقا بارسىڭىز بولمامدۇ، كلاۋوچكا. دېڭىز ئادەمگە يەنىلا شۇنداق يېقىملىق تۇيۇلىدۇ، يەنە شۇنداق...

— ھېلىقى موماينىڭ قېشىغا بېرىڭ، — دېدى توما توساتتىن چارە تېپىپ، — ئېيىغا ئون رۇبلىنى بىكار ئەۋەتتىڭىزمۇ؟

ئىزا ـ ئاھانەتكە قېلىش ھېسسىياتى كلاۋانى چىداپ تۇرغۇسىز قىلىپ قويدى، ئۇنىڭ قەلبى گويا قانداقتۇ بىر ئادەم ئۇنىڭ قارىنىنى يېرىپ، يۇرىكىگە كۆيۈپ قېپقىزىل بولۇپ كەتكەن كۆمۈرنى قويۇپ قويغانىدەك پۇچۇلانىماقتا ئىدى. بۇ كۆمۈر تېخىچە ئۆچمەي كۆيمەكتە. كلاۋا گويا كۆز ياشلىرى ئارقىلىق ئۇنى ئۆچۈرمەكچى بولغاندەك، توختىماي يىغلايتتى. كلاۋا باشقا يەرگە كېتىشنى، بۇ يەردىن قانداقلىكى جاي بولسا بىرىيەرگە كېتىشنى، كىشىلەر تاش يۇرەكلىك بىلەن بوزەك قىلغان شەھەردىن ئۆزىنى ھېچكىم بىلمەيدىغان، "قاملاشمىغان ئايال"، "ئۆزىنىڭ بالىسىنى ئۆزى ئۆلتۈرگەن" دېگەندەك پىتنە ـ پاساتلار بارالمايدىغان چەت ـ ياقا جايغا كېتىشنى ئويلاپلا كېلىۋاتاتتى.

— ھەي، مەن قانداق قىلىمەن؟ قانداق قىلىمەن؟ گەپ قىلمىلارچۇ، قانداق قىلسام بولىدۇ؟ ئۆلۈشۈم كېرەكمۇ؟

ـــ نېمىلەرنى دەۋاتىدىغانسىز، كلاۋوچكا! ـــ دېدى لىپاتىيە قورقۇپ.

ـــ كەتكەن ياخشى! ـــ دېدى توما ئۇنلۇك ئاۋازدا، ـــ ئىبلىسنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇش كېرەك، بۇرادەر. باشقا يەرگە كەتسەڭمۇ، بۇ يەردىكى ھەممە ئىش ئېسىڭىزدىن چىقىدۇ، رومانتىك ناخشىدىن يەنە بىرنى ئېيتىۋېتەمسىز تېخى!

كلاۋا ماقۇل بولدى. توما پويىز بېلىتى ئېلىپ بېرىدىغان بولدى، لىپاتىيە ئاركاچېيېۋنا دەم ئېلىش توغرىسىدا يېزىلغان ئىلتىماسنى باشقارمىغا ئاپىرىپ بەردى. باشقارما باشلىقى ئۇھ دەۋالدى-دە، قەغەزگە شۇ زاماتلا ئىمزا قويدى، كۆڭلىدە بولسا: "ھازىر كلاۋا خەۋپلىك شەخس" دەپ ئويلىدى. ئۇ كلاۋانىڭ دەم ئېلىش راسخوتىنى لىپاتىيەنىڭ ئېلىپ كېتىشىگىمۇ ماقۇل بولدى. رەسمىيەتلەر چاپسانلا بىجىرىلدى، لىپاتىيە دەم ئېلىش رەسمىيىتىنىلا بىجىرىپ قالماستىن، دەم ئېلىش راسخوتىنىمۇ ئېلىپ خۇشال قايتىپ كەلدى.

ـــ ئۇنىڭغا راسا بىر ئالىيجانىدىم، ـــ دېدى لىپاتىيە لېۋدىمىلا پاۋلوۋنا بىلەن كۆرۈشۈش جەريانىنى تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىۋېتىپ، ـــ مەنستىمەسلىك نەزەرىدە بىر ھومىيۇدىم، دېر تېتەپ كەتتى.

لىپاتىيە بىلەن توما ئۇچ كۈنگىچە كلاۋانىڭ سەپىرىگە تەييارلىق قىلدى، كلاۋا ئۆزى بولسا ھېچ ئىش قىلماي يېغلاپ ياتتى، ئۆيدە مېڭىپ يۈردى، ئۇنىڭ يېغلىغىنى يېغلىغاندى. توما پويىز بېلىتىنى ئەكەلدى، نەرسە-كېرەك سېتىۋېلىشقا لىپاتىيە ئاركاچېيېۋنا چاپتى. مارکوۋنا دېگەن مومايىنى ھېچكىم تونۇمىغاچقا، قانچە ياشقا كىرگەنلىكىنى ھېچكىم بىلمىگەچكە، مارکوۋنا مومايغا ھەر كىم چىگىسە

بولىدىغان سىدام ياغلىق ۋە سۇرلەنگەن كولباسا ئالدى.

ــ سوۋغاتلىقتا تازا بولىدۇ! ــ دېدى لىپاتىيە، ئۇ ئۆزى ئالغان كولباسىدىن بەك رازى بولغاندى، ــ موسكۋانىڭ قەنت ــ گېزەك-لىرىدىنمۇ ئازراق ئېلىۋېلىڭ، مومايلار تاتلىق يېمەكلىككە ئامراق.

سېتىۋالىدىغانلىق سېتىۋېلىپ، قاچىلايدىغانلىق قاچىلاپ تەييار-لىق قىلىپ قويغاندىن كېيىن، لىپاتىيە كلاۋانىڭ سوزۇلما بەلبېغىنى يېشىپ، بەلباغنىڭ ئىچى تەرىپىگە تۆگمىلىك يانچۇق تىكتى.

ــ ئۇتتۇرلۇق خەجلەيدىغان پۇلنى باشقا يانچۇققا سېلىڭ، قالغان پۇلنى مۇشۇ يانچۇققا سېلىڭ. بەلباغنى ھەرقانچە ئىش بولۇپ كەتسىمۇ يەشمەڭ. ھەرقانچە ئىش بولۇپ كەتسىمۇ دەۋاتسەن، گېپىمنى چۈشەندىڭىزمۇ؟ پايپاقنى سالسىڭىز مەيلى، دەم ئېلىش ۋاقتىڭىز توشقۇچە بەلباغنى يەشمەڭ، ئۇخلىسىڭىزمۇ بەلباغ بىلەن ئۇخلاڭ. ئەتراپنى يانچۇقچى-ئوغرى بېسىپ كەتكەندە، خۇدايىتالا ئېھتىياتچان ئادەملەرنى ئۆز پاناھىدا ساقلايدۇ.

پرۇنسكىغا ببرىش ئۈچۈن ئون سائەت پويىزدا ئولتۇرۇش كېرەك، پويىز 20 دىن ئۈچ مىنۇت ئۆتكەندە ماڭىدۇ، دېگەن گەپلەرنى توما كۆرەڭلىك بىلەن دەپ كەلدى. توما بىلەن لىپاتىيە كلاۋانى ئۈزىتىپ ۋوگزالغىچە كەلدى، توما چامادانىنى كۆتۈردى، لىپاتىيە تور خالتىلارنى كۆتۈرۈشۈپ ماڭدى، كلاۋاغا بىرمۇنچە ئىشلارنى تاپىلىدى، بۇ گەپلەر كلاۋانىڭ ئاغرىپ يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇۋاتقان كاللىسىغا قاچىلاندى. ئۇلار ۋوگزالغا كىردى، كلاۋانىڭ ئورنى دېرىزە تۈۋىدە ئىدى، ئۇ ئەمدى كېتىدىغان دەپ ئىككىيلەنگەن ھەدەپ ئاچچىقلىنىپ قول پۇلاڭلىتاتتى. ئەمما ئىككىيلەن ماڭمىدى، پويىز قوزغالىپ، ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ئۆيىدىن سەپەرگە چىققان

كلاۋا ساموۋانى ئېلىپ يىراقلاپ كەتكەندە، ئىككىيلەن ئاستا قەدەملەر بىلەن ژوگزالدىن چىقتى.

11

پويىز موسكۋا شەھەر ئەتراپىدا غۇيۇلداپ ماڭماقتا، ئاخشىمى بولغاچقا، يول بويلىرىدىكى بىكەتلەردە ئادەم يوق ئىدى، پويىز بىكەتلەردىن گۈلدۈرلەپ ئۆتۈپ كەتتى. سىرتتىكى چىراغلاردىن باشقا ھېچنېمىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. كلاۋا پېشانىسىنى دېرىزىگە يېقىپ، سىرتقا قاراپ ئولتۇراتتى. ۋاگوندا بىرمۇنچە يولۇچىلار ئۇيقاتتىن بۇ ياقتا ئۆتۈشمەكتە، بىر يولۇچى كلاۋانىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى، ئەمما كلاۋا ئۇنىڭغا قارىمىدى. سىرتقا قاراپ ئولتۇرۇۋېرىپ بوينى ئاغرىشقا باشلىغاندا، ئاندىن بېشىنى بۇرىدى.

ــ ئامانمۇسىز، سەپەرداش، ــ دېدى بېشىغا خېلىلا ئاق كىرگەن، كۆزەينەكلىك پاكار بوۋاي كۆلۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا.

كلاۋا ئۆزىنىڭ ئۇدۇلىدا يول بويى تىكىلىپ قاراپ تۇرۇۋالدىغان يۈزى قېلىن يىگىت ئەمەس، بىر بوۋايىنىڭ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ دەرھال يېنىكلەپ قالدى. دۇرۇس، بىر يىگىت بار ئىدى، ئەمما ئۇ كلاۋانىڭ ئۇدۇلىدا ئەمەس، ئارىلىقتىكى يولنىڭ نېرىسىدىكى ئورۇندا ئىدى. ساقچى كىيىمى كىيىۋالغان بۇ قالىتىس يىگىتنىڭ يېنىدا دوغلاققىنا يېزا ئايالى ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ يېنىدا كۆزىنىڭ نۇرى قاچقان ئون ياشلاردىكى قىزچاقنى قۇچاقلىۋالغان ياش چوكان قاپىقىنى تۈرۈپ ئولتۇراتتى. بۇ ئادەملەرگە كلاۋا ئايالارغا

خاس چاققانلىق بىلەن بىراقلا كۆز سېلىپ چىقتى. ئەمدىلىكتە، ئۇ كىچىك شىرەگە قاراپ ئولتۇرماقتا ئىدى.

ــ تونۇشۇپ قالايلى. مېنىڭ ئىسمىم ياكوۋ ماتۋېچ. سىزنىڭچۇ؟

كلاۋا دەرھاللا جاۋاب بېرەي دېدىيۇ، ھېلىقى قالتىس ساقچىغا كۆزىنىڭ قىرىدا قاراپ قويۇپ، ئاۋازىنى پەسلەتتى:

ــ مېنىڭ ئىسمىم ئادا.

ــ ھەببەللى! ــ دېدى ياكوۋ ماتۋېچ، ئاندىن گېپىنى داۋاملاشتۇردى، ــ سىزنىڭ يېنىڭىزدىكىسى ئىززەتلىك پولىنا گېرىگورىيېۋنا، ئاۋۇ ساقچى يولداشنىڭ ئىسمى سېرگې، ماۋۇ بالا تۆتۈپ تۇرغان ئايالنىڭ ئىسمى لىدىيە پېتروۋنا، قىزچاقنىڭ ئىسمى ئولېنكا.

بىر پويىز خىزمەتچىسى كېلىپ، كۆپچىلىكتىن: چاي ئىچەمسىلەر؟ دەپ سورىدى. نېمىشقىكىن، ھېچكىم ئۇنىڭغا جاۋاب بەرمىدى، ساقچى سېرگې شاققىدە ئورنىدىن تۇرۇپ، ھەممەيلەنگە ئىكىكى قاچىدىن چاي لازىملىقىنى ئېيتتى، ئاندىن كلاۋاغا:

ــ بىز سىزگە ياردەملىشىمىز. قانداق دەيسىز، ئادا؟ ــ دېدى.

كلاۋا بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى دەرھاللىقتا چۈشىنەلمەي، ھاڭغىيىپ تۇرۇپلا قالدى. ئەمما، خۇداغا شۈكۈر، تېزلا ئەقلىنى تاپتى. ساقچى بىر پەتنۇسنى ئالدى، قاينىاق سۇ شىلدىرلاپ ئاققان بۇلاق سۈيىدەك قۇيۇلدى، ئايال خىزمەتچى باشقا ئىشلار بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتكەچكە، ساقچى ۋە قاينىاق سۇ ئالدىغان باشقا يولۇچىلار قاينىاق سۇخانىنىڭ ئالدىدا ئۇزاقىچە تۇرۇپ قالدى. سېرگې ئۆزىنىڭ موسكۋادا ساۋات بىلىملىرى مۇسابىقىسىدە مۇكاپات ئالغان-

لىقىنى دەپ بەردى، كلاۋا ھېچنېمە دېمىدى، بىراق ئۇنىڭ گېپىنى زەن سېلىپ تىڭشىدى، نەتىجىدە كلاۋانىڭ يۇرىكىنى كۆيدۇرىۋاتقان ھېلىقى قېتىملى كۆمۈر بارا-بارا ئۆچۈپ كېتىۋاتقانىدەك بولدى.

— پروفېسسورغا نېمىشقا بارمىسىز؟ — دەپ توساتتىن سوراپ قالدى ساقچى، ئاندىن خىجىل بولغانىدەك ئىزاھات بەردى، — سىزدىن بۇنداق دەپ سورىشىمدىكى سەۋەب، مەن سىزنى بىركىمگە ئوخشىتىۋاتىمەن.

— مەن كىنو ستۇدىيىسىدىن، — دېدى كلاۋا، ئۇنىڭ نېمىشقا بۇنداق دېگەنلىكىنى چۈشىنىپ بولمايتتى، ئارقىدىنلا مۇنداق دەپ ئويلاپ قالدى: "ئاپلا، شەيتانەدەك يالغان گەپ قىلغىنىم نېمىسى؟" شۇنىڭدىن كېيىن مۇنداق دېدى، — بىز ئۇ يەردىكى كىروۋ كوچىسىدا فىلىم ئىشلىمەكچى.

ماركوۋنا موماي كىروۋ كوچىسىدا تۇرۇشلۇق ئىدى، باشقا كوچا-رەستىلەرنىڭ ئىسمىنى كلاۋا بىلمەيتتى.

— دېمەك، سىز ئارتىس ئىكەنسىز-دە؟ — دېدى ساقچى خۇشاللىقدا كۈلۈپ، — نەدە كۆردۈمكىن، ئەجەب تونۇشقۇ دەپتىمەن تېخى.

ئەمەلىيەتتە كلاۋانىڭ چىرايى كۆپچىلىكىنىڭكىگە ئوخشايتتى، كالتە پەلتوسىمۇ كۆپچىلىكىنىڭكىدىن پەرقلەنمەيتتى. قىزىل رەڭ مودا بولغاندا، كلاۋا قىزىل نەرسىلەرنى نەدىن بولمىسۇن تېپىپ سېتىۋالاتتى، يېشىل رەڭ مودا بولغاندا، يېشىل نەرسە ئىلىشىنىڭ ئامالىنى قىلاتتى.

— ياقەي، نەدىكىنى، مەن ئارتىس ئەمەس، — دېدى يۇزى قىزارغان كلاۋا، ئەمما مۇشۇ چاغدا نېمىشقىدۇ لىپاتىيە ئاركاچېيېۋنا

بىردىنلا ئېسىگە كەلدى، ــ مەن ئۇلارغا ھەۋەسلىنىمەن. ھە، بىراق، بىلەمسىزكىن، راستلا، بەزىدە... رولغىمۇ چىققان.

ــ مۇنداق دەڭا! ــ دەپ خۇشاللىقدا ۋارقىرىۋەتتى ساقچى، ــ كىنودا سىزنى چوقۇم كۆرگەنمەن!

بۇ چاغدا ئايال خىزمەتچى كېلىپ قاچىلارغا بىر-بىرلەپ چاي قۇيدى. كېيىن سېرگې قاچا بىلەن تولغان پەتنۇسنى ئېلىپ كەتتى، كلاۋا ئىستاكان ۋە قەنت تارقاتتى.

ۋاگوندىكى ئادەملەر ۋاڑ-ۋۇڑ قىلاتتى، بىر نېمىلەرنى تالىشىپ مۇنازىرىلىشەتتى، كلاۋالا گەپ-سۆز قىلماي ئولتۇرماقتا ئىدى. ئۇنىڭ پاراڭلىشىشقا ئاللىقاچانلا مەيلى تارتماس بولۇپ قالغانىدى، ئۇ يولۇچىلارنىڭ پارىڭىنى ئەمەس، ئۆزىنىڭ يۈرىكىنىڭ ساداسىنى ئاڭلىماقتا ئىدى، تەلىيىمگە مۇشۇ پويىزغا، مۇشۇ ۋاگونغا چىقىپ قالغىنىم، مۇشۇ ئورۇندا ئولتۇرغىنىم ئۈچۈن بوپتۇ دەپ ئويلىدى. ئۇ تۇرۇپ-تۇرۇپ ساقچى سېرگېيغا ئوغرىلىقچە قارىۋالاتتى، ئۇنىڭ نېمىگە قارىۋاتقىنىغا سەپسالاتتى، ئۆزىچە كۈلەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكىدە كۆيۈۋاتقان ھېلىقى كۆمۈر ئۆچەي دەپلا قالدى، ئەمدى بەخت نۇرى چاقنىماقتا ئىدى. كىشىلەر پويىز گۈلدۈرلەپ ئۇچقانىدەك مېڭىپ كۈتۈۋېلىۋاتقان گۈزەل ئەتىنى كۈتۈۋالماقتا ئىدى.

12

پرۇنسكىدا پويىز بىر مىنۇتلا توختىدى. كلاۋا ئولتۇرغان ۋاگوندىن كلاۋا بىلەن سېرگېلا چۈشتى، بۇ ئەھۋالدىن كلاۋا ئىنتايىن خۇشال بولدى. سېرگې كلاۋانىڭ چامادانىنى كۆتۈرۈشۈپ

بەردى. ئىش ئايدىڭلاشتى: بۇ ئىككىيلەنىڭ يولى بىر ئىدى، چۈنكى ساقچى ئىدارىسى بىلەن مېھمانخانا تام قوشنا ئىدى.

— بۇ يەر بۇرۇن كولىخوزنىڭ ئۆيلىرى ئىكەنىدۇق، ھازىر مېھمانخانا. بىزنىڭ بۇ يەردە پوچتا-تېلېگراف ئىدارىسىدىن باشقا ھەممە ئىدارە شەھەر مەركىزىدە. باغچىنىڭ يېنىدا پوچتا-تېلېگراف ئىدارىسى يالغۇز. ئەسلىدە شەھەر مەركىزىنى شۇ يەرگە يۆتكەمكچى بوپتىكەنىدۇق، كېيىن ئۆزگەرتمەسلىكنى قارار قىلىپتۇ.

ئۇ ئىككىسى بىر قەۋەتلىك كىچىك مېھمانخانىنىڭ يېنىدا خەيرلەشتى، ئۇدۇللىدا راستلا ساقچى ئىدارىسى بار ئىدى. سېرگې مەن ھەر كۈنى ئاشۇ يەردە "خىزمەت قىلىمەن" دېدى (بۇ ئۇنىڭ گېپى) ھەمدە تېلېفون نومۇرىنى رەسمىي قالدۇردى:

— يارىدەم لازىم بولۇپ قالغاندا ھايت دەۋېتىڭ، قىسقىسى... بىزگە كۆرۈشۈشكە نېسىپ بولار؟

— سىزگە تېلېفون بېرىمەن، — دېدى كلاۋا، خۇشاللىقتا ئۇنىڭ يۈزى ئوللىدە قىزىرىپ كەتكەنىدى.

مېھمانخانىدا ئورۇن قالماپتۇ، دېمەك، ئادەمىدىن بىكار ئۆي جىق ئىدى، ئەمما نەرخى كلاۋاغا قىممەت بولىدى، ئۆينىڭ نەرخى كلاۋانىڭ ئىش ھەققىغە ماس كەلمەيتتى، مېھمانخانا جىگلىسى يالغۇز كىشىلىك كارىۋاتلارنى يۆتكەشكە قەتئىي بولمايدۇ دەپ، ئادەتتىكى ئۆيلەرگە كارىۋات ئەكىرىشكە ئۇنىمىدى. بۇ بەلگىلىمىنى ئاڭلىغان كلاۋا قالتىس خۇشال بولۇپ كەتتى، بىر تېلېفون بېرىۋالىسام دەپ كۆلۈپ تۇرۇپ ئىلتىماس قىلدى ئۇ.

— ۋاقتىنى ئېسىڭىزدە تۇتۇڭ، 20 مىنۇتتىن كېيىن بارىمەن! — دەپ تېلېفوندا جاۋاب بەردى دەرھاللا سېرگې.

كلاۋا ۋاقتىنى ساناپ تۇردى، ساقچى 15 مىنۇتتىن كېيىن كەلدى ۋە ئىتتىكلا يالغۇز كىشىلىك كارىۋات تېپىپ بەردى. سېرگې قاپقەدىن مۇز ياغدىغان ئايال خىزمەتچىلەر بىلەنمۇ ئاسانلا پاراڭلىشىپ كېتەلەيتتى ۋە ئۇلارنى كۈلدۈرۈۋېتەتتى. كلاۋا بۇنىڭدىن خۇيلىنىپ قالمىدى، ئەكسىچە، ئىنتايىن مەغرۇرلاندى، سېرگې ھەممە ئىشنى جۆندىيەلەيدىكەن، ھەممەيلەن ئۇنىڭغا ئېچىلىپ-يېيىلىپ مۇئامىلە قىلىدىكەن، دەپ ئېيتىخارلاندى. ئانىسى: ياخشى ئادەم ئەسكى ئادەمدىن ئۈستۈن تۇرىدۇ، دەيدىغانىدى، ئەمدى كلاۋا بۇ گەپكە قايىل بولدى، ئانام ئورۇنلۇق گەپ قېپتىكەن، دەپ ئويلىدى ئۇ.

— جاراھەتكىز قانداق بولدى؟ — دەپ سېرگېدىن سورىدى كلاۋاغا گەپ قىلىشنىمۇ خالىمىغان يېشى چوڭراق خىزمەتچى ئايال كۆيۈنۈپ.

— ئۇنىمۇ جاراھەت دېگىلى بولامدىكەن! تېرەمنى جىجاپ كېتىپتۇ شۇ.

— پىچاق بىلەن جىجاپتىمۇ؟ دېمەك، ئۇ سىزگە پىچاق تىقمەن دېگەندە تۇتۇۋاپسىز — دە؟

— ھەي، تولۇق تۇتۇۋالدىم دېيەلمەيمەن، — سېرگې ئوڭايسىزلاندى، گەپ قىلغاندا قوشۇمسىنى تۇرۇپ تۇردى، كلاۋا ئۇنىڭ ئۇچۇن پەخىرلىنىپ كەتتى، — ماڭا بىر پىچاق ئۇردى، ئاندىن مەن ھۇنىرىمنى چىقاردىم.

— ئۇنى نەچچە يىللىق كېسىدۇ؟

— بۇنى سوت مەھكىمىسى بەلگىلەيدۇ. بىزنىڭ ئىشىمىز خەۋپىنى توسۇش.

كلاۋا ياتاق رەسمىيىتىنى ئۆتەۋاتقاندا ئاشۇ گەپلەر بولدى.

كېيىن سېرگې كلاۋانىك چامادانىنى ياتاققا ئەكىردى، كلاۋا بۇ كارىۋاتنىك ئىگىسى بار ئىكەن دېگۈن دەپ، بەزى نەرسىلىرىنى كارىۋات بېشىدىكى ئىشكاپقا نېرى-بېرىلا قويىدى. كلاۋا: ئايال خىزمەتچىلەر ئېتىمنى سوراپ قالمىسدى، دەپ دەككە-دۈككە بولدى. ئەمما ئۇلارنىك كۆزى ھازىر ساقچىدا ئىدى.

— قورقماس يىگىت ئىكەنسىز جۇمۇ، — دېدى يېشى چوڭراق ئايال خىزمەتچى خوشلىشىدىغان چاغدا، — سىزچۇ، قىز، كەچتە ئۆزىڭىز يالغۇز تالاغا چىقماك.

ئۇلار ئىككىسى مېھمانخانىدىن چىقىشتى ۋە پەلەمپەيدە توختاشتى. كۈن چىقتى، شامالمۇ توختىدى، ئەتىراپ جىمجىت. كلاۋا بەختكە ئېرىشكەندەك كۆزىنى قىستى، ساقچى سېرگې قايتىپ بېرىپ "خىزمەت قىلىدىغان" بولغاچقا، بىئارام بولغانىدەك كۆرۈنەتتى. بۇ چاغدا ئۇلار بىر-بىرىنى "سەن" لەشكەنلىرىنى بىلمەيلا قالدى. كلاۋا ئۇنىڭغا ئۆزلىشىپلا كەتكەنىدى، ھەتتا ئۇنىڭغا ئەركىلەپمۇ قويدى.

— كىروۋ كوچىسى بۇ يەردىن ئانچە يىراق ئەمەس، — دەپ چۈشەندۈردى ساقچى سېرگې، — ئۇدۇل مېڭىپ ئۈچ كوچىدىن ئۆتۈپ، سولغا بۇرۇلۇپ قارىسا، دەريا بويىدىكى كوچا شۇ.

— قاراقچى تۇتىدىغاندا قورقمامسەن؟

— مېنىك خىزمىتىم شۇ-دە، — دېدى ساقچى ھازىر جاۋابلىق بىلەن.

— قاراقچى قورقۇنچلۇقمۇ؟

— ئۇنچۇالامۇ ئەمەس. ئىككىنچىسى قورقۇنچلۇقتەك تۇرىدۇ.

— ئىككىنچىسى قانداق ئادەم؟

— تېخى تۇتۇلمىدى. بۇ يەردە بىرنەچچە قەبىھ قۇلاق كەستى

بارلىقىنى بايقىدۇق، ئۇلار مۇشۇ يەرلىك لۇكچەكلەرگە ھاراق ئىچۈرۈپ، بۇ لۇكچەكلەرنى كونترول قىلماقچى بوپتۇ. ھەي، ئاران بىرىنى تۇتالىدۇق. ئۇ ئىسپات ماتېرىيالى يېزىپ بەردى. يەنە بىرىنى بىلمىزۇ، نەدىلىكىنى بىلمەيمىز.

ــ ھېلىقى يېشى چوڭراق ئايال خىزمەتچىنىڭ گېپىگە قارىغاندا، سىلەرنىڭ بۇيەر ئاخشاملىرى خەتەرلىك ئىكەن، راستمۇ؟

ــ ھەي، نېمە دېسەم بولار؟ ــ دېدى سېرگېي قاپىقىنى تۈرۈپ، ــ ئەلۋەتتە، پۈقرا، بولۇپمۇ ئايالىلار، ئاشۇرۇۋېتىدۇ. بىراق، بىز باشلىقىنى تېخى تۇتالمىدۇق، كىملىكىنىمۇ ئۇقمايمىز، بىزدە ماشىنا ئادەمنىڭ سۈرەت تارتىش ئۇسكۇنىسى يوق، ئۇ ئادەمنىڭ رەڭگىرويى توغرىسىدىكى يازما ماتېرىيالمۇ يوق.

ساقچى جىم بولۇپ قالدى ۋە ئۇھ تارتىپ قويدى، ئاندىن كلاۋانىڭ ماركوۋنا مومايغا ئاتاپ ئالغان سوۋغىلىرى سېلىنغان تور خالتىنى يەنە بىر قولىغا يۆتكىدى. كلاۋا بۇ ساقچىنى بىلىپ بولدى، ساقچى نېمىدېگەن كەمتەر، تىرناقتا توختىغۇدەك يىگىتــھە، دەپ ئويلىدى ئۇ. كلاۋا بۇ ساقچىنىڭ ئانچە ئەقىللىق بولمىسامۇ، ماڭا ــ كلاۋا ساموۋاغا شۇنچە ئامراق بولۇشى كۆڭلۈمگە ئايان دەپ ئويلىدى ــ دە، بەختكە چۆمۈلۈپ ھاڭۇبقىپلا قالدى.

ــ كىروۋ كوچىسىدا نېمە ئىشىڭ بار؟ مەن بىلىدىغان ئىش بولسا، يول كۆرسەتسەمۇ ئەجەب ئەمەس.

ــ ھە، كىنو ئىشلىمەكچى، ــ دېدى كلاۋا، ھازىرقى مىنۇتتا ماركوۋنانى تىلغا ئېلىشنى كېچىك ئىش دەپ ئويلىغان كلاۋانىڭ ماركوۋنانى ۋە ئۇنىڭغا ھەر ئايدا ئون رۇبلى ئەۋەتىپ تۇرغانلىقىنى

زادىلا تىلغا ئالغۇسى كەلمىگەنىدى، — دېمەك، ئاخشىمى سىرتقا چىقمىغىنىم تۈرۈككەن-دە؟

— نەگە بارماقچى؟ كىنو كۆرگىلى، ياكى مەدەنىيەت ساراىيى دېگەنگە ئوخشاش جايلارغا بارماقچى بولساڭ، مەن بىللە باراي، ئەلۋەتتە، بۇنىڭغا سېنىڭ رازىلىقىڭنى ئېلىش كېرەك.

— مەن رازى، — دەپ پىسكىدە كۈلدى كىلاۋا، — قاچان بارىمىز؟

— بۈگۈن، يا بولمىسا ئۆگۈنلۈككە بارىلى، ئەتە مەن دېجورنى.

— بۈگۈن بارغىنىمىز ياخشى، شۇغىنىسى كىروۋ كوچىسىدا نېمە ئىشىم بارلىقىنى بىلمەيمەن. مېھمانخانىغا تېلېفون بېرىپ باققىن، مېنىڭ كەلگەن-كەلمىگەنلىكىمنى ئېيتىپ بېرىدۇ، ياكى نەدىلىكىنى بىلمەيمىز دەپ خەۋەر بېرىدۇ.

ئۇلار كۆرۈشمەكچى بولۇپ پۈتۈشۈۋالغاندىن كېيىن ئايرىلىشتى.

كلاۋا بۇرۇن كېلىپ باققان ئادەمدەك، ماركوۋنا مومانىڭ ئۆيىنى ئاسانلا تاپتى. ئىشىك تۈۋىگە ئۆي ئىچىدىكى ۋاراڭ-چۇرۇڭلار ئاڭلاندى. كلاۋا پەلەمپەيدە بىرنەچچە قەدەم ھېڭىپ، ئەتراپقا قۇلاق سېلىپ، ئىشكىنى چەكتى. ئىشكىنى بوش چەككەن بولسىمۇ، ئۆيدىكى ئادەم ئىشكىنىڭ يېنىدا تۇرغانىدەكلا، ئىشىك دەرھال ئېچىلدى. ئىشىك تۈۋىدە ياش-قۇرامى ئانىسى بىلەن تەڭ دېگۈدەك سېمىز بىر ئايال تۇراتتى. بۇ ئايال كلاۋانىڭ ئانىسى ئادەتتە دوستلىرىدىن سوئال سورىغاندەك، مۇنداقلا سورىدى:

— سىز كىمنىڭ قىزى؟

— مەن؟ — كلاۋا تەمتىرەپ قالغانىدى، — مەن موسكۋادىن كەلدىم. ماركوۋنا چوڭنامنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم.

— ماركوۋنانى؟ — ھېلىقى ئايال يانغا ئۆتتى، — قېنى، كىرىڭ. سىز زادى كىمنىڭ قىزى؟

— مەنمۇ؟ مېنىڭ فامىلەم ساموۋا، ئىسمىم كلاۋدىيە...

— توختاپ تۇرۇڭ، توختاپ تۇرۇڭ، سىز مانىيە ساموۋامۇ؟

— ئۇ دېگەن مېنىڭ ئانام. ئانام ئالەمدىن ئۆتتى، ئانام ھايات ۋاقتىدا ھەر ئايدا ماركوۋنا چوڭنامغا ئون رۇبلى ئەۋەتىپ تۇرۇشنى تاپىلىغان. دەم ئېلىش پۇرسىتىدە تونۇشۇۋالاي دەپ كېلىۋىدىم...

— ھەي، بۇ ياقتا كېلىڭلارچۇ! — دەپ توساتتىن ۋارقىرىدى سېمىز ئايال، — لېننا، لىيۇبا، دۇسە، شۇرا، كولە! مانىيەنىڭ قىزى كەپتۇ!

يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان، ئاق چاچلىق، سېمىز ئايالار ۋە ئەرلەر بىردەمنىڭ ئىچىدە پەيدا بولدى-دە، ئەسلىدىمۇ تارچىلىق قىلىپ قالغان تاشقىرىقى ئۆينىڭ ئارىلىقىنى لىق توشقۇزۋەتتى. ھەممەيلەن ۋاري-ۋاري قىلىشىپ كلاۋانى قارشى ئالدى، سۆيدى، قۇچاقلىدى، يىغلاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ يەلكىسىنى سىلكىشتى.

— ھەي، ساپسىاق يۈرگەن مانىيە ئۆلۈپ كەتتىما؟...ھەي خۇدا، ئاھ خۇدا!...سىز كېلىپسىز، يارايسىز...ئېتىڭىز نېمىدى؟ كلاۋدىيە؟...ئېتى كلاۋوچكا. كلاۋوچكا دەپ چاقىرىڭلار، ئاڭلىدىڭلارمۇ؟... — كېيىن ھەممەيلەن سەل جىمغانىدىن كېيىن، بېشىغا ئاق سانجىغان، خېلى كېلىشكەن بىر ئەركىشى پەس ئاۋازدا مۇنداق دېدى:

— بىزنىڭ ماركوۋنا ئۇ ئالەمگە كەتتى، كلاۋوچكا. 40 كۈن بولدى، بۈگۈن قىرىقى مۇناسىۋىتى بىلەن جەم بولغانىدۇق.

كېيىن پەرتۇق تارتىۋالغان كلاۋا ئاشخانىدا كۆكتات ئادالىدى،

ئەمما ئۇنىڭ كۆز يېشى پىيازنىڭ ئاچچىقىدا چىققان ياشلار ئەمەس ئىدى. كىلاۋاغا ئىشىك ئېچىپ بەرگەن سېمىز ئايالنى باشقىلار رايا هامما دەپ قىچقىراتتى. كلاۋا ئۆزىنىڭ رايا هامما، دۇسە هامما، شۇرا هامما، لېيۇبا هامما قاتارلىق هاممىلىرى ۋە لېيۇنە (بېشىغا ئاق سانجىغان، خېلى كېلىشكەن هېلىقى كىشى)، كوله دېگەن تاغلىرىنىڭ بارلىقىنى پەقەتلا بىلمەيتتى. باشقا شەھەردە يەنە تۆتىنى بار ئىكەن، ماركوۋانىڭ قىرىقىغا ئۇلگۈرۈپ كېلەلمەپتۇ.

— ھەممىمىز 11 ئادەم، — دېدى رايا هامما تونۇشتۇرۇپ. رايا هامما ماركوۋنا بىلەن بىللە ئۆتۈپتىكەن، شۇڭا بۇ ئۆينىڭ خوجايىنى بولۇپ قاپتۇ، — بەزىلىرىمىزنى ئۇ ۋوگزالدىن تېرىپ كەلگەن، بەزىلىرىمىز سىزنىڭ ئانىڭمزدەك ئۆزىمىز كېلىپ قالغان.

— شۇنداق، باللىق چاغلىرىمىز ناھايىتى قىزىق ئۆتكەن، ئاچ قېلىشنى قالاتتۇق، ئەمما، ئىشقىلىپ، بەك ئوبدان ئۆتەتتۇق. توغرا دېدىمۇ، قىزلار؟

— توغرا دېدىڭ، شۇرا.

— بۇ ئۇستەلدە تاماق يېمىگەن كىم بار؟ بىر قازانىنىڭ شورپەسىنى ئۆزىنىڭ قوشۇقلىرىدا ئۇسۇپ ئىچمىگەن كىم بار؟ شۇرا ئىككىمىز بېلوروسىيەدىن سەرسان بولۇپ كەلگەن، مانىيە سمولېنسكى رايونىدىن كەلگەن، كوله لېنىنگرادتىن كەلگەن، لېيۇبا بىلەن دۇسە نوۋوگوروود رايونىدىن كەلگەن، لېيۇنە سەرگەردان سىگانلارنىڭ ئارىسىدىن كەلگەن، ساۋاتسىز ئىدى، ئۇسسۇل ئويناشنىلا بىلەتتى. سىزنىڭ ئانىڭمز بىلەن مەن چوڭى ئىدۇق، باشقىلار كىچىك ئىدى.

— بىز ئۇ ئىككىيلەننى "رايا ئاپا"، "مانىيە ئاپا" دەيتتۇق، —

دېدى كۆڭلى يېرىم بولغان ليۇبا هامما كۈلۈپ قويۇپ.

ــ مېنىڭ هېچنېمىدىن خەۋىرىم يوققۇ؟! ــ دېدى كلاۋا ئۆكسۈپ يىغلاپ تۇرۇپ، ــ ئانام ماڭا هېچنېمىنى دەپ بەرمەپتا؟

ــ نېمىشقا؟

ئاياللار بىر ــ بىرىگە قاراشتى.

ــ ئانىڭىزنى خەق بوزەك قىلدى، ــ دېدى شۇرا هاممام پەس ئاۋازدا، ــ زورلۇق بىلەن بوزەك قىلدى. ئۇ زامانلاردا قورساق تويۇپ ئۆتمەيتتى، ئەمما بىز ئېچىغان خېمىردەك چوڭىيۋەردۇق، كىيگىلى كىيىم يوق، قىشچە خەي كېيىپ چىقاتتۇق، مەكتەپكە يۈگۈرۈپ باراتتۇق. شۇنىڭ بىلەن ئارىمىزدىكى يېشى چوڭلار ــ رايا ئاپام بىلەن مانىيە ئاپام سىرتتا ئىشلىدى. نەدە ئىشلىدى دېمەمسىز. هازىر بىزنىڭ بۇ يەردە بىر توقۇمىچىلىق فابرىكىسى ۋە بىر ماشىنىسازلىق زاۋۇتى بار، ئۇ زامانلاردا ۋوگزالدا يۈك چۈشۈرۈپ هاممال بولۇشتىن باشقا ئىش يوق ئىدى.

ــ قىزىم، ئۇ سىزنى قانداق تۇغقاندۇ، ــ دېدى رايا هاممام ئۇه تارتىپ، ــ شۇنچە ئېغىر تاغارلارنى كۆتۈرگەندى...

هەممەيلەن جىم بولۇپ قالدى، هەممەيلەن ئۇن ــ تىنسىز كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈشتى. كلاۋا بىردەم كۈتۈپ تۇرۇپ سورىدى:

ــ ئانام نېمە بولدى؟

ــ خەق بوزەك قىلدى، ــ دېدى شۇرا هامما سۈرلۈك قىياپەتتە، ئۇنىڭ تۇرقى باشقىلاردىن سۈرلۈكرەك كۆرۈنەتتى، ــ رايا ئاغرىپ قالغاچقا، ئانىڭىز كېچىسى ئىشلەشكە چىقىپ كەتتى ــ كېچىسى ئىشلىسە پۇلىنى جىق تاپقىلى بولاتتى. قايتىپ كەلگەندە قارىسا، پۈتۈن بەدىنى كۆك. بىر ئايغىچە ئاغرىق يۇردى، كېيىن بۇ يەردە

تۇرسام بولمايدىكەن، بۇنداق نومۇسقا چىداپ تۇرالمايمەن، بۇ يەردىن كېتەي دېدى. ئاخىرى راستلا كېتىپ قالدى، بىر پارچە خەتمۇ كەلمىدى، قارارلىق پۇل ئەۋەتىپ تۇردى.

ــ غۇرۇرلۇق، جىگەرلىك ئايال ئىدى، ــ دېدى دۇسە ھاماما ئۇھ تارتىپ قويۇپ، ــ پۇل ئەۋەتكەندە ئادرېسىنمۇ يازمىغان.

ــ كۆپرەك ئەۋەتىشكە قۇربىمىز يەتمىدى، ــ دېدى كلاۋا كۆزىگە ياش ئېلىپ، ــ ئەپۇ قىلغايسىلەر.

ــ ئەۋەتكەن پۇلنى خەجلىمىدۇق، ــ دېدى رايا ھاماما، ــ سىزمۇ، ئانىگىزمۇ پۇل ئەۋەتىگىز، باشقىلارمۇ ئەۋەتىپ تۇردى. بۇ يەردە مەن، دۇسە، شۇرا ئۇچىمىز قالدۇق. ماركوۋنا ئەۋەتىلگەن پۇللارنى ساقلاپ قويىدى. ئالەمدىن ئۆتىدىغان چاغدا، بۇ پۇللارنى نەۋرىلەرگە ئاتاپ ساقلاپ قويۇڭلار، دەپ ۋەسىيەت قالدۇردى، نەۋرىلەر دېگىنى ئۈنىڭ بېقىۋالغان بالىلىرىنىڭ پەرزەنتلىرى. ئۇ: بۇ پۇللارنى نەۋرىلەر ئوقۇتالمىدىم، بۇ مەندىن ئۆتكەن سەۋەنلىك، ئەمدى نەۋرىلەر بولسىمۇ ئوقۇۋالسۇن دېدى. ئۈنىڭ ئالدىدا سىز بىلەن قوشۇلۇپ ئالتە نەۋرە بار ئىدى، بىز مانىيەنىڭ قىزى بارلىقىنى بىلەتتۇق. بۇ يەردىكىلەردىن لىۋنەلا ئوقۇيالىدى، قانۇن كەسپىدە ئوقۇدى، خەت ئارقىلىق ئوقۇپ ئوقۇش پۈتتۈردى. شۇڭا، بۇ پۇللارنى قانداق تەقسىملەشنى سىزگە ئۈنىڭ ئۆزى دەپ بەرسۇن...

ــ ياق! ــ دەپ ۋارقىراپ كەتتى كلاۋا، ئۇ بېشىنى چايقىغاندا، كۆزىدىن ئاققان ياش يېنىغا چاچرىدى، ــ ماڭا لازىم ئەمەس، لازىم ئەمەس، لازىم ئەمەس، بۇ پۇلنى ئالمىغان ئاساسىم يوق!

بۇ پۇل بىلەن خاتىرە مۇنارى ياستايلى. چوڭنامغا مۇنار ياستايلى، ئېگىز قىلىپ ياستايلى، چوڭنام ئۇلگىمىز بولسۇن...

كلاۋا سۆزلەۋېرىپ تىترەپ كەتتى، ئەمدىلا تونۇشقان هاممىلىرى تەرەپ-تەرەپتىن چىقىپ ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى، جىمجىتلۇرۇش دورىسى يېگۈزدى، ئۇنى جىم بىر ئۆيگە ئەكىردى. كلاۋا ئىسسىپ قالدى، كەيپىياتىمۇ ئورنىغا چۈشتى، كېيىن ئۇخلاپ قالدى، ئۇ پويىزدا كىرىپك قاقمىغانىدى، پەقەتلا بىردەم مۈگدىۋالغانىدى. بۇ ئۆيدە — بۇ بەلكىم بۇرۇن ئانىسى ئۇخلايدىغان ئۆي بولسا كېرەك — قانىغۇچە ئۇخلىدى. ئەتىگەنلىك تاماق يەيدىغانغا ئاز قالغاندا، زايا هامما ئۇنى ئويغاتتى.

— تۇرۇڭ قىزىم! — دېدى زايا هامما كلاۋانى ئانىسى سۆيۈپ قويغاندەك سۆيۈپ، — هەممە تەييارلىق پۈتتى، كىلىدىغانلار كېلىپ بولدى، دۇسەنىڭ هېلىقى ئەخمەق ئوغلىمۇ كەلدى. ئۇ هاراق ئىچكىلى كېلىدۇ، باشقا ئىشى يوق. هەي، كاللىسى يوق بۇ هاماقەتنى دەپ دۇسە نېمە كۆنلەرنى كۆرمىدى!...

بۇرۇن ماركوۋانىڭ "باللىرى" قالايمىقان يېتىپ ئۇخلايدىغان چوڭ ئۆيدە ئۇستەل تەييارلانغانىدى، ئۇستەل يېنىدا پىيادە ياكى ماشىنىدا كەلگەن بىر مۇنچە ئادەم ئولتۇراتتى. بۇلاردىن يېشى چوڭراقلىرىنى كلاۋا تونۇيتتى، ياشراقلىرىنى — دۇسە هاممىنىڭ ئوغلى ۋىكتور بىلەن كوله ئاكىنىڭ قىزى سۈزېتكانى كلاۋانىڭ تۇنجى قېتىم كۆرۈشى ئىدى.

كلاۋادىيە بۇ نەزىرنى ئاھ ئۇرۇش، يىغلاش ئىچىدە ئۇتىدۇ دەپ قىياس قىلغانىدى، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولمىدى. ئۇستەل ياقىلاپ ئولتۇرغانلار داغدۇغا ۋە هەيۋەت بىلەن ماركوۋانىڭ

روهنغا ئاتاپ دۇنا قىلدى، ئاندىن ئاچ قالغانلىقى، يالىڭاياق يۈرگەنلىكى، كىيىشكە كىيىم تاپالمىغانلىقى، ئۇرۇش بولۇۋاتقان يىللاردا ئۆتكەن باللىق دەۋرىدىكى شادلىقلىرى ۋە قىلىشقان جاڭجال ـ جېدەللىرى توغرۇلۇق ئەسلەشكە باشلىدى. ھەممەيلەن كۈلۈشەتتى، ئۇستەلنىڭ بۇ تەرىپىدىكىلىرى ئۇ تەرەپتىكىلەرگە ۋارقىرايتتى: "لېنكا، ئېسىڭدە بارمۇ؟... لېۋبا، بىلەمسەن؟..." گەپ ـ سۆز قىلماي ھاراقلا ئىچىۋاتقان، تولا ئىچىپ مەست بولۇپ كەتكەن، تۇرقىدىن ھاماقەتلىكى چىقىپ تۇرىدىغان ئاق قاشلىق ۋىكتوردىن باشقا، ھەممەيلەن شاد ـ خۇرام ئىدى. ئۇستەلنىڭ ئۇ تەرىپىدە ئولتۇرغان ۋىكتور بۇ تەرەپتىكى كلاۋاغا ئۇدۇل بولمىسمۇ، ھەدەپ قارايتتى. ئەمما، قىزىق يېرى شۇكى، ۋىكتور نېمىشقىدۇ كلاۋاغا ھەۋەسلەنمىگەنىدەك تۇراتتى. بۇ ھال كلاۋانىڭ كۆڭلىنى غەش قىلاتتى.

نەزىر ئۇزاق داۋام قىلدى، كېيىن ھەممەيلەن تارقىلىشتى ـ دە، قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيۇش، تىزىشقا ھەرقايسىسى ئۆزىنىڭ ئۈسۈلى بويىچە يارەملەشتى، ئاندىن ئۆز ئورنىغا قويۇشتى. كلاۋا ھېچكىم ئىش قىل دېمىسمۇ سېرگېينى ئويلىغاچ قولىدىن كېلىشىچە ئىش قىلدى. بۇگۈن سېرگېي بىلەن كۆرۈشكىلى بولمايدىغان بولدى. بۇنىڭ ئۈچۈن كلاۋانىڭ كۆڭلى بىر ھازاغىچە يېرىم بولدى، نەتىجىدە ئۇلار ئىككى كىچە ـ كۈندۈزدىن كېيىن، يەنى سېرگېي ئۆگۈنلۈككە دەم ئالغان چاغدا كۆرۈشىدىغان بولدى. كلاۋا ماركوۋنا مومانىڭ ئۆيىدە قالدى.

ـــ كلاۋوچكا، بىزنىڭ بۇ يەردە قىزلار كەچتە سىرتقا چىقمايدۇ. سىرتتىن كەلگەنلەر ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئۆيىلىرىدە ياتتى،

شۇڭا كلاۋا چۈشتىن ئىلگىرى ئورۇنلاشتۇرۇلغان ئۆيىدە رايا هاممۇ بىلەن بىللە يېتىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ ئۆيدە نېمىشقىدۇ جەدۋەلنى يوقىتىپ قويغانلىقىنى تەبىئىي هالدىلا سۆزلەپ بەردى، زېرەك لېنىنا، خائىن ناتاشا، بەختسىز لىپاتىيە ئاركاچېيۇنا توغرىسىدىمۇ، لېۋدىملا پاۋلوۋنا توغرىسىدىمۇ پاراك سېلىپ بەردى، ئەيتاۋۇر، هەممىنى تولۇق دېدى، دېگەندىمۇ ئىككىلەنمەيلا دېدى، هېلىقى سلېسار هەققىدە بولسا ئېغىز ئاچمىدى. ئۇنىڭ ئەهۋالى توغرۇلۇق قىلىدىغان گەپلىرى كلاۋانىڭ تىلىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن بولسىمۇ، كلاۋا هەتتا رايا هاممىغا ئېغىز ئاچالمىدى. بۇنى دېيىش نومۇس، بۇنى دېسەم لەنەتكە قالىمەن دەپ ئويلىغان كلاۋانىڭ كۆڭلى پەرىشان بولدى.

— موسكۇانىڭ شۇنچە تارتىشقۇدەك نېمىسى بار؟ — دەپ سوردى رايا هاممۇ، — هازىر ئۆيدە مەن يالغۇز قالدىم. ئېرىڭىزنى باشلاپ كەلسىڭىزمۇ تۇرىدىغان يەر بارەي.

— ۋىيەي، نېمە دەۋاتىسىز رايا هاممۇ؟

— نېمىگە ۋىيەي؟ تويىڭىز بولغاندا هەممەيلەننى تويغا چىللاپ، تويىنى قالتىس قىزىتىۋېتىمىز. ئىش تېپىلىشىدا چاتاق يوق. شۇڭا ئىككىمىز توقۇمچىلىقىغ فابرىكىسىنىڭ ئاخىرقى ئىشچىلىرى ئەمەس.

— ئۇنداقتا لىپاتىيەنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ قورقۇمسىراپ سوردى كلاۋا.

— دۇسە هاممۇ قاراپ تۇرامتى؟ ئۇ دېگەن بىزنىڭ بۇ يەردە پوچىتىخانىنىڭ مەسئۇلى، ئۇ ياردەم قىلالمامدىكەن؟ موسكۇادىن بۇياقىقا كېلىشكە تەييارلان دەپ ئۇنىڭغا ئۆزۈن يوللۇق تېلېفون بېرىۋېتىڭ. كىيىمىڭىزنى سالمايسىزغۇ؟ ئەمدى ئۇخلايلى قىزىم،

ئەته تاڭ سەھەردىلا تۈرۈپ ئىش قىلمساق بولمايدۇ.

كلاۋا كېيىملىرىنىڭ يېرىمىنى سېلىپ بولۇپ، لىپاتىيە ئاركاچېيۇنا-نىڭ قاتتىق تاپىلاپ ئېيتقان گەپلىرىنى قانداق قىلارمەن دەپ تۈرۈپ قالدى. ئەمما، ئەھۋالدا چوڭ ئۆزگىرىش بولغاندى، ھەرقانداق تاپشۇرۇقنىڭ رولى قالمىغاندى. كلاۋا بەلبېغىنى يېشىپ، مەخپىي يانچۇقتىن دەم ئېلىش راسخوتىنى ئالدى-دە، ئىشكاپنىڭ تۆپىسىگە قويۇپ قويدى.

— مانا بۇ سىزنىڭ بولغاي، رايا هاممە، سىز خەجلەڭ!

13

بەخت-سائادەتكە چۆمگەن كلاۋا تۈن نىسبىدە ئويغىنىپ كەتتى. بۇ بەخت مەلۇم جەھەتتىكى بەخت بولماي، ئۇمۇمىي بەخت ئىدى: ئۆيىنى بەخت چۈلغىغان، مەرھۇم ماركوۋنا چوڭ ئاينىڭ نۇرلۇق ئۆيلىرى بەختكە چۆمۈلگەن، تالادىكى كەڭ دۇنيا بەختكە چۆمۈلگەن. كلاۋانىڭ يېنىدا ئۇخلاۋاتقان رايا هاممە تۈرۈپ-تۈرۈپ پۇشۇلداپ، قۇرۇپ كەتكەن كالپۇكلىرىنى يالاپ قويياتتى، بۇ هال كىشىنى قورقۇتاتتى. تاختايىنىڭ نېرىسىدىنمۇ كولە ئاكىنىڭ گۈلدۈرمامىدەك خورىكى پات-پات كېلىپ تۇراتتى. كلاۋا قاراڭغۇدا كۆلۈمسىرەيتتى، ئۇ مەڭزلىرىنى ھۆل قىلىۋەتكەن ئىسسىق كۆز يېشىنى سۈرتۈۋەتمىدى. ئۇ ئويغا چۆكتى: "بۇ نېمە گەپ؟ ئانام يېنىمدا باردەك، ھېچكىم مېنى بوزەك قىلمىغاندەك ئەھۋال بولۇۋاتىدۇغۇ، ھەممە ئىش چۈرۈپ تاشلانغاندەك، يەتتە قات ئاسمانىنىڭ نېرىسىغا تاشلانغاندەك بولدىغۇ. مەن بۇ يەردە تۇرۇۋاتى-

مەن، شۇنچە جىق ھامما ۋە ئاكىلىرىم بارئىكەن، رايا ھاممنى رايا ئاپا دېسەم بولىدىكەن، ئۇ بۇنىڭغا ماقۇل بولارمىكىن. بۇ دۇنيادا تەلىيى كەلگەن لىپاتىيەمۇ بار، ئۇ بوتكىدا گېزىت ساتىدىغان بولدى، گېزىتلەردە پۈتۈنلەي ئادەمنى خۇشالاندۇرىدىغان خۇش خەۋەرلەر بېسىلىدۇ، كىشلەر: رەھمەت سىزگە، لىپاتىيە...دېيىشىدۇ، ئۇنىڭ يېنىدا چىرايلىق ساقچى كىيىمىنى كىيۈۋېلىپ، قاتناشنى راۋانلاشتۇرۇپ، تەرتىپ ساقلاۋاتقان سېرگې تۇرىدۇ....“

مۇشۇنىڭغىچە كىلاۋا ھەممە نەرسە كۆلۈپ تۇرىدىغان، ھەممە نەرسە بەختلىك ھالدا ئالمىشىپ تۇرىدىغان چالا ئۈيقۇلۇق ھالەتتە بەھۇزۇر، ئىسسىقتىنا يېتىپ ئوي ئويلىغانىدى.

كلاۋا يېڭىباشتىن ئۆخلاپ قالدى. ئۇ شۇنداق تاتلىق ئۇخلىدىكى، ئەتىگەنلىك تاماق يەيدىغان چاغدا ئويغاتقاندىن كېيىن ئاران ئويغانىدى. رايا ھامما كىلاۋاغا نەرسە-كېرەكلىرىنى مېھمانخانىدىن ئەكىلۈۋېلىشنى تاپىلاپ قويۇپ ئىشقا كەتكەنىدى. شۇنداق قىلىپ، يېڭى بىر كۈن باشلانىدى، شۇنداق سۈزۈك، شۇنداق ئىسسىق بىر كۈن باشلانىدى. كەچ كۈز پەسلىدە، بىزنىڭ ھاۋاسى سوغۇقراق بۇ ئېلىمىزدە بۇنداق كۈنلەر كۆپ بولمايدۇ.

كلاۋا رايا ھاممىنىڭكىگە ئىتتىكرەك كۆچۈپ كىردى، يېڭى ھاياتنى باشلاشنى شۇنچە ئارزۇ قىلسىمۇ، نەرسە-كېرەكلىرىنى ئەكىلىشكە ئالدىرىمىدى. كلاۋا سۇ ئىسسىتىپ، ئۆي تازىلاشقا كىرىشتى، بوسۇغىدىن تارتىپ تاملارنىڭ ياغاچلىرىغىچە ھەممنى ئالدىرىماي پاكىزكىز سۈرتۈپ چىقتى. سۈپتىكانىڭ ئۇنىڭغا ھەيران قېلىشىپ بەرگىنىغۇ راست، بىراق سۈپتكا قولۇم قاناپ كېتەمدىكىن دەپ ئەندىشە قىلىپ كەتتى، شۇڭا كلاۋا ئۇنى بىرەر نەرسە ئەكىلىدىغان،

توشۇيدىغان يېنىك ئىشقا بۇيرۇدى، ئۇنى ھېكايە ئېيتقىلى سالدى. سۆزىتكا ئۇنىڭ بۇيرۇقىغا ئىتائەت قىلىپ قورۇق پاراڭ سالغاچ سۇ توشۇدى. تازىلىق تۈگىگەندىن كېيىن، كىلاۋا ئۆزىنىڭ ئىشىغا تۇتۇش قىلدى.

كلاۋا مېھمانخانىغا كېتىۋېتىپ دۇسە ھامما مەسئۇل پوچتىخانىغا كىرگەچ ئۇتتى. دۇسە ھامما بەك ئالدىراش ئىدى، ئاللىقانداق بىر ئىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ ئولتۇرغانىكەن، شۇنداقتىمۇ لىپاتىيەنىڭ ئارزۇسىنى ئەملگە ئاشۇرۇشقا ياردەم بېرىشكە قىزغىن ماقۇل بولدى.

ــ كەلسۇن، ئۇنى ئىشسىز قويمايمىز.

كلاۋا مېھمانخانىدا رەسمىيەت ئۇتتەپ بولۇپ، چامادانىنى كۆتۈرۈپ كىروۋ كوچىسىدىكى ھازىرقى ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. ئۆزىنى قەۋەت خۇشال قىلىۋەتكەن خۇش خەۋەرنى سېرىغىغا تولۇق ئېيتىپ بېرىشنى خىيال قىلغان كلاۋا مېھمانخانىنىڭ تۈنۈگۈن سېرىغ تۇرغان پەلەمپىيدە تۇرۇپ ساقچى ئىدارىسىگە بارايمۇ، بارمايمۇ دەپ ئويلىنىپ قالدى. كېيىن: بۇنداق قىلسام ئېشىپ كېتىپ قالدۇ، ئۇ يەرگە شاپاشلاپ بېرىپ يۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، توما ئەرخەنى قېيناش كېرەك دەپ ئىنتايىن توغرا ئېيتقان، دېگەن يەرگە كەلدى. شۇنىڭدىن كېيىن كىروۋ كوچىسىغا ئاستا مېڭىپ كەتتى.

باشقا يەردىن كەلگەنلەر بۇگۈن ئاخشام قايتىپ كېتىدىغان بولغاچقا، ئۆيدە يېمەكلىكلەر پىشۇرۇلۇۋاتاتتى. كلاۋا چامادانىنى بىر چەتكە قويۇپ قويدى ــ دە، پەرتۇقىنى تارتىپ، باشقىلار بىلەن بىللە ئىشقا كىرىشتى. ھازىر ئۇنىڭ كەيپىي يۇقىرى ئىدى، قولىغا ئۇرۇنغان جىمىكى نەرسە ناخشا ئېيتىۋاتقاندەك، كۇلۇمسىرەۋاتقاندەك

تۇيۇلاتتى.

— چاققان ئىكەنسىز، قىزىم، — دېدى رايا هاممىا كىلاۋاتقان ماختاپ، رايا هاممىا ناماقۇل بولۇپ كىرگەنىدى، — بۇگۈن سىز خوجايىنى بولۇڭ، شۇڭا ئىككىمىزنى كەچۈرگەيسىز، توقۇمىچىلىق زاۋۇتىدا ئاممۇڭى يىغىن بولماقچىدى، بايراق بېرىلمەكچىدى، مەن يىغىن ھەيئەت رياستىنىڭ ئەزاسى بولغاچقا، بارمىسام بولمايدۇ.

كلاۋا خوجايىن بولۇپ قالدى. ئۆيلەرنى، ئۆيدىكى ئادەملەرنى، مېھمانلارنى، ھەتتا قائىدە-رەسىم بويىچە ئۆتكۈزۈلىدىغان خاتىرىلەش پائالىيەتلىرىنى باشقۇرىدىغان تولۇق ھوقۇقلۇق خوجايىن بولۇپ قالدى.

— لېۋبا هاممىا، سىزگە باشقا تەخسە ئەكىلىپ بېرەي. لونە ئاكا، هاراق قۇيۇشنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشىمامسىز. سۆزىتكا، دادىڭىزنىڭ قاچىسىغا بەسەي سېلىپ قويىڭىزچۇ. سىز بەسەيگە ئامراقكەنسىز، توغرا ئېيتتىمۇ كوله ئاكا؟ زويا هاممىا، ماۋۇ تەرخەمەكنى ئېلىڭ. ئوخشىغان تەرخەمەككەنغۇ، شۇنداقمۇ؟... دۇسە هاممىا، نېمە بولدىڭىز؟ — كلاۋا ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭ يەلكىسىگە ئېسىلىپ تۇرۇپ دېدى، — بىر نەرسە يېمىدىڭىزغۇ.

— قارىمامسىز، ئۇ تېخىچە كەلمىدى، — دۇسە هاممىا كۆزىيېشىنى ئىچىگە يۇتۇپ، بوشقىنا ئاۋازدا دېدى، — هەي ۋىكتور، هەي ۋىكتور، خۇدانىڭ جاجىسىغا قالسەن. بۇ يەرگە كېلىپ هاراقتا دۇم چۈشسىمۇ مەيلىدى دەپ ئويلىۋىدىم.

— هىم، ئۇنى ئويلىمايلا قويۇڭ! — دېدى كلاۋا ئاچچىقلىنىپ، — بۇ ۋىكتورمۇ ئۆزىنى سورىمايدىكەن! ئۇ كىچىك بالا بولمىغاندىكىن، يوقاپ كەتمەس.

— يوقاپ كېتىدۇ... — دەپ يىغلىغلى باشلىدى دۇسە هاممان، — كلاۋوچكا، سۆيۈملۈكۈم، ئۇچۇ...مېنىڭ ئىش ھەققىمنى بىر تېينىمۇ قالدۇرماي ئېلىپ كېتىپتۇ، شۇڭا كەلمىگىنى. مۇشۇ تاپتا بىر يەردە هاراق ئىچۈاتقاندۇ، هاراق ئىچىۋالسا، ئەسكىلىك قىلمايدۇ.

— ئېلىپ كېتىپتۇ؟ بىر تېينىمۇ قالدۇرماي؟ هىم، مېنىڭ قولۇمغا چۈشسۇنچۇ قېنى! مەن هازىرلا ئىزدەپ باقاي!دۇسە هاممان، كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، مەن سېرىگ بىلەن...

— ساقچى ئىدارىسىدىكىلەرنى تارتماڭ، — دەپ كلاۋانىڭ سۆزىنى چورتىتىدە بۆلۈۋەتتى دۇسە هاممان، — بىز ئۇرۇق-تۇغقان بولغاندىكىن، ئىشنى ئۇرۇق-تۇغقانچە بىرتەرەپ قىلىلى.

— مەن باشقا گەپ قىلمىدىمغۇ؟ مەنمۇ ئۇرۇق-تۇغقانچە هەل قىلىمىز دەۋاتىمەنغۇ! — دېدى كلاۋا ئۆه سەي ئېلىپ چىققىلى ئاشخانىغا ماڭدى.

تاماقتىن كېيىن هەممەيلەن قولمۇقول تۇتۇش قىلىپ قاچا-قۇچىلارنى يۇدى، هەممىنى يىغىشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن هېلىقى توقۇمچىلىق فابرىكىسىنىڭ ئىككى ئىشچىسىنى ساقلاپ تۇرمايلا ئوگزالغا بېرىشتى. ئۇلارسىزمۇ هەممە ئىش ئىنتايىن ئوگۈشلۇق بولدى. كىشىلەر سۆيۈشۈپ، قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ خوشلاشتى. پويىز قوزغالدى، ئووگزال سۈپىسىدا دۇسە هاممان بىلەن كلاۋالا قالدى.

— ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون بېرىپ نېمە قىلىسىز؟ — دېدى دۇسە هاممان نارازى بولۇپ ئۈه تارتىپ قويۇپ، — بىكار پۇل خەجلەپ! خەت يازسىڭىز ياخشى ئەمەسمۇ.

— ئۆزەمنى كۆرسىتىپ قويماي دېدىم، — دېدى كلاۋا خىجىل بولغاندەك كۈلۈپ، — هەي، بۇرۇن قانداق ئادەم ئىدىم؟ ئۇرۇق-

تۇغقىنىم يوق يىتىم ئىدىم. ھازىر شۇنچە جىق تۇغقانلىرىم بار، باشقىلار ماڭا ھەۋەس قىلىپ كېتىدۇ تېخى! ــ كىلاۋا شۇنداق دەپ بولۇپلا يىگىدىن تونۇشقان بۇ ھاممىسىنى سۆيۈپ قويدى.

ــ بولدى، شەيتان، ــ دېدى ھاممىسى ئىنتايىن رازى بولۇپ، ــ بىر ئىشنى دەپ قويماي، ئۆز ئادىمىمىزنى ساقچى ئىدارىسىغا يامان كۆرسىتىشكە بولمايدۇ. يېرىم يىلدىن كېيىن ئۇ ئەسكەر بولىدۇ، ئۇنىڭ يۈزىگە قارا سۈركەپ نېمە قىلىمىز؟

ــ پۈلنى ئېلىپ كەتكەندىكىن...

ــ بۇ بىر قېتىم بولغان ئىش ئەمەس، ــ دېدى دۈسە ھامما كۆڭلى يېرىم بولۇپ ئاغزىنى ئۇمىچەيتىپ، ــ بۇ ئۆي ئىچىدىكى ئىش.

ــ سىز مەيلىگە قويۇۋېتىدىكەنسىز، قاتتىقراق تەربىيە بېرىش كېرەك ئۇنىڭغا.

ــ ئۇنىڭ دادىسى يوق، يەنە كېلىپ يېرىم يىللا قالدى، ــ دېدى دۈسە ھامما يېلىنغان ھالەتتە تەكرارلاپ، ــ قىسمىغا بارغاندا تۇزلىپ كېتەر، ئىنتىزامى چىڭ بولغاندىكىن.

ــ ماقۇل، ــ دېدى كلاۋا ئۇھ تارتىپ، ــ ئەمما ئۆيدە ئوبدان ئەدەبلەپ قويىمەن، ئۆيچە ئەدەبلەيمەن!

كلاۋا گېپىنى تۈگىتىپلا پوچىتخانىغا كەتتى، بۇ زامانۇي بىنا كۈزدىمۇ، قىشتىمۇ ئېچىلمايدىغان شەھەرلىك باغچىنىڭ كەينىدە بولۇپ، بىنانىڭ چۆرىسى پۈختا قورۇق تاملار ۋە بىر قەۋەتلىك ئۆيلەر بىلەن قورشالغانىدى.

ــ سائەت 22 دىن كېيىن موسكۋا بىلەن سۆزلىشىش مۇمكىن، ــ دېدى تېلېفونچى.

ـــ ئەجەب كەچكىنا؟

ـــ ۋاقتى بىر سائەتلا، ـــ دېدى كىتابىغا بېرىلىپ كەتكەن ئايال تېلېفونچى كۆزىنى كىتابتىن ئالماي، ـــ رەسمىيەت ئۆتەمسز؟ موسكۆادا سۆزلەيدىغان كىشىنىڭ تېلېفون نومۇرى بارمۇ؟

كلاۋا كېتەي دەپ تۇراتتى، "موسكۆادا سۆزلەيدىغان كىشىنىڭ تېلېفون نومۇرى بارمۇ؟" دېگەن سوئالىنى ئاڭلاپ، لېننانىڭ تېلېفون نومۇرىنى دەۋەتتى ـــ كلاۋا ئۆيدىكى تېلېفونلارنىڭ نومۇرىدىن پەقەت مۇشۇنلا بىلەتتى.

ـــ ئۇچ مىنۇت سۆزلەشسەم نەچچە پۇل تۆلەيمەن؟

كلاۋا پۇلىنى تاپشۇرۇپ بولۇپ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىدى، كىچىككىنە تىجارەت زالى قۇپقۇرۇق، بىردىنبىر ئۆزۈن ئورۇندۇقتا بۇرنى ئۇچلىرۇق، سارغۇچ چېچى پاخپايغان، كىچىك بالىلارنىڭ كالتە پەلتوسىنى كىيىۋالغان جۇدەڭگۈ بىر قىز ئولتۇراتتى. ئالاقزادە بولۇپ ئولتۇرغان بۇ قىزغا قارىسا، ئادەمنىڭ ئىچى سېرىلىپ كېتەتتى، كلاۋا دەرھال ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئولتۇردى.

ـــ تېلېفون بېرەمسز؟

ـــ ساقلاۋاتىمەن.

قىزنىڭ ئاۋازى ئىنچىكە ۋە تىترەڭگۈ ئىدى، تۇرقىمۇ چۈچىنگەكىگە ئوخشايتتى، كلاۋا ئۇنىڭغا كۈلۈپ قويۇپ ئىلهام بەردى:

ـــ ھەي، ئېمىشقا قورقۇمسىراپ ئولتۇرىسىز؟ نەگە تېلېفون بەرمەكچىسىز؟

ـــ ئانامغا.

ـــ بۇنى پەملىگەنمەن. نەگە تېلېفون بېرىسىز؟

ـــ موسكۆاغا. بۇ يەرگە پراكتىكىغا كەلگىلى ئۇچ كۈن بولدى.

ـــ نەدە ئوقۇيسىز؟

ـــ قورقۇۋاتمەن، ـــ قىز كلاۋاغا ئىشنىپ، ئۇنىڭ بىلىكىدىن قولىنى ئۆتكۈزدى، ـــ ھەرگىز مېنى تاشلاپ كېتىپ قالمايسىز. بۇنداق چىلىك قورقۇنچلۇق ئىش بولار دەپ ئويلىماپتىكەنمەن.

ـــ سىزچۇ، قالايمىقان ئويلىمايسىز، ـــ دېدى كلاۋا رەسىمىي تۇردە، ـــ "قورقۇنچلۇق" دېگەن نېمە؟ بۇ بىر خىل تۇيغۇ، گويا سوغۇق، ئىسسىق تۇيغۇسىغا ئوخشاش. راسا سوغۇق بولۇۋاتقان كۈنلەردە نېمىز ئىشتانىپايپاق بىلەن تانسىلارغا بارىدىغانسىز؟ ئەرلەرنىڭ قېلىن كىينىپ، قىزنىڭ بىر خىل ھالەتتە بارغانلىقىنى كۆرمىدىڭىزمۇ؟ سىز تاق ـ تاق مېڭىپ كېتىسىز، پەرۋايىڭىزغىمۇ ئالمايسىز، ئىيۇل كۈنلىرى كوچىدا ماڭغاندەكلا يۈرىسىز. قانداق، توغرا گەپ قىلدىممۇ؟

ـــ چىرايلىق بولۇش ئۈچۈن چىداش كېرەك.

ـــ بەللى. ئېتىڭىز نېمە؟

ـــ لېنىنا. كۆتۈپخانا كەسپىدە ئوقۇيمەن، پرۇنسىپىنى يېقىن، بىر كېچە ماڭسىلا بارغىلى بولىدىكەن دەپتىكەنمەن، كېلىپ قارىدىم، بۇ يەر بەك قورقۇنچلۇق ئىكەن.

ـــ يەنە شۇ گەپمۇ! سىزگە راسا سوغۇق كۈنلەر ھەققىدىكى گەپنى بىكارلا قىپتىمەن ـ دە؟ سىزنىڭ تۇيغۇڭىز توغرا: ئادەم بولۇش ئۈچۈن چىداش كېرەك.

ـــ چىرايلىق بولۇش ئۈچۈن، ـــ دەپ تۇزەتتى سەت پراكتىكانت قىز.

ـــ ئادەم بولۇش تېخىمۇ مۇھىم. ھاجەتسىز ھەرقانداق تۇيغۇنى كاللىدىن چىقىرىۋېتىش تېخىمۇ مۇھىم. سوغۇق بولغاندا، ئۇزۇن

پايپاق كىيۈالسىڭىز، سوغۇقتىن قورقماس بولىسىز. قورقۇنچ باسسا، ئالدىڭىزغا مېڭىۋېرىڭ. سىز ھېلى كۈتۈۋېخانا كەسپىدە ئوقۇيمەن دېدىڭىزما؟ قىزىقارلىقمۇ؟ مەن كىتابقا بەك ئامراق، كىتابسىمۇ بار، لېكىن بەك ئاز، كېرەكسىز قەغەزلەرگە تېگىشكەن. ياخشىسى، سىز قورقۇنچلۇق - پورقۇنچلۇق دېگەندەك گەپلەرنى قىلماي، كىتاب توغرىسىدا سۆزلەڭ.

— نېمە دەيمەن؟ بىز تېخنىكا كىتابلىرىنى تىزىملاش ۋە يۈرۈش-لەشتۇرۇش ئىشى بىلەن بولۇۋاتىمىز. مۇۋاپىق تەكلىپ بەرگۈچىلەر سورۇنى بار، ئۇ يەردە يېڭى تېخنىكا بار...ھە، ژۇرناللار، قوللانىلارمۇ بار...ھوي، بىر كىم توۋلاۋاتىدۇغۇ؟

— قورقماڭ، قىزىقلىكەنسىزغۇ. بۇ بورانىنىڭ ئاۋازى. بوران چىقتى، ئۇقتىڭىزمۇ؟

— ھەي قىز! — دەپ توۋلىدى ئايال تېلېفونچىسى، — ئانىڭىزغا تېلېفون ئۇلاندى! تۆتىنچى بۆلىمگە كىرىڭ.

كۈتۈۋېخانا كەسپىنى ئوقۇغان پراكتىكانت قىز تېلېفونخانىسىغا يۈگۈردى. نېپىز ئەينەكتىن ئۇنىڭ بىر ھازاغىچە ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى:

— ھە، ئانا، ئانا!... — كىيىن ئانىسى تېلېفوننى ئالغان بولسا كېرەك، قىز توساتتىنلا ھۆركىرەپ يىغلاپ كەتتى. بۇ ھالىنى كۆرۈپ كلاۋانىڭ تازا ئاچچىقى كەلدى.

— ۋارقىرىماڭ! — دېدى ئۇ ئەينەكلىك ئىشكىنىڭ يېنىغا كېلىپ قاتتىق ئاۋازدا، — ئانىڭىزنى قورقىتىپ نېمە قىلىسىز؟

قىز نۇرسىز كۆزلىرىنى كلاۋاغا ئۆمىدسىزلىك بىلەن تىكىپ قارىدى، ھەرھالدا يىغىسىنى توختاتتى. كلاۋا مەمنۇن بولۇپ،

ئولتۇرغان جايىغا يېنىپ كەلدى. تېلېفونخانىدىن قىزنىڭ ئاۋازى كەلدى:

ــ فاكۇلتېت مۇدىرىنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ دەپ بېقىڭ، مېنى باشقا يەرگە ئالماشتۇرۇپ قويسۇن. ئاڭلىدىڭىزمۇ؟ ئۇلارغا يالۋۇرۇپ بېقىڭ. بۇ يەردە تۇرغۇچىلىكىم قالمىدى، زادىلا قالمىدى! بۇ بەك قورقۇنچلۇق يەر ئىكەن، ئانا. بۇ يەر بەك قورقۇنچلۇق، بەك قورقۇنچلۇق ئىكەن! ياتاققا ئۇسۇپ كىرىدىكەن!...

كلاۋا كۆڭلى غەش بولۇپ ئويلىدى: بۇ قىز ئۆپكىسىنى باسالماي-دىكەن، ئەخمەق ئىكەن، ئېلىپ كېتەي، ۋاقتىنچە مەن بىلەن بىللە تۇرسۇن. ئاندىن سېرگېيغا ئېيتىپ قويايى، ئۇلار بۇ قىز تۇرغان ياتاقنىڭ نېمە ياتاق ئىكەنلىكى، كىمنىڭ ئۇسۇپ كىرگەنلىكىگە كۆڭۈل بۆلۈپ قويسۇن. كلاۋا مۇشۇنداق قارارغا كېلىپ بولۇپ، ھېلىقى قىزغا: مەن تېلېفون بېرىپ بولغۇچە كەتمەي تۇرۇڭ، دەپ قويماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇۋىدى، ئايال تېلېفونچى ئۇنى چاقىرىپ قالدى:

ــ ھەي، موسكۋاغا ئۇلاندى! ئۇچىنچى تېلېفونخانىغا كىرىڭ، ئۇ يەردە گەپ ئېنىقراق ئاڭلىنىدۇ.

ئاۋاز راستلا ئېنىق ئىدى، شۇنداقتىمۇ كلاۋا توۋلاپ گەپ قىلىدى، چۇنكى، ئۇ چاڭ منۇتلۇق قىسقا ۋاقىت ئىچىدە لېنىنانىڭ سوئاللىرىنى بېسىپ چۈشۈپ، دەيدىغان گەپنى دەپ بولۇش كېرەك ئىدى. كلاۋا تۇغقانلىرىنى تاپقانلىقىنى، بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىدىغانلىقىنى، ساقچى سېرگې بىلەن تونۇشۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى، رايا ھامما ۋە ماركوۋنا چوڭ ئانىسىنىڭ ئەھۋالىنى دەپ بەردى، "ياپىر، ئەڭ مۇھىم ئىشنى ئۇنتۇپ قالغىلى تاس قاپتىمەن!" دەپ ئويلىغان

كلاۋا لىپاتىيە ئاركاچىيىۋنا يۈك-تاقىلىرىنى دەرھال ھازىرلاپ، قېشىمغا كەلسۇن دەپمۇ ئېيتىپ قويدى.

— ئەتىلا بارغىن! — دېدى ئۇ تېلېفون تۇرۇپكىسىغا ئۇنلۈك ۋارقىراپ، — ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويغىن، بىز بىللە تۇرىمىز، ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدىغان بولىدى! دۇسە ھاممىنىڭ پوچتىخانىسى سىتېمىسىدا! ئىتتىكرەك كەلسۇن، ۋوگزالغا ئۆزۈم چىقىپ ئەكەلىمەن!

كلاۋا پېلىموت ئېتىلغانىدەك تېزلىكتە سۆزلەپ ھەممە خەۋەرنى ئېيتىپ بولغاندىن كېيىنمۇ ۋاقىت تېخى توشمىغانىدى. كلاۋا ئالدىراش تىنىپ، يەنە نېمىلەرنى دەيكىن دەپ ئىنتايىن ھاياجان ئىچىدە ئويلىنىۋاتقاندا، لېننا خۇشال سورىدى:

— ۋارقىراپ بولدۇڭمۇ؟ ئەمدى مېنىڭ گېپىمگە قۇلاق سال، مەن شپاخانىغا باردىم.

— نېمە قىلغىلى؟

— تەكشۈرتكىلى باردىمەن-دە، چۈشەندىڭمۇ؟ كۆرۈلدىشپ كەتكەن پاقىلارنىڭ ئۇنى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى ھازىر!

— لېننا، سۆيۈملۈكىم، نېمىشقا ئۇنداق قىلىسەن؟ — دېدى كلاۋا تېلېفون تۇرۇپكىسىغا بوش ئاۋازدا، — بۇ...بۇ ئىشتا ۋىجدانەن ئىش قىلىش كېرەك.

— قويساڭچۇ! ۋىجدان-پىجدان نەدە دەيسەن، ھە، نېمە دېدى دەمسىنا؟ ئادەتتىكى كىلىنىكىلىق تەكشۈرۈش-تە! ھەئە، ھەقىقەت ئۇچۇن، ئەمدى بېلوروسىيەدىن مانېشقىچە ئارىلاپ چىقىدىغان بولدۇم، بىرلا ئىشتانىپايىپاق كىيىپ ئارىلايمەن دېگىنە، ئۇقتۇڭمۇ؟

— مەن ئۆلۈپ كەتسەم كېتىمەنكى، ئۇنداق قىلىشقا پېتىنالمايمەن.

— هەي، مەن پرىنسىپ جەھەتتە دەۋاتىمەن!

— مەنمۇ شۇنداق، — كلاۋا ئۆزىنىڭ پرىنسىپىنىڭ نېمىشقا لېنىنىزمدىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرۈپ قويماقچى ئىدى، ئايال تېلېفونچى قاتتىق توۋلىدى: "گېپىڭنى توختىتىڭ!" ئۇ لىپاتىيە توغرىسىدا ۋارقىراپ دېيىلگەن بىر ئېغىز گەپنى ئاڭلىدى، شۇنىڭدىن كېيىن، تېلېفون تۇرۇپكىسىدىن ۋىڭىلدىغان ئاۋاز كەلدى، ئالاقە ئۈزۈلدى.

— رەھمەت، — دېدى كلاۋا ئايال تېلېفونچىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، — تېلېفون پۈلىنى كەم بېرىپ قويمىغاندىمەن؟

— دېيىشكەي ۋاقىتتا سۆزلەپ بولدىڭىز. ئاۋازىڭىز تازىمۇ چىڭ چىقىدىكەن، نېمە بولدى؟ ئۇچىنچى تېلېفونخانىنىڭ تېلېفونىدا سۆز ئېنىق ئاڭلىنىدۇ دەپ ئېيتىپ قويغانىدىمغۇ.

— كۆنەلىمگەنلىكتىن، — دېدى كلاۋا خىجىللىقتا، ئاندىن بېشىنى چايقىدى، — ھېلىقى قىز نەدە؟ ھەراست، ئۇ قىزنىڭ ئانسى نېمە دېدى؟...

— ئۇ قىز كەتتى. سىز تېلېفونخانىغا كىرىپ كەتكەندە، ئۇ قىز ئىشكىتىن چىققان.

— خوش! — دېدى كلاۋا ئۇنلۇك قىلىپ.

كلاۋا كوچىغا چىقىپ، توختاپ ئەتراپىغا قارىدى. بوران چىقماقتا، پىرقىراۋاتقان غازاڭلار شارىلدايتى، توختام سۆلار دولقۇنلىناتتى، شالاڭ كوچا چىراغلىرى لەپپەڭشىيتتى. كوچا چىراغلىرى تۇۋرۇكتە غىچىرلاپ مىدىرلىماقتا، چىراغ نۇرى تەرەپ-تەرەپكە چېچىلماقتا. ۋالىلداپ تۇرغان مۇشۇ چىراغ يورۇقىدا كلاۋا بىرنەچچە ئادەمنى كۆرۈپ قالدى. يىراقتا، باغنىڭ پېنىدا، مۇشۇ بىرقاتار

ئۆيلەرنىڭ بېشىدا، مۇستەھكەم قورۇق تام باشلانغان يەردە سارغۇچ چاچلىق باشلار غىپپىدە ئۆتكەنسەرى قالدى. كىلاۋا كۆپ ئويلاپ تۇرمايلا شۇ تەرەپكە چاپتى.

ئىسكىكى ئوغۇل بالا بىر قىزنى قورۇق تامنىڭ ئېغىزى بار تەرەپكە ــ قاپقاراڭغۇ باغچىغا بىلكىدىن تارتىپ سۆرىمەكتە، يەنە ئىككىسى قىزنىڭ ئورۇق، يادەك ئېگىلىگەن دۇمبىسىدىن پات ــ پات ئىتتىرمەكتە. قىزنىڭ كالىتە پەلتوسىنىڭ تۆگمىلىرى يېشىلگەن، ئۇچ بۇرجەكلىك ياغلىقى بېشىدىن بوينىغا چۈشۈپ قالغان. قىز بارلىق كۈچىنى يىغىپ تىرەجەپ تۇرۇۋالدى، ئۇ توۋلىماستىن، ئېسەدەپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى:

ــ مېنى ئۆلتۈرىۋەتمەڭلار، ئۆلتۈرىۋەتمەڭلار، ئۆلتۈرىۋەتمەڭلار.

ــ قولۇڭنى تارتىش! ــ دەپ ئۇنىلۇك ۋارقىرىدى كىلاۋا ھاسىراپ تۇرۇپ، ــ ھەددىڭ ئەمەس سەنىلەرنىڭ! دەرھال قويۇۋەت ئۇنى!...

يۈگۈرۈپ كەلگەن كىلاۋاغا سوقۇلغان بىر ئوغۇل يانىغا سەكىرىۋالدى، باشقا ئوغۇللار قىزنى قويۇۋەتتى. قىز توشقاندەك بىرلا ئىرغىپ كىلاۋانىڭ كەينىگە ئۆتۈۋالدى. ئوغۇل باللار قاچمىدى، ھەتتا قىمىرلاپمۇ قويمىدى. كىلاۋا بىلدى: بۇ قىز بىلەن ئىككىمىز قېچىپ قۇتۇلالمايدىغان بولدۇق، قاچساق بۇ بىرنەمىسىلەر بىزگە يېتىشىۋالىدۇ؛ ئۇلار ئۆزلىرى قۇيرۇقىنى خادا قىلىپ تىكىۋەتكەن ياكى پوچتىخانا ئەتراپىدا ئادەم كۆرۈنمىگۈچە ۋارقىرىشىمز، گەپ قىلىشىمز كېرەك، ئۇلار ھوشىغا كېلىۋالمىسۇن.

ــ ئوھو، سىلەر ئۇنى بوزەك قىلالامسىلەر؟ تۆتىگىلار بىر ئادەمنى، شۇنداقمۇ؟ ــ دەپ قېنى قىزىپ توۋلاپ كەتتى كىلاۋا،

ئۇنىڭ بۇ گېپىنى بىر-بىرىگە ماسلاشمىغاندىدى، — بەللى، لېننا، قورقماڭ. قورقۇش ئۇلارنىڭ ئىشى، كۆچمەسزنىڭ بىرىنچە توۋلاڭ. ئۇلارنىڭ پۈتىدا جان قالمىسۇن. سىز ماڭا ئارقىڭىزنى قىلىپ تۇرۇڭ، بولمىسا، ئۇلار ئاستا يېقىنلاپ كەلسە كۆرەلمەي قالىسىز. توۋلاڭ، چاپسان توۋلاڭ، لېننا! ئەتراپىتا ئادەم بار، جىسق ئادەم بار، ئىككىمىز ياش گۈزەرمەيچىلەردىن، سەنلەر قانچىلىك نېمىدىڭ؟ دەپ توۋلاڭ. سەنلەر بۇگۈنكى كۈندىكى فاشىستلار، سەنلەر ئاشۇنداق لەنىتلەر دەپ توۋلاڭ...

كلاۋانىڭ يۈرىكىنىڭ دۈپۈلدەپ سوقۇۋاتقانلىقىنى يېنىدا تۇرغان ئادەم، ھەتتا يېقىن ئەتراپتىكى قاتار كەتسەن ئۆيدىكىلەر، ئىشىك ۋە دېرىزىلىرى ھەم ئېتىلگەن ئۆيدىكىلەرمۇ بىلەلەيتتى. شۇغىنىسى ھازىر تېلېۋىزىور كۆپىيىپ كەتتى، ھەممە ئۆيىلەردە تېلېۋىزىور بار، ئۆيلەردىكى تېلېۋىزىورلاردىن چىقىۋاتقان يېقىملىق ئاۋاز كلاۋانىڭ يۈرىكىنىڭ دۈپۈلدەپ سوققان ئاۋازىنى بېسىپ چۈشتى. ئەمما كلاۋا ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدىكى بەقىۋالغان قىسزى بىلەن ئىسمداش بولغان، ئۇركۈگەن كىچىك ئۆردەكنىڭ ئادەمسىز كوچىدا ھازىر غاقىلداپ، تەلەپ-تەپچىرەپ چېپىپ كېتىۋاتقىنىنى بىلمىگەندەك بۇ ئەھۋالنىمۇ بىلمەيتتى.

— قورقماڭ، سۆيۈملۈكۈم، ئىككىمىزنىڭ كۈچى قوشۇلسا، شۇنداق زور كۈچ ھاسىل بولىدۇكى، — دېدى كلاۋا تەسەۋۋۇر قىلغۈسىز خۇشالىلىق ئىچىدە ۋاراقىراپ تۇرۇپ، — مېنىڭ لېننا ئىسىملىك بىر قىزىم بار، سىزگە ۋە ماڭا ئوخشاش، ئۇمۇ ناھايىتى يۈرەكلىك...

ئەسكى ئوغۇل باللار كەتمىدى، ئۇلار گەپ-سۆز قىلماستىن

كلاۋانىڭ ئالدىدا سەگەكلىك بىلەن تۇراتتى. كلاۋاغا ئۇلار خىجا-لەتچىلىكتە ھەرىكەت قىلالماس بولۇپ قالغانىدەك تۇيۇلدى-دە، ئۇ غەلىبە قىلمىز دېگەن ھېسقا كەلدى. چۈنكى، ئۇ كۆرگەن كىنولاردا ۋە ئوقۇغان كىتابلاردا يامانلىق ھامان قاخشاتقۇچ مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىغان قىلىپ تەسۋىرلەنگەنىدى، بۇنىڭ ئەكسىچە يېشىم زادىلا يوق ئىدى. يول چىرىغى بوراندا سىلكىنەكتە، كۆز كۆنلىرىدىكى قاراڭغۇ يەرگە چىراغ ئۆزىنىڭ نۇرىنى ئەنسىزلىك بىلەن چاچماقتا، بەزىدە چىراغ سىلكىنگەن چاغدا، چىراغ نۇرى ھېلىقى يوشۇرۇن-غانلارنىڭ يۈزىگە چۈشەتتى. كلاۋا بىردىنلا توۋلاشتىن توختىدى.

ــ قارا! لېنىنا، ــ كلاۋا ھەيرانلىقتا شۇنداق دېدىيۇ، تۆتىنى كۆزۈمدىن قېچىپ قۇتۇلمىسۇن دەپ كەينىگە قارىمىدى، ــ قارا! ئەنە ئاۋۇ تۇرغىنى ۋىكتور، مېنىڭ ھامىم دۇسەنىڭ ئوغلى، مېنىڭ بىر نەۋرە ئىنىم. ئۇ بۇگۈن ئانىسىنىڭ پۇلىنى ــ ئىش ھەققىنىڭ ھەممىسىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپتىكەن، شۇنداقمۇ رەزىللىك قىلغان بارمۇ! مېنىڭ يىگىتىم ساقچى، ھىم، ۋىكتور، بىز سېنى چوقۇم تۇتىمىز. مەن بىر ئازدىن كېيىنلا يىگىتىمنىڭ قېشىغا بارىمەن، ئۇ بۇگۈن دېجورنى، بۇ يەرگە ماشىندا بىرەمدىلا كېلىدۇ.

كوچا چىراغلىرى بوراندا سىلكىنەتتى، غىچىرلايتتى. چىراغ يورۇقى تۇرۇپ ھېلىقى تۆتىنىڭ يۈزىگە چۈشەتتى، تۇرۇپ بۇ يۈزلەر يوقاپ كېتەتتى؛ بىردەم بىرنەچچە ئادەمنىڭ گەۋدىسى كۆرۈنەتتى، بىردەم بۇ گەۋدىلەر قاراڭغۇلۇقتا غايىب بولاتتى. تۇيۇقسىزلا كلاۋا بۇ گەۋدىلەرنىڭ تۆتىنى ئازىيىپ ئۇچ بولۇپ قالغانلىقىنى ئوچۇق كۆردى، ئۇ تۆتىنىڭ بىرى غايىب بولغان، قاراڭغۇلۇققا سىڭىپ كەتكەنىدى.

ـــ هەي، ئـۇچىڭـلارلا قالدىڭـلار، ئـنتتىك كېتىڭـلار! ـــ دېدى كلاۋا غالىبـسيەت كۈلكىسـىنى نامايان قىلىپ، ـــ مەيـلى، هەرقانچە قاچساڭلارمۇ يىراقـتا بارالمايسـلەر، هېچـيەرگە سۇقۇنالمايسـلەر، سىلەرنى ئېسمدە چىڭ تۇتۇۋالدىم. هەممىڭلارنى! شۇڭا...

ئۇ ئارقامدا دوستۇم بار، ئارقا تەرىپىمـىنىڭ بىخەتەرلىكىدە گەپ يوق دەپ بەكلا ئىشىنىپ كەتكەنىدى، شۇڭـا كەينىگە بىرەر-يېرىم قېتىـمۇ قاراپ قويمـىدى. ئەپسۇسكى، ئەنە شۇ تەرەپـتىن، ئۇنىڭ كەينـىدىن بىر نەرسە ۋاللىدە كېلـىپ، ۋاققـىدە كاللىسىغا تەگدى. بىردەمنىڭ ئىچىدە، ئۇنىڭ كۆزىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلدى.

كلاۋانى كىشىلەر ئەتـىسى تېپىۋالدى. ئۇ چاغـدا ساقچى سېرگې دىجورنىلىكـىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىشـكە تېخى ئۇلـگۈرەلـمىگەنىدى، ئۇ كىچىك ئەترەت بىلەن بىللـە كەلـگەنـىدى. ئۆلۈكـىنى سـۈرەتـكە تارتىۋاتقان، ۋەقە بولغان جايىنى كۆزىتىـش خاتىرىـسى يېزىۋاتقان، ئاياغ ئىزلىرىـنى ئىزدەۋاتـقان چاغدا، سېـرگې نەرىدىـراق ئۇن-تىنسىز تۇردى. جىرغا ئېلىـپ كېلىنگەنـدىن كېيىن، ئۇ بىر رازۇېتـكىچىغا مۇنداق دېدى:

ـــ ئۇنى مەن تونۇيمەن، بىز موسكۋادىن بۇ يەرگە بىر پويىزدا كەلگەن. ئۇ كىنو ستۇدىيىسىدىن، ئېتى ئادا.

كلاۋا ساموۋانىڭ قىسقا هاياتىدىكى كەچۈرمىشلىرى ئەنە شۇنداق. ئۇ گويا بورانلىق كۈنلەردىـكى ئوت ئۆچقۇنـىغا ئوخـشاش، ۋاللىدە قىلىپلا ئۆچۈپ كەتتى، ئەمما ئۇ لىپاتىيە ئاركاچـىيۇنانى ـــ كەلـسە مېنى پرۇنسكىغا ئېلىپ كېتىدۇ، ئەينەكلىك بوتكىدا گېزىت ساتىمەن دەپ كلاۋوچكىسـىنىڭ يولـىغا هەركـۈنى سەھەردە تۆت كۆز بىلەن

تەلمۇرگەن تەلەيسىز ئايالنى يورۇتتى؛ لېۋدمىلا پاۋلوۋنانى — قول ئاستىدىكىلەرنىڭ ئارىسىدىكى رەھبەرلەرنى ئانچە كۆزگە ئىلىپ كەتمەيدىغان، ئادالەت يولىدا بېلوروسىيەدىن مانېشقىچە بىر ئىشتاز-پايپاق كېيىپلا ئارىلاپ چىقماقچى بولغان لېنىنالارنىڭ ھوقۇقدارىنى يورۇتتى؛ ساقچى سېرگېيىنى — پويىزدا ئۇچراتقان قىزنىڭ ئۆزىگە كۆڭلى چۈشكەن قىز ئىكەنلىكىنى ھېچقاچان بىلىشى مۇمكىن بولمىغان كەمتەر يىگىتنى يورۇتتى؛ دارىلئىتامىدىكى لېنىنانى — كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئانىسىنىڭ كېلىپ ئىلىپ چىقىپ كېتىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرغان قىزچاقنى يورۇتتى؛ يەنە بىر لېنىنانى — ئېھتىمال داشۇنى پۈتۈرۈپ بولۇپ، ئەقىل، ئاق كۆڭۈللۈك ۋە ئەبەدىي نەرسىنى تارقىتىۋاتقان قىزنى يورۇتتى؛ ھەتتا ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ھېچقاچان دۇنياغا كېلىشكە مۇۋاپىق بولالمىغان ۋالېرىك، ئىلاچكا، تېنىسكى دېگەن باللىرىنىمۇ يورۇتتى.

بىز ياشاۋاتىمىز. چۈنكى، بىز ئۇچۇن قۇياش ئەبەدىي نەرسە. قۇياش ئەبەدىي نەرسە دېيىش بىر خىل تۇيغۇ، ئۇمىدۋارلىقنىڭ تۇمانىدىنلا ئىبارەت. كىچىككىنە، تىلغا ئالغۇسىزكى يوق، كىشىلەر كەمدىن-كەم دىققەت قىلىدىغان ئۇچقۇن ئۆچكەن ھامان، تېخىمۇ قاراڭغۇسىلىق بولۇپ كېتىدۇ. قاراڭغۇسىلىقنىڭ ئەدەپ كېتىدىغانلىقىنى بىلەمسىلەر؟...

(«تەرجىمىلەر» ژۇرنىلىنىڭ
1987 - يىللىق 4 - سانىدىن)
تەرجىمە قىلغۇچى: ئابدۇللا ئابلىز
تەرجىمە مۇھەررىرى: سابىر ئىلى

سالىيۇنىڭ تەشۋىشى

قامچىنىڭ كەنجە

بۇگۈن دەرسى بولمىغانلىقى ئۈچۈن، سالىيۇ ئورنىدىن كەچرەك تۇردى. ئۆزىچە تەنتەربىيە قىلىۋاتقاندەك بولۇپ كېرىلگىنىچە ئايۇانغا ئۆتتى. كۈنچىقىش تەرەپتىكى دېرىزىنى ئېچىۋىدى، ئۆزىگە قوشنا تار يولنىڭ ئۈدۈلىدا ۋالىلداپ تۇرغان ئاق «ۋېلىسىپىت»غا كۆزى چۈشتى. شۇ زاماتلا تەنتەربىيەنى يادىدىن چىقىرىپ، خوتۇنىنى چاقىردى:

ــ خانىم، هوي خانىم!

ئاشخانا تەرەپتىن ئاۋاز كەلدى:

ــ نېمە دەيسىز؟

ــ قوشنىلاردىن بىرەرى يېڭى ماشىنا ئالدىمۇ؟

چاچلىرىنى نېرى-بېرى تۇرۇۋالغان، قىسقا يەڭلىك گۈللۈك مەخمەل خالات كىيگەن ئوتتۇز ياشلاردىكى جۇۋان پەيدا بولدى.

ــ نېمە دەۋاتىسىز ئۆزىڭىزچىلا غودۇڭشۇپ؟

سالىيۇ دېرىزە تەكچىسىدىن مەيدىسىنى كۆتۈرۈپ، خوتۇنىغا قارىدى.

ــ ئاۋۇ يېڭى «ۋېلىسىپىت» كىمنىڭكى، دەۋاتىمەن.

ــ ھەۋىسىڭىز كېلىۋاتامدۇ؟

ـــ هەدىسلا گەپنى باشقا ياققا بۇرايسىز ـ دە، ـــ دېدى سالىيېۋ خوتۇننىڭ سىرلىق جىلمىيىپ تۇرغان كۆزلىرىگە قاراپ.

ـــ پۇلمىز تۇرۇپ ماشىنا ئالالمىساق، ـــ دېدى قۇمرى جىددىي قىلىپ، ـــ ئادەمگە ئەلەم قىلمامدۇ؟ ئەخلەت توشۇيدىغان شوپۇرنىڭمۇ «موسكۋىچ» ى بارۇ، سىز ـــ ئىنستىتۇت مۇئەللىمى، كاندىدات ئالىم پىيادە ـ سالتاڭ...

ـــ مېنى قويۇپ تۇرۇڭ، كاندىدات ئالىمنىڭ خوتۇنى، سىز ـــ قۇمرىنىسانى پىيادە يۈرسە دەڭ!

ـــ بولدى، چاقچاققا ئايلاندۇرۇشقا ئۇستا ـ دە، سىز. قەيەردە بولسىمۇ، ئىشقىلىپ، سۈدىن قۇرۇق چىقمىسىز.

ـــ ئەھۋالنى ئۆزىڭىز بىلىپ ـ كۆرۈپ تۇرىسىزغۇ، خانىم. كاندىداتلىقنىمۇ "مانا ـ ئەنە" بالاسغا ئۇچراپ ئاران ياقلىدۇق. كۆز تەگمەي تۇرسۇن، يۇقىرىغا ئەرز قىلمىسلا بولاتتىغۇ، تېخى. تەستىق قولغا چۈشمىگۈچە ئادەمنىڭ كۆڭلى تىنچىمايدۇ. "يۇتقىنىم ئۆزۈمنىڭكى، چاينىغىنىم گۈمان" دەيدىغان زامان ھازىر.

ـــ مەن باغدىن كەلسەم، سىز تاغدىن كېلىۋاتسىزغۇ، يولداش سالىيېۋ...، ـــ رەسمىي گەپكە ئۆتتى خوتۇنى.

ـــ نىيىتىڭىزنى پايقىغىنىم ئۈچۈن كۆيۈپ ـ پىشىۋاتىمەن ـ دە، ئاخىر. بۇگۈن ماشىنا ئالساق، ئەتىلا ئەرز قىلىشىدۇ. مانا شۇنىڭدىن كېيىن تەكشۈرە ـــ تەكشۈر: مائاشىڭ قانچە، بالاڭ نەچچە؟ شۇنچە پۇلنى قانداق توپلىدىڭ؟...

ـــ ئەگەر مائاش ھېساب ـ كىتاب قىلىنىدىغان بولسا، ماشىنىغا مەن ـ مەن دېگەنلەرنىڭمۇ كۆچى يەتمەيدۇ. لېكىن ھەممە ئادەم ئېلىۋاتىدۇ. ئېلىپمۇ بولۇشتى. بەزىلەر تۆت ـ بەش قېتىمدىن

يېڭىلاشتى.

ــ ھەركىم خىيالىغا كەلگەن تەۋەككۈلچىلىكنى قىلىدىغان، تاپقان تاپقانىنىڭكى، دەيدىغان زامانلار ئۆتۈپ كەتتى.

ــ ھازىرمۇ يولى بار،... ــ يەنە سىرلىق جىلمايىدى قۇمرى.

ــ قانداق يول؟ ــ سوردى سالىيېۋ ھودۇقۇپ.

ــ ھەۋەسسىزنى كەلتۈرۈپ ژالىلداۋاتقان ئاۋۇ ئاپئاق «ژىگۇلى» شۇنداق يول بىلەن ئېلىنغان.

ــ گەپنى سەل ئوچۇقراق قىلىڭ، خانىم، ئادەمنى بوغماي.

ــ خاتىپ ئاكىنىڭ ئاتىسى ئۇرۇشقا بارغانمۇ ــ يوقمۇ، ئىشقىلىپ، ئىككىنچى گۇرۇپپىغا توغرىلاپتۇ. پەقەت "زاپاسورۇنتىس" بېرىۋاتقانكەن، پۈل قوشۇپ «ژىگۇلى» ئاپتۇ.

ــ قىزىقچىنىڭ قىزىمەن دەپ، ئاغزىغا كەلگىنىنى جۆيلۈۋېرىدىكەن ــ دە!

ــ سوراپ بېقىڭ ئۆزىدىن.

ــ خوش، نېمە دېمەكچىسىز؟

ــ سىزنىڭ ئاتىڭىزمۇ ئۇرۇشقا بارغانغۇ. ياردىم بولۇپ قايتىپ كەلگەن، دېگەندەك قىلىۋىدىڭىز...مانا، پارتىيە، ھۆكۈمىتىمىز قارارلارنى چىقىرىۋاتىدۇ، ئۇرۇشقا قاتناشقانلارنى تەقدىرلەش، ئىززەتلەش توغرىسىدا...

سالىيېۋنىڭ قويۇق قاشلىرى تۈرۈلۈپ كەتتى. قاشىرىدا يول ــ يول سىزىقلار پەيدا بولدى. ئۇ بىر قولىنى بېلىگە تىرىگەن پېتى، يەنە بىر قولى بىلەن ساقلىق قىرىلمىغان ئېڭىكىنى "غىرت ــ غىرت" قاشلاشقا باشلىدى. ئاندىن يەنە خوتۇنىغا تىكىلدى. لېكىن قۇمرى ئېرىنىڭ كۆزلىرىدىن ھېچقانداق مەنە ئۇقالمىغاچقا:

— قانداق، پىكرىم جايىدىمۇ، يولداش سالىيېۋ، — دەپ سورىدى.

— ئۇنچىلىك جايدا بولمىسمۇ، جېنى باردەك قىلىپ تۇرىدۇ... سالىيېۋ قىشلاقتىكى ئۆيىگە كىرا ماشىنىسىدا يېتىپ بارغىنىدا، ئاتىسى بوۋايلار بىلەن كولخوز بېغىغا تەكلەرنى باراڭغا ئالغىلى كەتكەنىكەن. ئۇ ھويلىدا ئوت-خەشەكلەرنى يىغىشتۇرۇۋاتقان كەنجى ئوكسىنى ئەۋەتتى:

— ئاكام قايتىباقچىكەن، تېزرەك بارمىسىڭىز بولمايدىكەن، دېگىن.

— تاپىلاپ كەتمىسەڭمۇ، كەلگىنىڭنى ئاڭلىسلا يېتىپ كېلىدۇ، پايپاسلاپ، — دېدى ئۇزۇم باربىكى ئاستىدىكى سۇپىغا داستخان سېلىۋاتقان ئانا، — ھمم، نېمىگە ئالدىراۋاتسەن بالام، تىنچلىقمۇ؟

— تىنچلىق، تىنچلىق، ئىش جىق-تە، ئاپا.

— ئىشىك ئۆلگۈر ھېچ ئازايمايدىكەن-دە، ھە؟ مۇنداق خوتۇن، بالا-چاقاڭنى ئەپكېلىپ، بىرەر ئاخشام قونۇپ كېتەي دېمەيسەن. ھېلىمۇ ياخشى ئون-ئون ئىككى چاقىرىم يەر بولغىنى...كەل، چاي ئىچىپ تۇرايلى.

سالىيېۋ زۇۋان سۇرمىدى. ئاپامغا ئېيتايمۇ — ئېيتمايمۇ، دەپ ئىككىلەنمەكتە ئىدى. ئۇ سۇپىغا ئولتۇردى.

— ئاپا، دادام ئۇرۇشتىن ئىككىنچى گۇرۇپپا مەجرۇھى بولۇپ قايتقانمەن، دەيتتىمۇ؟

— نېمە ئىش ئىدى؟

— ئۆزۈمچە، شۇنداقلا يادىمغا چۈشۈپ قالدى.

— ھەئە، شۇنداق دەيتتى.

— پىنسىيە ئالاتتىمۇ؟

— ھەئە، ئالدىغاندەك قىلاتتى.

— قانچە ئالاتتى، يادىڭىزدا يوقمۇ؟

— يوق.

— كېيىن ئالماي قويغانمۇ؟

— رايونغا بېرىپ، كومىسسىيەدىن ئۆتۈپ تۇرۇشقا توغرا كېلىدىكەن. ئاتاڭنىڭ شۇڭچاغلاردا بۇنداق دەردىسە ئىشلار بىلەن خۇشى يوق ئىدى.

— ھازىر ئۇلارنىڭ پىنسىيە پۇلى ئېشىپ كېتىپتۇ.

— كىم بىلىدۇ دەيسەن، مەن ياخشى چۈشەنمىسەم. مەھەللىدىكىلەردىن ئاڭلاپ، بىر-ئىككى دەپ باقتىم. قولىنى شىلتىپلا، بولدى قىلدى.

— ئوق تەگكەن جايلىرىمۇ بار-ھە؟

— ئىككىلا قۇيىمچىدا پىيالىنىڭ ئورنىدەك ئويمانلار بار، بىر بالا-قازا قالىدۇرۇپ كەتكەن، دەيدۇ. يەنە ئۇ يەر-بۇ يېرىمدە قوناقتەك، ماشتەك زەمبىرەك ئوقىنىڭ پارچىلىرى قېپقالغان، دەيدۇ. ئاندا-ساندا ئاۋارە قىلىپمۇ تۇرىدۇ...

ئاپىسى دېگەندەكلا، سالىيېۋنىڭ دادىسى ئۇزاق ئۆتمەي، كوچا دەرۋازىسىدىن ئالدىراش كىرىپ كەلدى. سالىيېۋ ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ، ئالدىغا ماڭدى. ئاتىسى ماڭغان پېتى يەڭلىرى، يەلكىلىرى توپا يۇقى قارا تونىنى يېشىپ، باراڭنىڭ تۆۋرۈكىگە ئىلدى.

ئۇلار قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ھال-ئەھۋال سوراشقان پېتى سۇپىغا كېلىپ ئولتۇرۇشتى.

— ئۇكاڭ "چاپسانلا كېتىمەن" دەيدۇ، دەپ باردى، نېمەگەپ،

تىنچلىقمۇ؟ ــ سوردى بوۋاي.

ــ تىنچلىق، ئاتا تىنچلىق. بىر گەپ چىقىپ قالدى...، ــ ساليبۇ يوشۇرۇنچە بوۋاينىڭ كۆزىگە قاردى.

ــ خوش ــ خوش، سۆزلەۋە، ئوغلۇم، ــ دېدى ئاتا ئاغزىدىكى لوقمىنى ئوپۇل ــ توپۇل يۇتۇپ.

ــ ھازىر ئاپام بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغانىدۇق.

ــ نېمىنى؟ ــ تاقەتسىزلەندى بوۋاي.

ــ مانا، غەلىبىنىڭ كاتتا بايرىمى يېقىنلىشىۋاتىدۇ، ــ گەپنى ئۇزاقتىن باشلىدى ساليبۇ، ــ ئۇرۇشقا قاتناشقانلارنىڭ ئىززەت ــ ھۆرمىتىنى ناھايىتى جايىغا قويۇشۇۋاتىدۇ. سىزمۇ ئۇرۇشتا بولغان. لېكىن، مېنىڭ نەزەرىمدە، كۆپچىلىك بىلمەيدۇ.

ــ كۆپچىلىك بىلىپ نېمە قىلىدۇ؟ ــ سوردى ئاتا ئوغلىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشىنەلمەي، ئوچۇقتىن ــ ئوچۇق ئەجەبلىنىپ، ــ نېمە دېمەكچىسەن، زادى؟

ــ مانا، ئېيتايلى، قىشلاق سوۋېتىدە ئۇرۇشقا قاتناشقانلارنىڭ سۈرىتى بار، سىزنىڭكى يوق. ئادەمگە تەسىر قىلماي قالامدۇ؟!

ئاتا گەپ قىلماي، پىيالىگە تىكىلگىنىچە، ئۇنى بىر ئوتلام چاي بىلەن ئايلاندۇرۇپ ئولتۇرۇۋەردى.

ــ بىرەر ئېغىز گەپ قىلسىڭىز بولمامدۇ؟

ــ كىمگە؟

ــ مەسىلەن، كولخوز رەئىسىگە، يا قىشلاق سوۋېتىنىڭ رەھبەرلىرىگە.

ــ شۇنى مەن ئېيتىشىم كېرەكمۇ؟

ــ مەن ئېيتىشىم مۇمكىن. ھۇججەتلىرىڭىز بار بولغىيدى؟ ــ

دېدى سالىيۇ گېپىنى مەقسەتكە يېقىنلاشتۇرۇپ.

ــ ھەممە گەپ شۇنىڭدا، ئوغلۇم. ھۇججەتلەر يوقلىپ كەتكەن. سالىيۇنىڭ كۆزلىرى چۆچەكتەك ئېچىلىپ كەتتى.

ــ يوقلىپ كەتكەن؟ قاچان؟ قانداقسىگە يوقالغان؟

ــ مۇشۇ يەرگە ئۆي سېلىپ، كۆچۈپ كەلگەن چېغىمىزدا.

ــ ئوھ ـ ھو، نەچچە يىل بولۇپ كېتىپتۇ ـ دە...قولغا چىققۇدەك بىر يەرگە قويمىغانمىدىڭلار؟

ــ ھەممە قەغەزلەرنى بىر ياغلىققا تۈگۈپ يۈرەتتىم، ــ دېدى بايانىن بېرى گەپ قىلماي، پاراڭغا قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان ئانا، ــ ئۆيىمىزگە ئوغرى كىرگەنىدى، پۇل بولسا كېرەك، دەپ شۇ تۈگۈنچەكنى ئېلىپ كېتىپتۇ، بالا تەككۈرلەر.

ــ كېيىن تېپىلمىغانمىدى؟

ــ ئوغرى قايتۇرۇپ ئەپكېلىپ بېرەمدۇ، ــ دېدى ئاتا سەممىي جىلمىيىپ.

ــ ياق، ئەمدى ئۆزى...، ــ دېدى سالىيۇ خىجىل بولغان ھالدا، ــ سىزدىكىسى يوقالغىنى بىلەن رايوندا باردۇ، ھەربىي كومىسسارىئاتتىمۇ، ئارخىپىتىمۇ...قايتىدىن تىكلەشكە ئۈرۈنۈپ باقمىغانمىدىڭىز؟

ــ بىر بېرىپ باققانىدىم. تېپىلمىغان.

ــ قاچان؟

ــ ئون يىلچە بۇرۇن.

ــ ئارخىپىتىمۇ، ھەربىي كومىسسارىئاتتىمۇ يوقمىكەن؟

ــ يوق ئىكەن، كۆيۈپ كېتىپتۇ.

ــ كۆيۈپ كېتىپتۇ؟ نېمە كۆيۈپتۇ؟

— ئارخىپ.
— ھەممە ھۇججەتلەر كۆيۈپ كېتىپتۇكەنمۇ؟
— ھەممىسى ئەمەستەك قىلىدۇ. ئىشقىلىپ، مېنىڭكى تېپىلمىدى-دە.
— بىر نېرسە باقمامسىز؟
— نەگە؟
— ئارخىپقا، ھەربىي كومىسسارىئاتقا.
— ۋاي، قويساڭچۇ، ئوغلۇم. بىر باشقا چىقىدىغانلىقىغا كۆزۈم يەتمەيدۇ.
— تەۋەككۈل قىلىسىز-دە، ئاتا، بىزدىن نېمە كېتەتتى. ھازىر نەچچە سوم ئېلىۋاتىسىز؟
— قىرىق بەش سوم.
— ئۇرۇشقا قاتنىشىپ، كولخوزدا ئەللىك يىل ئىشلەپ ئېلىۋاتقان پۇلىڭىز شۇمۇ؟ نېمىشقا شۇنچىلىك ئاز؟
— مەن پېنسىيىگە چىقىقان يىللىرى كولخوز پاختا پىلانىنى ئورۇندىماي، شۇنداق بولۇپ قالغان.
— ئەگەردە ئىككىنچى گۇرۇپپىڭىز تىكلىنىپ قالسا، يۈز سوم ئەتراپىدا ئالىسىز.
— ئۇنىڭ ئۈچۈن مېڭىش كېرەك، كومىسسىيەدىن ئۆتۈش كېرەك.
— نېمە بوپتۇ، ئۆتىسىز، مانا، مەن بىللە ماڭىمەن، ياردەم قىلىمەن.
— ھازىر ساپ-ساقلا تۇرمىنغۇ، ئوغلۇم.
— ئوق تەگكەن يەرلىرىڭىز بارغۇ، بەدىنىڭىزدە زەمبىرەك

ئوقلىرىنىڭ پارچىلىرى قالغان. ھازىرقى يېڭى قارارلاردىن قارىغاندا، بىرەر جايىدا ئوق ئىزى بولسلا بولىدىكەن... ئىشنى ھەل قىلغانلاردىن ئاڭلىدىم.

ــ ھەي، قويغىنا، ئوغلۇم. ئارىدىن قىرىق يىل ئۆتكەندە، ئەمدى كومىسسىيەگە بارىمەنمۇ؟ بۇ، سېنىڭ دېگىنىڭچىلىك ئاسان ئىش ئەمەس. كەم بولغاندا قىرىقچە چىغىرقتىن ئۆتكۈزىدۇ، ئاڭلىغان قۇلاققۇ ياخشى ئەمەس، پۇل ئىزدەپ يۈرىدۇ، دېيىشمەمدۇ... ھېچكىمدىن قالغۇچىلىگىمىز يوق. مۇنۇ ئۇكاڭنى ئۆيلۇۋالساق، باشقا چوڭراق تەشۋىشىمىزمۇ قالمايدۇ. سەن ئۆزۈڭ خاتىرجەمسەن. قوي، ئوغلۇم.

ــ گەپ پەقەت پۇلدىمىدى، ئاتا؟ گەپ قەدىر ــ قىممەتتە! ئادەملەر بىلىشى كېرەك ــ تە! ئۇچ يىل قان كېچىپ يۈرىسىزۇ، بىرەر رويىخەتتە بولمىسىڭىز...

ــ بىلىدىغانلار بىلىدۇ، ئوغلۇم.

ــ ھەي، بۇ كاج ئادەم بەرىبىر بارمايدۇ، بالام، بىكارغا ئاۋارە بولىسەن، ــ دېدى ئايۇاندا پاكارغىنا ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ پىياز توغراۋاتقان ئانا.

سالىيۇنىڭ بېشى قاتتى.

ــ مەيلى، گۈرۈپپىنى قويايلى، ھېچبولمىغاندا ئۈرۈشقا قاتناش ــ قانلىقىڭىز توغرىسىدىكى ھۆججەتنى تىكلەپ قويساق زىيان قىلمايتتى، ئاتا. بىزگىمۇ، نەۋرىلىرىڭىزگىمۇ پايدىسى تېگەتتى...

بوۋاي ئوغلىغا قاتتىق تىكىلدى.

ــ سىلەرگە قانداق پايدىسى تېگىشى مۇمكىن؟

ــ ئاتىمىز ئۈرۈشقا قاتناشقان دەپ، بېشىمىزنى بىمالال كۆتۈ ــ

رؤپ يۈرمىز ـ دە.

ـــ نېمە، ھازىر بېشىڭنى كۆتۈرەلمەي قالدىڭمۇ؟ ـــ بوۋاي مومىيى تەرەپكە ئۆرۈلدى، ـــ بۇ نېمەڭنىڭ گېپىنى قارا، ئانىسى!

ـــ ئۇنداق دېمەكچى ئەمەستىم، ـــ دۇدۇقلىدى سالىيۇ، لېكىن ئۇ خاتالىقىنى نېمەدەپ يوشۇرۇشنىمۇ بىلمەيتتى، ـــ بەربىر قىزىق ـ تە،...ئۇرۇشقا قاتناشقانلىقىڭنى بىلسە، بىر ـ ئىككى تەڭتۇشمىز بىلىدۇ، ـــ دە ـ تىلىنى چاينىدى ئۇ، ـــ بىرەر جايدا ناماڭمىز يېزىلىپ قالسا، نەۋرىلىرىڭمىز ئاپىئاق بوۋىمىز ئۇرۇشقا قاتناشقان، دەپ يۈرسە، ياماننمۇ؟

ئاتا چايىنى بىز ئوتلاپ پىيالىنى بوشاتتى ـ دە، داستىخانغا دۇم كۆمتۈردى.

ـــ سەن ئۆزى شۇ مەسىلىنى ھەل قىلغىلى كەلگەنمىدىڭ؟

سالىيۇ ئاتىسىنىڭ قىياپىتىدىن ئۇنىڭ سەمىمىي سوراۋاتقانلىقىنى، كىنايە قىلىۋاتقانلىقىنىمۇ چۈشىنەلمەي، بىر ھازاغىچە نېمە دېيىشنى بىلەلمەي قالدى.

ـــ بايا دېدىمغۇ، ئۆيدە ئولتۇرۇپ ـ ئولتۇرۇپ، قەدىرىڭمىزنى ئويلاپ كەتتىم، ـــ دېدى ئۇ ئاخىرى ئاۋازىغا مۇلايىم تۈس بېرىپ، ـــ بولۇپمۇ، قىشلاق سوۋېتىدە ئۇرۇشتا قاتناشقانلارنىڭ سۈرىتىنى كۆرگىنىمدىن كېيىن...ئۇرۇشنىڭ ئاخىرىدا كېتىپ، يېرىم يولدىن قايتىپ كەلگەنلەرنىڭمۇ سۈرىتى بار...ئۆزۈمنىمۇ كايىدىم...شۇكەمگىچە يادىمغا كەلمەپتۇ.

ـــ تاماق يېۋالمىزمۇ؟ ـــ دېدى ئاتا.

سالىيۇغا جان كىردى.

ـــ تاماق قېچىپ كەتمەس، ئىشىمىز ئوڭىدىن كېلىپ قالسا،

قايتىپ كېلىپ بىراقلا ئېسىل گۈرۈچنىڭ ئېشىدىن يەرمىز، ــ دېدى ئۇ قىزىقچىلىق قىلغاندەك.

قازانغا ياغ قۇيۇۋاتقان ئانا هايـ ـهايلىغىنچىلا قالدى.

رايونغا بېرىش ئۈچۈن، ئىككى چاقىرىمچە نېرىدىكى قوشنا قىشـ ـلاقتىن ئۆتىدىغان چوڭ يولغا چىقىش كېرەك ئىدى.

ئاساسـي مەسىلە ئۇستىـده پاراڭلىشىپ بولغـىنى ئۈچۈن، ئاتاـ ـبالا ئىككىسى ئەمـدى ئالدىرىماسـتىن هالـ ـئەهـۋال سورىـشىپ، شەھەر بازىرىـدىكى نەرخـ ـناۋالاردىـن، قىشـلاق تۇرمۇشىـدىن پاراڭلىشىپ ماڭدى.

بىكەتتە ئادەم جىـق ئىدى. رايونـلارنىڭ ئارىلىقىدا قاتنايدىغان ئاپتـوبۇس ئاندا ـ ساندا ماڭاتـتى، شۇنىڭ ئۈچـۈن ئادەم تـىقىلىپ كەتكەچكە بىرىدەم بىكەتتىن خېلى نېرىغا بېرىپ توختايتتى، بىرىدەم زادى توختىمايلا ئۆتۈپ كېتەتتى.

قېرىشقاندەك، رايون تەرەپكە بارىدىغان كىچىك ماشىنىمۇ كۆرۈنـمەيتتى.

ــ مانا، ئاتا، جاهاندا يول ئازابىدىن يامان نەرسە يوق. بىزنىڭـ مىغۇ پات ـ پات كېلىـپ تۇرغـىمىز بار، مۇشۇنىسـىدىنلا قورقمىزـ دە، ــ سالىيېۋ گەپنى ماشىنىغا بۇرىماقچى بولدىيۇ، "تېخى بالـدۇر" دەپ ئويلاپ، تىلىنى تارتتى.

توساتـتىن، ئۇلارنىڭ يېنىغا بىر «موسكۋىـچ» كېلىپ توختىدى.

ــ قېنـى، ئولتۇرۇڭلار، ــ «موسـكۋىچ» نىڭ ئىگىسى ماشىنىنىڭ كەينى ئىشىكىنى ئاچتى.

سالىيېۋ ئاتىسىغا قارىدى.

ــ رايونغا كېتىۋاتاتتىڭمۇ ئۆزى، شەمسىدىن؟ ــ سورىدى ئاتا.

ـــ هەئە، قىزىق گەپ قىلىسىزغۇ، سالى ئاكا، ـــ دېدى شەمسىددىن، ـــ خەللىجان كوچىدا ماشىنا ساقلاپ ئولتۇرسا، سەت ئەمەسمۇ؟ خېلى زاماندا بىر كېلىدىغان ئادەم، مېھماندەك گەپ... "ۋاي، سادىغاڭ كېتەي، بۇ يېرى مەسلىھەتلىشىۋالغاندىنمۇ ياخشى بولدى ـ دە" دەپ ئويلىدى سالىيېۋ.

ـــ ئاپلا، ۋاي خەللىجان، بوۋايدىن بىر خەۋەر ئالاي دەپسىز ـ دە، ـــ دېدى شەمسىددىن گاز پېدالىنى بېسۋېتىپ، بۇرۇلۇپ كەينىگە قاراپ، ـــ سالىجان ئاكام تېخى تىمەن...

شەمسىددىن يول بويى سالىيېۋغا ھەمدۇ سانا ئوقۇپ ماڭدى: ئۇنى بالا چاغلىرىدىن تونۇيدىغانلىقى، ياخشى پەرزەنتىنىڭ ئاتىغا ئابروي كەلتۈرىدىغانلىقى، ئاتىنىڭ بۇنداق قاۋۇل ئوغۇل بىلەن مەغرۇرلىنىشى كېرەكلىكىنى تەكىتلەپ، شۇنداق ئوقۇمۇشلۇق ياشلارنىڭ كۆپىيىشىنى تىلىدى، ئۇلارغا ئامانلىق تىلىدى.

"بىر بالاسى بارغۇ" دەپ ئويلىدى سالىيېۋ.

ـــ ماشىنا بۇزۇلۇپ قالدىمۇ، يا...، ـــ سوراپ قالدى بىر چاغدا ئۇ يەنە سالىيېۋغا ئۆرۈلۈپ.

سالىيېۋ باشتا نېمە دەپ جاۋاب قايتۇرۇشقا ئامالسىز قالدى.

ـــ كېلىنىڭمىزنىڭ ئانچە رايى يوق...

ئۇ شۇنداق دېدى ـ دە، ئاتىسىغا ئوغرىلىقچە قاراپ قويدى.

ـــ دانا خوتۇن ئىكەن، ـــ دېدى شەمسىددىن، ـــ بۇنداقلىرى ئاز ئۇچرايدۇ ھازىر. بۇمۇ تەلىيىگىز...

ماشىنا كۆرۈمسىزلا بىر قەۋەتلىك بىنا ـــ «رايونلۇق ئارخىپخانا» ئالدىدا توختىدى.

سالىيېۋ چۈنتىكىنى كولاۋاتقانىدى، شەمسىددىن ئىللا ـ بىللا،

خاپا بولمەن، دەپ يول قويمدى.

ــ كىم ئۇ؟ ــ سورىدى سالىيەۋ ئاتسىدىن، ماشىنا كەينىگە ئاستا بۇرۇلۇپ، شەمسددىن قايتا ــ قايتا قۇللۇق قىلىپ مېڭىپ كەتكەندىن كېيىن.

ــ ئەرەب قىشلاقىتىن. بىر كۈنى، ئوغلۇم ئونىنچىنى پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرىدۇ، خەلىلجانغا ئىشىنىپ تۇرۇپتىمىز، دېگەندەك قىلۇندى...راست، ماشىنا ئالساك بولمامدۇ؟

"مانا، ئەمدى مۇرىتى كەلدى" دەپ كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدى سالىيەۋ.

لېكىن، دادىسى سەزگۈر ئادەم، گۇمانلىنىپ قالسچۇ؟ بىرنېچە ــ دىن، تېخى ھېچگەپ يوق، بولامدۇ ــ بولمامدۇ ــ نامەلۇم. مېنى شۇ مەقسەتتە سۆرەپ يۈردۈڭمۇ، دەپ ئاتىسى قاتتىق رەنجىشى، قولىنى شىلتىپ قايتىپ كېتىشىمۇ مۇمكىن.

ــ ئەمدى نىيەت قىلىپ تۇرۇۋاتىمىز، ــ دېدى ئۇ بىنا ئىشىكىگە قاراپ قويۇپ.

ــ ئۆزۈڭ كىرىپ چىققىن، ــ دېدى ئاتىسى چەترەكتىكى ئورۇندۇق تەرەپكە كېتىۋېتىپ.

ــ سىزچۇ؟

ــ مەن ئولتۇرۇپ تۇرىمەن.

ــ سىز كىرمىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟

ــ ئاۋۇال بىر سوراپ ــ سۈرۈشتۈرۈپ باقىمەن، كېرەك بولسام چاقىرارسەن، كىرىمەن. لېكىن قاتتىق ــ قۇرۇق گەپ قىلما. ئەيىب زادى ئۇلاردا ئەمەس.

سالىيەۋ توپتوغرا باشلاقنىڭ ئالدىغا كىردى.

باشلىق ئوتتۇرا ياشلاردىكى، شالاڭ چاچلىرى يېقىندىلا ئالـ
دۇرۇلغان، يۈزىنى ئاز-تولا قوروق باسقان، بۇرنى يوغان ئادەم
ئىكەن. ئۇ كرېسلوغا يۆلەنگىنىچە، قوللىرىنى سەل كۆتۈرۈلۈپ
تۇرغان قورسىقىغا چىرماشتۇرغان ھالدا بۆلۈنمەك ئوڭ بۇرجىكىگە
قويۇلغان «ياشلىق» ماركىلىق تېلېۋىزورنى كۆرۈپ ئولتۇراتتى.

سالىيېۋ گەپنى ئاتىسىنىڭ ئۇرۇشتىن قانداق قايتىپ كەلگىنىدىن
باشلاپ، پارتىيە، ھۆكۈمىتىمىزنىڭ ئۇلارغا كۆرسىتىۋاتقان ئاتىلارچە
غەمخورلۇقى بىلەن يەكۈنلىدى.

باشلىق كۆزى بىلەن قۇلقىنى تېلېۋىزوردا، بېشىنى لىڭشىتىپ
ئولتۇردى.

— مەيلى، ئېيتمىز، قاراپ بېقىشىدۇ، — دېدى باشلىق ئاخىرى
ئىككىلا قولى بىلەن يالتىراق ئۈستەلنىڭ چېتىنى چېكىپ. بوسۇغىدا
ئېگىزگىنە (قاتىشرىنىڭ سەل پەسلىكىنى ھېسابقا ئالمىغاندا)، كېلىش-
كەن بىر قىز پەيدا بولدى.

— مۇنۇ ئەپەندىم بىر ئىلتىماس بىلەن كەپتۇ، — دېدى باشلىق
بېشىنى سەل كۆتۈرۈپ، — نەزىرەنىڭ يېنىغا باشلاپ بېرىڭ، مېنى
دېدى دەڭ، بىر قاراپ باقسۇن. ئوبدانراق قارىسۇن!

قېشى تۇز، لەۋلىرى نېپىز، كۆز قارىچۇقلىرى ئويناپ تۇرغان
نەزىرە: "بىردەمدىلا قاراپ چىقىمىز" دېدى-دە، جىگەررەڭ
ئۈستەلنىڭ تارتمىسىدىن چەتلىرى تىتىلىپ كەتكەن يوغان دەپتەرنى
ئالدى.

نەزىرە كېرەكلىك يېرىنى شارتتىدە تېپىپ ئاچتى، ئۆزى دېگەن-
دەك "بىردەمدىلا" قاراپ چىقتى ۋە دەپتەرنى شاپلا قىلىپ ياپتى:

— يوق!

— شۇلىما؟ — ھەيران بولۇپ سوردى سالىيۇ، — باشقا دەپتەر يوقمۇ؟

— يوق.

— بىر رايوننىڭ ئادىمى شۇ دەپتەرگە سىغامدۇ، چۈشەنمىدىم.

— نېمىسگە چۈشەنمەيسىز، موللا ئاكا؟ ئارخىپ كۆيۈپ كەتكەن. ئوتتىن ساق قالغانلىرىنى رويىخەت قىلىپ قويغاندۇق.

— ھەممىسىنمۇ؟

— ھەممىسىنى.

— دېمەك، باشقا جايدا بولمايدۇ دەڭ؟

— بىزدە يوق.

— يەنە قەيەردىن سۈرۈشتۈرگىلى بولىدۇ؟

— رايونلۇق ھەربىي كومىسسارىئاتتىن.

خىلىلا پەسكويغا چۈشكەن سالىيۇ سالپىيىپ، لېكىن ئەھۋالىنى ئاتىسىغا سەزدۈرمەسلىكنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، سىرتقا چىقتى. ھەرھالدا، ئۇمىد ئۈزۈشكە تېخى بالدۇر. تېخى ئەڭ ئاساسلىق ئورۇن — ھەربىي كومىسسارىئات تۇرۇپتۇ. شۇ يەردىن تەلەپ قىلىش مۇمكىن...

بۇ قانداق گەپ بولدى؟ ئۇرۇشتىن ئىككىنچى گۇرۇپپا مەجرۇھى بولۇپ قايتقان ئادەمنىڭ ھۇججىتى يوقلىپ، نامى ئۆچۈپ كەتسۇنۇ، ھېچكىم ھېچنەرسە بىلمىسە!

نېمە گەپ بولغانلىقىنى سەزگەن ئاتا "دېمىدىمۇ" دېگەندەك قىلىپ قاراپ قويدى، كۆڭلى تارتمايلا ئوغلىغا ئەگەشتى.

— بىكار ئاۋارە بولۇۋاتىمىز — دە، — دېدى ئۇ يەنە ئىجتىمائىي تەمىنات ئىدارىسىنىڭ ھويلىسىدا قېپقېلىپ.

بۇ يەردىنمۇ ھېچ نەپ چىقمىدى. ھەربىي كومىسسارىئات ھەققىدە

گەپ باشلۇيدى، ساليېۋ قۇلاق سالماي، كەينىگە ياندى.

ئاتا بىر چەتتىكى يۆلەنچۈكى يوق، بىلەكتەك ئىككى تاختايدىن ئىبارەت ئورۇندۇقتا بېشىنى كۆكرەكىگە ساڭگىلاتقىنىچە، قوللىرىنى تىزلىرىغا تىرىگەن پېتى مۈگدەۋاتاتتى. ئۇ ساليېۋنىڭ كۆزىگە ئەھۋالى خاراب ئادەمدەك كۆرۈنۈپ كەتتى. "قىستىغاندەك قىلۋاتىمەن-دە، راستتىنلا بىر گەپ چىقمىقى دەرگۇمانەدەك قىلىدۇ. ھەربىي كومىسسارىئاتتىنمۇ ھېچقانداق مەلۇمات تېپىلمايدىغان بولسا، تۈگىدى، يەنە قۇمرىنىڭ تىلى ئۇزۇن بولىدۇ. ئاتامغۇ نەچچە قېتىم 'بولدى قىلغىن، ئوغلۇم' دېدى. ياق، تېخى ئاخىرقى ئۇمىد بار — ئاساسىي ئۇمىد!..."

پىشانىسىنىڭ ئۈست تەرىپى ۋە جاغ سۆڭىكىنىڭ ئۈچى خىلىلا تومپىيىپ چىقىقان، قاڭشىرى، بۇرنى ئىچكىرىرەكتە قالغان مايور ئارخىپتىكى ئادەملەرنى بىپەرۋالقتا ئەيىبلەپ، قىممەتلىك ھۇججەتلەرنىڭ يوقلىپ كەتكەنلىكىگە ئەپسۇسلانىدى. بۇلارغا ھېچقانداق ئەمەلىي ياردەم بېرەلمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۆزىرە سورىدى.

— ھۇججەتلەرنى ئارخىپقا تاپشۇرغان چاغدا بىرەر ئەقىللىق ئادەم دەپتەرگە پۈتۈپ قويغان بولسا، ھە؟ — دېدى ساليېۋ ئۆزىنى بېسىشقا تىرىشىپ.

— ئارخىپقا تاپشۇرۇشنىڭ قانۇن-قائىدىسى شۇنداق تۇرسا، نېمە قىلالايتتۇق، يولداش...

— تۆت سوم پۇل ئۈچۈن سەككىز ۋاراق قەغەزنى تولدۇرىدىغان گەپقۇ.

— سىز بىزنى مالىيە ئورۇنلىرى بىلەن ئالماشتۇرۇپ قويۇۋاتىسىز. يولداش. مەن ئەھۋالنى چۈشىنىپ تۇرۇپتىمەن، لېكىن

نېمە ئامال. تۇزەتكىلى بولمايدىغان خاتالىق، ناھەقچىلىك يۈز بەرگەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مائا بىكاردىن تەنە قىلىۋاتسىز، ئۇ چاغدا مەن بۇ يەردە ئىشلىمەيتتىم.

— توۋا، توۋا! مىليون-مىليون يىللار بۇرۇنقى نەرسىلەر، قەغەزلەر، ھۆججەتلەر تېپىلىۋاتىدۇيۇ، شۇنداق مۇھىم ھۆججەتلەر قىرىق يىلغا پايلىمسا...

— پالاكەت-تە، پالاكەت، يولداش، بۇنداق بولىدىغانلىقى بىر كىمنىڭ خىيالىغا كەلگەن دەمسىز...بۇرۇنقى زامانلاردا ئېلېكتر يوق ئىدى. ھازىر شۇ ئېلېكتر دېگەن بالا-قازادىن ئوت چىقىپ، قانچە-قانچىلىغان كۈتۈپخانىلار، مۇزېيلار كۆيۈپ كېتىۋاتىدۇيۇ، بىر رايوننىڭ ئارخىپى نېمىتى. ئەسلىدىغۇ، بۇ ھېچقانداق بايلىق بىلەن سېلىشتۇرغىلى بولمايدىغان پاجىئە. ئەيىبدارنى شۇ جايىنىڭ ئۆزىدىلا پارچىلاپ تاشلاشقا ئەرزىيدىغان يوقتىتىش. لېكىن، قەستەن قىلمىغان، يەنە كېلىپ، ئۇلار ئاللىقاچان باشقا ئىشلارغا يۆتكىلىپ كەتكەن. ئەپسۇسكى، ئىشتىن بوشتىشنى قاتتىق جازا ھېسابلايدۇ. ھالبۇكى، بىركىم ئىشسىز قالمايدىغان بىزنىڭ مەملىكەتىمىزدە بۇ جازا ئەيىبدار ئۈچۈن لاتارى بىلىتىگە پۇل-مال چىققاندەكلا گەپ...

— ئۆزىڭىز بىر ئويلاپ كۆرۈڭ، يولداش مايور! بىر ئادەم بىر نەچچە يىل قان كېچىپ، يېرىم جان ھالەتتە قايتىۋنۇ،...

— ئويلاپ كۆرگەنمەن، يولداش، كۆپ ئويلايمەن، لېكىن پايدىسى يوق، ھېچنەرسە ئۆزگەرمەيدۇ. ئاندىن قالسا، ئاتىڭىزدەمۇ ئەيىب بار. ئەگەر ھەربىي بىلەتكە، ئۆز تەقدىرى ئۈچۈن چوڭ ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان تارىخىي ھۆججەتلەرگە جىددىي مۇئامىلىدە بولغان

بولسا، هەرهالدا ئۇلارنى يوقاتمىغان بولاتتى. يوقاتمىغان بولسا، ھېچقانداق ئاۋارىچىلىق بولمايتتى. ھازىر ئىككىمزمۇ بۇندىاق قىزدۇرۇشپ ئولتۇرمىغان بولاتتۇق.

ــ قىسقىسى، تىكلەشنىڭ ئىلاجى يوق، دەڭ؟

ــ ئىلاجى بار.

ــ قانداق؟ ــ سالىيۇنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى.

ــ بىر ئامالى، ئەگەر ئاتىڭىز ياتقان ھەربىي دوختۇرخانىسىنىڭ نومۇرىنى بىلسە، ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ جايلاشقان ئورنىنى تەخمىنەن، مەلۇم بەلگىلەر ئاساسىدا تەسۋىرلەپ بېرەلسە، لېنىنگرادتىكى ھەربىي مۇزېيغا مۇراجىئەت قىلىپ بېقىشقا بولىدۇ. لېكىن بۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلىش تەس، شۇنداق خەتلىرىمىزگە زادىلا تېپىلمىدى، دېگەن جاۋابنى ئالمىز. چۈنكى، بىزنىڭ ئۆزىبېكلەرنى بىلىسىزغۇ، بولۇپمۇ ئۇ چاغلاردا بەكمۇ ساددا ئىدى، تىرىك قالغىنىمىغا شۈكۈر دەپ، باشقا ھېچنەرسە بىلەن كارى بولمىغان. بىز ۋاكالىتەن خەت يازغانلىرىمىزنىڭ تولىسى ئالدىنقى سەپتە بولغان جايلىرىنى، يا داۋالانغان ھەربىي دوختۇرخانىسىنىڭ بىرەر خاراكتېرلىق بەلگىسىنى ئەسلەپ قالالمىغان. ھەممىسلا يوقلاڭ گەپلەر: چوڭ كوچىنىڭ بويىدا، ئالدى رىشاتكىلىق ئىككى قەۋەتلىك بىنا ئىدى، ئىككى ــ ئۈچ چاقىرىم نېرىدا مونچا ياكى كىچىك بازار بار ئىدى، دېگەن مۇجمەل سۆپەتلەردىن نېرىغا ئۆتمەيدۇ. بۇنداق بەلگىلەرنى روسىيە، ئۇكرائىنانىڭ شۇچاغدىكى ھەممە شەھەر ۋە قىشلاقلىرى توغرىسىدا ھېچ ئىككىلەنمەستىن ئېيتىۋېرىشقا بولىۋېرىدۇ. بۇنداق جايلارنىڭ يۈزدىن توقسان توققۇزى ۋەيران بولۇپ، ئىزسىمۇ، ئورنىمۇ قالمىغان.

ــ باشقا ئامالىچۇ؟ ــ سورىدى سالىيۇ تاقەتسىزلىنىپ.

— باشقا ئامالى — كومىسسىيە. ئەگەر بەدىنىدە راستتىنلا ئوق ئىزى بولسا...

— زەمبىرەك ئوقىنىڭ پارچىلىرى ئويۇپ كەتكەن بولسىچۇ!

— شۇ ئويۇلغان جايىغا قاراپ...لەكىن تەس. چۈنكى شۇ جاراھەت ئەمگەك ئىقتىدارىنى تولۇق ۋە يېرىم يوقاتقان، دېگەن خۇلاسىگە ئاساس بولالىسا بولىدۇ.

— "ئۇرۇشقا قاتناشقان" دېگەن قەغەز بولسىمۇ مەيلىدى...

— بۇنى قىلسا بولىدۇ. ئاتىگىز قېنى ئۆزى؟

— هويلىدا ئولتۇرىدۇ.

— مايور ئورۇندۇقتىن تۇرۇپ، دېرىزە يېنىغا باردى. تاشقىرىغا بىر ئاز قاراپ تۇردى.

— شۇ چاغقىچە بىزنىڭ ئالدىمىزغا كەلمىگەنمىدى؟

— ئون يىلچە بۇرۇن بىر سۇرۇشتۇرۇپتىكەن.

— ھەربىي دوختۇرخانىدا قانچە ۋاقىت ياتقان دېدىگىز؟

— ھەممىسى قوشۇلۇپ، تۆت ئايغا يېقىن. يەتتە قېتىم جەڭگە كىرگەنىكەن...

— قاراڭ، قانداق ئاجايىپ ئادەملىرىمىز بار — ھە؟...

— مەسلىھەتىگىز ئۈچۈن چوڭ رەھمەت، يولداش مايور، — دېدى سالىيۇ.

ئۇنىڭ بېشى گاڭگىراشقا باشلىدى.

— ھەي، راستلا، يولداش، كومىسسىيە ئايدا ئىككى قېتىم ئىشلەيدۇ. خالىسىگىز كومىسسىيە رەئىسىگە تېلېفون بېرىپ ئېيتىشىم مۇمكىن. ئالدىنئالا بىر سۆھبەتلەشسىمۇ بولىدۇ. چۈنكى بۇ جىددىي مەسىلە.

ـــ هازىرلىمۇ؟

ـــ ھەئە، ھازىرلا.

ـــ ياخشى بولاتتى...

ـــ ئۇنداق بولسا، سىلەر ئۈدۈل شپاخانىغا بېرىۋېرىڭلار. باش دوختۇرغا كىرىسىلەر. سائەتتوۋ. ياخشى ئادەم. ھازىرلا. يېقىندا پاراڭلىشۇندۇق. ئويلايمەنكى، ئىشىڭىز ئوڭىدىن كېلىدۇ، ـ مايور دېرىزە تەكچىسىدە تۇرغان قىزىل تېلېفون تۇرۇپكىسىنى قولىغا ئېلىپ، نومۇرلارنى ئايلاندۇرۇشقا باشلىدى.

سالىيۇ ھويلىغا چىقىشى بىلەن ئۆتكەن ـ كەچكىنلەرگە ھاڭۋېقىپ قاراپ ئولتۇرغان ئاتسى ئالدىرماستىن ئورنىدىن تۇردى.

ـــ كەتتۇقمۇ، ئوغلۇم، بەكمۇ قىينالدىڭ، ـــ دېدى بوۋاي ئوغلىنىڭ كۆزىگە قاراشقا ئەيمەنگەندەك قىلىپ، دوپپىسىدىكى چاڭ ـ توزانلارنى قېقىشتۇرغان پېتى.

سالىيۇ قىزىرىپ تاتىرىپ گەپ ياساپ، مايورنىڭ مەسلىھەتىنى ئېيتتى.

ـــ پايدىسى يوق، ئوغلۇم. بىكار ئاۋارە بولغىنىڭ قالدۇ. مانا، ئۇرۇشنىڭ ئاخىرلاشقىنىغا قىرىق يىل بوپتۇ. تېخى بىر كىم ئۇرۇشقا قاتناشمىغان ئىكەنسەن، دەپ تەنە قىلىپ باققىنى يوق. سەنمۇ خاۋاتىرلەنمە.

ـــ كومىسسىيە رەئىسىگە بىر كىرىپ باقساقمكىن؟ مۇبادا...

ـــ ياق، ئوغلۇم، سەن كومىسسىيەنىڭ قاندىق بولىدىغانلىقىنى بىلمەيسەن. بەش ـ ئون ئادەم سېنى يېشىندۇرۇپ، مازاق قىلغاندەك، ھەممە يېقىڭنى بىر چەتتىن كۆرەكتىن ئۆتكۈزىدۇ. ئوق ئىزىنىمۇ راسا تەكشۈرىدۇ. راستلا ئۇرۇشتا تەگكەنمۇ بۇ ئوق،

دەپمۇ سورايدۇ...

ــ ياتقان ھەربىي دوختۇرخانىڭىزنى ئەسلىيەلمەمسز، ئاتا؟ ــ يەنە كۆڭلى ئۇنماستىن سوربدى سالىيۇ نىيتىدىن ۋاز كېچەلمەي.

ــ ھە، نەدە دەيسەن. ئۇ چاغدا كۆزۈمگە ھەربىي دوختۇر-خانىسنىڭ نومۇرى كۆرۈنەتتىمۇ. ئۇنىڭ ئۆستىگە، ئەمدىلا بىر دوختۇرخانىغا كىرگىنىمزدە، "گۇم" قىلاتتى-دە، ۋايجان-ۋايداتقا سېلىپ، باشقا يەرگە ئېلىپ كېتەتتى...

ــ خىزمەت قىلغان ھەربىي قىسمىڭىزنىڭ نومۇرىنىمۇ بىلمەيسىز-دە، ھە؟

ــ ھەي، قىزىق گەپ قىلىسەن-دە، ئوغلۇم...ئۇرۇشتا يەڭدۇق. ئامان قالغانلار قالدى. ئۆلمىسەك نەپىقە بېرىدۇ، دەپ ئۇرۇشقا كىرمىدۇق-تە. ئومۇمەن، تەن-جېنى ساق ئادەمگە نەپىقىنىڭ نېمە كېرىكى بار؟! قېرىپ، كارغا كەلمەي قالغاندا باشقا گەپ...

سالىيۇنىڭ ئالدىدا ئەمدى بىرلا تەشۋىش قالدى. ئۇ خوتۇنىغا نېمە دەپ بارىدىغانلىقىنى ئويلايتتى.

(ئۆزبېكستاندا چىقىدىغان «شەرق يۇلتۇزى» ژۇرنىلىنىڭ 1987-يىللىق 9-سانىدىن)

تەرجىمە قىلغۇچى: خەلىم سالىخ

جاۋابكار مۇھەررىسر: ئابدۇللا ئابلىز
جاۋابكار كوررېكتور: تۇرسۇن رەھىم

گۈلستان (21)

(ئەدەبىي تەرجىمىلەر)

قۇزغۇچى، نەشر قىلغۇچى ۋە تارقاتقۇچى: مىللەتلەر نەشرىياتى
ساتقۇچى: جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى

1990 ـ يىل 2 ـ ئايدا 1 ـ قېتىم نەشر قىلىندى
1990 ـ يىل 2 ـ ئايدا بېيجىڭدا 1 ـ قېتىم بېسىلدى
ناھاسى: 1.75 يۈەن

花坛（21）
《文学译丛》
（维吾尔文）
民族出版社编辑出版发行
各地新华书店经销
民族印刷厂印刷
开本，850×1168毫米1/32　印张，7 1/4
1990年2月第1版
1990年2月北京第1次印刷
印数：0001—1,200 册
ISBN 7—105—00969—1/I·198
民文（维21）　定价：1.75元



ISBN 7—105—00969—1/I·198
民文 （维 21） 定价：1.75元